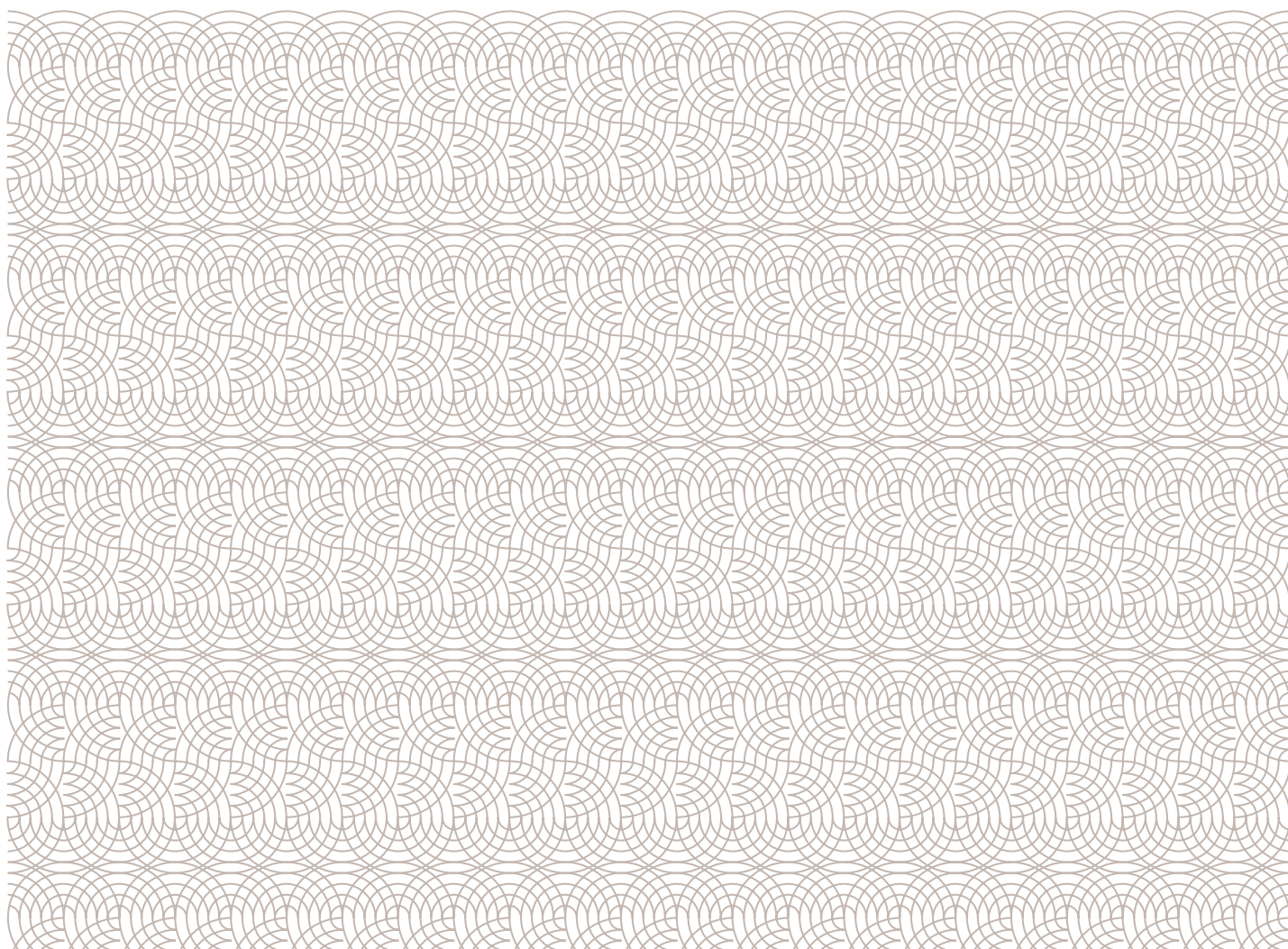

Sannhets- og forsoningskommisjonen

Skriftlige innspill fra inviterte instanser

Skriftlige innspill til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité fra inviterte instanser

Kontroll- og konstitusjonskomiteen har invitert 28 instanser til å gi skriftlige innspill til Dokument 19 (2022-2023) Rapport til Stortinget fra Sannhets og forsoningskommisjonens. Denne samlingen består av skriftlige innspill fra følgende instanser som har levert inn sine innspill til komiteens postmottak:

1. Kommunal- og distriktsdepartementet
2. Norges institusjon for menneskerettigheter
3. Samisk høgskole
4. Norske kveners forbund
5. Norsk-Finsk Forbund
6. Kvensk Finsk Riksforbund
7. Skogfinneforeningen

**DET KONGELEGE
KOMMUNAL- OG DISTRIKTSDEPARTEMENT**

Statsråden

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
0026 OSLO

Dykkar ref

Vår ref

Dato

23/5889-28

14. mars 2024

Sannings- og forsoningskommisjonen - høyringsvar

Eg viser til brev av 21. november 2023 frå Kontroll- og konstitusjonskomiteen til Statsministerens kontor.

Komiteen ber i brevet regjeringa om skriftlege innspel innan 15. mars 2024 til *Dokument 19 (2022–2023) Sannhet og Forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen*, som eit ledd i Stortinget si behandling av rapporten.

Kommunal- og distriktsdepartementet har innhenta innspel til høyringa frå departementa. Vedlagt følger høyringsvaret frå regjeringa.

Regjeringa meiner at rapporten frå kommisjonen gir ein grundig gjennomgang av relevante problemstillingar. Vidare er regjeringa samd i budskapet til Sannings- og forsoningskommisjonen om at vidare forsoning ikkje er noko ein kan vedta, men at det er ein prosess som vil ta tid og som vil involvere mange aktørar i samfunnet.

Kommentarane og innspela frå regjeringa er primært til dei tematiske kapitla (12 – 24) i del III i rapporten til Sannings- og forsoningskommisjonen *I skyggen av fornorkningen – konsekvenser av fornorskningsspolitikk og urett*. Vidare er det òg kommentarar til del IV *Forsoning*, kapittel 26, der kommisjonen presenterer forslaga sine til tiltak.

I høyringsvaret er det tatt inn informasjon frå departementa om pågåande prosessar på saksområde som kommisjonen tar opp og døme på tiltak som regjeringa allereie har gjennomført eller er i ferd med å gjennomføre. Nokre stader har departementa òg peikt på

faktafeil i rapporten. Regjeringa meiner at fleire av tiltaka som kommisjonen foreslår, vil krevje nærare utgreiing.

Utover desse kommentarane og innspela er det naturleg at regjeringa i all hovudsak vil vurdere dei meir konkrete tiltaka for vidare forsoning som Sannings- og forsoningskommisjonen foreslår, etter at Stortinget har behandla rapporten i løpet av hausten 2024.

Når det blir aktuelt for regjeringa å følgje opp rapporten og forslaga til tiltak, vil vi ha dialog med samane, kvenene/norskfinnane og skogfinnane om oppfølginga og ha konsultasjonar med Sametinget om eventuelle tiltak.

Med helsing

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Erling Sande', written in a cursive style.

Erling Sande

Kopi

Statsministerens kontor

1 vedlegg

Rapporten frå Sannings- og forsoningskommisjonen – høyringsinnspel frå departementa

Innleiing

Dokument 19 (2022–2023) *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningspolitikken og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner* er eit omfattande og viktig arbeid. Kommisjonen har gjennomført ei historisk kartlegging av politikken som har vore ført og dei etterverknadene politikken har hatt for både enkeltmenneske og for ulike grupper sin kultur, språk, helse og tradisjonelle næringar. Regjeringa erkjenner at fornorskningspolitikken fekk alvorlege konsekvensar for samar, kvener/norskfinnar og skogfinnar. Regjeringa meiner vidare at rapporten gir ei brei og grundig framstilling av problemstillingar som er relevante.

Kommunal- og distriktsdepartementet har innhenta innspel frå alle departement til høyringa av rapporten frå Sannings- og forsoningskommisjonen. Innspele er samla i denne høyringsfråsegna og blir omtalte innanfor dei same kategoriane som er brukte i rapporten frå kommisjonen. Det er òg tatt med informasjon om pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte.

Regjeringa vil vurdere forslaga til tiltak frå kommisjonen etter at Stortinget har behandla rapporten i løpet av hausten 2024. Regjeringa meiner elles at fleire av tiltaka som kommisjonen foreslår, vil krevje nærare utgreiing. Regjeringa vil òg ha dialog med samane, kvenene/norskfinnane og skogfinnane om oppfølginga av rapporten og ha konsultasjonar med Sametinget om eventuelle tiltak. I fall det i oppfølginga av rapporten blir aktuelt å innføre nye tiltak som gjeld kvener/norskfinnar og skogfinnar, vil regjeringa vurdere om visse tiltak også kan være aktuelle for andre nasjonale minoritetar.

Regjeringa vil nytte høvet til å understreke at ho sluttar seg til kommisjonen sin bodskap – forsoning er ikkje noko ein kan vedta, det er ein samfunnsprosess som vil ta tid og som må involvere eit breitt spekter av samfunnsområde og aktørar, og som stiller krav både til befolkninga og til styresmaktene.

Innhald

Innleiing	1
Kapittel 12 – Helse- og sosialpolitiske utfordringar	3
Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte	4
Kapittel 13 – Språktapet	7
Kapittel 15 – Opplæring og utdanning.....	7
Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomført	8
Kapittel 16 – Fornorsking av namn	11
Kapittel 19 – Kunst- og kulturuttrykk.....	12
Døme på tiltak som allereie er gjennomførte og pågåande prosessar.....	12
Kapittel 20 - Reindriftas vilkår	14
Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte	15
Kapittel 21 – Sjøsamisk fiske og fiskeripolitikk	19
Kapittel 22 – Laksefisket i Tanavassdraget og samisk kultur	19
Kapittel 26 – Tiltak	20
Pilar 1: Kunnskap og formidling	20
Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomført	20
Pilar 2: Språk.....	20
Pilar 3: Kultur	22
Pilar 4: Førebygging av konflikhtar	22
Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte	25

Kapittel 12 – Helse- og sosialpolitiske utfordringar

Når det gjeld språk og kultur, viser rapporten frå Sannings- og forsoningskommisjonen at det er størst misnøye med den kommunale helse- og omsorgstenesta. Spesialisthelsetenesta er nemnd i kap. 12. Helse- og omsorgsdepartementet viser til at dei samiske rettane som gjeld urbefolkninga sitt møte med helse- og omsorgstenestene blir regulerte av internasjonale konvensjonar og nasjonalt lovverk. Det er svært viktig at helse- og omsorgspersonale har kunnskap om sosiale, historiske og kulturelle faktorar som kan ha noko å seie for møtet mellom samar og helse- og omsorgstenestene. I Noreg har den politiske målsetjinga vore å gi eit kulturelt tilrettelagt tilbod til den samiske befolkninga innanfor dei etablerte tenestene, i staden for å utvikle tenester spesifikt for den samiske befolkninga.

Når det gjeld helsetilstand, førekomst av sjukdom og bruk av helsetenester, er det lite som tyder på at det er forskjell mellom den samiske befolkninga og majoritetsbefolkninga. Ein forskjell er likevel at den samiske befolkninga er mindre nøgd med hjelpetilbodet.

Gjennom tidene har det vært utfordringar i møtet mellom den samiske pasienten og helsetenesta, mellom anna knytt til språk og kultur. Sjukdomsbiletet til den samiske befolkninga skil seg i dag lite frå den ikkje-samiske befolkninga. Likevel ser det ut til at den tidlegare tradisjonelle samiske livsstilen har forsvunne ved overgangen til ein moderne og vestleg livsstil, og dermed den verna effekten av den tradisjonelle livsstilen.

Når det gjeld diagnostisering av demens, er det i dei mest oppdaterte retningslinjene frå helsestyresmaktene peika på at dersom utdanningsmessige, språklege eller kulturelle hindringar vanskeleggjer forsvarleg undersøking eller medverknad av personar med samisk kulturbakgrunn, og der spesialisthelsetenesta har betre kompetanse innanfor området, er det ein fordel om fastlegen viser pasienten til utgreiing for demens i spesialisthelsetenesta. Det går også fram at ein må vere merksam på behov for tolketeneste. Litteraturen peiker på betydninga av at helse- og omsorgspersonell har kunnskap om samiske språk og kultur i møte med samiske personar med demens.

Rapporten frå Sannings- og forsoningskommisjonen presiserer at ein del samar har ei anna forståing av helse, sjukdom og behandling enn majoritetsbefolkninga. Dette kan uttrykkjast og formidlast på eige vis, men rapporten seier lite om korleis dette skjer i praksis og korleis dette kan bli forstått i lys av den samiske kommunikasjonsforma.

Barne- og familiedepartementet er kjend med utfordringane som gjeld språk- og kulturkompetanse i tenestene dei gir. Det er behov for meir kompetanse om samisk språk og kultur i familievernet, barnevernet og krisesentertilbodet. I 2022 vart Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) etablert. NASAK er underlagt Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og skal sikre eit meir likeverdig tenestetilbod til den samiske befolkninga. NASAK skal støtte familievernet, kommunalt barnevern, statleg barnevern og krisesentertilbodet i møte med den samiske befolkninga. Dette legg til rette for eit meir likeverdig og tilpassa tenestetilbod til samiske barn, vaksne og familiar.

Helse- og omsorgsdepartementet vil elles understreke kompleksiteten ved implementering, og at dette er særleg utfordrande når det gjeld dei kommunale helse- og omsorgstenestene i lys av kommunane sin fridom til å organisere tenestene sine i tråd med lokale behov og prioriteringar. I denne samanhengen viser vi til rolla statsforvaltarane har som klageinstans og tilsynsmyndigheit.

Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte

Sjølvmordsførebygging

Kommisjonen skriv at sjølvmordsåttferd er eit alvorleg folkehelseproblem i den samiske befolkninga, og at det er behov for kulturelt tilpassa førebyggjande tiltak og behandling av personar med sjølvmordsåttferd, i tillegg til oppfølging av dei etterlatne. Helse- og omsorgsdepartementet viser til at det gjennom «Ingen å miste – Handlingsplan for forebygging av selvmord (2020–2025)» er sett i gang arbeid med å omsetje, tilpasse og implementere opplæringsmateriell i korleis oppdage og intervernere ved sjølvmordsfare til nord-, sør- og lulesamisk. Departementet viser til årsrapport 2022–2023, side 33 og 34, for nærare omtale av arbeidet.

Opptappingsplan mot vald og overgrep mot barn og vald i nære relasjonar (2024–2028)

Kommisjonen skriv på side 382 i rapporten at dei ser eit behov for tiltak for å sikre at samiske og kvenske/norskfinske kvinner og barn blir fullt ut beskytta og sikra for ei kvar form for psykisk, fysisk og seksuell vald.

Regjeringa lanserte 20. desember 2023 Opptappingsplan mot vald og overgrep mot barn og vald i nære relasjonar (2024–2028) «Trygghet for alle», i form av ein proposisjon til Stortinget. Planen inneheld eit eige kapittel om vald og overgrep i samiske samfunn. I samarbeid med Sametinget er det utvikla tiltak som mellom anna skal styrke språk- og kulturforståinga i politi og hjelpeapparat og bidra til at valdsutsette i den samiske befolkninga får eit likeverdig tilbod. Det skal etablerast et eige barnehustilbod tilrettelagt for samiske barn i Finnmark politidistrikt.

Handlingsplan for politiets arbeid med mangfald, dialog og tillit (2022–2025)

Politidirektoratet har utarbeidd *Handlingsplan for politiets arbeid med mangfald, dialog og tillit (2022–2025)*. Planen skal mellom anna bidra til å heve kunnskap og kompetanse om samisk språk og kultur i politiet, og omfattar mellom anna tiltak for å auke rekrutteringa av fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse, og tiltak som skal bidra til at tilsette i politiet har grunnleggjande kjennskap til samisk kultur, historie og rettar. Det går òg fram av planen at tilsette i politiet skal ha grunnleggjande kunnskap om nasjonale minoritetar sin kultur, historie og rettar. Dette er viktig for å medverke til god dialog, bygge tillit og sikre likeverdige tenester.

Meir kunnskap om helse og levkår i samisk befolkning

Regjeringa er oppteken av å bidra til å auke kunnskapen om helsa og levkåra til den samiske befolkninga. I statsbudsjettet for 2024 er det vedteke ei løyving til Saminor 3 på 30 mill. kroner.

Utgreie om staten sine plikter blir varetekne

På side 372 og 373 er organiseringa av spesialisthelsetenestetilbodet til den samiske befolkninga omtalt. Regjeringa vil i Nasjonal helse- og samhandlingsplan følgje opp forslaget frå Sjukehusutvalet i NOU 2023: 8. Regjeringa vil gjennomføre ei utgreiing for å vurdere behov for tiltak som sikrar at staten sine plikter overfor den samiske befolkninga blir varetekne; rett til medråderett, deltaking og samarbeid om planlegging, utforming og styring av spesialisthelsetenester. Det vil inngå i mandatet å ta stilling til om dagens organisering av Sámi klinihkka er føremålstenleg og korleis SÁNÁG/SANKS sine nasjonale funksjonar kan utviklast. Vidare vil regjeringa vurdere korleis ein kan rekruttere og sikre stabil tilgang til bemanning av personell med denne kompetansen i forvaltningsområdet for samiske språk, i tillegg til SÁNÁG/SANKS og Sámi klinihkka.

Helsedirektoratet har fokus på tillitsbygging og involvering av samiske miljø i arbeidet sitt. Målet er at den samiske befolkninga skal oppleve likeverdige helse- og omsorgstenester. Helsedirektoratet har elles følgande arbeid og aktivitetar:

- Det vart etablert eit nasjonalt samisk helsenettverk i 2021 som skal vere ein dialogarena for å drøfte samiske helsespørsmål og styrke arbeidet på feltet ved å rette fokus på viktige spørsmål rundt samisk helse.
- Brukarperspektiv skal sikrast i alt arbeid som blir gjort i direktoratet. Erfaringa er at involvering tidleg i prosessar og ikkje berre mot slutten av ulike prosessar og arbeid er hensiktsmessig, og i tråd med forplikningar ein har som ein offentleg etat.
- Helseinformasjon blir omsett og kulturtilpassa til samiske språk på helsenorge.no
- Jamleg dialog med Sametinget.
- Samiske perspektiv skal inn i arbeidet med nasjonale handlingsplanar og strategiar. I høyringssaker skal innspel som vedkjem fagfeltet blir sikra og Sametinget blir involvert i arbeidsprosessar for å vareta konsultasjonsplikta.

Prosjekt for utgreiing av nasjonale døgntolketenestar

Helse- og omsorgsdepartementet ga i 2021 dei regionale helseføretaka i oppdrag å opprette eit prosjekt som skulle utgreie moglegheita for nasjonale døgntolketenestar. Tilbodet skulle dekke både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk og sjåast i samanheng med samisk tolketeneste på Sámi klinihkka ved til dømes hjelp av teknologi. Tilbodet skulle både dekke ordinær tolketeneste og vere tilgjengeleg for AMK (akuttmedisinske kommunikasjonsentralar). Dei regionale helseføretaka leverte i 2023 sluttrapporten «Nasjonalt prosjekt for tolking av samiske språk». I oppdragsdokumentet for 2024 har de regionale helseføretaka fått i oppdrag å følgje opp denne sluttrapporten.

Pilot med telefontenestetilbod til nordsamisktalande

På nav.no ligg informasjon om at ein kan bestille ein telefonsamtale med NAV på nordsamisk. I 2018 gjennomførte NAV Kontaktsenter (NKS) om lag 50 samtalar på samisk i løpet av året. I samarbeid mellom NKS og NAV Troms og Finnmark ved NAV Kautokeino, blir det i år sett i gang ein pilot med eit telefontenestetilbod til nordsamisktalande i heile landet. I piloten blir etaten sin eksisterande kapasitet på samisk språk (NAV Kautokeino) kopla med den spesialiserte telefontenesta NKS. Målet med piloten er å få oversikt over etterspurnaden etter tenester på samisk språk i arbeids- og velferdsforvaltninga.

Prosjekt i Arbeids- og velferdsetaten retta mot den sørsamiske befolkninga i Hattfjelldal kommune

Hattfjelldal kommune i Nordland gjennomfører eit prosjekt som greier ut moglegheita for eit betre NAV-tilbod til den sørsamiske befolkninga, med mål å hindre diskriminering og utanforskap. Tidlegare er det i liten grad utforma eit NAV-tilbod som er tilpassa utfordringar i kommunar i språkforvaltningsområdet som er utanfor Troms og Finnmark.

Hattfjelldal kommune er ein del av forvaltningsområdet for samiske språk, og det einaste sørsamiske området i Nordland. Den samiske befolkninga nyttar seg av offentlege tenester i like stor grad som befolkninga elles, men forskning viser at dei har lågare tillit til tenestene som blir tilbodne.

Hovudtiltaka i prosjektet er:

1. Utgreie mogleghetsrommet for samarbeid mellom dei ulike etatane med mål om å få eit meir heilskapleg tilbod til den sørsamiske befolkninga

2. Kartlegge og gjennomføre brukarundersøkingar for å foreslå tiltak som skal betre tenestetilbodet til sørsamiske brukarar.
3. Utarbeide nye modellar for informasjon og kontakt med samisk ungdom på Helgeland.

Det overordna målet er at sørsamiske brukarar av arbeids- og velferdsforvaltninga skal få meir heilskaplege og samordna tenester, og at tenestene skal vere betre tilpassa sørsamisk språk og kultur. For å oppnå dette er det utarbeidd fleire delmål, mellom anna å styrke kunnskapen om sørsamisk språk og kultur, styrke anerkjenning og stoltheit for samisk språk og kultur og styrke tillit, tryggleik og hindre utanforskap og diskriminering.

Nordland fylkeskommune har vore med i utforminga av prosjektet. Prosjektet varer ut 2024, gitt tildeling av midlar frå Statsforvaltaren og Sametinget.

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet har frå 2011 og fram til i dag fått varsel om fire arbeidsskadedødsfall som har skjedd i samband med reindrift. Det er ikkje identifisert arbeidsskadedødsfall i andre næringar på ein slik måte at det kan knytast til samisk, kvensk/norskfinsk eller skogfinsk identitet. Utover dette er det få varsel og meldingar om ulykker, arbeidsrelatert sjukdom og kritikkverdige forhold som kan knytast til reindriftnæringa.

Arbeidstilsynet har ingen kunnskapskjelder på nasjonalt nivå der samar, kvenar/norskfinnar og skogfinnar vert identifiserte. Likevel har det vore gjennomført fleire tilsyn opp gjennom åra, blant anna etter tips, der konflikter mellom sidaar i Finnmark har vore problemstillingar på til dømes kommunale og statlege arbeidsplassar. Tema for tilsyna har då vore organisatorisk og psykososialt arbeidsmiljø.

HMS-tiltak i reindrifta

Kommisjonen omtalar bekymringar for helsesituasjonen for reindriftsutøvarar med grunnlag i utfordringar reindrifta står framfor. Landbruks- og matdepartementet kommenterer at HMS-tenesta i reindrifta er eit sentralt tiltak i denne samanhengen. Avtalepartane i reindriftsforhandlingane har etablert ei HMS-teneste for reindrifta som blir drifta av Norsk Landbruksrådgjeving. Dette er eit tilbod som har blitt positivt tatt imot og som blir nytta av reindrifta.

Kapittel 13 – Språktapet

Kapittel 13 omhandlar språktap og behov for revitalisering av minoritetsspråka. Kulturarenaer (institusjonar og scenar for litteratur, scenekunst, musikk mv.) er viktige møteplassar og betyr mykje for å oppretthalde og revitalisere språka. Kultur- og likestillingsdepartementet meiner dette ikkje er kommunisert godt nok i kapitlet om språk. Utdanningssystemet og språksentera kan ikkje aleine stå for språkutøving på fleire arenaer. Kunst og kulturarenaer gjer unike moglegheiter til å bruke språket, både skriftleg og munnleg.

Dei underordna organa til Kultur- og likestillingsdepartementet og statens forvaltningsorgan for språk, Språkrådet, er ikkje presentert i rapporten med oppdraget sitt på kvenskfeltet. Språkrådet har sidan 2011 hatt eit utvida oppdrag som ikkje berre omfattar norsk språk. Dette kunne vore nemnt ettersom den raude tråden er fornorsking. Språkrådet skal bidra til å styrke kvensk språk i samarbeid med språkbrukarane.

Stadnamnlova, som godt kan forståast som eit statleg tiltak mot fornorsking, er omtalt, men ikkje eksplisitt forstått som eit tiltak i rapporten. Stadnamnlova sikrar at kvenske og samiske stadnamn blir brukte ved sidan av norske namn.

Kommisjonen peiker på side 424 i rapporten på mangelen på statistikk over talet på kvener/norskfinnar og samar, og at det ikkje er mogleg å talfeste årleg tilgang på språkbrukarar. Kultur- og likestillingsdepartementet peiker på at det kan vere gode grunnar til å halde fram praksisen med å ikkje føre statistikk om etnisitet i Noreg. Like fullt trengst det tal på språkbrukarar og oversyn over språka. Dette dilemmaet kunne ha vore omtalt i rapporten, slik at det blir tydeleg at manglande statistikk er et resultat av eit bevisst val, i lys av komplekse avvegingar.

Vidare seier kommisjonen på side 408 i rapporten at det ikkje er mogleg å registrere kunnskap i ume-, pite- og skoltesamisk språk i Folkeregisteret. Finansdepartementet påpeiker at Folkeregisteret ikkje har kompetanse til å vurdere kva samiske språk som bør kunne registrerast. I arbeidet med innføring av nytt folkeregister var det dialog mellom Finansdepartementet, Skatteetaten og Sametinget om registrering av samiske språk. Dagens registreringsordning er eit resultat av den dialogen.

Kapittel 15 – Opplæring og utdanning

Kunnskapsdepartementet la 24. mars 2023 fram Meld. St. 13 (2022–2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høgere utdanning*. Det kan sjå ut som om kommisjonen ikkje har notert seg denne meldinga. Sametinget har ved mange høve gitt uttrykk for at dei deler analysen av situasjonen i barnehage, skule og høgare utdanning som kjem fram i stortingsmeldinga.

For fleire av tiltaksbolkane ser kommisjonen universitets- og høgskulesektoren som ein sentral aktør for å løyse problema. Samstundes vil Kunnskapsdepartementet minne om at universiteta og høgskulane er viktige for kulturfeltet. Gjennom kunstfaga, inkludert duodji, tradisjonsmusikk og joik, blir framtidens kulturarbeidarar utdanna, også for urfolk og nasjonale minoritetar. I tillegg er universitetsmusea sentrale for forskning og formidling.

Kunnskapsdepartementet viser til at i punkt 15.3 går rapporten gjennom opplæringa i finsk og kvensk. Det blir påpeika at fråfallet i undervisninga er stor. Kommisjonen ser ut til å legge vekt på dei mange åra med fornorsking som ei generell årsaksforklaring. Framstillinga fokuserer i liten grad på konkrete og praktiske årsaksforklaringar, som det til ein viss grad går an å bøte på, og som er til dels dokumentert (lite informasjon om kvensktilbod på skulane, lite tilbod om kompetanseheving for lærarar osv., sjå).

Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomført

Årlege stortingsmeldingar

Regjeringa legg årleg fram ei framoverskodande stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv, med ulike tema. Meldinga bidreg til å samle kunnskap innanfor ulike fagfelt, som til dømes utdanning, språk, digitalisering, helse og anna.

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk gir ut ein årleg rapport med kommentert samisk statistikk. Rapporten bidreg til auka kunnskap som kan brukast av regjeringa og Sametinget i det samepolitiske arbeidet.

Tiltak for å styrke samisk språk og kultur i barnehage, grunnsopplæring, høgare utdanning og forskning
I Prop. 1 S (2023–2024) for Kunnskapsdepartementet gjorde regjeringa framlegg om ei rekkje tiltak for å følge opp Meld. St. 13, som alle vart vedtekne av Stortinget.

På Kunnskapsdepartementet sitt budsjett for 2024 er det 15,6 millionar kroner til tiltak som kan styrke samisk språk og kultur i barnehage, grunnsopplæring, høgare utdanning og forskning. I budsjettforhandlingane med SV ble rammeløyvinga til Samisk høgskule auka med 7 millionar kroner. I samband med budsjettsemja med SV vart også samisk fjernundervisning ytterlegare styrkt med 5 millionar kroner. Totalt etter budsjettsemja har regjeringspartia og SV styrkt samisk språk og kultur med 27,6 millionar kroner til barnehage, grunnsopplæring, høgare utdanning og forskning.

Talet på elevar som tek samisk som andrespråk på vidaregåande, har auka med nesten 30 prosent sidan i fjor, viser tal frå Utdanningsdirektoratet (Udir).

Sørsamisk kunnskapspark

Kunnskapsdepartementet er i ein pågåande konsultasjonsprosess med Sametinget om utforming av mandat for Sørsamisk kunnskapspark. Kunnskapsparken har eit nasjonalt ansvar for å ta vare på sørsamisk som språkgruppe på bakgrunn av statusen språket har som sterkt truga. Kunnskapsparken skal prioritere undervisningstilbod i sørsamisk, men kan om han har kapasitet tilby undervisning i lulesamisk og nordsamisk i tillegg. Rapporten frå Sannings- og forsoningskommisjonen peiker på at det er lågare tilførsel av nye språkbrukarar innanfor det sørsamiske enn det nordsamiske.

Fjernundervisning i samisk

Kunnskapsdepartementet planlegg eit innspelsmøte om fjernundervisningstilbodet i stort. Innspelsmøtet skal koordinerast av Udir, men det er departementet i dialog med Sametinget som har teke initiativ til møtet. Føremålet er å få ei oversikt over dagens situasjon for fjernundervisningstilbodet nasjonalt og å få betre innsikt i kva utfordringar ein står overfor, både som tilbydar og den som tek mot tilbodet. Føremålet med dette arbeidet er å få ei samla oversikt, for deretter å planlegge vidare framdrift med grunnlag i innspela frå møtet.

Ny universitets- og høgskolelov

16. juni 2023 la regjeringa fram eit forslag til ny universitets- og høgskolelov (Prop. 126 L (2022–2023)). Lovforslaget vart debattert i Stortinget 6. februar 2024. Med den nye lova er samisk og norsk fagspråk tydeleg likestilte. Denne endringa fekk brei støtte både i høyringa og på Stortinget, og ho utfyller innsatsområda for forskning og høgare utdanning i Meld. St. 13 (2022–2023). Når lova trer i kraft i august, har universiteta og høgskulane eit lovfesta ansvar for samisk fagspråk (i tillegg til norsk). Undervisningsspråket skal no som hovudregel vere norsk eller samisk. I lova § 2-3 *Norsk og samisk fagspråk*, andre ledd står det:

Institusjoner som er gitt et særleg ansvar for samisk forskning og høyere utdanning, skal bruke, utvikle og styrke samisk fagspråk.

I proposisjonen er det vist til Europarådets minoritetsspråkpakt, til den nye språklova og til sameloven § 1-5 om at samisk og norsk er likeverdige språk. Samtidig har departementet presisert at arbeidet med samisk fagspråk må tilpassast situasjonen for dei ulike samiske språka. Situasjonen er ikkje lik for nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Arbeid mot samehets

Når det gjeld dei utfordringane med samehets som rapporten nemner, viser Kunnskapsdepartementet (KD) til det generelle arbeidet i barnehagar og skular som følger av lovverket, rammeplanen og læreplanane. I tillegg kan tiltak knytast til dei sju freds- og menneskerettssentra som får midlar frå KD for å utvikle og tilby undervisning for skuleelevar i tema som demokrati og medborgarskap, rasisme, diskriminering og hatefulle ytringar. Spenningar, konflikt og mistillit mellom stat og urfolk er ei utfordring Nansensenteret har vore involvert i. Dei har særskild kompetanse i dialogbasert konflikthandtering og har tilrettelagt for bruk av denne modellen i ei sak om forvaltning av villaks i Tanaelva i Aust-Finnmark.

I tillegg får det nasjonale Dembra-nettverket (Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme) midlar frå KD. Nettverket av freds- og menneskerettssenter er koordinert av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret), og innsatsen deira er retta mot skular, lærarar og lærarstudentar for å gje dei praktiske undervisningsressursar og styrke kompetansen deira på område som rasisme, diskriminering, gruppefiendtlige haldningar og hatefulle ytringar. Dembra tilbyr verktøy og rettleiing til å skape eit inkluderande skulemiljø og bygge demokratisk kompetanse, i tillegg til digitale ressursar på dembra.no. Ressursane er omsette til nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk.

Relevant arbeid som er i gang i Utdanningsdirektoratet (Udir)

Udir har mange verkemiddel som er relevante for problemomtalane og tilrådingane i rapporten. Døme er rammeplan for barnehage og SFO, læreplanverket for grunnopplæringa, kompetanseutviklande tiltak for barnehage og skule og tilskotsordningar for dette. Vidare er det gjort forskning på implementering av rammeplan for barnehagen og fagfornyninga, og det er etablert eit nytt, nasjonalt forum for samisk språk og kultur i dialog med Sametinget.

I læreplanverket vart temaet nasjonale minoritetar styrkt i 2020 og bidreg til kunnskap om minoritetsgruppene i alle fag og for alle elevar. Nasjonale minoritetar er òg omtalte i rammeplanen for barnehagar. Det er utvikla støttemateriell om nasjonale minoritetar på nettsidene til Udir. Materiellet skal reviderast, og det er òg planar om å utvikle fleire støtteverktøy.

Dømel på positiv utvikling for kvensk språk

- Talet på søknader om prosjektstøtte til kvensk i barnehagen auka i 2023.
- Etter aktivt rekrutteringsarbeid i 2023 er det no ei solid gruppe fagpersonar i kvensk som kan jobbe med kvensk eller finsk som andrespråk på digilær.no.
- Det har i 2023 vore ein auke i talet på søknader over tilskotsordninga til læremiddel i kvensk eller finsk, og alle søknadene vart innvilga.

Udir har tatt til seg kommisjonen si oppfordring om å styrke kunnskapen i forvaltninga om urfolk og nasjonale minoritetar og deira rettar, og vil ha ein innsats for å styrke kunnskapen blant dei tilsette.

Manglande implementering av vedteken politikk og tiltak som kan bøta på det

- Eit viktig tiltak for å gi betre kunnskap til framtidens lærarar og helse- og sosialpersonell er skjerpa krav til kunnskap om samiske perspektiv i utdanningane. Skular og lærarutdanningar er forplikta gjennom læreplanar og rammeplanar til å inkludere samiske perspektiv i undervisninga i heile Noreg. Det same gjeld alle dei helse- og sosialfaglege utdanningane som har fått retningslinjer gjennom RETHOS-prosjektet.

- Retten til opplæring i kvensk og finsk er utvida i ny opplæringslov og gjeld no for alle elevar med kvensk/norskfinsk bakgrunn ved grunnskular i Troms og Finnmark, uavhengig av kor mange elevar som ønsker dette.
- Talet på elevar som vel kvensk eller finsk i skulen, har gått kraftig ned dei siste åra. Om denne tendensen held fram, vil det bli krevjande å rekruttere studentar til studiane i kvensk ved UiT Noregs arktiske universitet i åra framover, med dei konsekvensane det vil ha for moglegheitene til å tilby undervisning i kvensk/norskfinsk for nye generasjonar elevar. Endringa i opplæringslova kan likevel bidra til å snu eller i alle fall bremse nedgangen. Utdanningsdirektoratet arbeider breitt for å auke elevtalet og medverke til at alle som ønsker opplæring i kvensk eller finsk skal få det.

Gjennomgang av tiltak i Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høgere utdanning

Meld. St. 13 (2022–2023) viser at mangelen på samiskspråklege tilsette er den største utfordringa for å styrke og utvikle samisk språk og identitet i barnehage og skule. Meldinga dokumenterer at det er for låg rekruttering og relativt stort fråfall frå samiskundervisninga på alle nivå i utdanningssystemet. Svært få fullfører vidaregåande opplæring med samisk, og situasjonen er i dag ikkje berekraftig. Det er derfor nødvendig å utvikle ein positiv spiral med betre kapasitet og kvalitet i barnehage og skule, så fleire fullfører skulegangen med samisk og kan ta høgare utdanning på og i samisk.

Med stortingsmeldinga er det lagt eit godt grunnlag for framtidige tiltak og prioriteringar på utdanningsområdet, og meldinga skisserer nokre prioriterte innsatsområde som kan gi svar på mange av utfordringane Sannings- og forsoningskommisjonen viser til for det samiske. I budsjettet for 2024 har regjeringa følgd opp med støtte til tiltak i meldinga.

Kapittel 16 – Fornorsking av namn

Forholdet til namnelova

Justisdepartementet (JD) har følgande kommentar til oversikta Sannings- og forsoningskommisjonen gir i punkt 16.1.2 over reglane i namnelova:

Namnelova § 4 gir høve til å bruke beskytta etternamn som ein gjennom slekt eller på anna måte har ei særleg tilknytning til, uavhengig av avgrensingane for beskytta etternamn som følger av § 3.

Lova er utarbeida med sikte på å legge til rette for at personar med tilknytning til nasjonale minoritetar skal kunne ta namn som slekta tidlegare har brukt. Vi viser til forarbeida til namnelova, Ot.prp. nr. 31 (2001-2002), der mellom anna følgande er uttalt i punkt 8.3.2:

«Dersom det ønskes et etternavn som har gått ut av bruk i tidligere ledd, må det etter departementets mening vurderes etter den skjønnsmessige regelen i lovutkastet § 4 første ledd nr. 9 om vedkommende kan ta navnet. Dersom det er sannsynlig at fornorskningsspolitikk var medvirkende til at et navn ikke ble ført videre til den det gjelder, bør vedkommende gis anledning til å gå noe lenger tilbake i slekten enn til tippoldeforeldrene for å hente navnet. Et moment ved vurderingen av om det er sannsynlig at fornorskningsspolitikk har medvirket til at navnet gikk ut av bruk, er tradisjonen for at barn har fått farens slektsnavn eller patronym etter faren som etternavn. Denne tradisjonen er eldre enn og uavhengig av den svakere tradisjonen for at kvinner har tatt mannens slektsnavn ved inngåelse av ekteskap. Departementet er enig med Sametinget i at det må vises romslighet i kravene til dokumentasjon for at noen slektninger i rett oppstigende linje har båret navnet.»

Den oversikta Sannings- og forsoningskommisjonen gir over reglane i namnelova i punkt 16.1.2 i rapporten, er etter JD sitt syn god. Kommisjonen har òg vist til synspunkt frå mellom anna interesseorganisasjonar som meiner at lova likevel må endrast, og visar til at det kan vere utfordrande å få tatt namn som har gått ut av slekta lenge før tippoldeforeldra si tid. Som kommisjonen viser, er dette i konkrete tilfelle likevel godtatt av skattekontoret, mellom anna der dokumentasjon på bruk av namnet er innhenta frå utlandet. Det viser etter departementet sitt syn at føringa i forarbeida blir tatt omsyn til, og at reglane fungerer godt i dag.

Namnelova skal balansere ulike omsyn, inkludert omsynet til dei særreigne namna som er beskytta etter lova, og dei personane som ber eit slikt namn. Der fleire enn 200 personar allereie har eit namn, vil det vere fri åtgang til å ta namnet, jf. § 3 første stykket. På same måte kan ein i utgangspunktet ta namn som ingen bruker, jf. § 3 tredje stykket med dei atterhalda som er gitt der.

Etter JD si vurdering er lova utforma på ein slik måte i dag at det er mogleg for personar som høyrer til ein nasjonal minoritet, å ta eit namn som er gått ut av bruk på grunn av fornorsking i tidlegare tider. Dei vanskane som det er peikt på kva gjeld dokumentasjon, er det etter departementet sitt syn vanskeleg å sjå at ein bør bøte på med lovendringar. Skattekontoret, og statsforvaltaren som klageorgan, kan, som vist over, utøve eit ganske raust skjønn, og da særleg der det kan vere fornorskingspolitikk som er årsaka til at eit namn er gått ut av bruk.

Kapittel 19 – Kunst- og kulturuttrykk

Kultur- og likestillingsdepartementet er samde i kommisjonens påstand om at det er nødvendig å styrke kulturinstitusjonar og -arenaer for samar, kvener/norskfinnar og skogfinnar for å oppretthalde kontinuitet for urfolks- og minoritetskulturar (side 655). Det kjem likevel ikkje tydeleg nok fram at fordi desse institusjonane forvaltar mykje kunnskap om kunsten, kulturen og språka til samane og dei nasjonale minoritetane, vil dei vere sentrale i arbeidet med å bøte på manglande kunnskap om desse gruppene. Dei har og potensial til både å synleggjere og å bringe kontinuitet og engasjement til revitaliseringsprosessen desse gruppene no står i.

Kunstnarpolitikken er i stor grad innretta med økonomiske verkemiddel som kompenserer for at marknaden ikkje kan finansiere eit tilstrekkeleg mangfaldig kunstliv åleine. Da er det avgjerande å kunne følge og samanlikne dei økonomiske kunstnerkåra over tid. I Meld. St. 22 (2022–2023) vart det peika på at det ikkje finst undersøkingar som gjer et tydeleg bilete av kunstnarkåra for dei samiske kunstnarane. Kulturdirektoratet skriv i innspel til Kultur- og likestillingsdepartementet (ref. kapittel 19 kunst og kulturuttrykk) at det ønskte at kommisjonen undersøkte nærare kunstnarkåra til samiske, kvenske og skogfinske kunstnarar. Direktoratet foreslår at ein samanliknar tilskot til, arbeid med og finansiering av forskning på til dømes norsk folkemusikk med joik, husflid med duodji m.m. for å få forskjellane tydelegare fram. Ei undersøking av kunstnarkåra vil kunne gje eit tydelegare bilete av situasjonen.

Døme på tiltak som allereie er gjennomførte og pågåande prosessar

Kommisjonen peiker på at det er behov for meir kunnskap om dei nasjonale minoritetane, og at kunst, kultur og språk er i fare for å forsvinne. Regjeringa legg vekt på å styrke infrastrukturen og kompetansemiljøa rundt samisk og dei nasjonale minoritetane sin kunst og kultur, for på den måten å legge til rette for utvikling og autonomi. Deira kulturinstitusjonar og kulturaktørar er sentrale i arbeidet med ivaretaking og utvikling av kultur, kunst og språk.

Dei samiske og nasjonale minoritetane sine eigne kompetansemiljø og kulturinstitusjonar forvaltar mykje kunnskap om kunst, kultur og språk, og bidreg til både revitalisering, utvikling og vidareføring

av kultur og språk. Gjennom sterke kompetansemiljø kan eigen kultur forvaltast på eigne premiss, og faglege samarbeid og kunnskapsdeling kan skje under likeverdige forutsetningar. Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD) har derfor sikra drifta av fleire miljø. Sjå eiga liste under *kapittel 26 – Tiltak*.

Kulturmiljø og kulturminne

Kommisjonen skriv på side 526 at det ikkje ennå har lykkast Sametinget å få norske styresmakter til å setje Várjjat Siida i Varanger på si tentative liste over verdsarv. Riksantikvaren sendte i desember 2023 ei anbefaling til Klima- og miljødepartementet om å føre Várjjat Siida på tentativ liste. Saka vert nå handsama i Klima- og miljødepartementet. Med Riksantikvaren si anbefaling har prosessen kome eit steg vidare. Ei avgjerd om oppføring på tentativ liste vil krevje ei interdepartemental avklaring.

Kommisjonen meiner det er behov for å gi kvenske og skogfinske kulturminne eit lovfesta vern på linje med samiske kulturminne, for å synleggjere og sikre historie og kulturarv som er av stor verdi for gruppene det gjeld (s. 656). Kulturmiljølovutvalet, som arbeidar med eit forslag til ei ny kulturmiljølov, har i mandatet sitt å vurdere om det er behov for særlege reglar for å sikre at samiske kulturmiljø og nasjonale minoritetar sine kulturmiljø vert tatt hand om på ein god måte og i samsvar med Noregs internasjonale forpliktingar. Klima- og miljødepartementet ventar på utgreiinga frå lovutvalet før departementet ser nærare på problemstillinga.

Som kommisjonen peiker på (s. 525), har Riksantikvaren gjennom sin fredingsstrategi dei seinare åra løfta fram nasjonale minoritetar sine kulturminne, og freda eit utval av desse. I dette arbeidet har dei ulike minoritetane sjølve bidratt til å definere kva for kulturminne som er viktige for dei, og som representerer deira historie og kultur. Riksantikvaren samarbeider òg med regionalforvaltninga og relevante kunnskapsinstitusjonar i dette arbeidet. Riksantikvaren har vald å nærme seg kulturminna til dei nasjonale minoritetane gruppevis, med fokus på ein minoritet av gangen. Dette har sikra ein meir systematisk prosess, og læring undervegs. Riksantikvaren si satsing på dei nasjonale minoritetane er framleis i gang.

Arbeid på kulturfeltet

Mange av direktorata under Kultur- og likestillingsdepartementet forvaltar oppgåver og tiltak retta mot samiske og dei nasjonale minoritetane sine språk og kultur, som Arkivverket, Nasjonalbiblioteket, Medietilsynet, Norsk filminstitut, Kulturdirektoratet og Kulturtanken.

I kulturfeltet har det vore mykje merksemd retta mot Sannings- og forsoningskommisjonens arbeid, både før og etter at rapporten vart lagt fram. Mange aktørar jobbar alt med tematikken forsoning internt i si verksemd, og andre har òg tematisert rolla til kulturfeltet i oppfølginga av sannings- og forsoningskommisjonens rapport.

Relevant arbeid og ansvar i Kulturdirektoratet

- Koordinator for auka mangfald, inkludering og deltaking i kultursektoren.
- Arbeider systematisk med å byggje opp kompetanse om samar og nasjonale minoritetar og om konsekvensane av fornorskingspolitikken.
- Forvaltar tilskotsordningar til nasjonale minoritetar på vegne av Kommunal- og distriktsdepartementet.
- Har ansvar for å implementere UNESCO-konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven, gjennom samarbeid med NGOar, museum, kulturmiljøsektoren og representantar for urfolk og nasjonale minoritetar.

- Kulturdirektoratet er sekretariat for Kulturrådet. Oppfølging av Sannings- og forsoningskommisjonen sin rapport har vore tema på kvart rådsmøte [i Kulturrådet] sidan rapporten kom i sommar, og fleire tiltak er sett i gong.

Dømel frå Kunst i offentlege rom (KORO)

KORO har ei viktig rolle som formidlar og forvaltar av samisk kunst, kultur og historie. KORO har mange samiske verk ved ei rekkje institusjonar, mellom anna ei større samling ved UiT Noregs arktiske universitetet. I åra som kjem vil det òg produserast verk av samiske kunstnarar i fleire landsdelar, som til dømes i det nye regjeringsskvalet.

KORO har gjennom pågåande kunstoppdrag og eigeninitierte prosjekt fleire tiltak som rører ved Sannings- og forsoningskommisjonen sitt arbeid. Blant anna har KORO vedteke ein plan for bruk av samisk språk i kommunikasjon og formidling. Det er tette band mellom det samiske kunstfeltet, samiske politiske spørsmål og samiske institusjonar som KORO har produsert kunst for. KORO har større ambisjonar for bruk av samisk språk enn det som normalt krevst av statlege verksemder av tilsvarande storleik.

I 2019 starta KORO eit samarbeid med Samerådet og Office for Contemporary Art Norway (OCA) for å utvikle eit prosjekt som skulle reflektere over prosessane knytte til Sanning- og forsoningskommisjonen sitt arbeid: "Art, Colonialism, Indigeneity. A Time for Truth and Reconciliation?" Samiske kunstnarar/kunstnargrupper er inviterte til å utvikle forslag til kunstprosjekt i offentleg rom som går i dialog med Sanning- og forsoningskommisjonen sin rapport. Forslaga vil bli offentleggjorde i ein publikasjon i løpet av 2026 og er meint å danne eit kunnskapsgrunnlag for vidare arbeid med tematikken, og å opne for prosessar som kan gjere slike prosjekt moglege å realisere i framtida.

Norsk filminstitutt (NFI)

NFI vedtok i 2019 ein handlingsplan for mangfald 2019-2023 (pdf), og arbeidar med ein ny handlingsplan for 2024–2025. Oppfølging av Sannings- og forsoningskommisjonens rapport er integrert i dette arbeidet. Mangfaldsombodet har allereie gjennomført utdanning i det offentlege si rolle og ansvar i forsoningsarbeidet ved Nord universitet.

Blant mange gjennomførte tiltak har handlingsplanen mellom anna ført til at samarbeid med Internasjonalt samisk filminstitutt (ISFI) er styrka, mellom anna gjennom prosjektet ÁRRAN 360 på Venezia-biennalen. Eit resultat av arbeidet er og at det i åra 2021–2022 er gitt tilskot til sju samiske verk, der to er spelefilmar.

Kapittel 20 - Reindriftas vilkår

Mål og verkemiddel i reindriftspolitikken

Målsettinga med regjeringa sin politikk på reindriftsområdet er ei økonomisk, økologisk og kulturell berekraftig reindrift. Reindriftspolitikken byggjer på Stortingets handsaming av Meld. St. 32 (2016–2017). Stortinget handsamar i tillegg reindriftspolitikken to gangar i året; ved den årlege reindriftsproposisjonen og ved handsaminga av det årlege statsbudsjettet.

Reindriftslova og dei årlege reindriftsavtalane er sentrale verkemiddel for å oppnå måla med reindriftspolitikken. Reindrifta er ein kulturform som byggjer på sedvane og alder tids bruk, og har særskilt rettsleg vern, jf. Grunnlova § 108 og reglane i folkeretten om urbefolkningar og minoritetar.

Reindriftsavgiftforhandlingane blir gjennomførte etter føresegnene i Hovudavtalen for reindrifta. Forhandlingane skal ta utgangspunkt i ei felles forståing for næringa sin økonomiske situasjon. Hovudavtalen har opna for at partane kan krevje forhandlingar òg om andre tilhøve enn dei

økonomiske verkemidla. Dette kan vere faglege, sosiale, organisasjonsmessige og andre spørsmål av betydning for utviklinga av næringa. Direkte tilskotsordningar, klimatilpassing, beredskap og ivaretaking av arealet til reindrifta har vore sentrale prioriteringar i dei siste reindriftsavtalane. Moglegheita reindrifta har til å forhandle med staten om det økonomiske rammeverket til næringa, er unik både i nasjonal og internasjonal samanheng. Sidan den første avtalen vart forhandla fram i 1976, har det berre vore brot i forhandlingane ein gong. Det er bra for reindriftsavtalen som institusjon og for tilhøvet mellom reindriftnæringa og styresmaktene.

Fosensaka

Energi- og vassdragsanlegg er via ein del merksemd i rapporten. Energidepartementet har forståing for at energi- og vassdragstiltak påverkar fleire interesser og kan kome i konflikt med interessene til samar, kvener/norskfinnar og skogfinnar. Det er ikkje tvilsamt at energi- og vassdragstiltak ofte fører med seg inngrep i naturen, og at prosjekta kan vere omstridde.

Det er viktig å vere merksam på at minoritetar som er omhandla i rapporten, kan oppleve at energi- og vassdragstiltak er eit angrep frå storsamfunnet på interessene deira. Samstundes er energipolitikken ein del av den kontinuerlege moderniseringa av samfunnet som kjem heile befolkninga til gode. Det er difor krevjande avvegingar som må gjerast, og Energidepartementet er difor tydeleg på at energi- og vassdragsanlegg ikkje er ein del av ein bevisst fornorskingspolitikk.

Energidepartementet er oppteke av at konfliktar mellom energi- og vassdragsanlegg og interessene til minoritetar blir handterte på ein god måte. Konfliktnivået mellom energi- og vassdragsanlegg og interessene til minoritetar har vore for høgt, noko som Fosen-saka er eit døme på. Energiministeren greia ut om Fosen-saka og regjeringa si oppfølging i Stortinget 13. mars 2023. Regjeringa har satt i verk ei mekling mellom partane i saka. Dette har resultert i ei minneleg avtale mellom Sør-Fosen sija og Fosen Vind AS. Det står att å finne ei løysing på den delen av Fosen-saka som gjeld Nord-Fosen siida og Roan Vind AS.

I rapporten er praksisen til Statnett om minnelege avtaler i oreigningssaker teken opp. Energidepartementet viser til statsråd Aaslands svar av 27. juni 2023 på skriftleg spørsmål frå stortingsrepresentant Une Bastholm.

Gruvedrift

Mineralverksemd kan vere konfliktfylt. Ein del av mineralførekomstane i Noreg er lokaliserte i samiske reindriftsområde, noko som kan innebere arealkonflikt. Minerallovutvalet vart oppnemnt 23. juni 2020, og mandatet vektla særleg forslag til reglar som sikrar ei god varetaking av samiske interesser og rettar, og i NOU 2022: 8 Ny minerallov har utvalet foreslått ei rekke grep. Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) arbeider med oppfølging av NOU-en og vil etter kvart fremje ein lovproposisjon om ny minerallov. Utgreiinga har vore handsama i Sametinget i plenum, og førebels synest forslaga å vere godt mottekne. NFD vil konsultere Sametinget i den vidare prosessen.

NFD meiner at rapporten frå kommisjonen til dels inneheld omtale av saker som ikkje fagleg sett er presise. Til dømes er omgrepet «gruvedrift» brukt der det etter NFD si oppfatning er tale om også anna mineralverksemd, som undersøking. Eit anna døme er i omtalen av Elkem ASA sitt prosjekt om utvinning av kvarts frå Nasafjell. På side 549 i rapporten står det at «Søknaden om drift ble i februar 2016 godkjent av regjeringen». NFD vil presisere at Kommunal- og moderniseringsdepartementet 16. februar 2016 fatta eit vedtak om godkjenning av reguleringsplan. Selskapet har ikkje søkt om driftskonsesjon etter minerallova.

Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte

Tiltakspakke for reindrift og energi

I desember 2023 la regjeringa fram ei tiltakspakke for å legge til rette for betre varetaking av reindriften ved planlegging og utbygging av ny energi. Tiltakspakka inneheld verkemiddel frå fleire departement. Departementa som er ansvarlege for dei ulike tiltaka i pakka vil gjennomføre konsultasjonar med NRL og Sametinget i tråd med samelova sine reglar. Regjeringa si pressemelding er her: [Tiltakspakke for reindrift og energi - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Gjennomgang av reindriftslova av 2007

Regjeringa har i Hurdalsplattforma lagt til grunn at det skal gjennomførast ein heilskapleg gjennomgang av reindriftslova av 2007. Landbruks- og matdepartementet (LMD) har starta opp ein ordinær lovarbeidsprosess, og det er oppretta eit sekretariat i departementet. Det er lagt opp til ei brei involvering av partar som lova vedkjem, mellom anna Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) og Sametinget. LMD har hatt innleiande konsultasjonar med NRL og Sametinget. Vidare er det gjennomført innspelsmøte med kommunar, organisasjonar og andre aktørar lova vedkjem. LMD har som mål å sende over til Stortinget eit forslag til ny lov våren 2025.

Areal

LMD varsla i Prop. 1 S (2023–2024) at eit sett med kriterium og indikatorar for berekraftig reindrift vil bli presenterte i proposisjonen om reindriftsavtalen for 2024/2025. Ei arbeidsgruppe for klimatilpassing har tilrådd at det blir utarbeidd ein statusrapport for berekraftig reindrift, med vekt på status for tilgjengelege areal. Arbeidsgruppa identifiserte òg element som er relevante i utarbeidinga av kriterium og indikatorar for berekraftig reindrift. I Reindriftsavtalen 2023/2024 vart avtalepartane samde om å følge opp forslaget frå ei arbeidsgruppe om å utarbeide ein overordna statistikk som syner endringar i utbygd areal og jordbruksareal innan kvart distrikt, og som kan syne utvikling over tid. Oppfølginga av dette må sjåast i samheng med arbeidet med kriterium og indikatorar for berekraftig reindrift, fordi tilgjengelege areal er eit sentralt element i dette.

Mange reinbeitedistrikt strekk seg over fleire kommunar, og distrikta opplever at dei ikkje har tilstrekkeleg med ressursar til å følge opp alle plan- og utbyggingssaker. I Reindriftsavtalen 2021/2022 etablerte avtalepartane eit pilotprosjekt for ei rådgivingsteneste for arealsaker i NRL. Tenesta er godt motteke i næringa.

Distriktsplanar og reindriften sine arealbrukskart er viktige verktøy for varetaking av areala til reindriften. Tilrettelegging for utarbeiding av distriktsplanar og arealbrukskart har vore prioritert i dei siste reindriftsavtalane. I tiltakspakka for reindrift og energi er det òg eit viktig føremål å legge til rette for betre medverknad frå reindriften i arealprosessar.

Av tiltakspakka går det òg fram at regjeringa arbeider med å revidere dei statlege planretningslinjene for samordna bustad-, areal- og transportplanlegging. I dei nye planretningslinjene vil regjeringa gje tydelege signal om at samisk reindrift skal varetakast godt i planlegginga, saman med omsynet til utviklinga elles i samfunnet. Planretningslinjene skal leggjast til grunn for regional og kommunal planlegging og vedtak som statlege myndigheiter gjer innanfor det samiske reinbeiteområdet.

LMD har hatt og har merksemd på situasjonen for reindriften i Trollheimen. Departementet har gjennom 2010-talet, ved fleire høve, prøvd å få på plass nye leigeavtalar med grunneigarane i Trollheimen utan å lykkast. I Reindriftsavtalen for 2022/2023 vart avtalepartane samde om å gjennomføra ei utgreiing av dagens situasjon for reindriften i Trollheimen. Rapporten, som vart gjennomført av Norconsult og overlevert våren 2023, gir ein status for reindriften i Trollheimen og har

fleire forslag til tiltak for å sikre varig reindrift i Trollheimen. Rapporten er presentert og drøfta mellom avtalepartane. Det er LMD som vedtek ei eventuell oppfølging av forslag til tiltak.

Kommunal- og distriktsdepartementet og Klima- og miljødepartementet har sett i gang eit arbeid med å revidere forskrifta om konsekvensutgreiingar, mellom anna for å legge til rette for betre vurderingar av reindrift. Regjeringa vil òg vurdere ulike tiltak for å betre kommunane sin planleggingskapasitet og reindriftskompetanse i det samiske reinbeiteområdet.

Vindkraft

Etter at rapporten frå kommisjonen vart lagt fram har det skjedd ei utvikling med omsyn til vindkraft på land. Stortinget vedtok 18. juni 2023 endringar i energilova og plan- og bygningslova som tredde i kraft 1. juli 2023. Lovendringane inneber at det no er krav om at vindkraftverk skal arealavklarast i form av områderegulering etter plan- og bygningslova. Dette må skje før ein kan gje konsesjon etter energilova. Med dette har kommunane fått ei meir sentral rolle i å vurdere både om og i tilfelle korleis det skal leggjast til rette for utbygging av vindkraftverk.

Kommunal- og distriktsdepartementet viser elles til statsråd Sande sitt svar på spørsmål frå stortingsrepresentant Geir Jørgensen om dette temaet i Stortingets spørjetime 7. februar 2024.

Tilpassing av reintalet til beiteressursane

For å sikre ei berekraftig reindrift har det blitt nødvendig å tilpasse reintalet til beitegrunnlaget. Dette har òg blitt støtta opp av Riksrevisjonen. Frå 1990-talet og framover kom det rapportar om overbeiting og altfor mange rein på Finnmarksvidda. Sør for Finnmark har reintalet vore meir stabilt. Reindriftsstyret, som har representantar både frå næringa og staten, vedtok eit øvre reintal for alle reinbeitedistrikta i Finnmark. Målet var god dyrevelferd og lønnsemd gjennom sunne dyr og nok beite.

Reindriftslova av 2007 skal gi grunnlag for ei hensiktsmessig indre organisering og forvaltning av reindriften. Vidare skal reindriftnæringa etter lova, gjennom internt sjølvstyre, sjølv spille ei aktiv rolle og ha ansvaret for at reindriften er berekraftig. Eit sentralt verktøy for å oppnå dette er bruksreglane. Det har vore ein omfattande prosess knytt til arbeidet med å få godkjend bruksreglar og få reintalet på plass. Om faktisk reintal overstig reintalet som er godkjend og fastsett i bruksreglane, skal talet på rein bli redusert. Framgangsmåten følger av reindriftslova. Primært skal siidaen sjølv utarbeide ein reduksjonsplan som fordeler reduksjonen internt i siidaen/distriktet. Om siidaen ikkje utarbeider ein slik plan, skal kvar siidaandel redusere det overstigende reintalet forholdsmessig innan ein frist satt av Reindriftsstyret. Intensjonen om at reindriften sjølv skulle kome til einigheit om ein reduksjonsplan har vore vanskeleg å gjennomføre, difor har forholdsmessig reduksjon av overstigende reintal i praksis blitt hovudregelen. Frå 2015 har det rapporterte talet på rein vorte meir stabilt og tilnærma i samsvar med det som er satt gjennom bruksreglane. Framover er det framleis viktig å ha stor merksemd på talet på rein som eit sentralt område for ei berekraftig reindrift.

Rovdyr

Tap av rein til rovvilt er eit tema som har stor merksemd i arbeidet med reindriftnæringa. Staten sin gjennomføring av rovviltpolitikken har stor betydning for produksjonen og innteninga til reindriften. Reindriften er basert på at reinen skal beite på utmarksbeite heile året, og store årlege tap av rein til rovvilt trugar grunnlaget for reindriften og den samiske reindriftskulturen. Presset på reindriftsareala fører til at fleksibiliteten i bruken av reindriftsareala blir mindre, og det kan vere at det ikkje finst anna areal å flytte reinen til dersom det kjem rovvilt dit dyra beiter. Vidare fører arealmangel til at flokken spreier seg, og dermed er meir utsett for å bli teken av rovvilt.

På side 553 i rapporten skriv kommisjonen at regelverket stiller store krav til dokumentasjon for å få erstatning for rovdyr tap. Klima- og miljødepartementet viser til at erstatningsordninga for tap av tamrein til rovvilt er bygd på prinsippet om at alt tap grunna rovvilt skal erstattast. Samstundes er det klart at ikkje alle dyr tapt til rovvilt blir funne att, slik at det er vanskeleg å få dokumentert alle tap. Erstatningsordninga baserer seg derfor både på tap som er dokumentert, samstundes som den aller største delen av dei erstatta dyra ikkje er dokumentert tapt til rovvilt, men vurdert å vere tapt til rovvilt etter eit skjønn. Det er altså ikkje krav til at tap skal vere dokumentert for å bli erstatta, og tap som ikkje er dokumentert kan og blir også erstatta.

Kommisjonen peiker i rapporten på at dagens rovviltforvaltning strir mot SP art. 27 (s. 553). Regjeringa og Stortinget la i samanheng med vedtaket av naturmangfaldlova i 2009 til grunn at lova er i samsvar med internasjonale forpliktingar, irekna menneskerettskonvensjonar. Dette gjeld òg for dei føresegnene om rovvilt som er heimla i naturmangfaldlova. Både naturmangfaldlova og rovviltforskrifta skal praktiserast i tråd med desse forpliktingane, og ved utøving av offentleg myndigheit, skal det bli lagt vekt på omsynet til naturgrunnlaget for samisk kultur. Konkret for rovviltforvaltninga, er det tatt fleire grep, mellom anna at bestandsmåla for rovvilt er sett relativt lågt i Noreg, områda kor ulv kan yngle er lagt sør for dei samiske tamreinområda, reineigarar har lovfesta rett til full erstatning for rovviltskadar og at det er samisk representasjon i rovvilt nemndene. Slike tiltak skal sikre at norsk rovviltforvaltning er innanfor dei rammer som følger av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettar.

Vi vil få meir kunnskap om forholdet mellom dei juridiske forpliktingane overfor samisk reindrift og rovvilt, sidan Klima- og miljødepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet vil innhente ei vurdering av forpliktingane etter Bernkonvensjonen og dei folkerettslege forpliktingane Noreg har for reindrifta, forholdet mellom desse og om forpliktingane nødvendiggjer eller gir rom for endringar i det nasjonale regelverket om forvaltning av rovvilt.

Klimaendringar

Kommisjonen viser til at dei pågåande klimaendringane har konsekvensar for reindrifta (s. 554-555). Klimaendringane skjer raskare i nordområda enn det globale gjennomsnittet. Temperatur og nedbør er faktorar som kan føre til høgare frekvens av ising og låste beiter, eller at vekstsesongen startar tidlegare. Klimaendringane fører til endringar i beitegrunnlaget, og behov for endringar i beitemønster, og i flyttemønster. Slike endringar kan komme i konflikt med andre interesser og tiltak.

Regjeringa anerkjenner i Meld. St. 26 (2022-2023) Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn, at samane er spesielt hardt råka av klimaendringane, og at samisk kunnskap og erfaringar i større grad skal bli tatt med i klimatilpassingsarbeidet. Sametinget og Norske reindriftssamers landsforbund skal involverast i saker som har følger for samiske interesse der det er relevant, òg utover plikta til å konsultere. Som ein viktig del av oppfølginga av meldinga skal det mellom anna bli utarbeidd nasjonale analysar av klimasårbarheit. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å starte dette arbeidet. Den første analysen skal etter planen vere klar innan utgangen av 2026.

Det skal òg opprettast eit ekspertutval som skal greia ut dei samfunnsøkonomiske konsekvensane av klimaendringane. Utvalet skal ha tett dialog med og involvering av aktørar som Sametinget og Norske Reindriftssamers Landsforbund.

Klimatilpassing var blant dei prioriterte områda i Reindriftsavtalen 2023/2024. Avtalepartane vart samde om å etablere ei arbeidsgruppe som fekk i oppdrag å vurdere aktuelle tiltak og verkemiddel

for klimatilpassing i reindrifta, og identifisere behovet for ny kunnskap. Rapporten er eit sentralt underlag til forhandlingane om Reindriftsavtalen 2024/2025.

Klimaendringane vil gi høgare frekvens av vintrar med vanskelege beiteforhold. Avtalepartane i reindriftsavtaleforhandlingane har lagt vekt på å bygge opp beredskapen for å kunne møte framtidige beitekriser. Avtalepartane har eit godt samarbeid om utviklinga av systemet for beredskap og har dei seinare åra hatt dialog om erfaringar og behov for justeringar i systemet.

Norsk rein har god helsetilstand, men funn av skrantesjuka på villrein og klimaendringane inneber at tamrein er meir utsette for sjukdom. Avtalepartane har derfor oppretta pilotprosjektet Helsetenesta for rein. Pilotprosjektet vart etablert i februar 2022 med Veterinærinstituttet som vertsorganisasjon. Helsetenesta for rein har hatt høg aktivitet, og då særleg i handteringa av Herøy-saka, kor eit stort tal rein vart sjuke grunna forgiftning av koppar.

Auka press på reindriftsareal

Noreg treng meir kraft, og framover vil reindrifta oppleve auka press på areala. Fleire av dei tiltaka som er nemnde over har som mål å vareta reindrifta på ein betre måte. Tiltaka skal bidra til eit betre kunnskapsgrunnlag for varetaking av ulike omsyn.

Landbruks- og matdepartementet vil understreke at reindrifta utgjer livsgrunnlaget for mange menneske, og er ein grunnleggande føresetnad for samisk kultur og samfunnsliv. Tilgang på tilstrekkeleg areal er det viktigaste grunnlaget for ei berekraftig reindrift. Av den grunn vil departementet framover ha stor merksemd på varetaking av reindrifta sine areal.

Kapittel 21 – Sjøsamisk fiske og fiskeripolitikk

Sjølaksefisket

Kommisjonen skriv om forslaget som vart sendt ut våren 2023 av Klima- og miljødepartementet, om å legge til rette for eit målretta fiske etter pukkellaks i sjø (s. 579). Forslaget innebar at all levande laks, sjøaure og sjørøye måtte settast ut att. Klima- og miljødepartementet peiker på at kommisjonen skriv om reaksjonane på forslaget, men ikkje nemner grunngevinga. Det er stor dødelegheit av villaks, sjøaure og sjørøye i sjølaksefisket, og forslaget var den einaste måten ein kunne imøtekome ønsket om meir pukkellaksfiske i sjø på utan å samstundes auke dødelegheita til annan anadrom laksefisk. Forslaget bygde på eit solid fagleg grunnlag. Rapporten nemner heller ikkje at forslaget ikkje vart vedteke, og at sjølaksefisket var i samsvar med reguleringane dei føregåande åra.

Kapittel 22 – Laksefisket i Tanavassdraget og samisk kultur

I delkapittel 22.3 *Kampen om Tana-laksen* omtalar Kommisjonen fleire prosessar som KLD meiner er misvisande framstilte.

KLD og Sametinget inngjekk i 2010 ein rammeavtale om gjennomføring av konsultasjonar om regulering av fisket etter anadrom laksefisk i Nord-Troms og Finnmark. For å sikre at aktuelle interesser vart varetatt i konsultasjonane, vart denne arbeidsgruppa oppretta i 2011 for å foreslå reguleringar av fisket etter anadrome laksefisk frå 2012. Regulering av fisket i Tanavassdraget låg i utgangspunktet *utanfor* utvalet sitt mandat, men på grunn av Tanabestandane si betydning, fann utvalet det nødvendig å inkludere Tana i forslaget til framtidig strategi. Utvalet sitt arbeid var altså ikkje direkte knytt til forhandlingane mellom Noreg og Finland, slik kommisjonen skriv. Det var heller ikkje eit ledd i konsultasjonsprosessen om fiskereglane. Det er ikkje riktig at forslaget vart lagt til side

(s. 590). Utvalet sin rapport vart lagt til grunn for reguleringa av fisket etter anadrome laksefisk i vassdrag og i sjøen i 2012.

Vidare omtalar kommisjonens rapport fiskeforvaltninga i Tanavassdraget (s. 590) og sluttforhandlingane med Finland i 2017. Her er det fleire feil.

Det var ikkje forhandlingar med Finland i 2017, og KLD legg til grunn at kommisjonen meiner sluttforhandlingane i 2016. Spørsmålet om medverking i forhandlingane, og særleg i sluttprosessen, var gjenstand for rettsleg behandling i 2020. Aust-Finnmark tingrett konkluderte med at konsultasjonsplikta ikkje var broten på noko tidspunkt i forhandlingsprosessen og at dei lokale rettshavarane og Sametinget var inkludert gjennom heile prosessen. Sjølv om rettshavarane er usamde i denne avgjerda, bør den inkluderast i framstillinga.

Omtalen av dei finske hytteeigarane som ei ny gruppe rettshavarar (s. 590) er ikkje rett, og samsvarer ikkje med domspremissane frå Aust-Finnmark tingrett i 2020. Ifølge styremaktene i Finland har hytteeigarane i lang tid hatt fiskerett på finsk side, men fram til revisjonen av den finske grunnlova ved tusenårsskiftet har det finske parlamentet lagt avgrensingar på denne fiskeretten. No er eigedomsretten på finsk side styrka, og parlamentet kan ikkje lengre avgrense hytteeigarane sin fiskerett. Ved inngåing av den nye Tanaavtalen var ein nøydd til å ta omsyn til denne gruppa rettshavarar.

Omtalen av rettar til fiske og sal av fiskekort for finske hytteeigarar (s. 590) gjev såleis ikkje eit rett bilde. Alle som fisker med båt i Tana kan fiske i heile elva, både frå norsk og finsk side. Norske fiskarar har altså òg rett til å fiske frå finsk side av elva. Ingen har rett til å selje fiskekort vidare til andre. Alle fiskekort er personlege.

Kapittel 26 – Tiltak

I kapittel 26 har Sannings- og forsoningskommisjonen kome med ei rekke forslag til tiltak fordelt på fire hovudpilarar, som dei foreslår at Stortinget tek stilling til (s. 641). Nokre av tiltaka som er foreslått er nemnde tidlegare i dette dokumentet og andre blir kommenterte i dette kapittelet.

Pilar 1: Kunnskap og formidling

Kommisjonen foreslår eit nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid. I fall det i oppfølginga av rapporten skulle bli aktuelt å opprette eit slikt senter, meiner regjeringa det er behov for ei nærare utgreiing av forslaget, og korleis det eventuelt kan bli sett ut i livet.

Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomført

Informasjon til offentlege tilsette om samar og nasjonale minoritetar

Kommisjonen oppmodar styresmaktene til å styrke opplæringa om samar, kvener og skogfinnar og rettane deira for offentleg tilsette. For å auke kunnskapen om samar og nasjonale minoritetar blant offentleg tilsette lanserte Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) eit e-læringsprogram i 2021. KDD har hatt fleire tiltak retta mot kommunar, fylkeskommunar og offentlege etatar generelt for å gjere programmet kjend og for å få fleire til å ta i bruk programmet. Våren 2024 vil e-læringsprogrammet bli oppdatert og forbetra. Departementet vil halde fram med å spreie informasjon om kurset i ulike samanhengar.

Pilar 2: Språk

Kommisjonen foreslår ei nasjonal satsing på gjennomgåande språkopplæring for kvensk og samiske språk frå barnehage til vaksenopplæring. Eit viktig tiltak i Meld. St. 13 (2022-2023) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv — Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høgere utdanning* er å gjere lærarutdanninga meir fleksibel slik at det kan bli mogleg for fleire studentar å få undervisningskompetanse i samisk. Målet er eit betre opplæringstilbod i samisk for fleire elevar.

Handlingsplan for kvensk språk

Kommisjonen foreslår at det vert utvikla ein handlingsplan for kvensk språk for å få opp talet på språkbrukarar, slik at kvensk språk på sikt kan bli løfta frå del II til del III i Europarådets minoritetsspråkpakt.

I 2021 utarbeidde Kommunal- og moderniseringsdepartementet ein rapport med gjennomgang av krava i Den europeisk pakta om regions- eller minoritetsspråk del III opp mot lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Gjennomgangen viste at nasjonalt regelverk, praksis og tiltak ikkje oppfylte eit tilstrekkeleg tal føresegner i minoritetsspråkpakta del III for kvensk. Rapporten vart sendt på høyring og er offentleg tilgjengeleg på [nettsida til regjeringa](#). Samanfatta er det særleg store manglar under artiklane som omhandlar rettsstyresmakter, administrasjon og offentleg tenesteyting som gjer at kvensk språk ikkje tilfredsstillar krava for del III i minoritetsspråkpakta. Dette er særleg knytt til mangel på kvenske tolkar, omsetjarar og terminologi. Etter vanleg praksis vil krava måtte vere oppfylte nasjonalt før Noreg som stat kan forplikta seg til del III i minoritetsspråkpakta for eit nytt språk.

Det vart lagt fram ein målretta plan for kvensk språk i 2017. Planen vart evaluert i 2023 i samråd med representantar frå kvenske organisasjonar og institusjonar. Regjeringa har ikkje vedteke å lage ein ny handlingsplan for kvensk språk, men politikken for å vidareutvikle kvensk språk held fram.

Program for styrking av pite-, ume- og skoltesamisk språk

Kommisjonen foreslår at det blir utarbeidd eit program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk, slik at språka på sikt kan bli inkludert i Europarådets minoritetsspråkpakt.

For å vere omfatta av minoritetsspråkpakta må språket vere definert som eit regions- eller minoritetsspråk i landet. Etter minoritetsspråkpakta artikkel 1 b må det vere «et antall mennesker som rettferdiggjør vedtak av diverse beskyttelses- og fremmingstiltak». Noreg sine internasjonale forpliktingar overfor språkbrukarar gjeld dei språka som faktisk blir brukte i Noreg i dag. Når det gjeld samiske språk, vil det seie nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Andre samiske språk er ikkje omfatta av minoritetsspråkpakta, fordi desse språka ikkje oppfyller kriteria i pakta for å bli omfatta.

Etter samelova § 1-5 er dei samiske språka og norsk *likeverdige* språk. Det gjeld også pite-, ume- og skoltesamisk.

Kommunal- og distriktsdepartementet viser elles til omtalen i *Prop. 58 L (2022-2023) Endringer i sameloven (endringer i språkregler)*, som seier at ifølge UNESCO sitt atlas over status til verdas språk er nordsamisk klassifisert som eit klart trua språk, lulesamisk og sørsamisk som alvorleg trua språk, mens østsamisk (skoltesamisk), pitesamisk og umesamisk er klassifisert som utdøydd språk. Departementet ser det ikkje som realistisk at desse språka vil vere i levande bruk i Noreg på tvers av fleire samfunnssektorar, slik sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk er. Ut frå dagens språksituasjon er det derfor ikkje mogleg å karakterisere alle dei samiske språka som likestilte i samsvar med samelovens kapittel 3.

Departementet vil samtidig understreke at alle språka er viktige som berarar av identitet, historie og meiningsunivers. Sametinget og dei ulike språkmiljøa gjer ein viktig innsats for å ta språka tilbake, blant anna gjennom forskning, språkkurs og oppretting av språk- og kultursenter. Sjølv om det ikkje er realistisk å lovfeste rettar for bruk av desse språka, meiner departementet det er ei viktig anerkjenning av språka at lova slår fast at alle dei samiske språka og norsk er likeverdige språk.

Overordna strategi for språkleg likestilling

Kommisjonen viser til NOU 2016: 18 *Hjertespråket* og foreslår at det blir utarbeidd ein overordna strategi for å oppnå språkleg likestilling innan oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpassa samiske språk.

Lov 9. juni 2023 nr. 28 om endringer i sameloven (endringer i språkregler) tredde i kraft 1. januar 2024. Lovendringane utgjer oppfølginga til regjeringa av utgreiinga til samisk språkutval, *Hjertespråket*. Hovudomsynet bak lovendringa var å tilpasse språkreglane i samelova til organisering av offentleg sektor i dag, og til behova og språksituasjonen i dei ulike kommunane i forvaltningsområdet. I kommunekategorien «språkutviklingskommunar» er samisk likestilt med norsk i kommuneadministrasjonen og kommunestyret. Etter samelova § 1-5 er alle samiske språk likeverdige, og sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk er likestilte med norsk etter føresegnene i kapitlet i samelova 3.

Pilar 3: Kultur

Kommisjonen foreslår å styrke dei økonomiske rammene for samiske, kvenske og skogfinske kulturnæringar og -institusjonar. Kultur- og likestillingsdepartementet er samde i at dette er viktig, sjå nærare om dette under kapittel 19 – Kunst og kulturuttrykk. Aktuelle tiltak er mellom anna at finansieringa er på plass for eit nytt museumsbygg for Norsk Skogfinsk Museum, at eit nybygg for det samiske nasjonalteateret Beavváš og Samisk vidaregåande skule og reindriftsskule vil stå klart i 2024 i Kautokeino, at planlegginga av eit nybygg for RiddoDuottarMuseat i Karasjok blir vidareført og at det kvenske teateret Kvääniteatteri har fått sikra drifta.

Støtte til minoritetane sine eigne institusjonar og miljø

Samiske og nasjonale minoritetar sine eigne kompetansmiljø og kulturinstitusjonar har ein viktig funksjon som formidlarar av språk, kultur og identitet. Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD) støttar fleire av institusjonane. Nokre døme:

- Drifta av det samiske kunstnarkollektivet Dáiddadállu i Kautokeino er sikra.
- Regjeringa finansierer eit nytt museumsbygg for Norsk Skogfinsk Museum. Museet mottek òg årlege driftsmidlar.
- Det kvenske teateret Kvääniteatteri har fått sikra drift.
- Den internasjonale urfolksfestivalen Riddu Riđđu får støtte.
- Eit samarbeidsprosjekt mellom Nordlandsmuseet og Árran lulesamisk senter får støtte til å styrke museets kompetanse på samisk kultur. Det skal òg lagast ei samisk utstilling på Bymuseet i Bodø.
- Samisk arkiv og Divvun får midlar til eit forprosjekt for tilgjengeleggjering av samiske lydarkiv, som eit språk- og språkteknologiprojekt.
- Eit nybygg i Kautokeino for det samiske teateret Beavváš og Samisk vidaregåande skule og reindriftsskule vil stå klart i 2024.
- Planlegging av eit nybygg for RiddoDuottarMuseat i Karasjok blir vidareført.

- Gjennom Dávvirat Duiskkas-prosjektet har samiske gjenstandar i museum i Tyskland blitt førte tilbake.

Pilar 4: Førebygging av konflikhtar

Medråderett og rådgjevande organ

Kommisjonen meiner at likeverd og forsoning for kvener/norskfinnar og skogfinnar føreset ei formalisering av medråderett for nasjonale minoritetar, og ber om at behovet for eit permanent rådgivande organ for regjeringa i saker om nasjonale minoritetar blir greidd ut.

I rapporten frå kommisjonen blir det vist til at regjeringa legg til grunn at «effektiv deltakelse ikke innebærer at minoritetene skal ha medbestemmelse, men de skal være i stand til å påvirke sin egen situasjon, og at det skal tas behørig hensyn til deres interesser i det kulturelle, sosiale og økonomiske livet og i det offentlige liv». Dette er henta frå Meld. St. 12 Nasjonale minoriteter i Norge (2020-2021), der det vart vist til dr. juris. Maria Lundberg (1998) sin gjennomgang av det internasjonale juridiske rammeverket for vern av nasjonale minoritetar. Det er denne tolkinga av rammekonvensjonen som regjeringa byggjer politikken overfor nasjonale minoritetar på, og derfor framhevar regjeringa at effektiv deltaking og medråderett ikkje er det same. I Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoritetar artikkel 15 står det at «Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem». Dette er og i tråd med FNs berekraftsmål, delmål 16.7, som går ut på å «sikre lydhøyre, inkluderande, deltakingsbaserte og representative avgjerdsprosessar på alle nivå».

I norsk samanheng har effektiv deltaking i hovudsak gått ut på å styrke dei nasjonale minoritetane sine eigne organisasjonar gjennom å gi driftstilskot til organisasjonar som fyller visse kriterium og å etablere arenaer for dialog mellom nasjonale minoritetar og sentrale myndigheiter. Gjennom aktive organisasjonar og dialog kan minoritetane komme med innspel og bli høyrte i politikktutforming og i saker som spesielt angår dei.

Fleire av organisasjonane til dei nasjonale minoritetane har uttrykt at dei mellom anna vil ha medråderett i fordeling av tilskotsmidlar. Regjeringa har her vist til reglane om habilitet i tilskotsforvaltninga, slik det går fram av forvaltningslova. Habilitetsreglane kan gi særlege utfordringar når det er snakk om små grupper og miljø. Kulturdirektoratet, som forvaltar tilskotsordningane til nasjonale minoritetar, har lagt opp til ulike formar for dialog med minoritetane som ikkje er direkte knytt til behandling av søknader og vedtak om tildelingar.

Kultur- og likestillingsdepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet stiller spørsmål ved om kommisjonen i for liten grad har utgreidd moglege årsaker til manglande effektiv deltaking, og saknar ein større problemdiskusjon. Det gjer at forslaget om å greie ut eit permanent rådgjevande organ ikkje ser ut til å vere tilstrekkeleg utgreidd og opplyst.

Kommisjonen har ikkje nemnd dei dialogarenaene som eksisterer i dag, som årleg Kontaktforum mellom nasjonale minoritetars organisasjonar og sentrale myndigheiter. Her møter organisasjonane over to dagar politikarar og representantar frå ulike departement og direktorat. Vidare har Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) faste, årlege møte med organisasjonane enkeltvis, i tillegg til møte om enkeltsaker ved behov. Frå 2023 er det òg innført eit årleg møte med unge representantar frå dei nasjonale minoritetane. KDD vil òg nemne at nasjonale minoritetar blir involverte i offentlege avgjerdsprosessar gjennom at representantar for minoritetane vert inviterte

med når departementa skal utforme og evaluere handlingsplanar, informasjonsmateriell og andre målretta innsatsar, på politikkfelt som vedkjem dei direkte.

Kartlegging av eigendoms- og bruksrettar

Kommisjonen oppfordrar til ei kartlegging av eigendoms- og bruksrettar i områda utanfor Finnmark i tråd med folkeretten. Ei slik kartlegging må ifølge kommisjonen omfatte retten til reinbeite utanfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoritetar sine bruksrettar etter hevd og alder tids bruk.

Forslaga til Samerettsutvalet 2 ligg til vurdering i departementa. Regjeringa har ikkje teke stilling til korleis forslaga skal følgast opp.

Oppfølging av NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet

Kommisjonen oppmodar om at forslaga i NOU-en blir følgde opp. Etter Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) si vurdering er forslaga i NOU 2008: 5 samla sett følgt opp gjennom Prop. 70 L (2011–2012) om forslag til endringar i deltakarlova, havressurslova og Finnmarkslova.

Lovforslaga vart til etter ei brei og grundig vurdering, blant anna av Noreg sine folkerettslege forpliktingar. Sametinget vart konsultert og sa seg samd i forslaga til tiltak, men tok atterhald om ei anna forståing av dei folkerettslege rammene enn regjeringa. Stortinget slutta seg til lovforslaget.

I proposisjonen går det fram at dåverande Fiskeri- og kystdepartementet ikkje var samd med kystfiskeutvalet om at det på bakgrunn av reglane i folkeretten om urfolk og historisk bruk, eksisterer ei rett til fiske for befolkninga i Finnmark. Departementet la i proposisjonen til grunn at gjeldande reglar for regulering av og deltaking i fiskeria er i tråd med dei folkerettslege pliktene overfor samane som minoritet og urfolk. NFD har gjort ei vurdering av dei rettslege og politiske spørsmåla som gjeld sikring av sjøsamisk fiske. Konklusjonen er at vurderingane og konklusjonane i Prop. 70 L (2011–2012) står seg.

NFD nemner vidare følgande relevante vedtak:

- Stortinget vedtok å lovfeste ein rett til fiske av torsk, hyse og sei for alle som bur i Finnmark, Nord-Troms og dei område med sjøsamisk innslag i resten av Troms og Nordland som Kongen fastset, og som eig eit merkeregistrert fartøy under 11 meter og er registrerte i fiskarmanntalet. Framover vil NFD gjennomføre ei evaluering av Fjordfiskeremda i lag med Sametinget og også vurdere om sjøsamiske interesser er godt nok representerte og varetekne i høyrings- og konsultasjonssamanheng.
- Det har vore avsett ei kvote på 3000 tonn til den såkalla kystfiskeordninga.
- Det er oppretta ei ny føresegn i havressurslova § 8 b om etablering av ei fjordfiskeremnd for Finnmark, Troms og Nordland.
- Det vart etablert ein rammeavtale mellom departementet og Sametinget om konsultasjonar som gjeld fiskerispørsmål.
- Fiskeridirektoratet gjennomfører konsultasjonar med Sametinget om saker som vedkjem samiske interesser.
- NFD er i dialog med organisasjonen Bivdu som har bede om å få konsultasjonsavtale med departementet.
- I Meld. St. 7 (2023–2024) *Folk, fiske og fellesskap – en kvotemelding for forutsigbarhet og rettferdig fordeling*, er det foreslått at kvoten til kystfiskeordninga skal vere på 0,9 prosent

av nasjonal kvote på torsk nord for 62 grader nord, men at det likevel skal vere minst 3000 tonn torsk i året for å sikre eit visst kvotegrunnlag når nasjonal kvote er lav.

Videre NFD vil gjennomføre ei evaluering av Fjordfiskeremda i lag med Sametinget og også vurdere om sjøsamiske interesser er godt nok representerte og varetekne i høyrings- og konsultasjonssamanheng.

Krisesentertilbod

Kommisjonen ser behov for at det blir iverksett tiltak for å sikre at samiske kvinner og barn blir fullt ut beskytta og sikra mot psykisk, fysisk og seksuell vald (side 658). Barne- og familiedepartementet er kjend med at det har vore utfordringar i krisesentertilbodet i Indre-Finnmark etter at det samiske krise- og incestsenteret i Karasjok vart lagt ned i 2019 på grunn av dårleg kommuneøkonomi. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har sidan følgd opp Karasjok kommune tett og tildelt til saman over 2,1 millionar kroner i tilskot med mål om å reetablere eit krisesentertilbod i regionen. Både Sametinget, NASAK (Nasjonalt samisk kompetansesenter) og andre regionale aktørar er involverte i arbeidet. Det er nå ei god utvikling i saka. Kommisjonen peiker i rapporten på behov for at det blir iverksett tiltak for å sikre at samiske kvinner og barn blir fullt ut beskytta og sikra mot psykisk, fysisk og seksuell vald.

Barne- og familiedepartementet greier ut endringar i krisesenterlova og skal legge fram eit høyringsnotat i løpet av 2024. Krisesentertilbodet til den samiske befolkninga inngår i dette arbeidet og Sametinget blir konsultert.

Pågåande prosessar og døme på tiltak som allereie er gjennomførte

Førebygging av hets og diskriminering

I november 2023 la regjeringa fram Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2024–2027. Eit tiltak i denne planen er at regjeringa vil utarbeide ein eigen handlingsplan mot hets og diskriminering av samar. Dette arbeidet er i gang.

Som eit tiltak i regjeringas handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfald, vil regjeringa ha dialogmøte med Sametinget om forholda for skeive med samisk bakgrunn. Eit anna tiltak i planen er å støtte forskning for å utvikle samisk språk om kjønns- og seksualitetsmangfald.

Landbruks- og matdepartementet (LMD) melder at avtalepartane i Reindrifftsavtalen 2022/2023 vart samde om å setje av midlar til at Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) skulle etablere eit prosjekt mot hets og rasisme. Målet med prosjektet er bevisstgjerung og auka kunnskapsnivå i samfunnet om hets og rasisme mot reindrifftsutøvarar. I Reindrifftsavtalen 2023/2024 vart avtalepartane einige om å vidareføre og vidareutvikle prosjektet.

Konsultasjonar

Samelova kapittel 4 inneheld ei plikt for staten, fylkeskommunar og kommunar til å konsultere Sametinget og andre samiske interesser i saker som angår dei. Formålet med konsultasjonane er å sikre at aktuelle samiske interesser kjem tidleg inn i prosessar som vedkjem dei, og at dei har ein moglegheit til å påverke avgjerdene. Gode konsultasjonar kan medverke til å førebygge konflikthar, klager og etterfølgande rettsprosessar. Ein god prosess gir også betre grunnlag for avgjerdene, og kan medverke til at dei aktuelle tiltaka treff betre og er enklare å gjennomføre. Sjølv om prosessane i utgangspunktet kan ta noko meir tid, vil saksbehandlingsa samla sett kunne bli meir effektiv.

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité
Sendt digitalt

Deres referanse: 2023/2481
Vår referanse: 2023/196
Dato: 18.03.2024
Publikasjonsnr.: NIM-H-2024-017

Innspill til rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen

1. Innledning

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) inngir med dette vårt hørings svar til rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Kommisjonen som fikk i oppdrag å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener, norskfinner og skogfinner avga sin rapport til Stortinget 1. juni 2023.

Mandatet til kommisjonen var tredelt. Kommisjonen skulle 1) gjøres en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner 2) undersøke virkningene av fornorskingspolitikken og 3) foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning.

Kommisjonen har innhentet 760 personlige historier som til sammen har utgjort et viktig materiale for kommisjonens forståelse av fornorskingspolitikken.

Fornorskingspolitikken har hatt dyptgående negative konsekvenser for disse gruppens språk, kultur, helse og tradisjonelle næringer. Menneskerettighetsutfordringene som disse gruppene opplever i dag, må forstås i denne historiske og politiske konteksten.

Rapporten er derfor et viktig grunnlag for å forstå dagens menneskerettighetsutfordringer. Samfunnet har med dette også en mulighet til å iverksette effektive og helhetlige tiltak for å bygge tillit og forsoning som kan bidra til at menneskerettighetsvernet til samene, kvenene, norskfinnene og skogfinnene styrkes. Tiltakene er inndelt i fem pilarer: 1) kunnskap og formidling, 2) språk, 3) kultur, 4) forebygging av konflikter og 5) implementering av regelverk.

Kommisjonen har ikke hatt et uttalt menneskerettslig mandat og har ikke eksplisitt tydeliggjort hvordan de foreslåtte tiltakene kan bidra til å oppfylle menneskerettslige forpliktelser. Men flere temaer tatt opp i rapporten har en klar menneskerettslig relevans. NIM har ikke hatt anledning til å gå inn på alle menneskerettslige problemstillingene.

FNs permanente forum for urfolksspørsmål har fremholdt at forsoningsprosesser må gjennomføres ut fra et: "perspective of indigenous peoples, taking into account their

cultural specificities, their spiritual connection to their lands (...) and their right to participate fully and effectively in decision-making".¹ Sametingets perspektiver og behandling av kommisjonens rapport vil derfor ha avgjørende betydning i det videre forsoningsarbeidet.

Våre innspill følger delvis pilarstrukturen i rapporten og vi berører temaene

- tap av språk
- kunnskap og holdninger
- forebygging av konflikter
- inngrep i samiske bruksområder
- implementering av regelverk og betydningen av konsultasjoner.

Dessuten inkluderer vi et eget punkt om

- vold og overgrep.

Temaet *kultur*, som er tredje pilar kommisjonsrapporten, vil være et gjennomgående tema i NIMs høringssvar. NIM vil her trekke frem at kommisjonens anbefalinger om å styrke kulturinstitusjoner for samene, kvener og skogfinnene er tiltak som NIM støtter.

NIM fremmer følgende anbefalinger:

Språk:

- NIM støtter kommisjonens tiltak om å gjennomføre en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.
- NIM anbefaler at det gjennomføres tiltak som sikrer at flere får rett og mulighet til å bruke og lære samiske språk utenfor dagens forvaltningsområde.
- NIM støtter derfor Hjertespråkutvalgets tidligere forslag om å redusere minstekravet til tre elever for rett på samisk undervisning.²
- NIM mener at det er viktig å arbeide for å framskaffe bedre statistisk materiale om samiske og kvenske språkbrukere, og vurdere institusjonelle, juridiske og tekniske sikkerhetstiltak for å sikre personvernet og konfidensialiteten i tilknytning til statiske data om samer og andre minoriteter.³

¹ UN EMRIP, A/HRC/EMRIP/2019/3/Rev.1, para. 11

² NOU 2016: 18.

³ Temarapport, *En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk*. https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2020/08/StatistikkUrfolk_NO_web_042021.pdf se særlig side 19-20.

- Det bør igangsettes et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for alle lærere og lærerutdanninger.
- Det er behov for mer forskning og statistikk om samer og nasjonale minoriteter som også anbefalt i NIMs rapport om dette.

Manglende kunnskap og negative holdninger:

- Det bør igangsettes et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for alle lærere og lærerutdanninger.
- Det er behov for mer forskning og statistikk om samer og nasjonale minoriteter som også anbefalt i NIMs rapport om dette.⁴
- NIM støtter også utarbeidelsen av en nasjonal handlingsplan mot hets og diskriminering av samer og at det særlig vurderes å utarbeide en lavterskelløsning for å melde fra om hatprat/hets. Alle politidistrikter bør samle inn og publisere statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet mot samer og nasjonale minoriteter. NIM anbefaler at kommunene utarbeider lokale handlingsplaner mot hatprat/hets.⁵

Forebygging av konflikter og inngrep i samiske bruksområder

- NIM mener at statlige myndigheter bør identifisere og bøte på kunnskapshull knyttet til hvilke kumulative effekter både inngrep og klimaendringer har for det samiske folket.⁶ NIM har også anbefalt at myndighetene bør vedta en nasjonal plan for utvikling av vindkraft på land.⁷
- NIM støtter kommisjonens forslag om en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon. Med henvisning til samiske områder sør for Finnmark, har NIM påpekt at manglende rettighetskartlegging og anerkjennelsesprosesser vil kunne svekke samenes rettigheter.⁸

⁴ Temarapport, *En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge, 2020*.

⁵ NIM har utviklet undervisningspakker om samer og nasjonale minoriteter, som kan brukes i undervisningen på skolene. Opplegget finnes på våre undervisningssider her <https://www.nhri.no/2023/sannhets-og-forsoningskommisjonens-rapport-er-overlevert-stortinget/>. Vi viser videre til NIMs rapport *Norges nasjonale minoriteter* av 2019 hvor vi gjennomgår de relevante internasjonale rettslige rammeverkene og om forskning og litteratur om Norges nasjonale minoriteter.

⁶ Temarapport *Canary in the Coal Mine - Sámi Rights and Climate Change in Norway*, s. 10.

⁷ Temarapport, *Canary in the Coal Mine – Sámi Rights and Climate Change in Norway*, anbefaling nr. 3. Den foreslåtte nasjonale rammen for vindkraftutvikling fra Norges vassdrags- og energidirektorat i 2019 kan tjene som et grunnlag for dette initiativet (NR 12-2019, Forslag til nasjonal ramme for vindkraft).

⁸ NIMs årsmelding 2017, dokument 6 (2017-2018).

- Erfaringer fra arealinngrepssaker viser manglende ivaretagelse av tradisjonell urfolkskunnskap i blant annet konsekvensutredninger, tross lovpålagte krav om å inkludere denne kunnskapen.⁹
- NIM mener at det er viktig å vurdere om en bør tillate utbygging i reinbeiteområder før gyldigheten av en tillatelse er rettslig avklart.
- NIM har anbefalt at sjøsamenes rett til deltakelse i bruk, styring og forvaltning av sitt materielle kulturgrunnlag må sikres bedre i lovverket, og at lovgivningen må sikre at planlagte inngrep i sjøsamiske rettigheter bli tilstrekkelig utredet.¹⁰

Implementering av regelverk og betydning av konsultasjoner

- NIM mener det er avgjørende at konsultasjonsbestemmelsene i sameloven praktiseres i henhold til lovens bokstav og de internasjonale reglene konsultasjonsretten er basert på. Konsultasjonsbestemmelsene i sameloven må følges opp av kommunene og disse må settes i stand til å ivareta kravene til konsultasjoner som følger av sameloven, SP artikkel 27 og ILO-konvensjon 169, som også er reflektert i UNDRIP.
- NIM mener at Stortinget bør etablere retningslinjer for gjennomføring av Stortingets egen konsultasjonsplikt.¹¹ Dette kan aktualiseres der Stortinget gjør endringer i forslag som regjeringen, etter å ha gjennomført konsultasjoner, har fremmet for Stortinget.
- NIM støtter kommisjonens forslag om at det bør igangsettes en gjennomgang av forvaltningen når det gjelder manglende etterlevelse av regelverk på urfolks- og minoritetsfeltet.
- NIM har også anbefalt at det foretas en evaluering av myndighetenes håndtering av Fosen-saken.

⁹ Se bl.a. Fjellheim 2023, *Wind Energy on Trial in Saepmie: Epistemic Controversies and Strategic Ignorance in Norway's Green Energy Transition*. *Arctic Review on Law and Politics*, vol 14, 2023.

¹⁰ Temarapport 2016 *Sjøsamenes rett til sjøfiske*.

¹¹ NIMs årsmelding 2020, s. 34.

- NIM støtter en formalisering av medbestemmelse for nasjonale minoriteter, for eksempel ved at og at regjeringen vedtar et permanent rådgivende organ i saker om nasjonale minoriteter.¹²

Vold og overgrep

- NIM støtter regjeringens tiltak i Prop. 36 S (2023-2024) mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner i samiske samfunn, herunder å
 - styrke kunnskap og kompetanse på samisk og om samisk språk og kultur blant ansatte i de offentlige tjenestene,
 - bidra til å videreutvikle krisesentertilbudet til den samiske befolkningen,
 - etablere et barnehusstilbud for samiske barn i Finnmark,
 - stimulere til utvikling og implementering av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner i kommuner med samisk befolkning og
 - igangsette mer forskning om vold og overgrep i samiske samfunn, herunder i reindriftssamiske samfunn.¹³
- NIM støtter tiltakene i Sametingets handlingsplan mot vold (2023-2025), herunder pkt. 7 om å sikre at samiske barn får et likeverdig tilbud på Barnehuset.

2. Tap av språk

En av de mest alvorlige konsekvensene av fornorskningspolitikken har vært tapet av språk, og dermed av kultur og tilhørighet. Kommisjonen slår fast at

«en av de mest gjennomgripende og omfattende konsekvensene av fornorskingen er det dramatiske tapet av kvensk, skogsfinsk og samiske språk. Gjennom gransking av personlige historier delt med kommisjonen, samt publisert forskning, slår kommisjonen fast at konsekvenser av språktapet, og dermed fornorskingen, fortsatt er til stede i dag.»¹⁴

Kommisjonen skriver at mange samer og kvener har «gradvis eller fullstendig sluttet å snakke sine opprinnelige språk» på grunn av fornorskningspolitikken.¹⁵ Når det gjelder skogfinner har språktapet vært komplett, ettersom det ikke lenger finnes finskspråklige skogfinner.¹⁶ Kommisjonen påpeker at nordsamisk har blitt et truet språk, og at

¹² Rapporten s. 656.

¹³ Prop. 36 S (2023-2024) s. 126.

¹⁴ Rapport s. 424.

¹⁵ Rapport s. 23.

¹⁶ Rapport s. 23.

lulesamisk, sørsamisk og kvensk er alvorlig truede språk.¹⁷ Kommisjonen omtaler også situasjonen for ume-, pite- og skoltesamisk.

Menneskerettighetene gir språklige minoriteter vern mot å bli fratatt muligheten til å bruke og utvikle sitt eget språk. Etter Grunnloven § 108 er myndighetene pålagt til å legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, og etter sameloven § 1-5, er norsk og de samiske språkene likeverdige.¹⁸ Hva denne rettigheten til språk og språkutvikling betyr i praksis, er ikke nærmere definert i forarbeidene til Grunnloven. Heller ikke Kommisjonen skriver utfyllende om innholdet i retten til å sikre og utvikle sitt språk etter Grunnloven § 108. I forvaltningsområdet for samiske språk er de samiske språkene likestilte med norsk, og kommunene har et særskilt ansvar for å tilby informasjonen og tjenester til den samiske befolkningen. Formålet med språkreglene i sameloven er å bevare og utvikle samiske språk ved særlig å styrke bruken i offentlig sammenheng. Samelovens språkregler er minimumsregler.¹⁹

Også internasjonale konvensjoner forplikter staten til å til å sikre urfolks og nasjonale minoriteters språk. Det følger av SP artikkel 27 at ingen skal nektes retten til å anvende sitt språk. FNs menneskerettighetskomité har understreket at selv om denne rettigheten er utformet «negativt» (ingen skal nektes retten til...), så pålegger den statlige myndigheter positive forpliktelser til å sikre og beskytte minoritetsspråk.²⁰

Språkkrettighetene er samtidig vernet i FNs barnekonvensjon (BK), ILO-konvensjon 169 om urfolks rettigheter, FNs konvensjon om økonomiske sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK). Videre inneholder FNs rasediskrimineringskonvensjon (RDK), Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen) og Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) flere forpliktelser av betydning for bevaring og utvikling av urfolks- og minoritetsspråk.

BK artikkel 28 og 29 gir barn rett til utdanning og BK artikkel 30 gir et særskilt vern for urfolks- og minoritetsbarns rett til å utøve sin kultur og å bruke sitt språk. FNs barnekomité har i sine anbefalinger til Norge, om gjennomføringen av barnekonvensjonen, anbefalt Norge å treffe tiltak for sikre urfolksbarns rettigheter på lik linje med andre barn.²¹ Barnekomiteen har i en egen generell kommentar²² om

¹⁷ Rapport s. 23.

¹⁸ Sameloven § 1-5.

¹⁹ Regjeringen, *Samiske språk i offentlig forvaltning* artikkel, 2024, <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/bruk-av-samisk-sprak-i-offentlig-forvalt/id86942/>.

²⁰ GC 23 para 6.1.

²¹ CRC/C/NOR/CO/5-6 s. 11.

²² Generelle kommentarer fra FN-komiteer og øvrige konvensjonsorganer, men unntak av dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol, har ikke bindende rettslig virkning, men både EMD og norsk Høyesterett har lagt vekt på

urfolksbarn spesifisert at utdanning på ens eget språk er en grunnleggende forutsetning for at urfolksbarn skal kunne utøve sin rett til å bruke språket sitt:

«Article 30 of the Convention establishes the right of the indigenous child to use his or her own language. In order to implement this right, education in the child's own language is essential.»²³

Også ILO-konvensjon 169 om urfolks rettigheter sier at urfolksbarn har krav på å få opplæring i å lese og skrive på sitt eget språk, i tillegg til å få muligheten til å lære landets offisielle språk. Videre at lærere for urfolksbarn i så stor grad som mulig må rekrutteres fra urfolksgrupper og gis tilstrekkelig støtte og opplæring.²⁴

ØSK artikkel 13 stadfester retten til utdanning. ØSK-komiteén har lagt til grunn i generelle kommentarer at utdanning skal være tilpasset urfolks og andre etniske, språklige og religiøse minoriteters spesifikke kulturelle bakgrunn og tilbys i og på deres eget språk.²⁵ Komiteen sier at:

“States parties should adopt measures and spare no effort to ensure that educational programmes for minorities and indigenous groups are conducted on or in their own language, taking into consideration the wishes expressed by communities and in the international human rights standards in this area.”²⁶

De relevante menneskerettsbestemmelsene på dette området forutsetter med andre ord at urfolk og minoriteter får adgang til å bruke og utvikle sitt språk. I lys av dette mener NIM at det er viktig at retten til opplæring i minoritetsspråk fremmes. Gjennomføringen av samiske barns individuelle rett til opplæring i og på samisk må styrkes. I dag begrenses denne retten ut fra geografi og antall elever som ønsker et samiskspråklig tilbud.

Sannhets- og forsoningskommisjonen viser til at store deler av fornorskningen handlet om å nedvurdere og stigmatisere de samiske språkene og kvensk, og at skolen var en viktig arena for å svekke og dermed redusere bruken av disse språkene.²⁷

generelle kommentarer fra flere av FNs menneskerettighetskomiteer. Se bl.a. om MR-komiteen i Rt-2008-1764, avsn. 81, om barnekomiteen i Rt-2009-1261, avsn. 40-44, HR-2015- 2524-P, avsn. 150 flg., HR-2018-2096-A, avsn. 14 og HR-2019-2301-A, avsn. 78, om FNs komité for funksjonshemmede (heretter CRPD-komiteen), HR-2016-2591-A, avsn. 58-63.

²³ BK, General Comment No. 11 (2009), Indigenous children and their rights under the Convention, avsn. 62.

²⁴ ILO-konvensjon 169, artikkel 28.

²⁵ ØSK, General Comment no. 13, The Right to Education (Art. 13), 1999, avsn. 50 og General Comment no. 21, Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a)), 2009, avns. 27.

²⁶ General Comment no. 21, Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a)), 2009, avns. 27.

²⁷ Rapport s. 386.

Utdanningssystemet er grunnleggende og avgjørende for å revitalisere og utvikle kvensk og de samiske språkene.²⁸ NIM mener det er naturlig å vurdere om dagens opplæringslov og andre lover ivaretar samiske og kvenske språkrettigheter tilstrekkelig eller om det er behov for lovendringer. NIM viser her til konsultasjonene mellom regjeringen og Sametinget om opplæringsloven der Sametinget ikke ga tilslutning til ny opplæringslov. Det er over tid fremmet en rekke anbefalinger til Norge fra ulike overvåkningsorganer:²⁹

- Europarådets ministerkomité, som overvåker minoritetsspråkpakten, anbefalte i 2022 norske myndigheter å særlig prioritere å iverksette bærekraftige tiltak for å revitalisere og utvikle kvensk, lulesamisk, sørsamisk, romani og romanes. Det ble videre anbefalt å følge opp kravet om å undervise i og på samiske språk på alle utdanningsnivåer, fra barnehage til høyere utdanning, og møte kravene til foreldre til barnehagebarn og ta grep for å styrke rekrutteringen til kvensk og samisk lærerutdanning.³⁰
- FNs rasediskrimineringskomite (CERD) anbefalte i 2018 tiltak for å sikre nasjonale minoriteters rett gjennomføre utdannings- og kulturaktiviteter på sine egne språk.³¹

Spørsmålet om ivaretagelse av språkrettigheter har en rettslig og en praktisk side. For det første må reguleringen av denne retten reflektere relevante menneskerettslige krav. For det andre må forutsetningene for å ivareta slike krav, være til stede i praksis i kommunene og skolene.

Når det gjelder språkrettighetene, mener NIM at det bør gjennomføres tiltak som sikrer at flere får rett og mulighet til å bruke og lære samiske språk utenfor dagens forvaltningsområde. NOU «Hjertespråket» foreslo for eksempel i å endre dagens minstekrav som utløser en rett til opplæring på samisk utenfor samiske distrikt.³² I konsultasjonene til dagens opplæringslov, oppnådde ikke Sametinget og regjeringen enighet om slike minstekrav. Grensen for å utløse rett til opplæring på samisk utenfor samiske distrikt ligger dermed på ti elever, jf. opplæringslova § 6-2. Denne grensen gjør det i praksis vanskelig å tilby opplæring i språkene til samiske barn utenfor samiske distrikt eller utenfor forvaltningsområdet for samiske språk. NIM støtter derfor, som tidligere, språkutvalgets forslag om å redusere minstekravet til tre elever. Etter NIMs syn

²⁸ Rapport s. 416.

²⁹ Uttalelser fra FN-komiteer og øvrige konvensjonsorganer, men unntak av dommer fra Den europeiske menneskerettsdomstol, har ikke bindende rettslig virkning, men både EMD og norsk Høyesterett har lagt vekt på slike uttalelser fra flere overvåkningsorganer, jf. fotnote 21.

³⁰ CM/RecChL(2022)3.

³¹ CERD/C/NOR/CO/23-24, s. 26.

³² NOU 2016:18, Hjertespråket — Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk, s. 122.

vil et slikt tiltak bidra til å styrke gjennomføringen av samiske barns språklige rettigheter utenfor forvaltningsområdet.

Under enhver omstendighet er det viktig å understreke at samelovens språkregler er minimumsregler og at myndighetene, herunder kommunene, står fritt til å gå lenger enn det loven krever. På generelt grunnlag vil en slik tilnærming bidra til å styrke det menneskerettslige vernet for samiske språk.

Når det gjelder den praktiske gjennomføringen av eksisterende rettslige krav, skriver kommisjonen at flere kommuner «erkjenner at de ikke greier å oppfylle lovpålagte krav til undervisningen og peker på at hovedutfordringen er at de ikke har nok personell med samisk og kvensk kompetanse».³³ Kommisjonen sier videre at «[e]n del foreldre opplever at undervisningen ikke blir igangsatt eller at undervisningen er mangelfull på grunn av mangel på læremidler eller dårlig organisering».³⁴

Både den faktiske og rettslige situasjonen tilsier at myndighetene må ta aktive grep for å sikre språkrettighetene. Skadevirkningene av forforskningen er store, og det kreves aktiv satsing og ressurser til fremtidig språksatsning. En slik satsing vil virke positivt for forsoningsarbeidet og samtidig bidra til å realisere menneskerettighetene. I et gjennomdigitalisert samfunn bør det også være gode forutsetninger for å ta i bruk læringsteknologi og digital undervisning, som kan minke presset på kommunene. Men dette forutsetter en planmessig og strukturert tilnærming, økonomiske prioriteringer og tilstrekkelige rammevilkår som muliggjør at kommunene kan ivareta sine menneskerettslige forpliktelser på dette området.

NIM støtter derfor kommisjonens tiltak om å gjennomføre en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring. Dessuten vil NIM vise til vår høringsuttalelse til «Hjertespråket» fra 2017, der vi blant annet viste til mangelen på statistikk for samiske språkbrukere som flere internasjonale overvåkningsorganer har kritisert Norge for.³⁵

3. Kunnskap og holdninger

Kommisjonen fastslår at mangel på kunnskap hos majoritetsbefolkningen har negative følger for dagens skogfinske, kvensk/norskfinske og samiske befolkning,³⁶ og at «det eksisterer en betydelig mangel på kunnskap om urfolket og de to nasjonale

³³ Rapporten s. 22.

³⁴ Rapporten s. 22.

³⁵ Høringsuttalelse om NOU 2016: 18 Hjertespråket: Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk, NIM, brev av 15.03.2017, <https://www.nhri.no/2017/uttalelse-om-nou-201618-hjertespraket-15-mars/>.

³⁶ Rapporten s. 612.

minoritetene, og en del negative holdninger og tro på stereotypier om gruppene.»³⁷
Særlig gjelder det skogfinner og kvener.

Forskning viser at det er klare sammenhenger mellom manglende kunnskap og fordommer på den ene siden og diskriminering på den andre.³⁸ Sammenhengen mellom disse faktorene er imidlertid kompleks. Negative holdninger er vanligvis en av flere årsaker til diskriminering og hatefulle ytringer. Det følger av artikkel 7 i FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD) at statene er forpliktet til å iverksette effektive tiltak for å bekjempe holdninger som fører til diskriminering og hatefulle ytringer, og til å fremme forståelse og toleranse blant etniske grupper, særlig gjennom utdanning, kultur og holdningskampanjer.³⁹

Omtalen av manglende kunnskap og negative holdninger i rapporten (kapittel 24) bygger på NIMs undersøkelse og rapport om holdninger til samer og nasjonale minoriteter fra 2022.⁴⁰ Undersøkelsen avdekket blant annet at:

- Mange i befolkningen har lite kunnskap om og kontakt med samer og nasjonale minoriteter.
- Det finnes negative holdninger til disse gruppene og mange har observert hets eller hatprat mot gruppene.
- Hatprat/hets mot samer er vanligst i midt- og Nord-Norge.

Synliggjøring og kunnskap er et viktig ledd i å bekjempe negative holdninger og hatprat. Kommisjonens forslag om en bred satsing på formidling og tiltak for å styrke kunnskapen om disse gruppenes historie, språk og kultur vil være viktig for å bekjempe og forebygge negative holdninger. Et av kommisjonens forslag på dette området er at kunnskapsformidling om fornorskningspolitikken og dens konsekvenser styrkes i skolene på alle nivåer.⁴¹ Kommisjonen påpeker også at den generelle befolkningen har behov for mer kunnskap om disse gruppene og om følgene av fornorskningen, og anbefaler at «kunnskapsformidling om fornorskningspolitikken og dens konsekvenser også ved høyskoler og universitetene».⁴² Kommisjonen skriver at «[k]unnskap er en forutsetning

³⁷ Ibid.

³⁸ Se f.eks. Thomas F. Pettigrew og Linda R. Tropp, *When groups meet: The dynamics of intergroup contact* (Hove: Psychology Press, 2013); Graham Thornicroft m.fl., «Stigma: ignorance, prejudice or discrimination?» *The British Journal of Psychiatry* 190, nr. 3 (2007).

³⁹ FNs rasediskrimineringskomite har formulert dette som en positiv forpliktelse for statene til å motvirke de grunnleggende årsakene til diskriminering og hatefulle ytringer gjennom hensiktsmessige virkemidler. Komiteen gir også flere eksempler på tiltak som stater bør vedta og støtte, som for eksempel kampanjer, opplæringsprogrammer og utdanningsmaterieill.

⁴⁰ Rapport s. 612. NIMs rapport finnes her: <https://www.nhri.no/rapport/holdninger-til-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-norge/>. Sannhets- og forsoningskommisjonen har gitt innspill til utforming av spørsmålene og gjennomføringen av undersøkelsen.

⁴¹ Rapport s. 652.

⁴² Rapport s. 652.

for erkjennelsen av at fornorskingspolitikk og urett har funnet sted, og konsekvenser og betydning dette har hatt helt inn i vår egen tid». ⁴³ Kommisjonen skriver også at «[ø]kt kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner generelt kan redusere den diskrimineringen og hetsen disse gruppene opplever». ⁴⁴

ØSK-komiteén har i sine generelle kommentarer om retten til å delta i det kulturelle liv fremhevet viktigheten av at historien og de kulturelle særegenhetene til urfolk og nasjonale minoriteter bør inkluderes i læreplanene for alle, ikke bare i de planene som gjelder for minoritetene og urfolk. ⁴⁵

Kommisjonen påpeker flere steder behovet for mer forskning og statistikk om samer og nasjonale minoriteter, noe som vil gi et bedre empirisk grunnlag for å overvåke gjennomføringen av statens menneskerettighetsforpliktelser. Også flere traktatorganer har anbefalt at stater bør overvåke fremgang og gjennomføring av menneskerettighetene gjennom innsamling og systematisering av statistiske data. Slike anbefalinger har også vært rettet mot Norge, både når det gjelder minoriteter og urfolk. NIM har skrevet en rapport om menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge hvor vi fremmer en rekke anbefalinger om dette. De knytter seg blant annet til:

- styrket innsats for å øke bevisstheten om behovet for statistiske data om samer og menneskerettighetsbasert tilnærming til data,
- vurdere institusjonelle, juridiske og tekniske sikkerhetstiltak for å sikre personvernet og konfidensialiteten i tilknytning til statiske data om samer, samt sikre effektiv deltakelse av Sametinget i datastyringsordninger,
- vurdere hva som kan forbedre kvalitet på og representativitet til samisk statistikk. ⁴⁶

Regjeringen har i sin handlingsplan mot rasisme og diskriminering av 2023 varslet at det vil bli utarbeidet en nasjonal handlingsplan mot hets og diskriminering av samer. ⁴⁷ Dette vil kunne styrke den menneskerettslige beskyttelsen mot diskriminering.

Basert på funn fra undersøkelsen, NIMs tidligere rapporter og anbefalinger fra menneskerettighetsorganer, har NIM tidligere fremmet følgende anbefalinger som vi gjentar her:

⁴³ Rapport s. 652.

⁴⁴ Rapport s. 652.

⁴⁵ ØSK General comment nr. 21, Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), 2009, avsn 27.

⁴⁶ Temarapport, *En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk*. https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2020/08/StatistikkUrfolk_NO_web_042021.pdf se særlig side 19-20.

⁴⁷ Handlingsplan mot rasisme og diskriminering - ny innsats 2024–2027, s. 54.

- Det bør igangsettes et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for alle lærere og lærerutdanninger.
- Det er behov for mer forskning og statistikk om samer og nasjonale minoriteter som også anbefalt i NIMs rapport om dette.
- NIM har også anbefalt en nasjonal handlingsplan mot hets og diskriminering av samer og er glade for at dette arbeidet er godt i gang. I arbeidet bør det særlig vurderes å utarbeide en lavterskelløsning for å melde fra om hatprat/hets og det må sikres at alle politidistrikter samler inn og publiserer statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet mot samer og nasjonale minoriteter. Det bør også utarbeides lokale handlingsplaner mot hatprat/hets.

NIM er ellers tilgjengelig for videre diskusjoner i arbeidet med dette.⁴⁸

4. Forebygging av konflikter og inngrep i samiske bruksområder

Stadig press mot samiske næringer øker konfliktnivået mellom myndighetene og det samiske samfunnet.⁴⁹ Det er derfor viktig at myndighetene planlegger og utarbeider tiltak som bidrar til å redusere konfliktnivået.

Fosen-saken er historisk fordi det var første gang berørte samiske parter vant frem i Høyesterett i en inngreps sak gjennom å vise til menneskerettighetene. Høyesterett konkluderte enstemmig med at utbyggingene på Storheia og Roan var et brudd på SP artikkel 27.⁵⁰

I Fosen-saken hadde forvaltningen foretatt en proporsjonalitetsvurdering mellom samiske interesser og storsamfunnets interesser når det gjelder fornybar energi. Høyesterett påpekte at SP artikkel 27 ikke gir hjemmel for slike interesseavveininger.

Praksis fra Høyesterett og FNs menneskerettighetskomité viser at SP artikkel 27 er en terskelbestemmelse, der de kumulative virkningene (sumvirkningene) av flere tidligere gjennomførte eller planlagte inngrep kan medføre at terskelen for krenkelse av SP artikkel 27 blir overskredet.⁵¹ Myndighetene, herunder kommunene, må derfor være

⁴⁸ NIM har utviklet undervisningspakker om samer og nasjonale minoriteter, som kan brukes i undervisningen på skolene. Opplegget finnes på våre undervisningssider her <https://www.nhri.no/2023/sannhets-og-forsoningskommisjonens-rapport-er-overlevert-stortinget/>. Vi viser videre til NIMs rapport *Norges nasjonale minoriteter* av 2019 hvor vi gjennomgår de relevante internasjonale rettslige rammeverkene og om forskning og litteratur om Norges nasjonale minoriteter.

⁴⁹ NIM har skrevet rapport om Menneskerettslig vern mot inngrep i samiske bruksområder og som kan leses her <https://www.nhri.no/2022/menneskerettslig-vern-mot-inngrep-i-samiske-bruksomrader/>.

⁵⁰ Se HR-2021-1975-S.

⁵¹ HR-2021-1975-S, avsn. 119.

oppmerksomme på at prioritering av ett tiltak kan påvirke mulighetene til å realisere et annet tiltak.

I NIMs nye rapport om urfolk og klimaendringene anbefaler NIM at myndighetene gjennomfører en uavhengig evaluering av egen håndtering av Fosen-saken for å forhindre lignende menneskerettsbrudd i fremtiden.⁵²

Det folkerettslige vernet mot inngrep kan også omfatte andre typer av samisk naturbruk og annen kulturutøvelse. Kommisjonen skriver at «[e]n rekke industrielle tiltak de senere år har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen, for eksempel i form av gruvedrift, vindkraftutbygging, kraftlinjer og fiskeoppdrett».⁵³

Det finnes lite kunnskap om de samlede effektene av inngrep i forhold til hvor raskt arealene i det samiske reindriftsområdet bygges ned, og hvilke innvirkninger dette vil ha for samisk kultur.⁵⁴ Kravet om å vurdere samlede virkninger følger imidlertid av forskrift om konsekvensutredninger § 21 tredje ledd. For at myndighetene og kommunene skal få tilstrekkelig grunnlag for å vurdere utbygginger opp mot SP artikkel 27, er det viktig å sørge for oppdatert kunnskap om hva slike planer og de samlende virkningene av tidligere inngrep faktisk betyr for den samiske kulturutøvelsen som påvirkes. NIM har anbefalt at statlige myndigheter bør identifisere og bøte på kunnskapshull knyttet til hvilke kumulative effekter både inngrep og klimaendringer har for det samiske folket.⁵⁵ NIM støtter kommisjonens forslag om en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon. Med henvisning til samiske områder sør for Finnmark, viser NIM i årsmelding fra 2017 til at manglende rettighetskartlegging og anerkjennelsesprosesser vil kunne svekke samenes rettigheter.⁵⁶

Konsekvensutredningene utgjør det mest sentrale kunnskapsgrunnlaget for myndighetenes vurderinger av de planlagte inngrepenes betydning for samiske næringer, rettigheter og kulturutøvelse. Det er derfor svært viktig at disse utredningene inkluderer samisk kunnskap.⁵⁷ Erfaringer fra arealinngrepssaker viser manglende ivaretagelse av tradisjonell urfolkskunnskap i blant annet konsekvensutredninger, tross lovpålagte krav om å inkludere denne kunnskapen.⁵⁸ Det fremgår for eksempel av naturmangfoldloven § 8 at myndighetene skal legge vekt på kunnskap som er «basert på

⁵² Se NIMs Temarapport *Canary in the Coal Mine - Sámi Rights and Climate Change in Norway*, s. 9.

⁵³ Rapport s. 656.

⁵⁴ Se Rapport s. 537.

⁵⁵ Rapport *Canary in the Coal Mine - Sámi Rights and Climate Change in Norway*, s. 10.

⁵⁶ NIMs årsmelding 2017, dokument 6 (2017-2018).

⁵⁷ Rapport s. 539.

⁵⁸ Se bl.a. Fjellheim 2023, *Wind Energy on Trial in Saepmie: Epistemic Controversies and Strategic Ignorance in Norway's Green Energy Transition*. *Arctic Review on Law and Politics*, vol 14, 2023.

generasjoners erfaringen gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet».

Videre i inngrepssaker er konsultasjoner sentrale, ikke bare når det gjelder vedtakenes kvalitet og legitimitet, men også som ledd i lovlighetsvurderingene etter SP artikkel 27.

I årsmelding av 2021 anbefalte NIM å

- tydeliggjøre, gjennom lovgivning eller andre reguleringer, de relevante vurderingstemaene etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27 for å bidra til gode menneskerettslige vurderinger i forvaltningen.
- vurdere om man bør tillate utbygging i reinbeiteområder før gyldigheten av en tillatelse er rettslig avklart.

NIM har også anbefalt at myndighetene bør vedta en nasjonal plan for utvikling av vindkraft på land.⁵⁹

Styrking av prosessuelle rettigheter er et viktig bidrag til effektiv gjennomføring av SP artikkel 27 og ILO-konvensjon 169, og etter NIMs syn vil gjennomføringen av den ovennevnte anbefalingen kunne bidra til å forebygge fremtidige konflikter.

En utfordring i slike saker er at det ofte er stor grad av ujevnheter i styrkeforholdet mellom partene. En slik asymmetri mellom reinbeitedistrikter på den ene siden, og store selskaper og staten på den andre siden, i prosesser med inngrepssaker kan ofte bli langvarige og kostbare. Det er viktig å vurdere hvordan den svake part i dette styrkeforholdet kan kompenseres gjennom retts hjelp og fordeling av saksomkostninger.

NIM vil videre trekke frem Norges menneskerettslige forpliktelser overfor sjøsamene, som omfattes av og er beskyttet gjennom kulturvernet i SP artikkel 27. Kommisjonen viser til uttalelse fra tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith om at «det må tas et ordentlig oppgjør med grov politisk svikt overfor sjøsamene, at retten til fisket bør lovfestes, og at sjøsamene bør gå rettens vei for å oppnå dette».⁶⁰

Kystfiskeutvalget (NOU 2008:5) konkluderte med at folk bosatt ved fjordene og langs kysten i Finnmark har rett til fiske i havet utenfor Finnmark. Utvalget la til grunn at grunnlaget for denne retten dels er historisk bruk og dels folkerettens regler om urfolk og minoriteter. I NIMs temarapport av 2016 anbefalte NIM, på lik linje med Kystfiskeutvalget, at sjøsamenes rett til fiske som en del av deres kulturutøvelse og basert på historiske fiske, bør lovfestes. NIM anbefalte også at sjøsamenes rett til deltakelse i bruk, styring og forvaltning av sitt materielle kulturgrunnlag må sikres bedre

⁵⁹ Temarapport, *Canary in the Coal Mine – Sámi Rights and Climate Change in Norway*, anbefaling nr. 3. Den foreslåtte nasjonale rammen for vindkraftutvikling fra Norges vassdrags- og energidirektorat i 2019 kan tjene som et grunnlag for dette initiativet (NR 12-2019, Forslag til nasjonal ramme for vindkraft).

⁶⁰ Rapport s. 578.

i lovverket, og at lovgivningen må sikre at planlagte inngrep i sjøsamiske rettigheter bli tilstrekkelig utredet.⁶¹

NIM har nylig anbefalt at statlige myndigheter bør identifisere og bøte på kunnskapshull knyttet til hvilke kumulative effekter både inngrep og klimaendringer har for det samiske folket.⁶²

5. Implementering av regelverk og konsultasjoner

Kommisjonens rapport viser at det i forvaltningen er manglende implementering av vedtatt politikk på det minoritetspolitiske feltet. Kommisjonen viser også til at det på enkelte områder er manglende implementering av lover og regelverk.⁶³ NIM vil peke på at det også er implementeringsgap mellom forvaltningens praksis og minoriteters og samers menneskerettigheter, som nedfelt i internasjonale konvensjoner og nasjonal lovgivning.

Kommisjonen nevner særlig manglende implementering av lover og regelverk som berører kommunale tjenester til skogfinner, kvener og samer. Kommisjonen anser at hovedutfordringen finnes på områdene språkopplæring og annen tjenesteyting innen oppvekst- og utdanningssektoren og helse- og omsorgssektoren.

NIM ønsker å peke på at det er implementeringsgap også på andre områder, for eksempel ved arealinngrep, og ved plikten til å sikre effektive konsultasjoner. Samtidig vil vi her poengtere myndighetenes ansvar når det gjelder både konfliktforebygging ved arealinngrep og iverksetting av lov og reguleringer.

Alle de ovennevnte områdene berører i stor grad det *kommunale myndighetsnivå*. Kommunene spiller en viktig rolle for å sikre realisering av samers og minoriteters rettigheter og menneskerettighetene generelt. Menneskerettighetskonvensjonene er like bindende for kommunene som for statlige myndigheter. Det følger av Grunnloven § 92 at «statens myndigheter» skal «respekt og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter». Høyesterett har uttalt at «[g]runnlovsbestemmelsen retter seg mot statens myndigheter i videste forstand. Både Stortinget, regjeringen, kommunale og fylkeskommunale myndigheter, andre forvaltningsorganer og domstolene omfattes».⁶⁴ Dette betyr at kommunene må sørge for å oppfylle rettighetene som kan utledes av blant annet Grunnloven, SP artikkel 27, ØSK og BK.

⁶¹ Temarapport 2016 *Sjøsamenes rett til sjøfiske*.

⁶² Rapport *Canary in the Coal Mine - Sámi Rights and Climate Change in Norway*, s. 10.

⁶³ Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen, dokument 19 (2022-2023) (heretter omtalt rapport) s. 658.

⁶⁴ HR-2022-401, avsn. 46.

NIM støtter kommisjonens forslag om at det bør igangsettes en gjennomgang av forvaltningen når det gjelder manglende etterlevelse regelverk på urfolks- og minoritetsfeltet.

NIM har også anbefalt at det foretas en evaluering av myndighetenes håndtering av Fosen-saken.

5.1. Konsultasjonsretten

Konsultasjonsretten er en grunnleggende faktor i implementeringen av samiske menneskerettigheter. Konsultasjonsretten sikrer ikke et bestemt resultat, men den sikrer en saksbehandling som inkluderer samisk deltakelse i beslutningsprosesser og som krever kunnskapsbaserte avgjørelser.

Kommunene, som menneskerettighetspliktsubjekt, må hensynta samiske interesser i konsultasjoner og vurdere konsekvensene av arealinngrep når det gjelder rettighetene til kulturutøvelse i henhold til SP artikkel 27. Kommuner med samiske næringsutøvere må ha tilstrekkelig ekspertise og ressurser til å kunne gjøre menneskerettslige vurderinger i egen arealplanlegging og arealdisposisjoner. I slike vurderinger må konsultasjoner stå sentralt.

Plikten til å konsultere gjelder for både statlige, kommunale og fylkeskommunale myndigheter. Det følger av sameloven § 4-1 tredje ledd at lovens bestemmelser om konsultasjon gjelder i saker som er «knyttet til naturgrunnlaget for samisk kultur» når tiltak og beslutninger «planlegges iverksatt i tradisjonelle samiske områder», eller som «kan få virkning på samisk kulturutøvelse i tradisjonelle samiske områder». Konsultasjonsretten er med andre ord ikke begrenset til situasjoner hvor et tiltak innenfor tradisjonelle samiske områder virker inn på naturgrunnlaget for samisk kultur, men gjelder også i tilfeller hvor tiltak utenfor tradisjonelle samiske områder kan få virkning på samisk materiell kulturutøvelse i tilstøtende tradisjonelle samiske områder. Når det gjelder inngrepssaker inngår ivaretagelsen av konsultasjonsretten i den samlede vurderingen av om SP art 27 er krenket.

NIM mener det er avgjørende at konsultasjonsbestemmelsene i sameloven praktiseres i henhold til lovens bokstav og de internasjonale reglene konsultasjonsretten er basert på. Konsultasjonsbestemmelsene i sameloven må følges opp av kommunene og disse må settes i stand til å ivareta kravene til konsultasjoner som følger av sameloven, SP artikkel 27, ILO-konvensjon 169, og UNDRIP.⁶⁵

Til slutt vil NIM vise til at kommisjonen påpeker at kvenske og skogfinske organisasjoner ikke opplever at deres medvirkning i politiske prosesser som angår dem er reell. Derfor er det nødvendig å formalisere medbestemmelse for nasjonale minoriteter.

⁶⁵ FNs erklæring om urfolks rettigheter.

Kommisjonen foreslår at regjeringen bør utrede et permanent rådgivende organ i saker om nasjonale minoriteter.⁶⁶ NIM støtter dette forslaget.

NIM mener at Stortinget bør etablere retningslinjer for gjennomføring av Stortingets egen konsultasjonsplikt. Dette kan aktualiseres der Stortinget gjør endringer i forslag som regjeringen, etter å ha gjennomført konsultasjoner, har fremmet for Stortinget.⁶⁷

6. Vold og overgrep

Vold og overgrep er et samfunnsproblem som er blitt viet stor oppmerksomhet i samiske samfunn de siste årene. NIM har tatt opp tematikken i 2018.⁶⁸ Kommisjonen tar opp at mange barn ble utsatt for nedverdiggende behandling, vold og overgrep på internatskolene, og gjør bruk av begrep som historisk traume.⁶⁹

Videre påpeker kommisjonen at de kommunale helse- og sosialtjenestene mangler samisk språk- og kulturkompetanse og at det er lite bevissthet i kommunene om pasienten/brukeren har samisk bakgrunn.⁷⁰ Et synlig hjelpeapparat med kunnskap om samisk språk og kultur er viktig for å forebygge og hindre vold og overgrep.

Myndighetene mottok flere anbefalinger fra rasediskrimineringskomitéen i 2019, blant annet knyttet til tematikk som vold mot samiske kvinner, rekruttering av samer i offentlige tjenester og rekrutteringen av kvalifiserte tolker.⁷¹

I regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2024 var 20 av de 82 tiltakene rettet mot samiske samfunn. Sametinget har utarbeidet en egen handlingsplan mot vold i samiske samfunn for perioden 2023-2025.

I Prop. 36 S (2023–2024) lanserer regjeringen flere tiltak mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Regjeringen vil blant annet

- styrke kunnskap og kompetanse på samisk og om samisk språk og kultur blant, ansatte i de offentlige tjenestene,
- bidra til å videreutvikle krisesentertilbudet til den samiske befolkningen,
- etablere et barnehustilbud for samiske barn i Finnmark,
- stimulere til utvikling og implementering av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner i kommuner med samisk befolkning og

⁶⁶ Rapport s. 656.

⁶⁷ NIMs årsmelding 2020, s. 34.

⁶⁸ Temarapport 2018 *Vold og overgrep i samiske samfunn*.

⁶⁹ Rapport s. 362-363.

⁷⁰ Rapport s. 381.

⁷¹ CERD/C/NOR/CO/23-24.

- igangsette mer forskning om vold og overgrep i samiske samfunn, herunder i reindriftssamiske samfunn.⁷²

NIM støtter disse tiltakene samt tiltakene som fremgår av Sametingets handlingsplan mot vold (2023-2025), herunder pkt. 7 om å sikre at samiske barn får et likeverdig tilbud på Barnehuset.

7. Avslutning

En grundig og samvittighetsfull behandling av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport vil kunne sette en internasjonal standard og fungere som et forbilde for andre stater i tilsvarende prosesser hvor menneskerettighetene til urfolk og nasjonale minoriteter er gjenstand for nasjonal gransking. NIM håper at denne rapporten og den politiske behandlingen av den vil styrke dialogen og bidra til økt forståelse mellom statlige myndigheter og minoritetssamfunnene og mellom majoritetssamfunnet og minoritetene.

Kunnskap om historisk urett og en erkjennelse av at dette har skjedd, vil kunne bidra til at historien ikke gjentar seg. Kommisjonens rapport føyer seg i rekken av grundige utredninger som inneholder flere tiltak som etter NIMs syn vil styrke realiseringen av flere menneskerettigheter.⁷³ Det viktige nå, er at de følges opp gjennom effektive og målrettede tiltak.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Gro Nystuen
Assisterende direktør

Anders Einar Broderstad
Rådgiver

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.

⁷² Prop. 36 S (2023-2024) s. 126.

⁷³ NOU 2007:13, NOU 2008:5 og NOU 2016:18.

Stortinget

Ugradert

Din čujuhu / deres referanse

Din dáhton / deres dato

Min čujuhus / vår referanse

Min dáhton / vår dato

23/00607-3

[Velg dato]

Sámi allaskuvlla cealkámuš Stuoradiggái Norgga duohtavuoda- ja soabahankommišuvnna raportta gulaskuddama oktavuodas/Samisk høgskoles høringsuttalelse til Stortinget om Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Vedlagt følger Samisk høgskoles høringsuttalelse til Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Høringsuttalelsen er utarbeidet på nordsamisk og er foreløpig ikke oversatt.

Vi ber om tilbakemelding på om Stortinget selv får dokumentet oversatt til norsk eller om høgskolen skal sørge for oversettingen.

Dearvvuođaiguin/Med hilsen
Sámi allaskuvla

Anne-Marie Johansdatter Gaino
Direktør

Mielddus / vedlegg:

Sámi allaskuvlla cealkámuš Stuoradiggái Norgga duohtavuoda- ja soabahankommišuvnna raportta gulaskuddama oktavuodas

Sámi
allaskuvlla
cealkámuš
Stuoradiggái

Kopijja / kopi til: Komitéleder Peter Frølich

Sámi allaskuvlla cealkámuš Stuoradiggái
Norgga duohtavuodá- ja
soabahankommišuvnna raportta
gulaskuddama oktavuodas

Duohtavuoda- ja soabahankommišuvnna raporta *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot sameer, kvener/norskfinner og skogfinner* geigejuvvui Stuorradiggái geassemánu 1. beaivvi 2023. Lea vuogas ahte Stuoradiggi bivdá sámi álbmogis, sámi ásahusain, sámi servviin, sámi organisašuvnnain ja ovttaskas olbmuin cealkámušaid Duohtavuoda- ja soabahankommišuvnna raportii ja mo čuovvolahttit kommišuvnna evttohusaid soabaheamis. Sámi allaskuvla fokusere dán cealkámušas erenoamážit osiide ja doaibmabijuide raporttas mat gusket sápmelaččaide.

Sámi allaskuvla giitá Duohtavuoda- ja soabahankommišuvnna go lea vihtta jagi bargan vuđolaččat guorahallat ja duođaštit dáruiduhttima garra váikkuhusaid julev-, lulli-, davvi-, nuortalaš- ja bihtánsámiide. Kommišuvdna lea maid deattuhan mo dáruiduhttinproseassat ain dálá áiggis váikkuhit sápmelaččaide, kvenaide ja vuovdesuopmelaččaide. Vásáhusat Sámi allaskuvlla dutkamis ja oahpaheamis čujuhit maidái seammá guvlui. Danin leage dál dehálaš raportta vuodul ja historjjálaš vásáhusaid vuodđun hukset sámi servodaga boahttevaš buolvvaide eará vuohkái go ovdal.

Guovdageaidnu, 15.03.24

Liv Inger Somby

Rektor, Sámi allaskuvla

livis@sammas.no

Tlf 90056995

Anne-Marie Gaino

Direktevra, Sámi allaskuvla

annemg@sammas.no

Tlf 99690188

Sisdoallu

1) Dokumenterenguovddáš.....	4
Stuorra dárbu sierra Sámi gealboguovddášii ja sierra guovddáš mii nanne sámi servodaga duohta dárbbuid	4
2) Giella.....	7
Sámi allaskuvla sáhtta ja dáhttu váldit badjelasas oahpahit sihke davvi-, julev-, lulli, nuortalaš- ja anáraš sámegeielaid alitoahpu dásis.....	8
Mánát ja nuorat.....	8
Bearrašat	9
Ráves olbmot.....	9
Eallilan olbmot.....	10
Oppalaččat gielladili birra	11
Sámi báikenamat.....	11
Dutkandárbbut	12
3) Skuvladutkan ja sámi pedagogihkka.....	13
4) Sámi boazodoallu oahppun ja dutkamin	14
5) Ofelašguovddáš	15
6) Sámi dutkanásahus.....	16
Dutkan sámi geahčastagas	16
Sámi instituhtta ja Sámi allaskuvla	17
7) Árbevirolaš máhttu oppalaččat	19

1) Dokumenterenguovddáš

Sámi allaskuvla lea áidna ollásit sámeielat alitoahppu- ja dutkanásahus, mas sámeigiella lea oahpahus-, dutkan- ja hálddahušgiellan. Sámi allaskuvla lea áidna ásahus olles máilmmis mii fállá eanaš oahpuid sámegillii ja fátmasta buot njealje riikka dárbbuid.

Sámi akademiija lea nuorra, dán jagi 50 jagi go ávvodat Davviriikkaid Sámi Instituhta álggaheami jagis 1974. Dán olis de lea stuorra dárbu nannet ja hukset sámi akademiija ja sámi alitoahppoásahusa.

Mii dán čállošis ákkastallat fágalaččat manne lea dárbu ásahit sámi dokumenterenguovddáža oassin Sámi allaskuvllas, mainna mii nannet sámi servodaga duohta dárbbuid jos galggaš boahttevuodas leat nanus ja ceavzil. Dákkár guovddáš nannešii maid Sámi allaskuvla stáhtusa šaddat universitehtan, nu mo lea ásahusa mihttun ja višuvdnan.

Sámi allaskuvla lea áidna ásahus mii fállá sámeigiella easkaálgi dásis gitta doavttergráda dássái.

Sámi allaskuvla oaidná ahte kommišuvnna okta evttohus raportta čuovvoleamis, lea ásahit guovddáža mii viidáseappot dokumentere ja dutká dáruiduhttinhistorjjá ja dan váikkuhusaid sihke sámiide, kvenaide ja vuovdeláttániidda. Mii eat áiggo vuosttaldit dákkár evttohusa, muhto áigut dattetge vuoruhit eanet boahtteáigái jurddašuvvon doaibmabijuid. Min oainnu mielde lea kommišuvdna juo vuđolaččat dokumenteren historjjálaš duohtavuodaid, ja vaikko leat ge máŋga fáttá maid ferte dutkat, de mii ballat ahte váldofuomášupmi báhcá historjái eanet go vejolašvuodaide dahkat **positiiva álgagiid boahtteáiggi várás**. Dat mii lea deháleamos, sámi vuolggasajis ja perspektiivvas, lea álggahit doaibmabijuid mat veahkehit nannet **buot sámeielaid** geavaheami Norggas, danne go buot sámeielat leat garra deattu vuolde. Maiddái davvisámeigiella, mii lea stuorámuš giellajoavku, lea áitojuvvon.

Stuorra dárbu sierra Sámi gealboguovddáži ja sierra guovddáš mii nanne sámi servodaga duohta dárbbuid

Sámi allaskuvla árvala ahte ásahuvvojit guokte dehálaš sámi guovddáža. Dat vuosttaš guovddáš áimmahuššá sámi servodaga diehtujuohkin dárbbuid, go kommišuvdna lea iežas raporttas hui čielgasit čállán ahte stuorra servodagas lea mearehis unnán diehtu ja máhtu sápmelaččaid birra. Go galgá nannet dákkár diehtujuohkima, de ferte addot sámiide vejolašvuolta dán duohtandahkat, ii ge dán ábut bidjat dáža ásahusaide.

Sámi allaskuvla deattuha iežas gulaskuddancealkámušas Stuorradiggái ahte sámi servodagas lea stuorra dárbu ásahit sierra gealboguovddáža mii fátmasta buot sápmelaččaid njeallje riikkas ja majoritehta álbmoga. Dákkár guovddáš ii gávdno dál Sámis ja Sámi allaskuvlla boahhteáigge strategiija lea sierra “ofelašguovddáš” mas lea válđoovddasvástádus juohkit dieđuid ja addit fágalaš oahppofálaldagaid riikadásis. Mii leat gergosat nationála dásis oahpahišgoahhtit sihke sámegeiela, sáme kultuvrra, sámi vuoigatvuodain ja sámi servodatdiehtagis, ja dát oahppofálaldagat leat sámi perspektiivvas. Maŋnelis dán gulaskuddamis čállu eanet ofelašguovddáža birra.

Sámi allaskuvla deattuha iežas gulaskuddancealkámušas man dehálaš lea ásahit dan ođđa dehálaš sámi dokumenterenguovddáža. Dákkár dokumenterenguovddáš galgá boahhteáiggis nannet sámi servodaga duohta dárbbuid maŋgil máŋggaid čuohte jagiid dáruiduhttima. Sámi servodat lea manahan nu stuorra oasi máhtolašvuodas, sámi árvuvin ja árbevieruid- ja dát manaheamit (dáruiduhttimat) leat sihke gozahan ja hávkadan sámi servodaga ovdánemiid. Sámi allaskuvla deattuha ahte sámegeiella, sápmelaččaid vierut, riekteipmárdus, vuoŋŋalašvuotta, árbevirolašmáhtu, kultuvra ja ealáhusaid čanastagat - das ii lean árvu dan losimus dáruiduhttima áiggis. Sámi álbmot, buot njeallje riikkas, leat gártan dohkkehit garra assimileremiid ja dáruiduhttimiid jiena jávohaga, eai ge nagodan vuosttaldit eiseválddiid mearrádusaid.

Sámi allaskuvla vuordá ahte Stuorradiggi addá sámiide vejolašvuodaid hukset ja nannet sápmelaččaide dan buori ja nana gelbbolašvuoda, mii lea ávkin ja nannejeaddjin sámi servodahkii. Sámi allaskuvla lea dat áidna ásahus mii sáhtá ovdánahttit sámegeiel oahpahusa, sihke sámegeielagiidda ja easkaálgi studeanttaide geat háliidit oahppat sámegeiela.

Čujuhat Sámedikki dievasčoahkkinmearrádussii njukčamánu 2024 áššis 008/24 Pilar 2:

Giella ja oahpahuš (Pilar 2: Språk og opplæring).

“Sámedigge doarjju kommisjavná oajvvadusáv badjásasj stratesjijjav áttjudit váj gielalasj dássedibmáj álli moatten suorgen ja nasjavnálasj vuorodibme giellaáhpadime vuoksuju álles oahppammannulahkaj mánárgárdes gitta állessjattugij áhpadibmáj. Bargo ulmme galggá liehket juohkka sáme mánán lándan miehtáj galggá rievtesvuohta áhpadibmáj sáme giellan ja -giellaj. Sámedigge hæhttu nanniduvvat økonomijalattjat váj máhtti ienebut vuorodit oahpponævo ávddánahttemav. Sæmme báttá la fáhkaulmusj vádne oahpponævobuvtadimev hiehte oahpponævoávddánahttemij dan miere milta mij la dárbulasj sáme oahppáj. Sámedigge tsuojggi jut giella- ja áhpadiddjeáhpadus li aj ájnasa áttjudittjat oahpponævo buvtadiddjijt. Sámedigge vuoset dárbojda universitiehtajn ja allaskávlájn ja miejnne la dárbbotjielggidussaj gáktu ábbálasj ja plánidum nannim sáme áhpadusás ja dutkamis galggá dagáduvvat. Dát guosská aj ásadibmáj ábbálasj oahppofálaldagájs gájk sáme giellajda. Sámedigge ánot universitiehtajt ja allaskávlájt lasedit ja nannit aktisasj bargov gaskanisá ja sáme giellaguovdátjij, ja ahte fáladuvvi oahpo ma juohkka jage álggi.”

Dokumenterenguovddáš ásaha bargosajiid dutkiide, muhto mii gáibiduvvo dál lea garra ángiruššan nannet daid arenaid mat gávdnojit gos sáme giella ja kultuvra geavahuvo. Dán oktavuodas lea lundolaš nannet báikkálaš guovddážiid, mat odne juo barget čohkket njálmálaš gálduin dieđuid. Lea dehálaš ahte dát bargu vuoruhuvvo áiggebáale.

Mihttun ferte ahte sáme giella sáhtta ovdánahttojuvvot, iige dušše sealluhuvvot. Gáibiduvvo mealgat hukset oahpahušvejolašvuođaid main sáme giella ja sámi kultuvra lea guovddážiis. Álohii ferte muitit ahte sihke gielas ja kultuvrras lea materiálalaš vuođđu. Dat vuođđu sihkkarastá ja viiddida sámi ealáhusaid, sihke árbevirolaš ja ođđa ealáhusvugiid mat váldet atnui ja ovddidit iešguđet lágan beliid servodagas, nu go ovdamearkka dihtii iešguđetlágán dáiddašlájaid, hábmema, mediadoaimma, ođđa innovašuvdnahámiid main lea vuolggasadji primáreaaláhusain, ja innovatiiva ealáhusámiid maid eat leat vuos oppa tematiseren.

Sáme giellat rivdet jođánit servodatovdáneami geažil. Danin lea stuorra dárbu čohkket árbevirolaš sániid ja dadjanvugiid vai sáhtta dokumenteret terminologijja mii muitala juoidá ovdeš áiggiid árbevieruin, láhttemiin ja árvvuin. Dát lea registrerenbargu mii lea deatálaš

dasa ahte buorebut ipmirdit sámi historjjá siskkáldas ja sámi árvvuid vuolggasajis. Dát lea dakkár bargu maid ii-sámi ásausat háreve vuoruhit, iige sis leat gelbbolašvuohta doaimmahit, nu ahte Sámi allaskuvla dorjjošii dakkár dutkandoaimmaid nanosmahttima, mat livčče ávkkálaččat go galgá ovdánahttit buriid oahppofálaldagaid ee. oahpaheddjiid váste, buot dásiin. Livččii maid miellagiddevaš registreret iešguđet sámegeielaid ovttalárganvuodaid ja erohusaid. Maiddái ealáhuserohusaid ja ekologalaš heivehallanvugiid sáhtta dokumenteret dakkár doaimma bokte.

Dát lea dušše okta ovdamearka ođđa áŋgiruššamiin dutkama ja dokumenterema oktavuodas mii čalmmustahtta boahhteáiggi vássánaiggi čuovggas, mas lea čielga mihttomearri ahte giella ja kultuvra lea vuolggasadjin áddet, čilget ja gaskkustit. Dieinna lágiin buvttaduvvo ođđa máhttu, máhttu mas sihke sámi ja dáža servodat oazžu ávkki ja movtta.

2) Giella

Sámi servodat dárbbasa sámegeielaid loktema ja giellaid ealáskahttima. Giellalokten gáibida eambo fágalaš návccaid ja dán berre servodat vuoruhit. Giellaloktemis lea dehálaš vuoruhit earet eará oahpponeavvuid sámegillii. Giellaloktemis ferte maid vuoruhit čáppagirjjálašvuođa sihke mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide. Eambo filmmaid ja spealuid fertelii ráhkadit sámegillii mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide. Sámi servodat dárbbasa maiddái gielladásiid loktema sidjiide geat leat sámegeielagat. Oallugat eai hálddaš čállima. Almmolaš ásaususain lea stuorra dárbu loktet gielladási ja vuoruhit giellageavaheami. Go sámegeiela fálaldat galgá buot dásiin, de lea nationála dásis geatnegasvuohta sihkkarastit ekonomalaš doarjagiid.

Sámi allaskuvla lea álgán plánet miehtá sámi giellaproševtta man namma lea “Giellašaldi” ja mas lea ulbmil movttiidahttit dan mii hálddaša dihto sámegeiela oahppat nuppi sámegeiela, vai lea vejolaš gulahallat dulkkaid haga sámegeielagiid gaskkas iešguđet ge guovlluin. Dá lea okta dain doaimmain maid fertelii vuoruhit davviriikalaččat, vai eambbogat šaddet mánggagielagiin sámegeielas. “Giellašaldi” nu šattašii oassin revitaliseremis mii nanne sámegeielaid stáhtusa ja álkidahtta sámegeielagiid gulahallama.

Sámi allaskuvla sáhtta ja dáhttu váldit badjelassas oahpahit sihke davvi-, julev-, lulli, nuortalaš- ja anáraš sámegielaide alitoahpu dásis.

Mánát ja nuorat

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporttas bohtá bures ovdan dárbu ealáskahttit ja nannet sámegielaide mánáid ja nuoraid giellafálaldagaid bokte. Lea hui dehálaš plánet giellaovdánahttima dihtomielaččat, oktasaš doahpágiid ja tearpmaid bokte, konkrehtalaš doaibmabijuiguin ja nu, ahte buot doaimmain lea čielga ovddasvástádus. Sámeservodaga mihttun fertejit leat produktiivalaččat sámegiela mánát ja nuorat, geat áddejit ja hállet sámegiela, válljejit sámegiela gaskkaneaset ja geaidda lea lunddolaš čállit sámegillii.

Dan mihtu olaheami dáfus okta deháleamos doaibmabijuin leat gievrras giellaoahppanmodeallat mánáidgárddis ja skuvllas. Mihttun galgá leat dat, ahte sámegielaide hálddašanguovllus sámegiela bajásgeassin- ja oahpahusdoaimmat lágiduvvojit gievrras giellaoahppanmodeallaid mielde. Dat eaktuda mánáidgárddiid ja skuvllaid eaiggádiid ja bargiid skuvlema, kárten- ja árvvoštallanreaidduid ja jeavddalaš čuovvolahttima. Vai gievrras giellaoahppanmodeallat sajáiduvvet struktuvrraide eaige báze ovttaskas bargiid ángiruššama dássái, fálaldagaid lágideddjiin galgá leat čielga geatnegasvuohta ollašuhttit daid.

Buot diliin bajásgeassin- ja oahpahusdoaimmaid ii leat vejolaš lágidit sámegillii gievrras giellaoahppanmodeallaid vuodul. Dalle ferte giddet fuomášumi erenomážit sámegielaide gáiddusoahpahusa lágideapmái, geavadiidda ja beaktimahttimii. Guokte diimmu sámegiela fálaldat vahkus lea menddo unnán dasa, ahte máná, geas ii leat sámegiella ruovttugiellan, šattašii produktiivalaččat sámegiela. Lea dárbu vuogádhkii, mas ohppiin, geat ožžot sámegiela oahpahusa gáiddusoktavuođaid bokte, lea dasa lassin muhtun eará oahppofágaid oahpahus sámegillii. Sámegielaide ohppiid fysalaš deaivvadeamiid, hospiteremiid ferte plánet gielladiđolaččat ja lasihit. Lea dehálaš fállat eambbo dieđu sámiiid ja sámegielaide birra olles riikka mánáidgárddiin ja skuvllain.

Mánáid ja nuoraid gielladilli ii leat dušše ásahusat ja organiserejuvvon doaimmat. Dan dihte lea dárbbalaš ovddidit sámegiela oinnolašvuođa ja gulloma oppalaččat. Iešguđetlágan mediat leat deatalaččat. Dárbbasuvvojit sihke sámegiela girjjálašvuohta ja digitála fálaldagat mat leat álkit olámuttos maiddái suohtastallama váste. Dainna lágiin soaitá loktet movtta ja

hárjáneami guldalit, hupmat ja lohkat ja čállit sámegeiela. Das dárbbášuvvo ahte mánnga ásahusa ja doaimma barget diđolaččat vai sámi mánáide ja nuoraide buorrána mediafálaldat.

Bearrašat

Sámegeielaid ealáskahttin ja nannen lea olles servodaga oktasaš bargu, mas bearrašat leat áibbas guovddáš rollas. Gielalaš assimilašuvnna dihte sámeservodagas leat ollu bearrašat, geat dárbbášit veahki ja doarjaga vai nagodit sirdit sámegeiela iežaset mánáide. Olles Norggas ferte leat áigeguovdilis ja sámeváhnemiid dárbbuide heivvolaš giellarávven sosiála- ja dearvasvuodabálvalusaid oassin. Daid surggiid bargiin, geat barget sámebearrašiiguin, ferte leat vuodđodiehtu mánngagielatvuoda, assimilašuvnna ja giellaealáskahttima birra ja das, mo doarjut sámebearrašiid giellaválljejamiid. Lea dárbu deattuhit dan, ahte maiddái sámegeielaid ođđa hállit – sii, geat leat oahpahallan sámegeiela ráves olmmožin – ožžot ja ávžžuhuvvojit sámástit iežaset mánáiguin. Dat lea beaktileamos vuohki bissehit gielalaš assimilašuvnna ja botket buolvaidgaskasaš giellatraumaid.

Sámegeielat giellaguovddážat, searvvit ja ásahusat sáhttet doarjut bearrašiid sámegeiela sirdimis ja nannemis ee. nu, ahte lágidit astoáiggefálaldagaid olles bearrašiidda: deaivvadeamiid, tuvraid, leairraid jna. Maiddái dakkár doaimmain guovddážis lea gielladiđolaš geavadat:

- doaimmat leat plánejuvvon báikkálaš gielladili ja dárbbuid vuodul,
- sámegeiella geavahuvvo dihtomielalaččat gulahallangiellan,
- buohkat dorjojuvvojit sámásteamis, ja
- láchčojuvvo oadjebas dilli buohkaide sámástit iežas dási mielde.

Ráves olbmot

Giellamolsuma geažil sámiid gaskkas vuhtto garrasit ng. manahuvvon sohka buolvva albmanus (fenomena): leat ollu sámít, geat leat bajásšaddan sámegeiela haga, ja báikkuid dat guoská eambo go ovttá sohka buolvvi. Beaktileamos vuohki váikkuhit albmanussii lea láchčit daidda olbmuid vejolašvuodaid váldit sámegeiela ruovttoluotta. Dan dihte sámegeielaid ovdánahttima okta deháleamos ja hohpoleanos mihtuin lea viiddidit sámegeiela intensiivvalaš álgoohpahusa nu, ahte dat lea fáalus buot sámegeielain ja iešguđet guovlluin Sámis. Vai lea geavadagas vejolaš searvat ollesáigásaš giellaskuvlemii, ferte ovddidit vuogádaga, man bokte iešguđet surggiid bargit ožžot studeret sámegeiela bargoáiggiin dahje

muđui albma ruhtademiin. Buot sámezielahis sámiin ferte leat dilli váldit sámeziela ruovttoluotta. Dat lea beaktileamos vuohki nannet giellaservošiid ja divvut assimilašuvnna váikkuhusaid.

Dárbu, mii guoská buot sámezielat rávis olbmuid, lea gielladiđolašvuodá lokten. Manimus áiggiin sámeservodagas lea ságastallojuvvon nuoraid sámeziela čállima birra: maiddá nanu sámezielat nuorat atnet sámeziellii čállima váttisin ja gulahallat gaskkaneaset čálalaččat riikkagillii dahje eangalagillii. Dat dieđusge speadjalastá olles sámeservodaga gielladiliid: maiddá ollu sámezielat rávis olbmot čállet milloseappot ja njuovžileappot dárogillii. Datges muitala das, mo sámezielat leat assimilerenpolitihka geažil hui nuorra čállingielat. Sámeservodagas lea dárbu giddet fuopmášumi sámezielagiid árgabeaivválaš gielageavadiidda ja deattuhit dan, mo juohke okta mis váikkuha olles servodaga gielladillái, erenomážit mánáide ja nuoraide.

Eallilan olbmot

Giellamolsun lea garrasit čuočcan boarráseamos sohkašulvii ja botken sohkašulvvaide gaskasaš jotkkolašvuodá. Giellaealáskahttin ja giellanannen galgá leat buot ahkásaččaid oktasaš viggamuš, mas sohkašulvvaide oktavuodta nannejuvvo. Dan dihte eallilan olbmot fertejit beassat oassálastit gielladoaimmaide nu ollu go vejolaš. Sámezielaid oahpašusas, sihke mánáide ja nuoraide ja rávis olbmuide, lea dehálaš ovddidit oktasaš vuogádagaide, main áhkut ja ádját doibmet giellačeahppin/árbečeahppin/giellameašttirin, sirdet nuorat šulvii iežaset giellamáhtu ja árbedieđu. Dan birra gávdnojit ollu buorit ovdamearkkat birra Sámi ja daid galggašii čohkket ja čalmustahttit.

Boarrásiidda ferte lágideat deaivvademiid ja ovtastallama sámeziellii, ja maiddá vejolašvuodá ovddidit sin iežaset giellamáhtu. Mánagasat sis leat gazzan oahpu assimilerenáigodaga eaige leat danne beassan šuvllas sámeziellii dahje sámeziela lohkat. Lea dehálaš fállat lohkanohpu dahje -deaivvademiid daidda geain váilu iežas eatnigiela lohkan- ja čállindáidu. Erenomáš dehálaš lea dorvvastit eallilan sámezielagiid vuoigatvuodá oažžut sosiála- ja dearvasvuodásuorggis divššu ja fuolahusa sámeziellii, ja dat eaktuda sámezielat ámmátolbmuid dihtomielalaš šuvlejumi.

Oppalaččat gielladili birra

Okta dárbbášlaš bealli sámegeielaid ovdánahttimis lea sámegeielaid oinnolašvuođa, nappo ng. gielladuovdagiid nannen. Dat mearkaša dan, man ollu dahje unnán mii oaidnit sámegeiela árgabeaivvi birrasiin: šilttain, galbbain, reklámain, dieđáhusain, bajilčállagiin jna.

Sámeásahusain ja virgebáikkiin dilli lea ovdánan, muhto ee. gávppálaš birrasiin sámegeielat oidnojit unnán. Dat lea dilli juobe nannoseamos sámesuohkaniid gávppálaš sektora birrasiin dego rámbuvriin. Dat, ahte sámegeielat leat unnán oidnosis dakkár dásiin, lea ieš alldes hui varalaš, go dat nanne ovdagáttu, ahte sámegeielat eai leat čálalaš giellan seamma buorit ja anolaččat go stuorit gielat. Datges sáhtta váikkuhit dasa, man ollu sámegeielagat ieža geavahit sámegeiela čállingiellan.

Áigeovuodilis dárbu sámeservodagas lea ng. mánggasámegeielatvuođa ovdánahttin. Vai buot sámiid ovtta veardásašvuolta nanosmuvvá ja buot sámegeielaid geavaheapmi lassána, mii fertet hukset eambo kontávttaid iešguđet sámegeielaid gaskkas, dihtolágán giellašalddi. Sámi ásahusat, dego Sámediggi, oahppoásahusat ja media fertejit šaddat ovdavázzin dan áššis vai olles servodat hárrjána dasa dađistaga. Minimála ulbmilin sáhtta cegget ahte juohke bargi sámeásahusain beassá oahpásmuvvat unnimustá ovttá eará sámegeilli. Dađe várás ferte plánet oktasaš vuogádagaid: giellaoahppanáppaid sámegeielaid gaskkas, láidehusmateriálaid iešguđet sámegeielaide, láidehuslogaldallamiid ja oanehis giellakursaid iešguđet sámegeielaid birra. Álkes vuohki oahpahaddat iešguđet sámegeielaide lea lasihit buot sámegeielaid oinnolašvuođa olles Sámis.

Sámi báikenamat

Duohtavuođa- ja soabahankommišuvnna raporttas (2023: 474) čállojuvvo ná sámi báikenamaid dokumenterema birra: *“De fleste dokumenterte samiske stedsnavn har blitt trykt på kart siden politikken ble endret....”* Dás lea sáhka namain mat leat dokumenterejuvvon erenoamážit Kartverket/Kártadoaimmahaga topográfalaš kártaid reviderenbargguin 1970-logu rájes ja muhtin guovlluin maiddá ekonomalaš kárta bargguid oktavuodas.

Sámi guovlluin leat ain hui olu namat maid Kártadoaimmahat eai vel dokumenteren obanassiige, muhto gos báikenamat leat báikkálaš servodagaid geavahas.

Dokumenterejuvvon kárta namain váilot maiddá eanaš sámi guovlluid mikrotoponymat

(unnibuš báikkiid namat) ja erenoamážit maiddáí sámegeielaid ássannamat, mat dáruiduhttinpolitihkas eanavuovdinlágaid mearrádusaid boađusin leat dássáži leamaš ollásit jaskkodahttojuvvon almmolaš anus ja nu maiddáí ee. kárttain.

Buot kártaregistoriidda lea mihtilmas maiddáí dat, ahte dušše fal báikenama normerejuvvon hápmi lea dokumenterejuvvon, muhto eará dieđut báikenamaid ja báikkiid birra eai leat kártaregistoriin.

Danin dál plánejuvvon Sámi nammaarkiivvas bohtet leat mihá eanet dieđut báikenamaid birra go mat Kártadoaimmahaga kártavuorkkáin leat. Nammaarkiivva boahteáiggi plánaid guovddáš oassin lea čohkket dássái dokumenterekeahkes sámi namaid ja daidda gullevaš dieđuid ja vurket daid nammaarkiivvi. Ulbmilin lea maiddáí dievasmahttit kártaide dássáži dokumenterejuvvon báikenamaid dieđuid.

Dutkandárbbut

Sámegeielaid nanosmuvvon eaktuda dan, ahte servodagas lea áigejuovdilis, dutkojuvvon diehtu sámegeielaid diliid ja dárbbuid birra. Dan dihte lea dehálaš plánet dihtomielalaččat dutkandoaimmaid, mat oktanaga buvttadit fágalaš dieđu ja šaddet ávkin giellaovdánahttimis. Dehálaš ja áigejuovdilis dutkandárbbut leat mánngga suorggis ja mánngga fáttáin, ee.

- Sámegeielaid rávis olbmuid álgoahpahusa dutkan: oahppoásahusat dárbašit dieđu das, mo oahpahuš lea dán rádjái doaibman; makkár bohtosiidda mii leat ollen; ja mo ain buoridit oahppofálaldagaid
- Mánáid ja nuoraid sámegeiela oahppan, giela iešvuodát ja giellaválljen: mis galgá buoret áddejupmi dan birra, makkár gielladáiddu sámi mánáidgárddit ja skuvllat buvttadit; mo sámi mánát ja nuorat válljejit sámegeiela ja eará gielaide gaskkas; makkár hástalusat mánáid ja nuoraid sámegeillii laktásit; ja mo buorebut doarjut nuorat buolvva gielladiliid
- Bearrašiid giellageavadat sámegeielaid ektui: sámeservodat dárbaša dieđu iešguđet guovlluid ja sámegeielaid buolvvaidgaskasaš sirdáseami birra; bearrašiid giellastrategiijaid birra; váhnemiid hástalusaid ja dárbbuid birra
- Persovnnalaš gielalaš vásáhusat sámeservodaga girjjat gielladiliid konteavsttas: lea mávssolaš čohkket dutkandieđu, mii laktása giela massimii, giela

seailuheapmái, giela ealáskahttimii ja ruovttoluotta váldimii, vai mii nagodit

doarjut ovttaskas sámiid

Sámegielat mánáid ja nuoraid lohkan, čállin ja njálmmálaš giela ovdáneapmi, ja oahppan oppalaččat lea unnán dutkojuvvon. Mii diehtit muhtin ráje sosiolingvisttalaš geahččanguovllus, muhto adno maid dutkan das mii váikkuha lohkan- ja čállinoahppamii ja mat leat buoremus vuogit oahpahit vuodđogálggaid. Lohkanguovddáš lea lokten dán dárbbu mángga geardde, muhto go leat unnán resurssat, de dan lea váttis čađahit jus ii boađe dasa sierra juolludus.

3) Skuvladutkan ja sámi pedagogihkka

Skuvla rolla lea leamašan guovddázis dáruiduhttimis ja dat sáhtášii leat guovddázis maiddá nuppe guvlui: sámáidahttimis. Sámi oahpahusdilli lea dutkojuvvon oalle unnán, muhto dutkamušat mat leat dahkkon otná beaivve sámi skuvlla dilis, čájehit ahte olggobealde stivrejuvvon struktuvrrat hálddašit sámi skuvlla árgabeaivvi, ja skuvlla sámi sisdoaluid ovddideapmi lea ovttaskas oahpaheaddji duohken.

Skuvlla kultuvra rievdá oalle njozet ja danin dutkama deaddu galggašiige leat struktuvrrain mat hálddašit skuvlla árgabeaivvi ja maiddá báikkálaš dásis skuvlla geavadagain ja struktuvrrain. Dárbbášuvvo ovdánahttindutkan, mas guovddázis lea skuvlla árgga geavadagaid ođasmahttin, sámiid gielladili ja árbevirolaš máhttu ovddideapmi skuvladilis.

Juohke oahpaheaddji lea ieš vázzán skuvlla ja su vásáhusat skuvlavázzimis váikkuhit dasa, makkár jurdda sus lea oahppama, oahpaheami ja skuvlla árgabeaivvi birra.

Oahpaheaddjeskuvlejumis deattuhuvvo reflekteren, muhto dan váikkuhus sámi oahpaheaddjeoahpus ii leat guorahallon systemáhtalaččat. Sámi oahpaheaddjeoahppu dárbbáša dutkamuša das man beaktilit oahpaheaddjeskuvlejupmi nagoda skuvlet sámeoahpaheaddjiid geat leat nannosat ovddidit sámesisdoaluid ja vugiid skuvlla árgabeaivvis.

4) Sámi boazodoallu oahppun ja dutkamin

Raporttas bohtet ovdan dieđut dan birra movt sihke boazodollui guoskevaš lágat ja šiehtadusat, áššemeannudeamit ja daid čuovvovaš mearrádusat ja gulahallan boazodoallohálldahusain leat sakka váikkuhan negatiivvalaččat sámi johtti boazodollui. Dat bealit gullet hálldahuslaš bargovugiide ja politihkalaš mearrádusaide. Go hálldahuslaš bargovuogit eai váldde vuhtii boazosápmelaččaid árbevirolaš máhtolašvuodá, práksisiid ja kultuvrralaš dábiid, de dát leat mielde billisteame boazosápmelaččaid organisašuvdnamálliid, riektevieruid (riektovuodá) ja máhttovieruid (máhtovuodá). Eará váikkuhusat maid omd. orohagat dovddahit lea ahte sii ja sin boazoealáhus leat ekonomalaččat, doaibmama dáfus ja kultuvrralaččat gáržžiduvvon. Dás lea maid sáhka ahte leat ekonomalaš gáržžideamit ja nu negatiivvalaš váikkuhusat boazodoalu ekonomalaš bistevašvuodá beliide mat gullet siidavuđđui, eallovuđđui, mearkavuđđui, birgenvuđđui ja báikevuđđui.

Sámi Instituhtas (1974) ja de Sámi allaskuvllas (1989) leat álggu rájes gitta dásáži dutkit dutkan sámi boazodoalu iešguđet fága- ja oaidninperspektiivvas sámegiela ja árbevirolaš máhtu čađa maid leat ovttahtán dieđalaš beliiguin. Go raporttas ovdanbohtet iešguđet bealit mat leat addán sakka negatiivvalaš váikkuhusaid sámi boazodollui, de oaidná Sámi allaskuvla ahte dáikko sáhtá bures váikkuhit soabadeapmái sihke oahpahasprográmmaid ja boazodoalu dutkamiid čađa. Sámi allaskuvllas leat dál boazodoalodutkamat boazodoalu vuodđoipmárdusa rájes, siiddastallama, dálkkádatrievdama, biebmokultuvrra, boazosámi nissonolbmuid diliid, boazodoalu hálldašeami ja stivrema ja gitta boazodoalu fágagiela dutkamat iešguđet boazoealáhusa beliide. Sámi allaskuvla lea maid váikkuhan dasa ahte leat gártagohtán ollu dieđalaš publikašuvnnat sámi boazoealáhusa birra iešguđet gielaide, earenoamáš sámegillii. Dát addá nana vuodá sihke nannet ja ovddidit boazodoalu oahppoprográmma ja sámi árbevirolaš máhtu doavttergrádadássái, seammás álggahit ođđa dutkamiid soabaheami várás nu ahte namuhuvvon negatiivvalaš váikkuhusaid bissehit ja ovddidit nu ahte sámi boazodoallu ain lea bistevaš sámi ealáhus. Sámediggi galggašii veahkin váikkuhit dasa ahte šaddet boahhteáiggis sámi boazodoalu vástevaš dutkanprográmmat mat veahkehit soabaheapmái ja vuhtiiválde sámegiela ja sámi árbevirolaš máhtu. Dasto fertešii eanan- ja boazodoallohálldašeddjiide, geat barget sámi boazodoalu guoskevaš áššiiguin gáibádus čađahit boazodoalloskuvlejumi (kursat dahje

oahppu), boazodoallonuoraid ja earáid movttiidit boazodoallostipeanddaiguin boahte áiggi rekruterema dihte.

Danne go dáruiduhttin lea čuohcan nu garrasit sámi vuodđoealáhusaid árbevirolaš máhtolašvuodaide, práksisiidda ja kultuvrralaš dábiide, de Sámi allaskuvla dáhttu nationála guorahallama, mas vuđolit kártejit ja čielggadit sámi vuodđoealáhusaid birgejumi ja mo eiseválddiid mearrádusaid leat čuohcan dáid birgejupmái.

5) Ofelašguovddáš

Sámi allaskuvla lea guhkit áigge bargan ásahit gealboguovddáša mii veahkeha buot Norgga eará oahppovuogádaga ásusaid oahpahit iežasest studeanttaide doallelaš, relevánta, odđa ja systemáhtalaš dieđu sámegeielaid, sámi kultuvrraid ja servodatdiliid ja ealáhusaid birra. Dakkár dieđuide laktásit maiddái omd. sámi historjá, ja eará fáttát. Sámi allaskuvllas lea juo 20 jagi leamaš Ofelašdoaibma, mas sámi nuorat ožžot oahpu ja gaskkustit dieđu sápmelaččaid birra vuosttažettiin joatkkaskuvllaide. Sii ožžot nu ollu jearaldagaid ahte lea váttis ollet buot skuvllaide geat háliidit sin galledit. Ofelaččat leat lassánan jagiid mielde, ja maiddái boahte jahkái lasihit vel guokte ofelačča. Seammás ožžot sii jearaldagaid maiddái earret eará alitoahppoásahusain, go sii ohcalit eambbo dieđu.

Følgegruppe for barnehagelærerutdanningen čujuhii juo 2017 iežas raporttas (gč Rapport nr 5, 2017: Sluttrapport fra følgegruppa for barnehagelarutdanning) ahte sámi perspektiivvaid birra lea váilelaš máhttu mánáidgárdeoahpaheaddjioahppoásahusain, ja nu šaddá hástaleaddji daid sisafievrredit ohppui. Čuovvunjoavku njuolgut hástalii Sámi allaskuvlla ásahit oahpaheaddjeoahpuid gealboguovddáša. Allaskuvlastivra lea dasto 2019 mearridan bargagoahit ásahit gealboguovddáša. Vuosttaš lávki lei čielggadit dárbbuid ja 2020 čavčča gárvánii raporta “Samisk kompetansesenter for lærerutdanningene” mii čájeha ahte lea dárbu dakkár guovddášii. Seammás mii diehtit ahte maiddái eará profešuvdnoahput ja eará oahput maid dárbašit sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda. Mánáidgárddi rámmaaplána ja vuodđooahpahusa oahppoplánadahkosiin lea maid čielgaset sámi sisdoallu go ovdal, ja min vásáhus lea ahte maiddái mánáidgárddiin ja skuvllain váillahit dieđu das maid galget oahpahit sámiid birra. Go oážžu čielga fáldadaga áigái, de livččii

maiddáid sidjiide vejolaš dán fállat. Sámi allaskuvlla fágabirrasis lea erenoamáš buorre gelbbolašvuhta buot dain fágasurggiin maid soaitá dárbbasit gaskkustit dákkár gealboguovddážiis, sihke sámi ja eará perspektiivvain. Fágabirrasis hui buorre gelbbolašvuhta sihke davvisámi, julevsámi ja lullisámi gielaide ja servodatdiliid birra, ja Ruota ja Suoma beale sámi diliid birra. Dainna lágiin livččii maid vejolaš bargat eastadit vaššisáigaid, rasismma ja vealaheami sápmelaččaid vuostá, ja seammás lasihit máhtu sápmelaččaid birra majoritehtaservodagas.

Mii atnit ahte livččii lunddolaš ahte lea Sámi allaskuvla mii lea ollásit sámi ásašus, mas sámegeiella lea sihke dutkan-, oahpahuš- ja bargogiellan beasašii leat njunnošis čilgemin earáide iežamet álbmoga gielaide, servodagaid, kultuvrra ja ealáhusaid birra.

6) Sámi dutkanásahus

Dutkan sámi geahčastagas

Sámi dutkan lea guhkit áigge dahkkon olggobeale dutkiin ja nu sámi siskkáldas dutkan lea viehka ođas. Eanáš dutkan mii lea dahkkon Sámi lea gehččojuvvon olggobeale perspektiivvas, mii mearkaša ahte leat geavahan amas kategoriijaid ja amas giela. Sámi allaskuvla oaidná stuorra dárbbu ođasmahttit dieđuid maid vuostazettiin sápmelaččat ieža dárbbasit ovdánahttima várás. Dáid dieđuid dárbbasa maid gaskkustit Sámi olggobeallai sihke stáhtaide gos sámit ássat ja eará eamiálbmogiidda. Sámi allaskuvla oaidná dehálažžan gulahallat eará eamiálbmotguovlluiguin ja nu lonohallat dieđuid singuin.

Váikkuhusat guhkes áigge dáruiduhttimis earret eará ahte sámegeiella ii geavahuvvon skuvllain ja eará almmolaš ásašusain leat ain bures oidnosis otná Sámi servodagain. Go sámegeiella ii lean árvu, muhto baicca oidnui eiseválddiid beales hehttehussan stáhta ovdáneapmái, dagahii ahte sápmelaččaid dieđut ja máhtut ovdanbuktojuvvojedje almmolaččat aivve vieris giela bokte. Sápmelaččaid iežaset doahpagaidd ja sániid mávssolašvuhta ii leat ožžon dan saji almmolašvuodas maid livččii ánsšášan. Sámi guovlluin gos leat árbevirolaš doaimmat, geavahuvvojit ain doahpagat mat ovdanbuktet árbevirolaš máhtuid ja dieđuid. Sámi allaskuvlla lea iežas dutkamiin lokten ovdan mávssolašvuoda Sámi

doahpágiin nugo omd. siida, meahcci, birgen, sivdnideapmi, nárrideapmi, searvelatnja, ja lea čájehan mo muohttagis leat mángačuohte sáni mat ovdanbuktet máhtuid ja dieđuid.

Sámi allaskuvla lea oassin WINU ja WINHEC fierpmádaga ja lea áidna eamiálbmotjođihuvvon institušuvdna dán fierpmádagas. Sámi allaskuvla lea áidna divatkeahkes ásahus eamiálbmot studeanttaide Norggas. Organisašuvnnas lea internationála dásis erenoamáš buorre fierpmádat, masa eai váldoservodat universitehtat eai nu fal beasa mielde. Diená eamiálbmogiid gaskkas Sámi allaskuvllas lea erenoamáš mandáhta ja vejolašvuohta ovddidit eamiálbmogiid siskkáldas dieđu buvttadeami ja oahpahusa ollašuttima. Danin evttohuvo ahte stáhtat nannejit davviriikalaččat eamiálbmot siskkáldas dieđuid buvttademiid ja dutkamiid eamiálbmot dutkamuša guovddážiin Sámi allaskuvllas.

Sámi instituhtta ja Sámi allaskuvla 1920-logus buvttii Per Fokstad vuosttaš háve jurdaga ásahit Sámi akademijja. Jurdda ságastallui sámekonferánssain 1953 ja 1956, go Sámiráđđi ásahuvvui, ja Sámi Instituhtta-gažaldat ságastallui konferánssain 1962, 1965 ja 1970. Sámi Instituhtta, Nordisk Samisk Institutt (NSI) rahppui almmolaččat 1974 ulbmiliin “bivdit buoridit sámiid dili sosiálalaččat, kultuvrralaččat, lágalaččat ja ekonomalaččat”.

Go Sámi allaskuvla 1989:s ásahuvvui, de ollašuvai sámiid gaskkas guhkit áiggi sávaldat fállat sámi oahpaheaddjeoahpu ja duoji – ja das maŋŋil eará ge alit dási oahpuid – sámegillii sámegielat birrasis. Sierra sámi allaskuvla attii maddái vejolašvuođa ovdánahttit fálladagaid mat buorebut vástidit sámi servvodaga dárbbuide. Sámi allaskuvlla ásaheapmi lea mielddisbuktán vejolašvuođa ovdánahttit fálladagaid mat buorebut vástidit sámi servvodaga dárbbuide, nu mot sámi oahpaheaddjeoahppu, sámi mánáidgárddeoahpaheaddjeoahppu, sámegiella, sámi girjjálašvuohta, sámi riekteáddejupmi, servodatfága, duodji ja dáidda, boazodoallu, journalistihka, árbevirolaš máhtu, osku ja vuoigŋalašvuohta ja álgoálbmot oahput. Sámi allaskuvla lea ásahuvvon dustet sámi servodaga alitoahpahusa- ja dutkandárbbuid. Vuodđudeami rájes leat Sámi allaskuvlla fálladagat ja doaimmat mealgat viiddiduvvon. Nu leage Sámi allaskuvla searvan nanusmahttit sámi servodaga.

Sámi allaskuvla lea áidna sámegielat alitoahppo- ja dutkanásahus máilmmis mas sámegiella lea sihke bargo-, oahpahusa- ja dutkangiella. Sámi allaskuvla lea maid World Indigenous

Higher Education Consortiumas (WINHEC) dohkkehuvvon álgoálbmot alitoahppo- ja dutkanásahussan.

Sámi allaskuvlla višuvdnan lea “Sámi universitehta boahhteáiggi Sápmaí – mii ollašuhtá sámi servodagaid máhttodárbbuid”.

Go lea višuvdna stuoridit doaimma ja šaddat universitehtan, de heive maid čalmmustahttit muhtun árvalusaid, mat livčče sáhtán buoridit muhtun surggiid maidda duohtavuodá- ja soabahankommišuvnna raporta čujuha:

- Nannet sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu prográmma masterdássái, ja sámi oahpaheaddjeoahpuid prográmmaid gitta doavttergrádadássái.
- Nannet sámi kreatiiva fágasurggiid nu mo njálmmálaš girjjálašvuodá, muitaleami ja juoigama, ja geavatlaš surggiid numo duddjoma ja lávddedáidaga gitta doavttergráda dássái.
- Nannet boazodoalu oahppoprográmma ja sámi árbevirolaš máhtu doavttergrádadássái.
- Viiddidit Sámi allaskuvlla fágaportefølja nu ahte das leat eanet fágat mat nannejit sámi báikegottiid huksema, gos sámezielaid sáhtá ovdánahttit ja ealáskahttit.
- Doarjut mentorortnegiid huksema mat veahkehit Sámi allaskuvlla atnit ávkin gelbbolašvuodá mii vuorraset olbmui (olbmui geain lea máhttu árbevirolaš sámi árvvuid birra) lea. Dat mielddisbuvttášii maiddá miellagiddevaš buolvaidgaskasaš fágalaš ovddidanprošeavttaid, ja lea hui relevánta ovttasbargui eará álgoálbmotásahusaiguin riikkaidgaskasaččat kultuvra- ja oahpahussuorggis.
- Nannet Sámi allaskuvlla *driving forcen* sámi servodahkii, ásahussan mas leat doarvá ekonomalaš ja fágalaš resurssat hukset ja ovdánahttit buot sámi servodagaid máhtolašvuodá vuoduin.
- Bargat viidáseappot nannet boazoealáhusa árbevirolaš máhtu ja dutkama sámi geahččanguovllus, ja dan gaskkustit hálddahussurggiide mat hálddašit boazodoalu.

- Nannet boazodoalu oahppoprográmmaid gitta doavttergráda dássái, sihkarastit dan dutkansuorgin sisabahkkemiid váikkuhusaid oktavuodas.
- Čohkket ja nannet sámi árbevirolaš guolásteami ja eará sámi vuodđoealáhusaid dieđuid, fágagiela ja árbevirolaš máhtu, ja fállat dan oahppun ja dutkansuorgin.

7) Árbevirolaš máhttu oppalaččat

Sámi allaskuvla vuodđuda dán oasi cealkámušastis Duohtavuoda ja soabahankommišuvnna raportii mas čuožžu earet eará: *“Samisk kultur har tradisjonelt hatt et egalitært syn på naturen. Alt hang sammen med alt i naturen, og skulle behandles med respekt og ansvar”*

(s. 496). Sámi allaskuvla oaidná dehálažžan ahte sámi máilmmioaidnu oažžu saji oahpahasain, dutkamiin ja hálddahasain mat gieđahallet eatnamiid, čáziid, ealliid ja eará luondduvalljodagaid. Sápmelaččaide ii leat amas gulahallat luonddubirrasiin go leat doaimmaheamen árbevirolaš bargguid nugo omd. boazodoalus, guolásteamis, meahcásteamis, duddjomis ja bivddus. Lahka gulahallan lea maid buvttadan árbevirolaš máhtuid mas etihkka lea vuodđun. Ovdamearkka dihtii lodden Guovdageainnus ja luossahálddašeapmi Deanus leat guovttelágan áddejumiit goas lea rivttes áigi bargat maid dahje movt galgá hálddašit luonddu riggodagaid. Dat maid bohtá ovdan duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporttas. Boazodoalus lea maid dovddus ahte borasspiret uhkidit misiid, ja ii doppe ge leat leamaš álki oažžut doarjaga dutkiin ja eiseválddiin. Raporttas maid bohtá ovdan ahte guolástanhálddašeapmi ii leat doarvái váldán vuhtii árbevirolaš geavaheami.

Váilevaš ipmárdusat ahte sápmelaččain leat iežaset máilmmiáddejumiit mat doibmet beaivválaččat, dagahit váttisvuodaid bisuhit ja joatkit iežaset árbevirolaš birgejumiiguin. Sámi allaskuvla oaidná dárbbu lasihit dutkama das masa sámi áddejumiit leat vuodđuduvvon ja mo daiguin sáhtášii olahit hálddašeapmái. Lea dárbu čielggadit mo árbevirolaš máhttu man vuolggasadji lea sámiid máilmmiipmárdus sáhttá fievrriduvvot luonddubirrasa hálddašeapmái, ja nu ii bisán dan duohkái ahte árbevirolaš máhttu ii leat systematiserejuvvon nugo bohtá ovdan raporttas mas čujuhuvvo Sámediggedieđáhussii luosa birra: *“Det forholdet at tradisjonell kunnskap ikke er systematisert eller registrert gjør*

at sentrale myndigheter ikke har noe annet å forholde seg til enn til sine egne bestillinger” (s. 591).

Ferte dohkkehit ja váldit vuhtii ahte árbevirolaš máhttu lea earálágan máhttu go diedalaš máhttu, ja daid guovtti máhtu ii sáhte giedahallat seamma láhkai. Vaikke luonddudieđa máhtu sáhtta modeallaid bokte mihtidit ja rehkenastit, de ii sáhte seamma metodaidda geavahit go galgá ovdanbuktit árbevirolaš máhtu, ja daidda livččii muhtun muddui dárbu eará metodaidda ja systemaidda ásahit.

Sámi allaskuvla oaidná dárbbu dutkagoahtit lagabui mo árbevirolaš máhtu sáhtta fievrridit mearrideaddjiid beavdá, omd. daidda geat hálddašit luondduvalljodagaid, dainna lágiin ahte dat bisuha iežas logihka. Das ferte maid guorahallat mii lea hehttehussan dasa ahte árbevirolaš máhtu lea váttis fievrridit mearrideaddji orgánaide. Norga lea geatnegahtán iežas vassis lágaide ja njuolggadusaide, ja lea maid geatnegahtán iežas vuhtii váldit riikkaid gaskasaš konvenšuvnnaid main árbevirolaš máhttu oidnojuvvo geađgejuolgin go galgá seailuhit ja ovddidit eamiálbmogiid kultuvrra. Sámis lea árbevirolaš máhttu geavahas beaivválaččat go olbmot doaimmahit boazodoalu, guolásteami, meahcásteami ja duddjoma. Lea dattetge ain váilevaš áddejupmi sihke akademiijas ja eiseválddiin mii árbevirolaš máhttu lea ja mo dat lea earálágan go máhttu mii lea vuodđuduvvon luonddudiehtaga máhttui.

Sámi allaskuvllas lea čađahuvvon ja ain veaháziid lea doaimmas dutkan main ovdanbuktojit jurddavuogit, ehtalaš gažaldagat ja vierut birraseamet dáfus mat leat leamaš ja muhtun muddui ain leat čadnon práksisáidde ja dájvja fáddán muitalusain. Oassin dás lea movt mii olmmožin leat hábmejuvvon ja oassin dás makkár relašuvnnat mis leat elliide, eatnamiidda ja earái mat leat min luonddubirrašin. Dát lea soabadallan birrašiidmet mas mii dáidit gáidan eret earret eará dáruiduhtima váikkhusaid geažil, muhto maid mii dárbbahit vuos siskkáldasat nai iežamet boahhteáiggi hábmemis.

Dasto dán soabadallama beliid oahppan ja hárbjaneapmi lea maddái dakkár mii sáhtta nannet min diliin main gártat gulahallat eará olbmuiguin birasáššiid birra, unnit ja stuorit oktavuodain máilmmis. Sámi allaskuvllas sáhttit buoridit iežamet veahki dákko dainna lágiin ahte ain ovddidit dutkama ja viiddidit oahppofálaldaga dán suorggis. Dása dárbbahit doalahit

ja lasihit fágalaš návccaid, ja nu leat doarjjan arenaide main váras adnojit ja ovddiduvvojit árbevirolaš máhtut ja práksisat, ja seammás láhčit saji dasa ahte sáгат ja vierut mat leat vuolgán árbevirolašvuodas ožžot saji ja dadjamuša ođđaáiggi lassiaarenain ja -práksisiin.

Norske kvæners forbund – Ruijan kvääniliitto

Kjækan 06.11.2023

Kommunal- og distriktsdepartementet
Postboks 8112 Dep
0032 Oslo

postmottak@kdd.dep.no

Gjennomgang av Måltrettet plan for kvensk språk 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk

Våren 2023 ble det foretatt en gjennomgang av den målrettede planen for kvensk språk. Ruijan kvääniliitto – Norske kvæners forbund bidro sammen med Kvensk språkråd og Kvääninuoret – Kvenungdommen.

Referansegruppa kom med en rekke anbefalinger i sin rapport.

Blant de viktigste var:

- Den videre satsningen på kvensk språk må ha innsats både for å lære, å bruke og å utvikle språket framover.
- Innsatsen for kvensk språk framover må samles i en egen plan som har tiltak innenfor flere sektorer.
- Planen må ha som formål at kvensk språk innen to år skal oppfylle tilstrekkelig antall bestemmelser i minoritetspakten til at Norge kan forplikte seg til nivå III også for kvensk.

I tillegg mener referansegruppa at følgende tiltak bør iverksettes:

- Styrke Kvensk institutt økonomisk slik at de kan ansette flere medarbeidere for å imøtekomme den økte etterspørselen etter tolking og oversetting til og fra kvensk, og øke den pedagogiske kompetansen. Instituttet trenger også ressurser til kontroll av terminologi og kvalitetssikring.
- Styrke de kvenske språksentrene som allerede er etablert og etablere flere nye språksentre.
- Gjøre tilbudet i utdanningene i kvensk ved UiT mer fleksible.

Adresse:
Kjækanveien 18
9162 Sørstraumen

E-post:
post@kvener.no

Hjemmeside:
www.kvener.no

Organisasjonsnummer:
971404345

Kontonummer:
7877 08 52055

- Utvikle læremidler i kvensk språk tilpasset nye læreplaner, læremidlene må være på de tre kvenske varietetene.
- Endre opplæringsloven slik at retten til opplæring i kvensk blir individuell og gjelder i hele landet, ikke bare i Troms og Finnmark.
- At det å velge kvensk som andrespråk bør bli en rett på videregående skole.
- Gi mulighet til å velge kvensk som fremmedspråk i grunn- og videregående skole.
- Utrede et bredt og variert/nivådelt voksenopplæringstilbud i kvensk språk.
- Ansatte må få permisjon med lønn for å lære kvensk.
- Det bør gis lønn under utdanning til lærere som ønsker tilleggsutdanning i kvensk.
- Det bør gis lønn til studenter som tar kvensk.
- Etablere språkopplæring via en språk-app, tilsvarende Duolingo eller det nordsamiske språkopplæringsprogrammet Davvin/Sámás.
- Etablere kvenske medietilbud til barn, for eksempel kvensk i NRK Supernytt eller som kvensk juniorbilag i Ruijan Kaiku.
- Legge til rette for mer språksamarbeid på tvers av landegrensene, mellom meänkieli og kvensk.
- Oversette mer litteratur, flere nyheter og andre tekster til kvensk.
- Lage en innsats for å motvirke negative holdninger til kvensk i Troms og Finnmark og øke kunnskapen om og statusen til kvensk språk i hele landet.
- Tydeliggjøre at kvensk er et nasjonalt minoritetsspråk i Norge, og ikke en finsk dialekt.
- Tiltakene for kvensk språk i Målrettet plan må evalueres enkeltvis for å få systematisk oversikt over hva som er oppnådd.
- Etablere en ordning om sletting av studielån som bør omfatte alle kvenske studier, det er det eneste reelle tilbudet for lærere som søker kvensk utdanning.
- Skille mer mellom undervisningsfagene i kvensk og finsk.
- Styrke og øke kommunenes ressurser til å satse på kvensk språk og kultur i barnehager og skole.
- Studiepoeng for tolkeutdanning må synliggjøres bedre.

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør når regjeringen har tenkt å starte arbeidet med en ny plan for kvensk språk?

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør om regjeringen har fulgt opp noen av anbefalingene fra referansegruppa?

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør om regjeringen har planer om å følge opp noen av anbefalingene fra referansegruppa?

Sannhets- og forsoningskommisjonen påpeker i sin rapport at Stortingets vedtatte politikk overfor skogfinner, kvener og samer ikke har blitt fulgt opp. Vi har forventninger til at regjeringen raskt kommer tilbake med forsterkede tiltak for kvensk språk og at det samtidig utarbeides en ny samlet plan for kvensk språk med ambisjon om å løfte kvensk språk til nivå III.

Ystävällisin terveisin – vennlig hilsen

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund

Kai Petter Johansen
Johtaja – leder
Tlf. 976 94 243
kaipetter@kvener.no

Unni Elisabeth Huru
Varajohtaja – nestleder
Tlf. 940 38 410
unni@kvener.no

Vilde Christoffersen Walsø
Päasekretääri – generalsekretær
Tlf. 900 85 821
vilde@kvener.no

Kopi:
Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
UiT Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet

Presse:
Ruijan Kaiku
Nordlys
Sagat

Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto

Kjækan 13.11.2023

Statsforvalteren i Troms og Finnmark
Postboks 700
9815 Vadsø

sftfpost@statsforvalteren.no

Tilskudd til studiepermisjon for videreutdanning i kvensk eller finsk for lærere i grunnopplæringen

Våren 2023 ble det foretatt en gjennomgang av den målrettede planen for kvensk språk. Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund bidro sammen med Kvensk språkråd og Kvääninuoret – Kvenungdommen.

Referansegruppa kom med en rekke anbefalinger i sin rapport.

Blant de viktigste var:

- Den videre satsningen på kvensk språk må ha innsats både for å lære, å bruke og å utvikle språket framover.
- Innsatsen for kvensk språk framover må samles i en egen plan som har tiltak innenfor flere sektorer.
- Planen må ha som formål at kvensk språk innen to år skal oppfylle tilstrekkelig antall bestemmelser i minoritetspakten til at Norge kan forplikte seg til nivå III også for kvensk.

I tillegg mener referansegruppa at følgende tiltak bør iverksettes:

- Styrke Kvensk institutt økonomisk slik at de kan ansette flere medarbeidere for å imøtekomme den økte etterspørselen etter tolking og oversetting til og fra kvensk, og øke den pedagogiske kompetansen. Instituttet trenger også ressurser til kontroll av terminologi og kvalitetssikring.
- Styrke de kvenske språksentrene som allerede er etablert og etablere flere nye språksentre.
- Gjøre tilbudet i utdanningene i kvensk ved UiT mer fleksible.
- Utvikle læremidler i kvensk språk tilpasset nye læreplaner, læremidlene må være på de tre kvenske varietetene.

Adresse:

Kjækanveien 18
9162 Sørstraumen

E-post:

post@kvener.no

Hjemmeside:

www.kvener.no

Organisasjonsnummer:

971404345

Kontonummer:

7877 08 52055

- Endre opplæringsloven slik at retten til opplæring i kvensk blir individuell og gjelder i hele landet, ikke bare i Troms og Finnmark.
- At det å velge kvensk som andrespråk bør bli en rett på videregående skole.
- Gi mulighet til å velge kvensk som fremmedspråk i grunn- og videregående skole.
- Utrede et bredt og variert/nivådelte voksenopplæringstilbud i kvensk språk.
- Ansatte må få permisjon med lønn for å lære kvensk.
- Det bør gis lønn under utdanning til lærere som ønsker tilleggsutdanning i kvensk.
- Det bør gis lønn til studenter som tar kvensk.
- Etablere språkopplæring via en språk-app, tilsvarende Duolingo eller det nordsamiske språkopplæringsprogrammet Davvin/Sámás.
- Etablere kvenske medietilbud til barn, for eksempel kvensk i NRK Supernytt eller som kvensk juniorbilag i Ruijan Kaiku.
- Legge til rette for mer språksamarbeid på tvers av landegrensene, mellom meänkieli og kvensk.
- Oversette mer litteratur, flere nyheter og andre tekster til kvensk.
- Lage en innsats for å motvirke negative holdninger til kvensk i Troms og Finnmark og øke kunnskapen om og statusen til kvensk språk i hele landet.
- Tydeliggjøre at kvensk er et nasjonalt minoritetsspråk i Norge, og ikke en finsk dialekt.
- Tiltakene for kvensk språk i Mållrettet plan må evalueres enkeltvis for å få systematisk oversikt over hva som er oppnådd.
- Etablere en ordning om sletting av studielån som bør omfatte alle kvenske studier, det er det eneste reelle tilbudet for lærere som søker kvensk utdanning.
- Skille mer mellom undervisningsfagene i kvensk og finsk.
- Styrke og øke kommunenes ressurser til å satse på kvensk språk og kultur i barnehager og skole.
- Studiepoeng for tolkeutdanning må synliggjøres bedre.

Statsforvalteren i Troms og Finnmark forvalter studiepermisjonsordningen for lærere som ønsker videreutdanning i kvensk.

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør om det var mange kommuner som søkte, og antall personer det ble søkt for i perioden 2017 – 2023?

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør hvor mange som har fått innvilget studiepermisjon for å studere henholdsvis kvensk eller finsk i perioden 2017-2023?

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund etterspør om det er gjort noen form for koordinering mellom utlysning av stipender og utlysning av studieprogrammer ved for eksempel UiT – Norges arktiske universitet?

Sannhets- og forsoningskommisjonen påpeker i sin rapport at Stortingets vedtatte politikk overfor skogfinner, kveners og samer ikke har blitt fulgt opp. Vi har forventninger til at statsforvaltningen raskt følger opp tiltak som støtter opp om målet med å løfte kvensk språk til nivå III.

Ystävällisin tervehisin – vennlig hilsen

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund

Kai Petter Johansen
Johtaja – leder
Tlf. 976 94 243
kaipetter@kvener.no

Unni Elisabeth Huru
Varajohtaja – nestleder
Tlf. 940 38 410
unni@kvener.no

Vilde Christoffersen Walsø
Pääsekretääri – generalsekretær
Tlf. 900 85 821
vilde@kvener.no

Kopi:

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
UiT Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet

Presse:

Ruijan Kaiku
Nordlys
Sagat

Norske kvæners forbund – Ruijan kvääniliitto

Kjækan 29.11.2023

Statsforvalteren i Troms og Finnmark
Postboks 700
9815 Vadsø

Tilskudd til studiepermisjon for videreutdanning i kvensk eller finsk

Vi takker for et rast svar.

Norske kvæners forbund – Ruijan kvääniliitto får tilbakemeldinger om stor mangel på kvalifiserte lærere til opplæring i kvensk og finsk. Behovet for kompetente lærere i kvensk er spesielt stort. Vi får mange tilbakemeldinger om at foreldre ønsker opplæring i kvensk for sine barn, men blir kun tilbudt finsk.

Vi lurer derfor på om Statsforvalteren har gjort noen tiltak for å motivere lærere til å søke stipend?

Hvordan prioriterer kommunene sine søknader?

Er det gjort noen vurderinger om andre grupper kan søke stipend til opplæring i kvensk? Vi tenker spesielt på profesjoner som prest, sykepleier, barnehagelærere eller kulturarbeidere.

Ystävällisin tervehisin – vennlig hilsen

Ruijan kvääniliitto – Norske kvæners forbund

Kai Petter Johansen
Johtaaja – leder
Tlf. 976 94 243
kaipetter@kvener.no

Unni Elisabeth Huru
Varajohtaaja – nestleder
Tlf. 940 38 410
unni@kvener.no

Vilde Christoffersen Walsø
Pääsekretääri – generalsekretær
Tlf. 900 85 821
vilde@kvener.no

Adresse:
Kjækanveien 18
9162 Sørstraumen

E-post:
post@kvener.no

Hjemmeside:
www.kvener.no

Organisasjonsnummer:
971404345

Kontonummer:
7877 08 52055

Kopi:
Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
UiT Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet

Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto

Troms og Finnmark Fylkeskommune
Henry Karlsens plass 1
9815 Vadsø

Kjækan 29.11.2023

Opplæring i kvensk eller finsk i de videregående skolene

Våren 2023 ble det foretatt en gjennomgang av den målrettede planen for kvensk språk. Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund bidro sammen med Kvensk språkråd og Kvääninuoret – Kvenungdommen.

Referansegruppa kom med en rekke anbefalinger i sin rapport.

Blant de viktigste var:

- Den videre satsningen på kvensk språk må ha innsats både for å lære, å bruke og å utvikle språket framover.
- Innsatsen for kvensk språk framover må samles i en egen plan som har tiltak innenfor flere sektorer.
- Planen må ha som formål at kvensk språk innen to år skal oppfylle tilstrekkelig antall bestemmelser i minoritetspakten til at Norge kan forplikte seg til nivå III også for kvensk.

I tillegg mener referansegruppa at følgende tiltak bør iverksettes:

- Styrke Kvensk institutt økonomisk slik at de kan ansette flere medarbeidere for å imøtekomme den økte etterspørselen etter tolking og oversetting til og fra kvensk, og øke den pedagogiske kompetansen. Instituttet trenger også ressurser til kontroll av terminologi og kvalitetssikring.
- Styrke de kvenske språksentrene som allerede er etablert og etablere flere nye språksentre.
- Gjøre tilbudet i utdanningene i kvensk ved UiT mer fleksible.
- Utvikle læremidler i kvensk språk tilpasset nye læreplaner, læremidlene må være på de tre kvenske varietetene.
- Endre opplæringsloven slik at retten til opplæring i kvensk blir individuell og gjelder i hele landet, ikke bare i Troms og Finnmark.
- **At det å velge kvensk som andrespråk bør bli en rett på videregående skole.**
- **Gi mulighet til å velge kvensk som fremmedspråk i grunn- og videregående skole.**
- Utrede et bredt og variert/nivådelte voksenopplæringstilbud i kvensk språk.

Adresse:
Kjækanveien 18
9162 Sørstraumen

E-post:
post@kvener.no

Hjemmeside:
www.kvener.no

Organisasjonsnummer:
971404345

Kontonummer:
7877 08 52055

- Ansatte må få permisjon med lønn for å lære kvensk.
- Det bør gis lønn under utdanning til lærere som ønsker tilleggsutdanning i kvensk.
- Det bør gis lønn til studenter som tar kvensk.
- Etablere språkopplæring via en språk-app, tilsvarende Duolingo eller det nordsamiske språkopplæringsprogrammet Davvin/Sámás.
- Etablere kvenske medietilbud til barn, for eksempel kvensk i NRK Supernytt eller som kvensk juniorbilag i Ruijan Kaiku.
- Legge til rette for mer språksamarbeid på tvers av landegrensene, mellom meänkieli og kvensk.
- Oversette mer litteratur, flere nyheter og andre tekster til kvensk.
- Lage en innsats for å motvirke negative holdninger til kvensk i Troms og Finnmark og øke kunnskapen om og statusen til kvensk språk i hele landet.
- Tydeliggjøre at kvensk er et nasjonalt minoritetsspråk i Norge, og ikke en finsk dialekt.
- Tiltakene for kvensk språk i Målrettet plan må evalueres enkeltvis for å få systematisk oversikt over hva som er oppnådd.
- Etablere en ordning om sletting av studielån som bør omfatte alle kvenske studier, det er det eneste reelle tilbudet for lærere som søker kvensk utdanning.
- Skille mer mellom undervisningsfagene i kvensk og finsk.
- Styrke og øke kommunenes ressurser til å satse på kvensk språk og kultur i barnehager og skole.
- Studiepoeng for tolkeutdanning må synliggjøres bedre.

Fylkeskommunen er som eier av de videregående skolene en viktig aktør i arbeidet for å vitalisere det kvenske språket.

Hvordan er situasjonen når det gjelder kvalifiserte lærere i de videregående skolene?

Hvordan arbeider Fylkeskommunen for å hindre frafall blant elever som har hatt kvensk eller finsk i grunnskolen når det gjelder språkundervisning?

Hvordan stiller Fylkeskommunen seg til å gi rett til opplæring i kvensk som andrespråk i den videregående skolen?

Ystävällisin tervehisin – vennlig hilsen

Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund

Kai Petter Johansen
Johtaaja – leder
Tlf. 976 94 243
kaipetter@kvener.no

Unni Elisabeth Huru
Varajohtaaja – nestleder
Tlf. 940 38 410
unni@kvener.no

Vilde Christoffersen Walsø
Pääsekretääri – generalsekretær
Tlf. 900 85 821
vilde@kvener.no

Kopi:
Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite
UiT Norges arktiske universitet
Utdanningsdirektoratet

Presse:
Ruijan Kaiku
Nordlys
Sagat

HØRINGSKOMMENTARER TIL SANNHET OG FORSONING RAPPORTEN

[Dokumentundertittel]

15. MARS 2024

NORSK-FINSK FORBUND/NORJALAISSUOMALAINEN LIITTO
Johanne Dybwadsgate 16b, 4018 Stavanger

Høringskommentarer for Sannhet og forsonings rapport fra Norsk-Finsk Forbund

1. Kommisjonen skal foreta en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner både lokalt, regionalt og nasjonalt.
2. Kommisjonen skal se på ettervirkninger av fornorskingspolitikken i dag, knyttet til samisk og kvensk/finsk språk og kultur, samt materielle, sosiale, helsemessige og identitetsmessige ettervirkninger, både for gruppene som helhet og for enkeltindivider
3. Kommisjonen skal foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning.

Begrepet kven

Begrepet *kven* ble først brukt av norsk/danske myndigheter på den finsktalende befolkningen i Nord-Norge, eller Ruija. Begrepet ble bare brukt i Norge, og var meget upresis den gangen som nå. Mange norskfinske etterkommere opplevde og opplever fremdeles ordet *kven* som et belastende skjellsord, og vil ikke bruke denne betegnelsen på oss selve. Våre medlemmer uttrykker skuffelse og sorg, og føler seg lite verdsatt av myndighetene ved generell bruk av denne betegnelsen kven.

Historisk bakgrunn

Etter at kobberverket i Alta startet, omkring 1840, ble det stor innvandring til Alta-regionen, fra hele nordlige Finland og Tornedalen. Enkelt skissert var det nød, uår, fattigdom og stor barnedødelighet som tvang menneskene av gårde. De finske innvandrerne bygde båter, ble gode fiskere og dyktige jordbrukere. Da kobberverket i Alta tok slutt, begynte vandringen østover til Øst-Finnmark.

Den finske innvandringa til Øst-Finnmark fant i hovedsak sted i årene fra 1830 fram til 1900. Den første finske bosetteren i Neiden, i Sør-Varanger kommune, bosatte seg der i 1830. Hovedtyngden av finsk bosetting i Øst-Finnmark var fra 1860-årene. I 1900 avtok denne tilstrømningen av finsktalende.

Flere av våre medlemmer har sine personlige fortellinger. En forteller om sin oldemor, som gikk på ski fra Kuusamo i Nord-Finland til Varanger som 14-åring! Her fant hun sin far og flere slektinger. Bygda familien slo seg ned i, hadde en fin blanding av norske, finske og samiske folk. Oldemor snakka finsk.

Forfatter Ingeborg Arvola har i sin roman, *Kniver i ilden*, en liknende fortelling om Brita Kaisa. Brita Kaisa kom fra Sodankylä i Nord-Finland til Neiden i 1859, og senere til Bugøyenes. Hennes etterkommere er fremdeles i Sør-Varanger. Brita Kaisas språk er finsk.¹

Finsk språk i Ruija

«I Nord-Norge har det finske språket vært i behold til nå, i 150 år!» er en tilbakemelding Norsk Finsk Forbund har mottatt.

Mange i vår foreldregenerasjon snakket finsk med hverandre. Deres morsmål er altså finsk selv om de var født i Norge. Etter at kvensk ble definert som eget språk i 2005, mistet de sitt morsmål.

Definisjon av kvensk som eget språk, er en politisk definisjon. Lingvistisk er kvensk en nordfinsk dialekt som ble snakket av de finske innvandrerne som kom til Ruija, eller for å sitere professor i lingvistikk, ved Universitetet i Oslo, Pia Lane²: «I april 2005 fikk Norge et nytt språk: Kvensk fikk status som eget språk og ikke bare som en

¹ I boka *Grensebygda Neiden. Møte mellom folkegrupper og kampen om ressursene* av Steinar Wikan (1995), s. 452 er Brita Kaisa (Mikkelsdatter Seipjærvi) registrert i Øvre Neiden. I den finske bygdeboka *Kuvastimessa Kersilö*, s. 55, bekreftes disse opplysningene. Brita Kaisa, født 20.08.1824, flyttet til Norge etter nødsårene. Det nevnes videre at hennes etterkommere hører til Seipjærvi-slekta. Kersilö er et sted 3 mil fra Sodankylä.

² Artikler/PIAmin-bestefars-bibel.-uri-(red.)-(nesten)-alt-du-trenger-a-vite-om-norsk.-kunnskapsforlaget-2005.pdf, side 182-185.

dialekt av finsk.» Dette vedtaket endrer ikke det faktum at mange fremdeles snakker sine finske dialekter, uanstrengt, og kaller språket sitt finsk.

I finske arkiv, for eksempel i *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura / Det finske litteraturselskapet i Helsingfors*, finnes intervjumateriale av finsktalende personer i Nord-Norge. På 1970-tallet reiste finske språkforskere³ omkring i Varanger for å lære om liv og levnet i områdene, og samtidig kartlegge finske dialekter i Nord-Norge. Intervjuene foregikk på finsk. Intervjueren snakket standardfinsk/bokmål, mens intervjupersonene brukte sitt finske språk, sine dialekter.

Disse intervjuene viser at språket blant folk i bygdene og fiskeværene, som ble besøkt, var finsk. I tillegg til at finsk var hjemmespråket, ble finsk også brukt i enkelte yrker, for eksempel blant skogsarbeidere, fiskere og også blant reindriftsutøvere i Pasvikdalen. Fremdeles kan en høre finsk språk blant reingjeterne når de arbeider med reinsamling og -slakting.

Myndighetene har gjort tiltak for å synliggjøre kvensk språk. Veiskiltene i områder med finsk- og kvensktalende befolkning er på kvensk, mener stedsnavnmyndighetene. Norsk - Finsk Forbund mener det vil være språklig korrekt å opplyse om at stedsnavnene også er på finsk: Kirkkoniemi 'Kirkenes', Vesisaari 'Vadsø', Näätämä 'Neiden' er noen eksempler på finske stedsnavn, som er på veiskiltene. Hvorfor opplyses det ikke om skilting også forekommer på finsk?

Holdningsendring til finsk språk i Ruija

I artikkelen fra 2005 har professor Lane, som for øvrig er ett av medlemmene i Sannhets- og forsoningskommisjonen, en positiv holdning til det finske språket som snakkes i fiskeværet hun er oppvokst i.

I et portrettintervju av professor Pia Lane i forskningsmagasinet *Apollon* for Universitetet i Oslo, 2023⁴, er holdningen til finsk språk endret: «Eg tok tilbake kvensk som vaksen.»

Videre forteller hun om sin families historie og språkvalg:

For meg som person har det også vore ei reise i mi historie og i min familie si historie. Eg er første generasjon som blei snakka til på norsk. Min foreldregenerasjon hadde kvensk som førstespråk med islett av kystsamisk i storfamilien.

Det er en menneskerett å velge og definere sitt språk. Lane har full rett i å skifte språksyn og kalle språket sitt kvensk. Spørsmålet stilles allikevel om foreldregenerasjonen hennes virkelig kaller språket sitt kvensk. Selv om myndighetene har bestemt at språket er kvensk, deler ikke alle språkbrukere denne oppfatningen. På Bugøynes definerer de aller fleste språkbrukerne språket sitt som finsk.⁵

Religiøse skrifter

Våre medlemmer opplever at enkelte utøvende kunstnere, omgår sannheten. For eksempel kan finske salmer kalles kvensk ved fremføring. Den finske salmen, *Armon lapsset kaikki täällä*, av den finske dikteren, **Juho Rankinen** (1851–1884), blir nå for tiden betraktet som kvensk både av utøvere og kvener. Salmen er i den finske salmeboka og ble ofte brukt på læstadianske forsamlinger på finsk. Det ville være sant og riktig at utøvende kunstnere og andre forteller om opphavet til folketonene og salmene. Tilhørere kan forledes til å tro at disse er av kvensk opprinnelse.

Mange finsktalende hadde sine finske bibler med seg da de bosatte seg i Ruija. Dette bekrefter også professor Lane i artikkelen fra 2005 når hun skriver om sin bestefars finske Bibel: «Raamattu. Min bestefars bibel var trykt i 1856, og den var skrevet på finsk.»

³ Veikko Haakana, *Merensoutajia. Raportti Ruijasta*. 1975. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö. Hämeenlinna.

⁴ Martin Toft har gjort intervjuet. Artikkelen er publisert 1. juni 2023, klokken 1916 i Uniforum.

⁵ At språket på Bugøynes er finsk, kom tydelig til uttrykk på Finske kulturdager, som Norsk Finsk Forbund arrangerte, på Bugøynes 16. til 18. juni 2023.

På møtene blant læstadianerne ble finsk språk betraktet som det hellige språket 'lingva sacra'. Forsamlinger med finske, samiske og norske deltakere, brukte ofte finsk språk til forkynning.

Sannhet og forsoningskommisjonens sammensetning og formål

Sannhet- og forsoningskommisjonen ga ut sin rapport 1. juni 2023, og var i utgangspunktet tiltenkt å arbeide for samene. Etter hvert og etter påtrykk kom de andre minoritetene med. Sekretariatet besto for det meste av samiske aktører, og de fikk langt på vei legge premissene for arbeidet, er synspunkt NorskFinsk Forbund har fått fra sine medlemmer. Videre var mange av medlemmene i sekretariatet lærere/professorer knytta til ulike universitetsmiljø og annen akademia.

Sannhets- og forsoningskommisjonens formål var å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Etter hvert ble også skogfinnene innlemmet i arbeidet. Mesteparten av innsamling av erfaringer var gjort ved hovedsakelig kontakt med dem som oppfattet seg som "ofre for fornorskningen", er synspunkter Norsk-Finsk Forbund har mottatt. Norsk-Finsk Forbund trekker ikke i tvil at mange innenfor de nevnte minoritetene har følt seg diskriminert. Samtidig er viktig å understreke at mange er stolte av sin finske herkomst, vist med to ulike sitat nedenfor av våre medlemmer:

Jeg aldri vært annet enn stolt av min finske bakgrunn. Det sårer meg å høre at vi har vært undertrykt. Vi er verken undertrykt eller underkuet i min slekt.

Jeg har min slekt for en stor del av finske aner, og jeg kan ikke med min beste vilje forstå hva vi skulle gjøre i en slik "klage og syte"-sammenheng.

På side 107 leser vi: Formålet: «Hensikten er å etablere felles forståelse av myndighetenes og det norske samfunnets behandling av hele eller deler av de kvenske og samiske befolkningene og deres kultur.» Her har komitéen utelatt norskfinner, som også er Nasjonal Minoritet i Norge og er en av aktørene i målgruppen for rapporten.

Side 109: 2.4.2 leser vi: «Inkluderte grupper Kommisjonens gransking omfatter fornorskingspolitikk, fornorskning og urett overfor samer, kvener og skogfinner».

Her er vi, norskfinner igjen utelatt som gruppe, men skogsfinner er tatt med i stedet. Hvorfor er ikke norskfinner inkludert i gruppen? Er dette igjen bevist diskriminering og usynliggjøring av oss norskfinner? Det ser ut til at sannhetskommisjonen, som skulle ta vare på interessene for oss nasjonale minoriteter fortsetter med den «gamle tanken» at innflyttere fra Finland og deres etterkommere er en «fare» for Norge. Det som ble kalt for «Finske fare» i begynnelsen av 1900-tallet, som var en norsk forsvarspolitisk oppfatning om at Finland kunne utgjøre en militær trussel mot Nord-Norge mm.

Særlig om betegnelsen kven på side 111: «Kommisjonen legger til grunn at benevnelsen «kven» entydig er knyttet til gruppen som er nasjonal minoritet i Norge ...». Dette er vi helt uenig i. Vi må huske på at begrepet kven er et særnorsk begrep. Tradisjonelt er begrepet ikke brukt hverken i Finland eller i Sverige. Vi er ikke kvener, vi er norskfinner, som er etterkommere av finnene som flyttet til Norge fra 1850- tallet og frem til 1950, og vårt språk er finsk. Å benevne oss som kvener er uriktig, kunstig og nedsettende og tar fra oss vår identitet som Nasjonal Minoritet i Norge. Dette oppfatter vi som språklig, kulturell og strukturell diskriminering og usynliggjøring av oss norskfinner. Norskfinner kjenner seg ikke igjen i det språket som i Norge defineres som kvensk. Argumentet for at ordet norskfinner også blir brukt av nyere innflyttere fra Finland er ikke relevant i denne sammenhengen. Det er veldig lite flytting fra Finland til Norge for tiden, og har vært det i mange år. Og mange av de som flytter hit, bor her bare noen år og flytter tilbake til Finland. Mange av de som flyttet til Nord-Norge 1960-1970- tallet er for lengst gift med norskfinner og fått barn, som er etterkommere av norskfinner, og deres etterkommere blir igjen norskfinner, som er del av de Nasjonale Minoriteter I Norge. (I Sverige, som vi i Norge ønsker å sammenligne oss med bruker betegnelsen svenskfinner både av finner som har bodd lenge i landet og ny innflyttede finner). Kommisjonens oppfatning om at mulig flertall definerer seg som kven er ingen god begrunnelse for å fortsette diskriminering og usynliggjøring av oss norskfinner. Forleden snakket vi med en Vadsø-væring, som sa: «..dersom man hadde hatt et intervju runde i her i Vadsø, så hadde mer enn 50 % ikke villet bruke kven som betegnelse av sin herkomst, og at det er finsk som er minoritetsspråket deres». Grunnsynet

til kommisjonene viser svakheten i rapporten fordi vi norsk-finner ikke var en del av medlemmer i kommisjonene og derfor har vi ikke fått med vårt syn og argumentasjoner utfra vårt ståsted. Dette er ikke forenelig med de internasjonale konvensjonene Norge har ratifisert og innlemmet i Norsk lovgivning, og som går foran Norsk Lov ved eventuelt uoverensstemmelser. Særlig FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 27 m.m.

Kommisjonsmandat kap. 2 side 111 siste avsnitt: «Sannhetskommisjonen har som forutsetning betegnelsen kven er ryddig og dekkende både historisk og i dagens situasjon» Selv om kommisjonene er klar over at det er forskjeller med norsk-finner og kvener har allikevel grunntanke at alle er kvener.» Vi, norskfinner er ikke kvener, og kven-benevnelsen er uakseptabel for våre medlemmer i Norsk-Finsk Forbund. Her henviser vi til demokratiske spilleregler, menneskerettigheter og rettstats-prinsipper jfr. tidligere henvisninger til FNs konvensjon om Politiske og sivile rettigheter artikkel 27 mm., som er et felles retningsgivende verdigrunnlag i vestlige demokratiske land. Jfr. Etterkommere av slaver i USA benevner vi ikke lenger som negre, vi benevner de som afroamerikanere.

Komiteens grunnsyn i Kap. 2.6. side 125, «Kommisjonen fastslår at den norske stat gjennom fornorskingspolitikken begikk urett mot den samiske, kvenske og Skogfinsk befolkningen. Statens fornorskingspolitikk har hatt omfattende negative følger og konsekvenser for samisk, kvensk og finsk språk, kultur og levesett i nåtid». Her er norskfinner igjen utelatt, men språket finsk er nevnt. «Selv om kommisjonen innrømmer at det er flere identiteter samisk, kvensk, norskfinner og skogsfinner er kommisjons konklusjon likevel kun å foreslå tiltak som har til hensikt å styrke samers, kveners og skogsfinners språk og kultur. Kommisjon har også foreslått kunnskap innhenting om disse gruppene og fornorskningshistorien». Målsetning om et forsonet samfunn kan ikke være nådd når norskfinner som gruppe er ekskluderte og i verste fall blir kalt kvener i stedet for norskfinner. Dette er igjen brudd på kravene fra FNs Menneskerettighetserklæringen og konvensjon om Politiske og Sivile rettigheter i kap. 27, som Norge har innlemmet i sin lovgivning, og Europarådets Ramme konvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, som **«pålegger statene å legge forholdene til rette for at de nasjonale minoritetene kan uttrykke, bevare og videreutvikle sin kultur og identitet»**. Norge ratifiserte denne avtalen i 1999. I følge av disse lovene er det en menneskerett å selv definere benevnelse på sin herkomst, kultur, religion og sitt språk. Når kommisjonen utelukker norskfinner på denne måten er det brutt på demokratiske spilleregler, menneskerettigheter og rettstats prinsipper. Dersom kommisjonens rapport blir retningsgivende i videre arbeid om minoritetspolitikken i Norge vil diskriminering, undertrykkelsen og usynliggjøring av oss, norskfinner, som nasjonal minoritet både når det gjelder benevnelse, språk og kultur fortsette på samme spor som før. Dette mener vi kan sammenlignes med maktmisbruk, som utøvers i land vi ikke ønsker å sammenligne oss med.

I kap. 7.31 side 195 «I undervisningen på kvensk ble det brukt finske bøker fram til 1860-tallet. Da begynte norske myndighetene å produsere lærebøker for undervisningen for de kvenske barna. I 1864 ble en kvensk-norsk ABC (som var finsk-norsk ABC) og Vogts bibelhistorie utgitt. I 1867 ble Luthers lille katekisme (som var på finsk) og en ny ABC (som var på finsk) utgitt og i 1878 Sverdrups forklaringer. Alle lærebøkene kom ut i tospråklige utgaver med tekster på kvensk (finsk) og norsk. Selv om språket ble kalt kvensk, var det standard finsk, som de brukte.» Kommisjonene skriver her at: - «Selv om språket ble kalt kvensk, var det standard finsk, som de brukte.» - Her er beviset på at kvenene uriktig framstiller det finske språket og den finske kulturen, som kvensk. De brukte navnet kvensk (på standardfinsk/bokmål) i sin rettskriving, lesing, salmesang, musikk tradisjoner og kulturen fra Finland var finsk. Finsk er og var det opprinnelige språket innflytterne fra de finsktalende områder både fra Sverige (degens Meänkieli) og Finland snakket når de flyttet til Norge. I dag blir det jobbet iherdig for å få til det språket de kaller for kvensk. Etter besøket på Kven-instituttet i sommeren 2023 fikk vi innføring arbeidet med kvensk språk. Der fikk vi vite at det brukes mange språk (samisk, russisk, karelsk og dialekter fra sør-Finland og meäkieli) for å finne nye ord og begreper på kvensk. Hvorfor gjøres dette? Er dette for å utarbeide et språk som ligner mist mulig på finsk, for på den måten å ta avstand fra det opprinnelige finske språket som kvenene har brukt historisk? Her er det på nytt en slags «omgåing av historisk sannhet», eller feil «narrativ» eller «fake news» man ønsker å fortelle til verden.

På side 227 kap. 8.4.9. Skole loven fra 1936: «På Stortinget ble det debatt om hva som var det rette navnet på språket, var det «kvensk» eller var det «finsk»? Representantene som uttalte seg, var enig i at språkets rette navn

var finsk.» «Kvæn» ble oppfatta som et skjellsord. Den som innledet debatten på Stortinget, var Kristian Hermann Berg (AP) fra Finnmarkku/Finmark/ Finmarkku. Han mente at den innvandrede finske befolkningen ikke hadde krav på, eller rett til, å bruke morsmålet som hjelpespråk i norsk skole. Uavhengig av om det het «kvænsk» eller «finsk», ønsket Berg å fjerne «kvænsk» fra lovteksten. Finnmarksrepresentanten Aksel Konrad Mikkola, også han fra Arbeiderpartiet, var uenig. Mikkola, fra Neiden/Njauddâm/ Njâvdân/Nääätämö, var selv av kvensk ætt. Han mente den rette betegnelsen på språket var finsk, men ikke fjerne retten til bruk av kvensk/finsk som hjelpespråk. Han fikk støtte av arbeiderpartiveteranen Meyer Nilsen Fosshaug fra Troms/Romsa/Tromssa og Richard Bernhard Kollstrøm (Det Moderate Venstre) fra Finnmarkku/Finmark/Finmarkku.» Debatten i Stortinget ang. skoleloven 1936 fremhever at politikere mente at navnet på språket var finsk.

Kap. 13 side 410 Finsk språkkunnskap «I en undersøkelse i 2000 i Nord-Norge og Trøndelag svarte 11%, ja, de snakket finsk, antall finskspråklige kan derfor være ca. 15 000».

Kapittel 15, Opplæring og utdanning, Finsk språkkunnskap s. 442: «Et trekk ved fortellingene som delt med kommisjonen er at kvener forteller om og reflekterer rundt hvor usynlig og ukjent kvensk og finsk språk og kultur er i utdanningen ennå i dag. De som forteller, beskriver en aktiv stillingtag til sin egen kvenske identitet og de problematiserer mangelen på anerkjennelse og grunnleggende kulturkunnskap og nedvurderingen som ligger i dette. [...] Videre problematiseres det som oppfattes som uavklart forhold mellom finsk og kvensk språk både i skole og utdanning, og flere ser dette som en uheldig forfinsking og devaluering av kvensk.» I dette sitatet nevnes finsk språk og kultur en gang, ellers er det referert til det kvenske. For å skape balanse er det viktig for oss å understreke at det finske språket er en del av den norskfinske identiteten.

Norsk-Finsk Forbund er ikke enig i at «forfinsking» pågår. Tvert imot, «det er synd at den nye "kvensken" ødelegger for et marginalt språk som finsk i Norge», er ytringer fra våre medlemmer. Andre er skuffet over myndighetenes vedtak om finsk språk: «Det er med stor skuffelse og sorg jeg ser at noen påtvinger oss et nytt, oppdiktet språk».

Ifølge Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, kapittel 15, s. 450, har 380 elever valgt opplæring i finsk som andrespråk i 2021/2022. Faget finsk er identitetsskapende for elevene som velger det. Gleden over å lære og forstå finsk er stor og nytteverdien av å lære seg finsk, særlig i grenseområdene, er verdifull. Allerede i de første årene i opplæringa kan elever uttrykke enkelte fraser, og mange har en fornemmelse av at de forstår språket når de handler i Finland. Noen få finske ord oppfattes, mens intonasjon og setningsmelodi er noe de er kjent med, både fra undervisning og fra sine beste- eller oldeforeldrenes finske tonefall.

I framtida vil samfunnet ha behov for mennesker som både har kjennskap til og kunnskap i finsk og finsk kultur. Å lære seg standardfinsk/finsk bokmål ødelegger ikke gleden av å kunne ord, uttrykk eller fraser, fra foreldrenes, beste- eller oldeforeldrenes språk.

Våre medlemmer hadde en forhåpning til at Sannhets- og forsoningskommisjonen skulle være balansert mellom finsk og kvensk språk, og i større grad ivareta oss som kaller seg norskfinner, eller er av finsk avstamning eller finskætta.

I kommisjonssammensetning manglet representanter fra det norskfinske miljøet. Dette er svakhet i rapporten, og de norskfinske interessene er ikke i varetatt i rapporten på samme måte som kvenenes, samenes og skogsfinnernes interesser.

I rapporten kommer det ikke fram at det opprinnelige språket for både norskfinner og kvener var det finske språket. De snakket forskjellige dialekter, det hadde jo flyttet fra forskjellige steder i Finland, men skriftspråket var finsk. Når de innvandet til Norge hadde de med seg finsk bibel, finske salmebøker, sangtradisjoner og lesebok, de aller fleste var lesekyndige (Ingeborg Arvola, «Kniven i ilden»). Den 1. finske lesebok ble skrevet allerede på 1560-tallet samtidig med oversettelsen av bibelen, der hele alfabetet sto, og tekstene var religiøse. Oversetteren av bibelen og lesebok var forfatteren, teologen Mikael Agricola, som var finsk reformator mens han utdannet seg ved Martin-Luther-Universitæt Halle-Wittenberg i Tyskland. Der var han elev av Martin Luther, som var tysk reformator og teolog, og hadde stor innflytelse i kristendommens historie. Kvener har ikke historisk

hatt noe skriftspråk (hvor er kvensk bibel eller kvensk lærebok?), det er først nå, i disse tider, de arbeider med å konstruere det nye kvenske skrifts-språket.

Side 643, kap 26.9.2 «Kommissjon foreslår nasjonal satsing på kvensk og samiske språk fra barnehage til voksen opplæring». Også i dette punktet er tiltak i finsk språk utelatt. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (rammekonvensjonen) ble ratifisert av Norge i 1999, der staten forpliktet seg til å legge forholdene til rette for at nasjonale minoriteter skal kunne bevare og videreutvikle sin egenart, sitt språk og sin kultur.

Sluttkommentarer:

Mandatat til kommisjonen var: Det skal gjøres en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet ovenfor samer, kvener/norskfinner både lokalt, regionalt og nasjonalt.

- Denne historiske kartleggingen i rapporten tar for seg hovedsakelig om samer, kvener og skogfinner som får en betydelig gjennomgang i rapporten. Mens norskfinner blir i enkelte tilfeller puttet inn i teksten bare for alibiets skyld.
- I mange tilfeller var det for det meste ensidig satsing ovenfor samer.
- Finsk som språk blir lite verdsatt enda mesteparten av elevene i skolen er etterkommere av norskfinner og et stort antall velger finsk i stedet for kvensk.
- For oss som har finsk som minoritetsspråk var dette dyster lesning, vi ser ingen lyspunkter.
- Skal vi bevare og videreutvikle det finske språket og norskfinsk kultur i Norge? Ja, mener vi som norskfinner, forsvinner det finske språket forsvinner, forsvinner også den norskfinske kulturen.
- Norske myndigheter har forpliktet seg gjennom internasjonale avtaler til å legge til rette for at det finske språket og den norskfinske kulturen skal overleve og videreutvikle seg.
- Pga. den mangelfulle framstillingen av oss norskfinner og det finske språket i denne rapporten legger vi merke til at vi, norskfinner, blir forbigått som samarbeidspartnere også av noen av de andre nasjonale minoriteter. Det samme gjelder NRK, der norskfinner blir aldri nevnt og andre offentlige institusjoner som universiteter, høyskoler, museer og politikere.

Tiltak:

- For å oppnå forsoning om den uretten som er gjort mot våre medlemmer, deres språk og kultur må det finske-språket bli anerkjent som nasjonalt minoritetsspråk.
- Den norskfinske kulturen må løftes fram, og få en riktig betegnelse.
- Det må satses mer på finsk-språk både i grunnskole, videregående skole og på universitet: Retten til finskundervisning skal gjelde for alle elever både i grunnskolen og på videregående skole og over hele landet.
- Det må utgis lærebøker som tar for seg den finske innvandringen til Nord-Norge og gi en rettferdig og sann historiefortelling om det finske-språkets og den finske kulturen historisk betydning i Nord-Norge. Norsk-Finsk miljø må være delaktig i et slikt arbeid.
- Det må gis mer støtte til både lærere som underviser i finsk-språk, og elevene som tar finsk i grunn- og videregående skole, i form av kursing, lærebøker, som er tilpasset det finske språket og forteller om historien om den finske innvandringen og hvordan dette har påvirket utviklingen i Nord-Norge. Dette må gjøres ved ta utgangspunkt i alle perspektiver i samfunnet, og helt fram til i dag.
- Steder der det bor norsk-finner må stedsnavn være også på finsk.
- Vi må få delta i alle beslutningsprosesser som angår oss på lik linje som de andre nasjonale minoriteter.
- Finsk kurs for de voksne for å revitalisere og få tilbake det språket som de har mistet, som deres foreldre snakket og som er en del av deres identitet.
- Kulturelt og språklig samarbeid på alle nivå mellom Norge og Finland er et gode for alle partnere der man kan lære fra hverandre på mange områder.

- Slektsgranskning, og kulturreiser til de finske fraflytningsstedene, i finsk Lappland, andre steder i Finland og Tornedalen, samt besøk i arkiver ville gi et riktig bilde av hver sitt slektstre/avstamning. Det er mange historiske skjæringspunkter med den norskfinske og finske kulturen fra stedene innvandrerne kom fra.
- Tilbakemeldinger fra medlemmer er at de ønsker samarbeid med organisasjoner, som deler det samme språksyn som Norsk Finsk Forbund. Organisasjoner som Kvensk Finsk Riksforbund og Skogfinnene blir nevnt spesielt.
- Det må etableres en rettferdige ordninger for økonomiske tilskudd til drift og prosjekter til Norsk-Finsk Forbund slik at vi får tilskudd med lik linje med andre nasjonale minoriteter. Når vi sammenlignet med de andre organisasjoner pr. i dag får vi bare 1/5 driftstøtte i forhold til de organisasjonene det er naturlig å sammenligne oss med.

Avslutning

Vi som har finske røtter, er av finsk avstamning, finskættet eller norskfinner, har kunnskap om våre slekter som kom fra Nord-Finland og Tornedalen og bosatte seg i Finnmark og andre steder i Nord-Norge. Vi er etterkommere etter finske innvandrere på 1800-tallet. Ved hjelp av finske protokoller og kirkebøker kan slekter spores tilbake til deres opprinnelige hjemsted.

På vegne av våre medlemmer har Norsk Finsk Forbund fremdeles et håp om å bli akseptert og behandlet rettferdig og likt med de andre Nasjonale Minoriteter. Det finske språket er en del av vår identitet, det finske er en del av vår kulturhistorie. Både det finske språket, norskfinske kulturen og de finske innvandrenes historie er vår stolthet.

Til slutt sitat fra Abraham Lincoln, USAs 16. og «største» president: Han ledet den amerikanske borgerkrigen, bevarte unionen, og avskaffet slaveriet «Man kan lure hele folket halve tiden, og halve folket hele tiden ..., men ikke hele folket hele tiden!»

På vegne av Norsk-Finsk Forbund

Raija Nakken

Forbundsleder

Anita Sofie Midtsand

Fra: Kvensk Finsk Riksforbund <kvenfinn@gmail.com>
Sendt: lørdag 16. mars 2024 00:00
Til: Grunde Almeland; Carl I. Hagen; Audun Lysbakken; Kari Henriksen; Benjamin Jakobsen; Seher Aydar; Svein Harberg; Lan Marie Nguyen Berg; Peter Frølich; Nils T. Bjørke; Frode Jacobsen; Thomas Dam; Hanne Koll Larssen; Postmottak Kontrollkomiteen
Emne: Innspill til Sannhetsarbeidet
Vedlegg: 240315_Innspill_Kvensk_finsk_Studentnettverk_Stortinget_SoF.pdf; 240315_Kvensk_Finsk_Riksforbund_siste_innspill_sannhetsarbeidet-Stortinget_Kontroll_KK.pdf; 240315_VEDLEGG_ANALYSE_AV_SANNHETSRAPPORTEN.pdf

Some people who received this message don't often get email from kvenfinn@gmail.com. [Learn why this is important](#)
Hei,

Vedlagt er to innspill.

En fra vår ungdomsorganisasjon

En fra hovedforbundet

I tillegg et vedlegg som analyserer hele sannhetsrapporten av 1. juni 2023.

Her er videolink til en forelesing i arbeidet:

<https://youtu.be/-ZN9kRkRGT4>

--

Terveisin/mvh,
Kvensk Finsk Riksforbund / Kveeni Suomi Liitto
Rune Bjerkli

- pääsihteeri / generalsekretær -

kvenfinn.no
facebook.com/kvenfinn
facebook.com/groups/kvenfinn
twitter.com/kveenisuomi
[YouTube](https://www.youtube.com/)

Tlf.: +47 901 444 67

Stortinget

Kontroll- og konstitusjonskomiteen
kontroll-konstitusjon@stortinget.no

Høringsinnspill til Stortinget i anledning Sannhets- og forsoningskommisjonen

Barn og ungdom ønsker finsk språk

Når Kontroll- og konstitusjonskomiteen skal behandle Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport av 1. juni 2023 så ønsker vi å komme med et innspill som taler det finske språkets sak.

Vi registrerer at kommisjonen ønsker at det iverksettes tiltak for kvensk språk. De ønsker ikke tiltak for finsk språk.

Kvener kan også bruke finsk som hjertespråk, disse kvenene er også anerkjent som nasjonal minoritet. Det er ikke bare ønsket til noen få med språket til hele den nasjonale minoriteten som trues, uten støtte kan ikke finsk overleve hos de som har tatt det på seg å lære det videre, og uten finsk så dør kvensk også.

Vi krever tiltak for finsk språk på lik linje med all annen språkundervisning og språklige tiltak i Norge og ønsker at komiteen tar dette med videre i arbeidet.

Kvensk Finsk Studentnettverk tok initiativ overfor vår voksenorganisasjon, Kvensk Finsk Riksforbund, om å arrangere et folkemøte med Sannhetskommisjonen. Dette ønsket fikk vi oppfylt, og det ble i mars 2022 arrangert et folkemøte i Storfjord kommune. På dette folkemøtet ble kommisjonen gjort oppmerksom på et stort flertall av elever i Troms og Finnmark foretrekker undervisning i finsk språk.

I vår finskundervisning inngår mye dialekt. Vi får innføring hvordan det finske språket også har vært brukt lokalt, for eksempel i Båtsfjord hvor to av våre styremedlemmer har vokst opp med finsk undervisning.

Norge har ratifisert FNs konvensjon for barnas rettigheter (Barnekonvensjonen). Konvensjonen inkluderer våre rettigheter til finsk språk:

Innledning

...alle har krav på de rettigheter og friheter som er fastsatt i disse, uten forskjellsbehandling av noe slag på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendomsforhold, fødsel eller annen stilling, ...

Art 2.

1. De stater som er part i denne konvensjon, skal respektere og sikre de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.

Art 17.

Partene erkjenner massemedienes viktige rolle og skal sikre at barnet har tilgang til informasjon og stoff fra forskjellige nasjonale og internasjonale kilder, særlig de som har som formål å fremme barnets sosiale, åndelige og moralske velferd og fysiske og psykiske helse. For dette formål skal partene:

c) oppmuntre produksjon og spredning av barnebøker,

d) oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk,

Art 20.

3. Slik omsorg kan f.eks. omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i institusjon egnet for omsorg for barn. Når mulige løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Art 29.

1. Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på:

c) å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur,

Art 30.

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.

Art 40.

2. For dette formål og idet det tas hensyn til relevante bestemmelser i internasjonale instrumenter, skal partene særlig sikre at:

(vi) å få gratis bistand av tolk hvis barnet ikke forstår eller snakker det språk som blir brukt,

Våre ønsker

Vi ønsker at komiteen går foran og sørger for at de foreldre og barn som ønsker å beherske sitt finske språk får all anledning til det. I dag har vi ikke tilgang på finsk i barnehager og i liten grad anledning til å studere på og i finsk på høyskole/universitet. Dette vil vi ha mulighet til.

Vi har en konkret visjon om 2041 grunnskoleelever som har finsk undervisning i år 2041. På dette nivået kan vi utdanne nok finsklærere i Norge. Rundt år 2000 var det 1000 elever som hadde finsk på skolen. Vi ser for oss at det lages egne læreplaner for finsk språk, og at man på sikt kan være i stand til å tilby all undervisning på språket på enkelte plasser.

Vi ønsker støtteordninger for å produsere finske bøker, massemedietilbud på finsk i Norge, og samarbeidsordninger med spesielt Finland innen skole, næringsliv, og offentlig forvaltning. Dette vil støtte opp under en målsetting om å gjøre det finske språket levende i Norge for alle barn og foreldre som har rett til det i forhold til Barnekonvensjonen.

Vi ser frem til at komiteen sørger for at vårt finske språk får mye bedre kår enn det har i dag.

Vi kommer fremdeles til også å bruke norsk.

Båtsfjord, 15. mars 2024

Kvensk Finsk Studentnettverk

Tobias Eriksen, Aurora Pettersen, Daniel Kristiansen

-styret-

Kvensk Finsk Studentnettverk

Tlf. +47 405 43 649 – nuori@kvenfinn.no // eriks1.tobias@gmail.com

kvenfinn.no

Stortinget

Kontroll- og konstitusjonskomiteen

kontroll-konstitusjon@stortinget.no

Et siste høringsinnspill til Stortinget i anledning Sannhets- og forsoningskommisjonen

Finsk språk – Et samfunnsliv på to bein

Kvensk Finsk Riksförbund (KRF) arbeider for revitalisering av den opprinnelige kvenkulturen. Denne kulturen bestod av norske borgere som snakket ulike finske dialekter. De av dem som fikk lære og lese, leste finske religiøse skrifter, finske blader og bøker. De spilte finsk musikk og de sang sanger med finsk tekst til finske toner og de lyttet til finske radiosendinger.

Det var denne kulturen fornorskningspolitikken tok fra oss og som KRF vil ha tilbake gjennom forsoningsarbeidet. Å få språket tilbake er det eneste tiltak som kan erstatte fornorskningstiltakene og derved danne grunnlag for forsoning. Får man språket tilbake vil det øvrige innholdet i kvenkulturen, som musikk, historie, håndverk og kunst følge med.

Vårt krav er at de som føler at de har mistet sitt eget språk gjennom fornorskningspolitikken, skal få språket tilbake gjennom tiltak finansiert av norske myndigheter. Det vil si opplæring og frikjøp fra arbeid i de årene som er nødvendig til å lære et språk opp til et nivå hvor man kan delta i vanlige samtaler. Det vil si opp til nivå C2 i Det felles europeiske rammeverket for språk. Opplæringen skal skje ved individuelle programmer, og forpliktende kontrakter med den enkelte av de som mener seg fratatt språket, og som ønsker det tilbake gjennom betalt opplæring, forplikter seg til å delta i opplæringen.

Vår visjon er 2041 elever på grunnskolen som har finsk språkundervisning i år 2041. Dette vil være et bærekraftig nivå for vårt finske språk i Norge. Vi ønsker oss et finsk språk som kan bidra til å videreføre den kvenske/finske kulturen i Norge, det grønne skifte, til næringsliv og forsvar. Mye av NATOs geografi i nordområdene er på finsk. Selv US MARINES bør lære seg litt finsk.

Det må etableres en egen opplærings-institusjon som leder arbeidet med å gjenvinne språket. KRF har kompetanse til å kunne utrede og etablere en slik institusjon i samarbeid med myndighetene dersom det kan framskaffes midler til utredning og senere etablering.

For de aller fleste kvener er det finsk språk som er tapt og ønskes å få tatt tilbake, og som vi ønsker å konsentrere oss om. De kvenske språksentre som allerede er etablert kan ta seg av de miljøer som ønsker å arbeide med det nye kvenske skriftspråket.

Nå er det slik at kvener/norskfinner IKKE har mulighet til å jobbe med sitt finske språk med støtteordninger som er spesielt rettet mot folkegruppen, for eksempel Kap. 567, post 73. Men vi kan jobbe med det finske språket vårt med støtte fra generelle støtteordninger.

Mer enn 90 % av de elever og foreldre som velger kvensk og finsk i skoleverket, velger finsk. KFR mener det er en selvfølge at norske myndigheter skal respektere kvenske/finske foreldre og barns rett til fritt valg av språkform. Det store flertall av kvener, de som bruker finsk, har i dag ikke noe tilbud og/eller oppfølging fra myndighetenes side. Dette mener vi er galt.

I tillegg til disse tiltak, som er voksenopplæring for de som har mistet språket og/eller ikke fikk lese- og skriveopplæring i eget språk, finsk, mens de gikk på grunnskole i Norge, krever vi at det utvikles tilbud på finsk til kvenskfinske elever i barnehager, grunn- og videregående skoler. For å kunne komme i gang med slik opplæring kreves endringer av Lov om opplæring og lov om barnehager. I tillegg kreves det nødvendige ressurser. En barnehage for kvensk-finske barn skal kunne tilbys med samme nivå på foreldrebetaling som barnehage til norsk-norske og samiske barn.

For KFR er gjenoppbygging av to-språkligheten i de kvenske samfunn en forutsetning for forsoning. De tilbud vi får, med kventeater på norsk, kvenfestivaler på norsk, kvenske sentra på norsk, og kvensk litteratur på norsk anser vi som en fortsettelse av fornorskningspolitikken. De tilbudene er derfor ikke et forsoningstiltak sett fra vår synsvinkel.

Hilsen

Skibotn, 15. mars 2024
Kvensk Finsk Riksforbund
-styret

Analyse av Sannhets – og forsoningskommisjonens oppdrag og innstilling av 01.06.2023.

Kvensk Finsk Riksforbund ved utreder Ivar Dervo, Oslo torsdag 07.03.2024

Innledning

Jeg har først lyttet til store deler av den ett og halvt DØGN LANGE opplesningen (Vi leser - Norge lytter) av kommisjonens innstilling, herunder hele del IV – Forsoning (side 630 – 658), dvs. kapittel 25 – Et mer forenet samfunn, og kapittel 26 Tiltak – minoritetenes ønsker, og kommisjonens forslag til tiltak.

Etter opplesningen har jeg 19.06.2023 laget en foreløpig «Oppfølgings – presentasjonsrapport» til KFR. Denne min rapport står seg fortsatt godt da jeg her, også begrunnet, har berørt flere kjente personer fra opplesningen, Niemi spesielt, samt Aslak Syses særuttalelse (Vedlegg 1 s. 662 – 663), Harald Stanghelles artikkel 02.06.2023 og Frank Rossaviks artikkel 17.06.2023, begge i Aftenposten. Personangivelsene er ikke personkritikk og berører bare folk som har uttrykt seg i denne sak.

Deretter har jeg, i løpet av sommeren – høsten 2023, vinteren 2024 lest hele kommisjonens rapport og skrevet merknader/kommentarer øverst på flere sider. Et enerverende arbeid som jeg antar få vil ha ork til å gjøre. Bla. har jeg notert ned hele 60 tiltak hvor flere av tiltakene bør innfris før kvener /norskfinner reelt kan eller bør vurdere forsoning. Et 20-tall prioriterte tiltak er listet opp til slutt i denne analysen. Forøvrig er det vanskelig å trekke ut kjernepunkter fra et så stort dokument med voldsom vekt på samiske «lidelser», hvor kvener/norskfinner blir et urettmessig haleheng, og **hvor KFRs påpekte mangler fra historie og sosialpolitiske forskjeller, skjules eller ties i hjel.** Det ser ut som om kommisjonen med støtte fra sitt samiskdominerte sekretariat, har overdyngnet dokumentet med samiske lidelser på en slik måte at oppmerksomheten avledes fra virkeligheten i fortid og nåtid, ikke minst gjelder det forskjell i økonomi og organisasjonsutvikling innen det samisk kontra de nasjonale minoriteter. Denne opplesningen i halvannet døgn virket også som en uttrøtting av samfunnet og bidro også til å binde oppleserne til «masten», dvs. at de ved å eksponere seg foran åpen TV og mikrofon i et par timer på en måte ble medansvarlige for innholdet.

I denne analyse av kommisjonsrapporten har jeg sitert utdrag av vesentlige punkter fra enkelte kapitler i rapporten, sett fra et historisk og /eller sosialpolitisk ståsted, og deretter skrevet merknad til det enkelte punkt eller kapittel. Henvisning til side og kapittel i kommisjonsrapporten er gjennomført i nødvendig grad, i parentes. Den omfattende beskrivelse av samiske lidelser, og hvor alt det positive den norske stat og kirken har gjort for dem, kan bare enkelte ganger indirekte leses av rapporten. Kvenske, norsk-finske og skogfinske forhold er i hovedsak fremstilt som om situasjonen var lik den samiske situasjon, hvilket har gjort det krevende å trekke fram forskjellen i fortid og nåtid. Et kortfattet sammendrag har heller ikke vært mulig uten et ytterligere mer omfattende arbeid som ikke kunne bli aktuelt.

Forhistorien

Samisk parlamentarisk råd (SPR), med innsikt i sannhets- og forsoningsarbeidet andre steder i verden, hadde i 2004 startet arbeidet med å få etablert kommisjoner i de tre nordiske land for samene.

Før Kirsti Bergstø/SV i desember 2016 gikk på Stortingets talerstol og fremmet forslag om en Sannhets- og forsoningskommisjon, var kvenene kommet med i partiets innspill. En SV-partifelle fra Norske kveners forbund (NKF) skal ha bidratt til det. Teksten i Bergstøs forslag bar tydelig preg av en velbearbeidet tekst når det gjaldt samene, mens teksten om kvenene bar preg av hastearbeid som var hengt på i siste liten. Forslaget medførte at Kommunal- og moderniseringsdepartementet

(KMD), ved SAMI – Same og minoritetspolitisk avdeling, utarbeidet et dokument i 2016 hvor man gikk i mot en felles samisk - kvensk kommisjon da det kunne medføre krav fra den kvenske minoritet. I stedet foreslo de at Sametinget med støtte fra forskning, skulle etablere en samisk sannhetskommisjon. Saken ble lekket og nødtvungent lagt til side. KMD sendte så 22.05.2017 et brev til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite, (Ref. 15/2779-6), som samepolitisk er omfattende, mens kvenske forhold er overfladisk og delvis feil framstilt. Konstitusjonskomiteen ved leder Martin Kolberg /AP varslet så Sametinget ved brev av 03.05.2017 om åpen høring 15.05.2017. Ingen varsel ble gitt til de kvenske og norskfinske organisasjoner.

Merknad: Under en nesten heldags høring på Stortinget var ikke KFR og NFF varslet og deltok ikke. NKF var varslet gjennom Sametinget og deltok med tre representanter i 15 minutter, inklusive spørsmål, men resten av dagen ble nyttet av en rekke samiske organisasjoner. NKF hadde ikke ønsket flere kvenske stemmer under høringen og fremstår nærmest som et samisk støtteparti, da formannen også sa at man hadde koordinert sine innspill med Sametinget.

Kapittel 1 Sammendrag, side 14 – 25 på NORSK. I dette kapittel ligger også sammendrag på: Kvensk s. 26 – 39. Nordsamisk, sørsamisk, lulesamisk, finsk s. 63 – 76, engelsk s. 76 – 90.

Merknad: Hele teksten bærer preg av en samisk lidelsesbeskrivelse hvor kvener/norskfinner og skogfinner blir et slags haleheng til det samiske. Det gis inntrykk av at vi har stått overfor lik diskriminering. Det er jo ikke sant. Det påpekes at en rekke FN- erklæringer om menneskerettigheter fikk stor betydning for samene. Så føyes det til: «Etter hvert også for kvenene og skogfinnene» (s.20). Det bør være klart at regjeringens FN- rapportering om minoritetenes menneskerettigheter er om tiltak for samene. I forbindelse med oppkomsten av den kalde krigen ble det igjen rettet mistanke om at kvenene utgjorde en sikkerhetsrisiko, framgår dog. Det framgår (s.21) at urfolkbegrepet fikk en sterk symbolsk betydning under de nye forutsetningene for samepolitikken. Jfr. Altasaken og nedsettelse av Samerettsutvalget og Samekulturutvalget i 1984. Med etablering av Sametinget i 1989, fikk samene et folkevalgt representativt organ. Året etter var Norge det første land i verden som ratifiserte ILO- konvensjon 169. For kvenene og skogfinnene hersket det, nærmest minoritetspolitisk taushet, fram til 1990- tallet. Kapittel 1- sammendrag - kommisjonsrapporten må forøvrig sees i sammenheng med Kapittel 26 – Tiltak (s. 640 – 658). Her er forbundenes prioriterte ønsker og kommisjonens forslag til tiltak listet opp (s. 651 -658). De mer omfattende innspill fra KFR ved 4 brev og dokumentet «Skuffelsen» er ikke nevnt.

Oppnevning

Stortinget traff 14.juni 2018 vedtak, ref. Innstilling 408 S (2017 – 2018) fra Stortingets presidentskap, om å oppnevne en uavhengig kommisjon for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. Den 9. mai 2019 innfortolket kommisjonen skogfinnene i mandatet.

Kommisjonens sammensetning (12 medlemmer, s 107 - 108)

Leder Dagfinn Høybråten, generalsekretær i Kirkens nødhjelp

- Ivar Bjørklund, prof. emeritus, kulturvitenskap/UiT
- Anne Kristin Gurak, seniorrådgiver på Arran, Hamarøy
- Håkon Hammerstrand, historiker, prosjektleder/Saemien Sijte, Nærøysund
- Per Oskar Kjølås, biskop emeritus, Tromsø
- Pia Lane, prof.i flerspråklighet ved Senter for flerspråklighet Universitetet i Oslo
- Marit Myrvoll, sosialantropolog, forsker ved Samisk nasjonal kompetansetjeneste, psykisk helsevern og rus, Tromsø
- Einar Niemi prof. emeritus i Historie UiT
- Anne Julie Semb, dekan, samfunnsvitenskapelig fakultet UiO, Oslo
- Liv Inger Somby, avdelingsdirektør for kommunikasjon på Sametinget, Kautokeino

- Aslak Syse prof. emeritus i rettsvitenskap UiO, Oslo
- Ketil Zakariassen, førsteamanuensis i moderne historie ved UiT, Tromsø.

Merknad: Dette er på ingen måte en nøytral forsamling. Fire personer direkte fra samiske institusjoner, her også Avdelingsdirektør for kommunikasjon på Sametinget. Høybråten har som generalsekretær i Nordisk råd 21.01.2014 skrevet om: «Arktisk - levende region». Han viser til urfolksrettigheter. Bjørklund har bla. arbeidet med samisk reindrift som pastoral tilpasningsform og dens økonomiske og politiske integrasjon i den norske stat. Kjølås har vært prest i Kautokeino og Karasjok, prost i indre Finnmark samt konsulent og leder i nordsamisk bibeloversettelse. Zakariassen har arbeidet med et bredt spekter av tema innen moderne samisk, kvensk og nordnorsk historie. Einar Niemi har bred erfaring fra nordnorsk, kvensk, norskfinsk og nordkalothistorie, og deltok også i Samekulturutvalget på 1980- tallet. Han har også vært sentral i styringa av forskningsprogrammet: «Samisk og kvensk språk, historie og kultur». Sannhets- og forsonings- kommisjonen har slik hatt særlig bred kunnskap om samiske forhold. Det var ingen direkte fra kvensk/norskfinske miljø i kommisjonen. Det sies også (s. 107) at NKF i stor grad la til rette for en samlende prosess for kvenene. Noe som er direkte feil. NKR har på ingen måte sikret felles innspill fra kvenbevegelsen, men direkte motarbeidet et kvensk samarbeid som burde vært en selvfølge.

I en fotnote (s 107, merknad 12), er det også en feil vedrørende Kvensk – Finsk riksforbund (KFR) som blir kalt Norsk Finsk Riks forbund. Her nevnes heller ikke at Kvenlandforbundet (KLF) med medlemmer også i Finland og Sverige, fortsatt eksisterer som internasjonal overbygning til bla. KFR, og forbundet kan representere kvener/norskfinner på nordisk plan og i Finsk- ugrisk verdens- kongress som det eneste nordiske kvensk/norskfinske organ.

Vi hadde fra KFR fremmet 4 åpne brev med flere vedlegg, som historisk og eller sosialpolitisk var saklig begrunnet, samt et større dokument, «Skuffelsen». Ingen av disse åpne dokumenter er nevnt i dokumentlisten, hvor i alt ca.1032 dokumenter er listet (s. 669 – 698). Våre dokument er heller ikke nevnt som merknad/fotnote til punkter, med to nesten uvesentlige unntak og da bare ved henvisning til person, ikke dokument.

Et av KFRs vedlegg til brev nr. 4 til kommisjonen nevnes her spesielt. Det gjelder et 8 siders dokument fra Einar Niemi og Julie Semb fra 11.02.2009, oppdatert 22.05.2009 med tittel; «Forskningsetisk kontekst: Historisk urett og forskning som overgrep». Det var fra KFR ment som en «pasning», (for å si det med fotballspråket), til Niemi spesielt. Han kunne her gått videre med egen omfattende kritikk i dette dokumentet. Her nevnes noen punkter fra dokumentet som burde vært omtalt: 1) Forskjellsbehandlingen av kvener/norskfinner og samer, 2) Opplysning om aksjonsforskningen fra UiT, 3) Finnmarksloven av 2005, overføring av all såkalt statsgrunn til Finnmarkseiendommen med et styre fra Finnmark fylkeskommune og Sametinget, ytterligere er et utslag av samisk statsbygging, 4) Innen næringsområdet er mest iøynefallende at tamrein er definert som en eksklusiv samisk næring, 5) Det er utvilsomt samtidig en tendens til bevisst usynliggjøring av det kvenske, som et utslag av et ønske om å unngå konkurranse om minoritetspolitikken, 6) I det sentrale arbeidet er kvenenes historie og situasjon i dag omtalt kun i en fotnote, 7) Det er viktig å merke seg at det i samisk forskningsmiljø har vært interesse i spørsmålet om samisk forskning bør underlegges andre, til dels konkurrerende forskningsetiske prinsipper enn dem som gjelder for annen forskning.(Er det mulig at noen i samisk forskning tror på dette?)

Ingen av disse strukturelle og organisatoriske mangler og feil er omtalt i Sannhets- og forsonings- kommisjonens kjempedokument. Selv om Niemi, iflg. Rossaviks artikkel i Aftenposten lørdag 17. juni 2023, skal ha vært klar for å bli med på en særuttalelse, slik professor Aslak Syse fremmet, (s. 662 – 663), omtaler han ikke noen av disse forhold. Også Niemis opplesning fra kommisjonsrapporten virket som en støtte til den samiske framstilling, slik også hans foredrag på Litteraturhuset i Oslo mandag 17.04.23 gjorde. Påstanden om at NKF skal ha lagt til rette for en

samlende prosess for kvenene er saklig feil. NKF har ingen eksempler på tiltak for samarbeide innen kvenbevegelsen.

Merk at når man eksponerer seg med full skikkelse og stemme i flere timer på TV: «Vi leser-Norge lytter», fremstår man som sannhetsvitne og del av kommisjonens konklusjoner.

Sekretariatet (s.108)

Stortingets administrasjon bisto Sannhets- og forsoningskommisjonen i oppstarten. (Bjørn Arne Steine og Ingrid Sand). Sekretariatet har siden tiltredelsen i januar 2019 hatt tilhold ved UiT. En samisk ansatt ved UiT bisto i starten. Sekretariatet bestod av:

- Sekretariatsleder Liss- Ellen Ramstad
- Seniorrådgiver Inger Elin Kristina Utsi
- Utreder Cathrine Baglo (Sluttet i oktober 2021)
- Fra medio august tiltrådte Anna- Kaisa Räisänen i halv utredelsesstilling, etter kritikk om manglende kvensk og finsk kompetanse i sekretariatet. Senere hel stilling.
- Fra april 2021 tiltrådte utreder Torkel Rasmussen
- Fra november 2021 tiltrådte utreder Isak Andersen Turi

Studentassistentene Eva Hanneli Saariniemi og Jon- Christer Mudenia ved UiT har siden sommeren 2020 vært tilknyttet sekretariatet.

Sekretariatsleder **Ramstad** har master i rettssosiologi og har siden 2007 vært seniorrådgiver ved Sametinget, 2015 – 2016 utvalgssekretær ved KMD for Samisk språkutvalg som avga NOU 2016: 18 Hjertespråket.

Seniorrådgiver **Utsi** har økonomi og journalistutdannelse, har bla. vært kommunikasjonsrådgiver ved UiT, har sittet en periode på Sametinget samt vær vararepresentant for Muotka da hun ble valgt inn i Sametingsrådet.

Utreder **Baglo** har hovedfag i arkeologi og disputerte i 2011 på en doktorgrad om utstilling av samer i Europa og Amerika. Fra 2001- 2002 var hun prosjektleder for forvaltning av Skoltebyen i Neiden på oppdrag fra Sametinget. Siden har hun vært tilknyttet UiT og bla. hatt flere forskningsprosjekter om samisk identitet og kultur.

Utreder **Räisänen** har jobbet som faglig ansvarlig (kvensk språk og kultur) ved Kvensk institutt i Børselv. Hun var i perioden i ferd med å avslutte doktorgrad om kvensk språk ved Universitetet i Oulu i Finland. Hun har finsk nasjonal bakgrunn.

Utreder **Rasmussen** har bakgrunn erfaring fra Samisk høyskole

Utreder **Turi** har bakgrunn som rådgiver ved Sametinget

Merknad: Dette er et nesten 100% samisk sekretariat lagt til UiT. Her har det norsk- samiske etnokratimiljø klart å ta kontroll over grunnlagsarbeidet for en tydeligvis lydør kommisjon, med Syse som et lite unntak.

I Avisa Ruijan Kaiku 18.03.2022 besværer leder i NKF, Kai-Petter Johansen seg over mangelen på kvener i sekretariatet. Han omtaler det som dårlig og nokså typisk at kvenene ikke får delta i de prosessene som angår dem, korrekt nok. I samme artikkel får han svar fra sekretariatsleder Liss- Ellen Ramstad som påpeker at: «Det må være en misforståelse at NKF fortsatt mener det er innenfor å kreve representasjon i sekretariatet. Dette kan vi ikke imøtekomme fordi sekretariatet består av offentlig ansatte som kun svarer til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sekretariatet har blitt rekruttert fra personer som har søk på utlyste stillinger.»

Det faktum som her avdekkes, er at ingen av de tre kvensk/norskfinske forbund innen kvenbevegelsen var brakt inn i saken om hvordan sette sammen et balansert sekretariat og heller ikke i utlysingsprosessen. Det norsk- samiske etnokratimiljø (ved UiT) hadde her tatt hele styringen.

Ramstad har selvsagt rett i at å mase om dette 4 år etter at kommisjonen ble opprettet i 2018, er ikke slik byråkratiets forvaltning fungerer. Men hennes svar virker ganske arrogant; hun kunne ha formidlet spørsmålet om saken til kommisjonen. Samene tok her kontroll over prosessen etter at KMDs (SAMIs) forslag om egen samisk sannhets- og forsoningskomisjon under Sametinget gikk tapt tidligere i prosessen.

Stortingets bakgrunn for kommisjonen (s.108)

«Norske myndigheter har i perioder fram til slutten av 1900- tallet ført en politikk overfor samene, kvenene og norsk- finnene som fikk alvorlige negative konsekvenser for deres kultur, språk, identitet og levekår Denne politikk betegnes ofte som fornorskingspolitikk. Både rettslig og faktisk har det i løpet av de siste tre tiår vært gjennomført tiltak for å bøte på dette». Sitat slutt.

Merknad: Selv om det i fortsettelsen innrømmes at særlig samenes rettigheter har blitt styrket gjennom en rekke lover og institusjoner i perioden, framstår dette og fortsettelsen som om begge minoriteter har stått overfor samme diskriminering. Det er jo aldeles feil framstilling. Her skal bare nevnes :

I samme periode er samisk etnopolitisk kontroll og påvirkning av utviklingen styrket ved KMDs senere KDDs minoritetspolitiske avdeling, (Same- og minoritetspolitiske avdeling – SAMI, senere Avdeling for samer og nasjonale minoriteter -ASNM). Dette slik at de mange samiske ansatte ved denne avdelingen og ingen fra de nasjonale minoriteter, gir samisk kontroll på politikken. Dette desto mer som man i hele perioden har hatt en samisk statssekretær for saksfeltet.

Det bør her, uten å nevne politikken/utviklingen før 1990- tallet, være nok å vise til to forhold fra de siste 30 år:

- 1) Telemarkforsknings rapport av 05.03-2020 er en svært kritisk rapport om den nasjonale håndtering av de nasjonale minoriteter. De foreslår faktisk at SAMI bør nedlegges og nyopprettes som direktorat under Kulturdepartementet. Kontaktforum (SAMIs årlige møte med minoritetene) er mest for KMD, ikke for minoritetene, må endres til reell dialog – medbestemmelse, det er brudd på prinsippene om likeverd, ikke- diskriminering, ikke i tråd med internasjonale forpliktelser, jfr. bla. FNs menneskerettskonvensjoner.
- 2) Mediebedriftenes mfl. høringsbrev 29.02.2020, et svar på KMDs brev av 29.11.2019 om endring av sameloven mv., og utkast til veileder for kommuner og fylkeskommuner. De fremmer her kritiske merknader til ny samelov § 4 – 2 (rett til konsultasjoner), og til forslag om endring av offentlighetsloven § 19 -(Unntak for dokumenter som blir utveksla under konsultasjoner med Sametinget og samiske organisasjoner). De sier videre at: «Den hjemmel for å unnta dokumenter i konsultasjoner med Sametinget og samiske organisasjoner som kom inn i gjeldende offentlighets lov (Ot.prp. nr. 102 (2004 – 2005) bør oppheves, da hjemmelen var innført uten alminnelig behandling eller høringsrunde.» De kvenske og norskfinske organisasjoner var ikke på KMDs hørings liste, selv om vi bebor og har rettigheter i de samme områder som samene.

Norges minoritetspolitikk er samepolitikk og bryter med FNs menneskerettskonvensjoner, redegjort for bla. ved NKF's (og KØs) rettsutvalgs juridiske utredning ved advokat Geir Johan Nilsen av 31.12.2017. (AAECO - #23401479-v2- Menneskerettigheter). Kommisjonen ble varslet om dette i Åpent brev 28.11.2019 side 4).

Tema

Tema for kommisjonens arbeid er norske myndigheters fornorskingspolitikk overfor samer og kvener/norskfinner og de konsekvenser denne politikk har hatt for enkeltindivider og grupper og for forholdet mellom majoritetsbefolkning og nevnte minoriteter. Herunder deres bruk av eget språk.

Merknad: Dette punkt gir faktisk grunnlag for å gå i dybden på forskjellsbehandling av minoritetene, men også til å unngå det, noe kommisjonen har gjort.

Formål

Granskingens formål er å legge grunnlag for anerkjennelse av minoritetenes erfaringer i møte med norske myndigheters politikk og konsekvenser. Hovedmålsetting er å etablere felles forståelse av politikken.

Merknad: Anerkjennelse av minoritetene burde jo gjelde også prinsipielle historiske og forvaltningspraktiske spørsmål som er reist i KRFs brev nr. 1 til 4 og i dokumentet «Skuffelsen». Disse KFR- dokument kunne balansert noe av den omfattende samiske fortids lidelseshistorier med realitetene fra dagens situasjon.

Begrepet **felles** (s 109) her virker begrensende for å gå i dybden på forskjellene. Hvorfor skal kvener/norskfinner se seg tjent med felles forståelse? Sammenligner man økonomien får de kvensk/norskfinske organisasjoner 2 til 3 øre for hver hundre kroner til samene. Dette sammenholdt med at NRK har en egen stor samisk Radio/TV avdeling, og en rekke samiske aviser, bidrar til at all offentlig rapportering fra Nord- Norge over tid blir helt skeiv. Med Finnmarkseiendommen er samene også gitt mulighet til å overkjøre fellesskapets og den kvenske/norsk- finske minoritets krav og ønsker i de samme områder. Slike forhold skaper motsetninger mellom folkegruppene.

Kommisjonens oppgave er tredelt

1. Mest viktig er å undersøke og beskrive norske myndigheters politikk/virksomhet overfor minoritetene lokalt, regionalt og nasjonalt, her under skolevesenets rolle samt bla. religiøse, akademiske, kulturelle eller sosiale institusjoners og organisasjoners virksomhet. Dvs. se på den historiske utvikling fra rundt 1800 og frem til i dag.
2. Kommisjonen skal også se ettervirkningene av fornorskingspolitikken i dag, fremst knyttet til samisk og kvensk/finsk språk og kultur.
3. Fremme forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetene og øke den generelle kunnskapen om samiske og kvensk/norskfinsk historie og kultur i dag.

Merknad: De listede oppgaver gir mulighet til å gå i dybden på begge nasjonale minoriteter. Oppgavene er imidlertid snevret inn til « fra rundt 1800-tallet». Vi (KFR) har i åpent brev nr. 2 av 15.09.2020, s.8, påpekt at tidshorisonten bakover bør forlenges med ca. 50 år til første halvdel av 1700-tallet. Dette fordi det finnes flere skriftlige kilder fra den tiden som klart motsier at samene skal være den eldste befolkning i Nord- Norge. Vi har også vist til Telemarksforsknings rapport (05.03.2020) som foreslår at KMDs SAMI har behandlet de nasjonale minoriteter så dårlig at den bør nedlegges og erstattes at et direktorat under annet departement. Dvs. vi har påpekt store mangler i styring, administrasjon og forvaltning (KFRs brev nr. 2 s.5 -7 til kommisjonen), noe som ikke gjenspeiles i oppgavene. Kommisjonen burde ubetinget også ha omtalt mangler i eksisterende forvaltning. Behendig viser kommisjonen stadig til de enkeltes personlige erfaring og slik avledes oppmerksomheten fra forvaltningen, som tross fornorskningen også, i tidens ånd, søkte «forbedring» av levekårene, spesielt for samene.

Metode (s 110).

Kommisjonen skal legge opp til et systematisk og nært gruppearbeid med berørte miljø og organisasjoner. Kommisjonen skal ferdigstille sitt arbeid innen 01.09.2022, senere utsatt til 01.06.2023. Mandat er gitt av Stortinget etter Innst. 408 S (2017 – 2018). Kommisjonen kan om den finner det formålstjenlig avgi delrapporter under veis. Kommisjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskning og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling. Det framgår imidlertid at om de finner kunnskapshull i eksisterende forskning, kan de selv eller med hjelp fra samarbeidende partnere, undersøke arkiv eller annen aktuell kilde.

Kommisjonen har innfortolket skogfinnene i mandatet på møte 09.05.2019, noe som ble tatt opp med Stortinget 18.06.2019. Jfr. kommisjonens årsberetning til Stortinget 1919.

Merknad: Vi har ingen bemerkninger til de skisserte metoder. Når en imidlertid ser sekretariatets bakgrunn, i sammenheng med de omfattende samiske klageskrik, over gamle norske forsømmelser og hvor kvener og norskfinner blir et haleheng, kan en ikke si at kommisjonen har maktet å løse de listede oppgaver på en fremtidsrettet måte som det var krav om. Å ta utgangspunkt i gjeldende forskning, jfr. kjent aksjonsforskning ved UiT, virker ikke tillitsvekkende for kvener/norskfinner.

Etnisitet, gruppetilhørighet og identitet (s.111)

Av mandatet fremgår at kommisjonen under arbeidet skal ta hensyn til et stort mangfold innad i gruppene og til forskjellene mellom gruppene. Etnisitet er fremst et spørsmål om i hvilken grad folk gjør ulike kulturelle trekk relevante for spørsmålet om hvem som tilhører deres egen gruppe.

Merknad: Innen den kvensk/norskfinske minoritet er det tre forbund (og et uavhengig lag - KØ/Kven-Østlandet). Det skyldes bla. at kvensk for noen var og er et så sterkt skjellsord at enkelte ikke ønsket det som egen benevnelse. Ser en nærmere på utviklingen kan det heller ikke være tvil om at norske myndigheter, og den samiske eliten med makt innen minoritetsfeltet, har spilt på og utnyttet de indre kvenske/norskfinske motsetninger. Særlig NKF som er størst, må ta et ansvar for manglende forsøk på internt samarbeid i bevegelsen. I stedet har de dyrket motsetningene, her under også kastet ut enkeltmedlemmer og hele lokallag i en slags «hemmelighet» med henvisning til personlige forhold. Dersom myndighetene hadde ønsket alt vel for minoriteten kunne de sterkt ha påvirket dem til indre samarbeid.

Alt tirsdag 20. juni 2023, bare 20 dager etter at kommisjonen hadde levert sin innstilling, hadde Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite et møte med de tre kvensk/norskfinske forbund i Børselv. Senterpartimannen Nils T. Bjørke, som også sitter i presidentskapet, ga her i et presseintervju (Ruijan Kaiku 07.08.2023), klare anbefalinger til miljøene om å bli enige, slik at de kan komme til komiteen med felles budskap. Det gir bedre resultat og er lettere for komiteen å håndtere. I stedet har vi sett at avisa Ruijan Kaiku og leder NKF har dyrket konspirasjons teorier om et mobiltelefonhylster hos generalsekretæren i KFR som om det skulle være et pistolhylster, også etter Stortingets møter 20.juni 2023 uten kontakt med leder i KFR. Jfr. Ruijan Kaiku 11.12.2023 s. 6 – til 9.

Særlig om benevnelsen Kven (s 113)

Regjeringen benytter betegnelsen **kvener/norskfinner** om gruppen, men har samtidig understreket at det ut fra selvidentifiseringsprinsippet er full frihet for den enkelte og institusjoner til å utforme og uttrykke sin identitet og tilhørighet på ulike måter.

Kommisjonen mener at i deler av mandatet antydes en forskjell da ordet «og» noen ganger nyttes mellom « kvener og norskfinner». Mandatet er slik uklart i begrepsbruken.

Kommisjonen har i rapporten hovedsakelig valgt å bruke benevnelsen «kvener» som navn på gruppen som de finner mest ryddig og dekkende historisk så vel som i dagens situasjon.

Kommisjonen vil utover dette så langt det er mulig bruke egenbenevnelsen og benevnelser i refererte kilder. Kommisjonen vektlegger at **kvensk** er et nasjonalt minoritets språk i Norge.

Merknad: Vi finner kommisjonens påstand om uklarhet i mandatet om navn på gruppen unødvendig spissfindig. Begrepet kven har, særlig i Øst -Finnmark, vært et sterkt skjellsord slik at mange ikke ville bruke begrepet om seg selv. Etter etablering av NKF, med første kjerne i Børselv og Skibotn, ble etter hvert Norsk - Finsk forbund (NFF) opprettet. NKF, som hadde tatt initiativet til etablering av Kvenlandsforbundet (KLF), med representanter også i Finland og Sverige, meldte seg ut av KLF. Noen fra NKF, bla. tidligere medstifter og flereårig NKFs leder Seppola, fortsatte imidlertid arbeidet med KLF. Det har etter hvert resultert i at den norske delen av KLF nå heter Kvensk-Finsk riksforbund (KFR) og slik har en «fot» innen for det nordiske samarbeid og en

ledende rolle i «Finsk- ugrisk verdenskongress,», på vegne av kvener/norskfinner i Norge og Norden.

Når det gjelder kommisjonens henvisning til historien kan man konstatere; etter at gamle Kvenland, med kjerneområde Pirkala (Tampere – Hämenlinnaegnen), gikk i oppløsning på 12- 13 hundretallet, fortsatte man i Norge å kalle folket kvener og språket kvensk eller karelsk. Dvs. også landet sør- «grensen», øst- «kjølen» ble i Norge kalt for Kvenland og det finske språk kalt kvensk eller karelsk. Et språk også de norske sjøfinner, (ikke lappene) talte, tillike med de senere ankomne kvener. Dvs. at «gammel»- kvensk opprinnelig var finske dialekter. Merk at Det nye testamentet var oversatt til finsk alt på midten av 1500-tallet (Waasa – Agricola), og hele bibelen på 16-, 17- og 18- hundretallet. Selv Læstadius talte og skrev på finsk. I min familie er det bevart en finsk bibel fra slutten av 1800-tallet så språket i gamle Tana var finsk på begynnelsen av 1900- tallet. Dagens kvensk er rester av disse finske dialekter og finsk skriftspråk, og har på grunn av norsk isolering mot Finland tatt opp norske og samiske ord . Kvensk er ikke talespråk i noen bygder eller bydeler mer og mangler forøvrig både lærere og ikke minst **elever**. Språket mangler også ord for moderniteter. Jevnfør den voldsomme samfunns-, kommunikasjons- og teknologiske utvikling etter 2. verdenskrig.

Kommisjonen er gjort oppmerksom på at, av tre forbund, vil to forbund ha finsk som gruppens skriftspråk, videre at 90 -95 % av elever/foreldre som kan velge, ønsker finsk, ikke kvensk. Dvs. at de ca. tusen elever (barn) som år 2000 hadde finsk, er gått ned til ca. 400, herav ca. 390 som tar finsk i barneskolen. Et forsvinnende lite antall barn tar kvensk (i deler av) barneskolen, ingen i videregående skole. Det finnes altså ikke grunnlag for lærerutdannelse i kvensk. Uten finsk dør kvensken.

Kommisjonen er gjort kjent med disse fakta i form av 4 åpne brev som det ikke refereres til i fotnoter, og heller ikke er tatt med i dokumentlisten i kommisjonsrapporten. Spesielt vises til KFRs brev nr. 3 av 31.03.2022, hvor både leder Høybråten, Niemi og Lane er utfordret, uten respons.

Fornorskingspolitikk og fornorsking (s 115)

Mandatet har søkelys på fornorskingspolitikk, dvs. norske myndigheters politikk og virksomhet overfor minoritetene lokalt, regionalt og sentralt fra år 1800 og frem til i dag. Fornorskingspolitikk er den norske varianten av assimilasjonspolitik, målrettet på alle nivå for at minoritetene skulle gi opp sine språk og kulturelle særtrekk. Segregering og apartheid var dog ikke anvendt selv om uretten har hatt ulike former. Kommisjonen påpeker at man også har avdekket pågående urett i form av diskriminering og manglende anerkjennelse av samer, kvener og skogfinner i Norge. Et annet eksempel er manglende gjennomføring av vedtatt politikk. Jfr. begrepet «urett (s117).

Merknad: Ved å holde fast ved «fra 1800» unngår man helt å referere til flere skriftlige kilder fra 1700- årene som klart dokumentere at lappene (senere, samene) på ingen måte sikkert var den eldste befolkning i Finnmark, noe som er kildedokumentert i KFRs 4 åpne brev til Kommisjonen. Se spesielt brev nr. 2 av 15.09.2020 fra s. 2, om forhold som kommisjonen ikke berører.

På denne måten blir forskjellene i politikk overfor samer og de nasjonale minoriteter skjult. Det kan se ut som om gruppene er diskriminert likt. Man unngår også å nevne at det sitter flere samer i Nasjonalt institutt for menneskerettigheter (NIM) og i KDD (AUNM), men ingen fra de kvensk/norskfinske organisasjoner eller fra andre nasjonale minoriteter. Betydningen av at man nå i mer en 30 år, under ulike regjeringer, har benyttet en same som statssekretær, berøres ikke. Det skjules slik, at man har gjort samene til et «herrefolk» i minoritetspolitikken overfor de nasjonale minoriteter. Det bør være kjent at det var NIM som la grunnlaget for at en samisk leder ved AUNM, kunne utvikle og signere et brev til Europarådet om at finsk skulle strykes som minoritets språk i Norge, til tross for at finsk er det eldste minoritetsspråk i Norge. (Se KDDs brev til Europarådet av 13. februar 2020). KFR og NFF var ikke konsultert, heller ikke de ca. 90% av foreldre/barn som ønsker finsk som skriftspråk, ble orientert om dette. Den samiskdominerende AUNM/KDD driver og saboterer utvikling av finsk i kvensk/norskfinsk bevegelse.

Historisk kartlegging (s117)

Kommisjonen har i samsvar med mandatet tatt utgangspunkt i eksisterende forskning hvor den viktigste oppgave er å undersøke og beskrive norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer, kvener/norskfinner, lokalt, regionalt og nasjonalt. Store deler av den historiske kartleggingen har et eksplisitt søkelys på myndighetenes politikk, virksomhet og virkningen. Kommisjonen har inkludert religiøse, akademiske, kulturelle og sosiale institusjoner og organisasjoners virksomhet, samt beskrevet virkemidler som ble tatt i bruk. De sier også at det ofte vil være vanskelig å si noe sikkert om nåtidige tilstander er virkning av fornorskingspolitikk eller skyldes andre forhold, f.eks. den dramatiske effekten sentralisering og urbanisering fikk for fornorskingen. Kommisjonen har også søkt å synliggjøre motstanden mot fornorskingspolitikken og skal legge fram forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritets- befolkningen.

Merknad: Innledningsvis viser vi til våre merknader foran til Kommisjonens sammensetning og til Oppgaver.

I brev nr. 2 (15.09.2020) og brev 3 (31.03.2022) fra KFR til kommisjonen har vi redegjort for viktige historiske dokument. Nedenfor er listet opp og sitert fra en rekke dokument som klargjør at lappene, senere kalt samer, neppe kan være den opprinnelige befolkning i Nord- Norge:

- En rekke kilder fra 1000 – 1300-tallet viser norsk tilstedeværelse i nordområdene også på Kolahalvøya. Jfr. Trond Gabrielsen, historiker fra HIFO, foredrag i Oslo 23.03.2023 – Kvener det glemte folket. Jfr. også Torfeus Norgeshistorie, bind VI, s. 253 hvor det vises til finsk skipsbyggerkunst nord ved Tjaldasund- område HIN for kongepretendent Harald Gille år 1139/40. (Tjeldsund - Hinnøya)
- Steinar Pedersens henvisning til det islandske skrift Rimbegla og påstand om at Malangen sannsynligvis dannet en grense mellom norsk og samisk bosetting til 1200- tallet er dokumentert som feil. Det finns over tyvetalls dokument som beskriver Trines på Kola (Innløpet til Hvitehavet) som norsk grense mot Bjarmeland (Hvitehavet) helt fra rikssamlingen på 800- tallet (Harald Hårfagre). Bjarmeland var forøvrig norsk skatteland til midten av 1200- tallet.
- I følge finske kilder kom lappene (Void) til Onega - Ladoga- og Saimasjøområdet i perioden 1500 f.Kr. til ca. Krf og at de gjennomgikk et språkskifte til nærmere finsk. Og at de senere pga. finsk bonde/jordbruksekspanasjon (folketallsøkning), ble trengt nordover og østover. Flere stedsnavn helt syd i Finland eksisterer fortsatt, som et minne om dette, jfr. Lappenranta (Villmann strand), Lappijervi (Lapptresk), Lapoa Lappi. I Tervola sokn ved Kemijoki (nord- Kemi stad) fantes en Lappinkylläniemi (Lappelandsbynes) fram til ca.1650.
- Begrepene same og sapme er de samme ordene som på finsk - suomalaisen og Soumi som kommer av Suo- maa (Våt- myrland), jfr. fortsatt landstigning i Finland. Allerede i Johannes Schefferus bok «Laponia» fra 1673 framgår at suomi og sabme er samme ord. Jevnfør også brev fra Gustav Wasa 1552 til Christoffer Huitfeldt, lensherre på Bergen hus, hvor han hevder at lappene til alle tider har vært svenske undersåtter. Rimelig forståelig da lappene da enda hadde sine (hoved) bosettings områder i Syd- Finland.
- Lagmann Peder Hansen i Steigen 1596 (dansk kanseli, skapsaker) sier; «Sjøfinnerne bor VEST kjølen, fanger fisk i sjø og ferskvann, bygger jekter, boder og lastedragere som fører fisk til Bergen (Peruna). Deres skogshogst er inde i fjordene hos dem selv. På den annen side av fjell-| «ryggen har lappene deres tilholdssteder og skatter til svenske kongen». Alt under Håkon Håkonsons tid hadde sjøfinnerne anerkjent den norske kongens overhøyhet.
- I følge Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1742 - 45 heter det; «Om finnene i alminnelighet er at bemerke, at de ere de rette og ældste Indvaanere af Finnmarken og paaholdne af deres gamle Dragt, Sæder og Tungemål. Disse finner ere nu adskillige Slags, som dog ikke differere i Tungemål, Dragt og Sæder men allene i Nærings Maaden. De såkaldete Qvæner ere fra Sverige Torne - Lapland og Storfinland hit overkomne Svenske bønder som på Norsk Grund have røddet og bygget, og blive stadi og paa eet Sted boende. De ere gemeenlig gode Jord-

Dyrkere og Elve – Fiskere og nære seg fornemmelig deraf. Som de i Sprog og Sæder hold sig meget til de Norske Sø – Finner, så kan de følgelig til disse regnes. Det stor Finlandske Sprog, som Nord i Norge og kaldes det Karelske eller det Qvænske differerer fra det Lappiske at den ene Nation ei forstaar den anden. I Lappenes tungemaal ere mange Ord, som med det Stor – Finlandske eller kaldet det Karelske have en Overensstemmelse». Merk: Disse protokoller er et viktig embetsdokument som skulle kunne brukes av Danmark – Norge som bakgrunn i internasjonale forhandlinger. (med Sverige og Russland).

- Prest og historiker Hans Hammond har i 1787 bearbeidet og utgitt Thomas von Westens memoarer (dagbøker) og skriver; «Ved finner forstår jeg ingen andre her end de saakalte Finner de, der beboe Stor Hertugdømmet Finland og staa under svenske Krone, saa og de der beboe Finmarken i Norge og ære det danske Scepter.
- Den store folketelling (første ordinær som tok med kvinner og barn) i Norge – Danmark i 1769 viser stor gammel kvensk – norsk finsk befolkning i Norge, og svært få lapper. Tallrekkene her er svært interessante.
- Kirkedepartementets skriv av 16.09.1872 om gudstjeneste, konfirmasjon mv. i språkblandingsdistrikter, hvor kvensk/norskfinske barn ble påtvunget samisk i forbindelse med skole og kirkelige handlinger. Dette var mulig da folk ofte var helt eller delvis to språklige (Finsk og Lappisk), noen ganger tre språklige, med norsk i tillegg, i slike språkblandingsdistrikter. Jfr. at av 10 familier i Kautokeino i 1807 var 8 finskspråklige og to lappiskspråklige (senere kalt samiske). Mine egne foreldre var trespråklige men de hadde bodd mange år i Vardø hvor norsk var dominerende språk, selv om finsk og lappisk forekom, særlig finsk og badstukultur.
- Finske kilder sier også at samisk på ingen måte var Nordkalottens opprinnessspråk. Noen nyere finske kilder er redegjort for i vårt brev nr. 1 av 28.11.2019 s.8, til kommisjonen.
- Til slutt nevnes juridisk betenkning av advokat Geir Johan Nilsen av 31.12.2017: «Forskjellsbehandling av samer og kvener». Det framgår her klart begrunnet at vi i Norge har brutt FNs menneskerettskonvensjoner av 1965, 1966 og 1989, dvs. motvirket prinsippene om likhet, likeverd og like muligheter. Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse.

Sett i sammenheng med momenter nevnt foran har denne forskjellsbehandling fortsatt i hele kommisjonens arbeidstid fra 2018 – 2023, uten at kommisjonen har berørt disse forhold og i stedet fylt opp kommisjonsrapporten med overveiende samisk lidelseshistorier, uten at det redegjøres for alle de tiltak som nasjonalt er gjort positivt for samene og negativt for kvener/norskfinner. Myndighetene forskriftfestet i 2022 at personer som har flyttet til Norge etter 1950, eller deres etterkommere, ikke kan inngå i de nasjonale minoriteter. Dette sett i sammenheng med KDDs (AUNMs) brev til Europarådet om at finsk ikke er minoritetsspråk i Norge, setter en sperre for de 90 % av kvenske/norskfinske foreldre/barn som krever finsk skriftspråk. Det er et brudd på minoritetens rettigheter, ikke minst av FNs barnekonvensjon, noe som også kan sees som brudd på norsk lov. Da dårlig økonomi i kvenbevegelsen og det norsk-samiske etnokratiseringsmiljø legger lokk på kvenenes/norskfinnenes situasjon med brudd på vedtatte menneskerettskonvensjoner, bør kvenbevegelsens aktører nå sammen eller om nødvendig hver for seg, redegjøre skriftlig for situasjonen overfor FN og Europarådet.

Undersøkelse av virkninger og tiltak for forsoning (S 118)

Her fremgår at det i praksis ofte vil være vanskelig å si noe sikkert om nåtidige tilstander er virkning av fornorskingspolitikken eller skyldes andre forhold. Videre sies det at kommisjonen skal legge fram forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen.

Merknad: Dette virker som god bedømmelse av «nå» situasjonen og intensjoner. Likevel finnes det i kommisjonsrapporten ingen klar gjennomgåelse av situasjonen og forskjellsbehandlingen av minoritetene. Ved å nevne «minoritetsbefolkning» som en felles begrep for de to minoriteter

samer og kvener/norskfinner, skjules helt mulighetene for å gå i dybden på forskjellene i forhistorie og dagens situasjon, jevnfør her den økonomiske situasjon (2- 3 øre for kvener/norskfinske for hver 100,- kroner for samene). Videre kan vises til NRKSapmi med ca. 100 ansatte, som del av NRK, som medfører at nesten alle nyheter fra Nord- Norge får en totalt skjev framstilling. Dette medfører at vi i Norge har dårligere forhold for den kvensk/norskfinske minoritet enn de karelske minoriteter (finsk, 2 karelske språk og vepsisk med egne aviser, radio og tv) har i Russland. Hvor forøvrig et klart flertall velger finsk som deres skrift språk. Resultatet blir at det også i fortsettelsen egentlig legges opp til fortsatt forskjellsbehandling som skaper motsetning mellom minoritetene. Det presenteres ingen felles solid kunnskapsgrunnlag for forsoning. Derimot er innfelt en «boks om samiske begreper for forsoning (s 119).

Avgrensning (s 120)

Kommisjonen behandler ikke forvaltningssaker eller saker som er til behandling i andre organer.

Merknad: Slik har kommisjonen sikret seg mot å ta opp de «ubehagelige forskjeller» og unngå å berøre de pågående tiltak ensidig for samene i KDD (ASNM). Dvs. å prioritere lidelseshistorier hvor kvener/norskfinners situasjon blir et haleheng til det samiske som om situasjon er lik.

Kommisjonsmøter og samfunnskontrakt (s 120)

Kommisjonen har lagt opp til egne møter, ca. hver annen måned og utstrakt samfunnskontakt gjennom åpne møter, kaffemøter og møter med minoritetsorganisasjonene og andre aktører. I tillegg har representanter for kommisjonen deltatt på en rekke arenaer for å spre kjennskap til arbeidet og for å få innspill for bla. å skape tillit til eget arbeid og har hatt ca. 30 presseoppslag i måneden, samt fortløpende kontakt med de andre kommisjoner i Norden. Kommisjonen har også høsten 2022 utlyst en **kunstkonkurranse** med tema «Fornorsking og forsoning».

Merknad: Hele teksten er omfattende på et generelt sett og slik skapes et inntrykk av soliditet i dybde og bredde i kommisjonens arbeid. Men det legges ikke opp til noen senere dypdykk i mangler, f.eks. i historie og forskjellsbehandlingen. KFR har i 4 brev til kommisjonen redegjort for historie som til vanlig utelates/ties i hjel. Sosialpolitiske mangler og feil har vi også redegjort for, eks. Telemarkforskningsrapport hvor det fremgår at Same og minoritets politisk avdeling ved KMD, nå KDD bør nedlegges

Kommisjonens grunnlagsmateriale (s124)

Kommisjonen har selv samlet inn og mottatt omfattende materiale som enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner har ansett som viktig for å belyse fornorsking og urett, herunder stoff som omfatter forskning, minnemateriale, skjønnlitteratur og arkivmateriale med dokumenter, fotografi, lyd- og videoopptak. Et innholdsrikt arkivmateriale etterlates. En kildeliste (ca.1032 Kilder) vedlagt (s. 669 – 690) rapporten. I tillegg er det ved mange fotnoter gjennom hele rapporten vist til en rekke andre kilder.

Merknad: Det ser ut som kommisjonen likevel har utelatt flere kilder. Vi finner ingen henvisning til 4 brev og et større dokument fra KFR hvor historie og samfunnsfaglige forhold, begrunnet, er omtalt.

Hvis dette ikke er historieforfalskning så har imidlertid kommisjonen sett bort fra eldre dokumentert historie og klart dokumenterte henvisninger til FN og andre internasjonale konvensjoner som Norge har undertegnet.

Eksisterende forskning (s 124)

Det foreligger en forholdsvis stor forskningslitteratur som er relevant for kommisjonens arbeid. Det er mer forskning og rapporter om nordsamiske forhold enn om de andre gruppene. Mye av den eksisterende forskning omhandler fornorskingspolitikken overfor samer og kvener i områdene nord

for Lyngen, særlig er skole- og språkforhold i Nord- Troms og Finnmark gjennomgått. I tillegg er en rekke bygdebøker mv. med relevans gjennomgått.

Merknad: Den omfattende aksjonsforskning på samiske forhold omtales ikke. Også her blir kvenske forhold nærmest omtalt som om situasjonen og forholdene har vært tilnærmet like. Det gir et falskt bilde slik at man i etterfølgende kapitler også kan unngå å berøre de enorme forskjeller i behandling av samer og kvener/norskfinner. Den strukturelle forskjellbehandling i strid med FN konvensjoner nevnes ikke.

Personlige historier (s124)

Kommisjonen angir tre hovedmål med å få fram de personlige historiene; 1) Supplere kunnskap om fornorskning og urett, 2) Få fram samers, kvener og skogfinners perspektiver, 3) Å anerkjenne hverandres fortellinger og verdighet. De personlige historier har vært underlagt vanlige kildekritiske prinsipper. Hele 766 personlige historier er samlet inn.

Merknad: Den omfattende vektlegging av de personlige historier har dreid hele rapportens beskrivelser i retning av helt dominerende samiske lidelseshistorier, mens den strukturelle skjevhet i fortid og nåtid forbigås i sin helhet. Det faktum at Norge nå i mer enn 30 år, under flere regjeringer, har nyttet en samisk statssekretær for politisk koordinering av minoritetspolitikken over for de nasjonale minoriteter burde vært utredet. Jfr. Telemarkforskningsrapporten. Kommisjonen har sikret seg rett til å unnlate å referere til skriftlige innspill om strukturelle forhold og relevant historiske, jfr. en rekke historiske kilder fra 1700- årene. Her slås det også fast (fotnote) at kommisjonen har foretatt en offentlighetsvurdering av innhold i materiale og sikret at personer knyttet til sensitiv informasjon og tredjepartsopplysninger ikke har blitt offentliggjort. I våre innspill fra KFR hvor institusjoner og offentlige personer med ansvar for skjevheter i bla. forvaltning er slik ikke referert til. Et lokk blir lagt på opplysninger som burde vært relevant for sakens opplysning.

Intervju – Analyse av personlige historier (s125 -126)

Intervjuene er gjennomført av både sekretariatet og kommisjonsmedlemmer, også på lulesamisk og sørsamisk. Tematiske intervju om bla. fiskeri, duodji, tapt skolegang, helse, arealinngrep, reindrift, barnevern og religion er også gjennomført.

Innholdet er analysert tematisk og sortert etter demografi, kjønn, sted, språk, etnisitet, alder osv.

Merknad: Det begrunnes også her stor bredde i kommisjonens innsats, men hele teksten her og i etterfølgende kapitler skjuler den enorme forskjell i omtalen av samer og kvener/norskfinner. Merk også at det samisktunge sekretariatet har stått for deler av intervjuene. Ved de tematiske analyser har man konsekvent usynliggjort forskjellen i samiske og kvensk/-norskfinske forhold. Da duodji er nevnt kunne også kvensk/norsk finsk «käsiyö» vært nevnt/beskrevet, også flere kvensk/norskfinske håndverk som smedarbeid, snekring, neverfletting, skomakerarbeid, slede- og båtbygging mv.

Psykososialstøtte (s 126)

Kommisjonen inngikk, i dialog med Helse Nord RHF, en samarbeidsavtale med Sami Klinikka som resulterte i et samarbeide med Finnmarkssykehuset gjennom samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS) som har bidratt med spesialhelsetjenester i psykiatri og gitt kulturkompetente medisinskfaglige råd. I des.2019 gjennomførte deler av kommisjonen et kurs med SANKS om hvordan møte traumatiserte i arbeidet. Fire terapeuter har vært tilknyttet kommisjonens arbeid. Videre påstås at SANKS har kompetanse i kulturtilpasset helsetjeneste som også kvener og skogfinner kan ha nytte av. I alt er gitt 126 støtte samtaler.

Merknad: Slik spesialhelsetjeneste finnes ikke for den kvensk/norskfinske eller den skogfinske minoritet.

Hvorvidt kvener/norskfinner eller skogfinner vil finne det naturlig å lene seg på samisk spesialhelse- tjeneste slik kommisjonen synes å antyde, kommer som en overraskelse.

Arkivgransking og kommisjonens arkiv (s127)

Kommisjonen har gjennomført arkivgransking bla. I statsarkivene i Hamar og i Tromsø, og i samiske arkiv i Kautokeino og Trondheim, samt bestilt to eksterne arkivgranskinger, vedrørende skogfinnene. Kommisjonen har også bedt om innsyn i arkivene til en rekke organer bla. KMD, UD, NRK, Utdanningsdirektoratet og Sametinget.

En arkivavtale er inngått med UiT. Sekretariatet foretok arkiveringen og forvaltet dette under arbeidet. Arkivet vil bli levert Arkivverket, Video fra enkelte åpne møter og personlige historier som er offentlige blir offentlig tilgjengelig i Digitalarkivet, mens materiale som er skjermet ligger i klausulert arkiv. Det siste forvaltes av Arkivverket etter retningslinjer for innsyn fastsatt av kommisjonen.

Merknad: Det har slik vært tilgang til omfattende arkivmateriale om samiske forhold. For å kompensere for denne skjevhet, kunne man bedt om innsyn i arkivene til de tre kvenske forbund som klart ville kunne dokumentere mangler ved reaksjon fra myndighetene samt kvensk/norsk-finske innspill og begrunnede ønsker/krav. Ingen av de fire åpne innspill fra KFR med beviselige dokumenterte historiske og sosialadministrative feil og mangler er omtalt i kildematerialet.

Eksterne utredninger (s127)

Kommisjonen har bestilt åtte eksterne utredninger, som det er referert til med årstall og navn på utreder, helt overveiende om samiske forhold. Utredningene er offentliggjort som elektroniske vedlegg til rapporten.

Merknad: Der kvensk/norskfinske forhold er nevnt synes det nærmet som «haleheng»- likeartet situasjon som for samene. Kvensk/finsk språk, media, kultur eller økonomisk situasjon, kan overhodet ikke sammenlignes med støtten til samene. Når man iverksatte slike eksterne utredninger kunne kommisjonen med fordel ha bestilt eksterne utredninger for flere av de historiske og sosialpolitiske begrunnede påstander KFR har dokumentert i brev nr. 1, 2, 3 og 4 til kommisjonen i stedet for helt å tie disse ihjel. Brevene er datert: 28.11.2019, 15.08.2020, 31.03.2022 og 28.04.2022. Også Telemarkforskningsrapport nr. 49 av 13.12.2019 mfl. kunne dannet grunnlag for ekstern utredning.

Hvordan får vi tilgang til Digitalt arkiv? Vi kan ikke se hvor eller hvordan våre innspill er lagret.

Kommisjonens grunnsyn (s 128)

Kommisjonen fastslår at den norske stat gjennom fornorskingspolitikken begikk urett mot den samiske, kvenske og skogfinske befolkning, en politikk som har hatt omfattende negative følger og konsekvenser for samisk, kvensk og finsk språk, kultur og levesett i nåtid.

Kommisjonen konstaterer at fornorskingspolitikken mål var at folk, familier, slekt og grupper skulle velge en etnisk identitet, den norske, og at norske myndigheter tok et bredt spekter av virkemidler i bruk, herunder språklige, kulturelle og materiell undertrykking og usynliggjøring for å nå denne målsetting. Mange har mistet kontakt med slekten, har ikke lært samisk, kvensk eller finsk. De har tapt kultur kunnskap, tradisjonskunnskap og livsstilen som kjennetegner de ulike gruppene.

Kommisjonen ser at mange tross dette fortsatt behersker et eller flere samiske språk, kvensk eller finsk. Derfor er det viktig å legge til rette for arena og forutsigbare prosesser for å diskutere disse utfordringene internt i gruppene og for norske myndigheters del i samarbeid med gruppene. Mange oppgir at de har flere identiteter, at de oppfatter seg selv som samisk, kvensk og/eller norsk.

Kommisjonen har tatt hensyn til forskjeller innen for gruppene som har forskjellige utgangspunkt, særlig med tanke på hvor godt organiserte de er og deres institusjonsbygging. Utgangspunktene er derfor ikke det samme for gruppene. Kommisjonen mener det er viktig å legge til rette for likeverd mellom samer, kvener/norskfinner, skogfinner og øvrig befolkning. Det er særlig viktig å ta hensyn

til de respektive grupper, dvs. urfolk og nasjonale minoriteters rettigheter og interesser. Kommisjonen mener at alle i hele landet bør ha likeverdig språk og kultur tilpasset offentlig tjenestetilbud. Det er svært sannsynlig at språk og andre kulturuttrykk vil forsvinne dersom myndighetene ikke foretar seg noe aktivt for å hindre dette. Språkopplæringen og ny statistikk viser frafall i samiskundervisningen. Kvenskundervisningen viser en lignende utvikling. Samtidig oppleves «språksorg»- savn etter et språk de ikke fikk lære eller identifisere seg med og som knyttet dem til slekten. Kommisjonen har foreslått tiltak som har til hensikt å styrke samers, kveners og skogfinners språk og kultur.

Merknad: Hele kapitlet bidrar til å skjule de historiske og sikkerhetspolitiske forskjeller over tid, samt de sosialpolitiske forskjellene i samers og kveners/norskfinners situasjon i nyere tid og nåtid (2023). Dvs. den strukturelle diskriminering av kvener/norskfinner berøres ikke. Forslaget om at alle bør ha et likeverdig språk og kulturtilpasset offentlig tjenestetilbud, vil i praksis bety at bare samene vil kunne dra nytte av et slikt tiltak. Når man viser til frafall i samisk undervisning og i tillegg påstår at kvenskundervisningen viser lignende utvikling så tegner man et fullstendig falskt bilde av situasjonen. Samene er den eneste nasjonale minoritet som har barnehage og skoletilbud på tre samiske språk. Det at man her anerkjenner at for kvener/norskfinner finnes også det finske språk, gjenspeiles ikke i kommisjonens forslag til tiltak under kapittel 26 -Tiltak (s 640) . Det nevnes heller ikke at ca. 90 % av de foreldre og barn som kan velge mellom kvensk og finsk velger finsk skriftspråk, som også i Russland og Sverige (i Meänmaa).

Kapittel 3 Andre kommisjonsprosesser (s.132)

Kommisjonen har i sitt arbeid sett til andre relevante sannhets- og forsoningsprosesser, fremst til Sør- Afrika, Canada og Grønland. Også granskningen i Australia er nevnt. Fram til 2010 er identifisert et førtitalls kommisjoner, bla. i Uganda, Guatemala, Peru, Øst- Timor og Marokko, som har vært viktige med tanke på virkningene de har hatt. Grovt sett finnes to typer kommisjoner, de som er opprettet etter krig og de som er etablert i demokratier i fred. Selv om man i den norske kommisjon har sett til tidligere kommisjoner har samfunnsforhold i Norge og kommisjonens brede mandat, vært svært ulikt øvrige kommisjoners rammevilkår.

Det har også vært løpende kontakt med tilsvarende kommisjoner i Sverige og Finland.

Regjeringen i Sverige vedtok i 2018 forslag om etablering av en sannhets- og forsoningskommisjon for å granske forsvenskingen av samene. Dette hadde bla. sin forhistorie i svenske kirkens bokverk fra 2016: «De historiske relasjonerna mellan Svenska kyrkan och samerna» som var en del av «Vitbok- prosjektet – tobindsverket hvor fagartikler kaster lys over forholdet mellom samene og Svenska kyrkan fra 1600- tallet til midten av 1900- tallet. Ved et forprosjekt fikk Sametinget i Sverige midler til å lede et forprosjekt i 2019 til/for en sannhets- og forsoningsprosess. I 2020 bevilget regjeringen midler til Sametinget for å lede og organisere forberedelsene og prosessen med å forankre kommisjonen i de samisk miljøene. Altså en samisk kommisjon i Sverige. Frist 1.des. 2025.

Svenska Tornedalingars Riksforbund- Tornion laaksolaiset, STR-T, stilte i juni 2016 spørsmål om sannhets- og forsoningsprossen til kultur- og demokratiministeren Alice Bah Kuhnke, og ble oppmuntret til å undersøke nærmere et behov for lignende som allerede hadde blitt drøftet i samiske miljø i Norge, Sverige og Finland. 19.mars 2020 vedtok den svenske regjering at det skulle etableres en sannhets- og forsoningskommisjon for tornedalinger, kvener og lantalaiset. Sverige opprettet dermed to separate kommisjoner. I en delbetenkning i 2022 gis hovedsakelig årsakene til at minoriteten ble utsatt for rasebiologiske undersøkelser og overgrep. Så vidt kjent har kommisjonen krevd urfolkstatus for minoriteten. Rapporten skulle leveres 15.11.2023.

I Finland startet sannhets- og forsoningsprosessen etter et møte mellom Sametingsrådet og

statsminister Juha Sipilä 5.mai 2017. Det var enighet om et samarbeide mellom regjeringen og Sametinget (det finske). Regjeringskanselliet koordinerte prosessen. For å forankre prosessen i den samiske befolkning, ble mandatet formulert i samarbeid med Sametinget. I november 2019 vedtok regjeringen å gå videre med utkast til mandat med en kommisjon på 5 medlemmer. Sametinget stilte seg bak regjeringens forslag i desember 2019. Et sentralt tema, særlig fra samisk side var organisering av tilbud om psykososial støtte i prosessen. Kommisjonen består av 5 medlemmer hvor Sametinget har to representanter, kolttien kyläkokous (skoltesamene) en og regjeringen 2. I tillegg til kommisjonen ble en referansegruppe etablert, med medlemmer fra alle Riksdagens partier, Sametinget, skoltesamene og et medlem fra den evangeliske- lutherske og fra den ortodokse kirke i landet. Kommisjonen ble formelt oppnevnt 28.10.2021. Etter kort tids arbeid trakk Sametingets to representanter og generalsekretæren seg fra granskingen. Sametinget oppnevnte to nye medlemmer og arbeidet ble gjenopptatt.

Merknad: Selv om kommisjonen viser til at forholdene i Norge har vært annerledes og slik demper vektleggingen av de andre kommisjoner, så viser de til såkalte relevante sannhets- og forsoningskommisjoner, bla. i Sør- Afrika, som om forholdene i Norge på noen som helst måte kan sammenlignes med apartheid i Sør- Afrika eller forhold i Canada. Eget norsk «bredt mandat» fremheves, selv om håndteringen av samer og kvener/norskfinner har vært helt forskjellig i mandatperioden og at kommisjonen med sekretariatet nærmest framstår som ensidig samisk.

Det vil være svært interessant å se resultatet av granskingene i Sverige som har etablert egne kommisjoner for samer og kvener. Også kommisjonsrapporten fra Finland hvor skoltene har fått egen deltaker vil ha interesse. Jfr. samarbeidet skoltene og KFR.

Kapittel 4 -Om samene, kvenene og skogfinnene (s 142)

Her fremgår av fotnote 1 at det i 1891 ble et skifte i kategoribetegnelsene i folketellingene ved at »finner» om samer, ble endret til «lapper», og kvener ble endret til «finner», noe som har medført etterfølgende misforståelser i litteraturens bruk av tallmaterialet. Først i 1933, i forbindelse med reindriftsloven, vedtok Stortinget å bruke begrepet samer. Dette etter at det blant andre det samiske landsmøtet 06.02.1921 hadde ønsket navneskifte.

Sametingene i Norge og Finland etablerte 2.mars 2000 et felles organ Samisk parlamentarisk råd (SPR), som Sametinget i Sverige sluttet seg til 2002 og de russiske samer i 2003 - «samene er et folk bosatt i Finland, Norge, Russland og Sverige.

Tradisjonelt finnes det 11 samiske språk, 6 har vært (er i bruk) i Norge. Tre (4) offisielt i bruk.

Kvener/norskfinner fikk status som nasjonal minoritet i 1999 da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Etonymen Kven, kvæn, eller finne har tidligere vært brukt om folk med finsk språk- og kultur bakgrunn, men da begrepet kven etter hvert hadde fått odios (nedsettende) betydning har folkegruppen først i senere tid tatt kvääni i bruk om seg selv, og slik markert at kvenene var en etnisk minoritet i Norge. Det var kvener i Troms og Finnmark på 1500- tallet, fra tidlig på 1700-tallet gikk flyttingen i bølger fram til begynnelsen av 1900- tallet.

Fordi kvenene har vært isolert fra sine opprinnelige områder og i kontakt med norsk og samisk har språket utviklet seg i andre retninger enn de finske dialekter. Finsk ble forøvrig standardisert etter at kvenen slo seg ned i Nord- Norge. Videre fremgår at 16. mars 1984 ble Norske kvener – Børselv opprettet, og i dag feires kvenfolkets dag 16 . mars. I tillegg til NKF er kvenene organisert i Kvensk- Finsk riksforbund (tidligere Kvenlandsforbundet) og Norsk- finsk forbund (NFF).

I tillegg nevnes kort at skogfinnene fra Savolax- området innvandret til barskogene på Østlandet fra 1500- og innpå 1600- tallet, og ekspanderte etter hvert til omlag 40 kommuner. De talte finsk, dvs. 1600- talls dialekt fra Savolax.

Det kvenske, det samiske og det skogfinske flagget er samlende symboler internt for de respektive gruppene. Norsk-finsk forening bruker ofte det finske og norske flagget sammen.

Den politiske betydning av status som urfolk eller minoriteter er ikke statisk. Kategoriene er knyttet til framvekst/ratifikasjon av internasjonale konvensjoner, fremst FN- konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966, ILO- konvensjon 169 av 1989, og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter av 1995. Artikkel 27 i nevnte FN- konvensjon gjelder alle personer som tilhører etniske, religiøse eller språklige minoriteter. De skal ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe å dyrke sin egen religion, eller bruke sitt eget språk. Denne bestemmelse gjelder for alle de gruppene som inngår i kommisjonens mandat. Samene har status som urfolk i Norge. **I regjeringens uoffisielle norske oversettelse** av konvensjonsteksten (ILO 169) avgrenses urfolks begrepet slik at konvensjonen gjelder for:

- Stammefolk som gjennom sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller seg fra andre av det nasjonale fellesskap, og hvis status helt eller delvis er regulert av deres egne skikker og tradisjoner eller av særlov eller forskrift.
- Folk som er ansett som opprinnelige, fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet/region da erobring eller kolonisering fant sted, eller de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som uavhengig av sin rettslige stilling, har beholdt noen eller alle sine sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.
- Egen identifisering som urfolk eller stammefolk skal være et grunnleggende kriterium for å bestemme hvilken gruppe bestemmelsene i denne konvensjon skal gjelde for.
- Det som rettslig skiller urfolk fra nasjonale minoriteter, er i hovedsak at urfolk har en historisk tilknytning til det tradisjonelle landområdet. Jfr. også FN- erklæringen om urfolkrettigheter (UNDRIP) fra 2007.
- Tross dette sier kommisjonen også at ; samtidig vil også nasjonale minoriteter, på samme måte som alle andre i Norge kunne ha opparbeidet seg rettigheter til land og vann på grunn av alders tids bruk.

Merknad: Begrepene Sapmi (noe variert skrivemåte for de forskjellige samiske språk) påstås at navnet kommer av samenes egen benevnelse på seg selv. Ja, det er jo sant, men man unnlater å nevne at alle disse variantene opprinnelse kommer av det finske ord for myr/våtmark suo ma, og at Sapmi (Sameland) så vel som Suomi (Finland) har sin opprinnelse i dette begrep. Jfr. samisk slektskap til finsk og landstigningen i Finland etter istiden fram til i dag hvor en ved f.eks. slusebygging har vært nødt til å ta høyde for forskjell i landstigningen som er ca. 3 ganger så stor i nord som i sør (Botnia – Uusimaa). Jevnfør også Johannes Schefferus bok Lapponia fra 1673 hvor det fremgår at Sabme og Suomi er samme ord (Sameland og Finland). Det Kan her føyes til at det er KLF med medlemmer i tre land, Norge, Sverige og Finland, (hvor KFR er medlem), som kan representere kvener, lantalaiset og tornedalinger på nordisk nivå. Det er også KLF (og dermed KFR) som representerer den kvensk/norskfinske minoritet i Finsk- ugrisk verdenskongress, fordi KLF har representanter i alle tre landene, hvor også de russiske samer deltar, men ikke samene i Norge. NKF er flere ganger invitert med av KLF, men har vist manglende interesse/kunnskap.

Det er tydelig at kommisjonen unnlater å nevne historiske fakta som klart viser at samene på ingen måte kan ha vært den opprinnelige befolkning i Finnmark. Jfr. her de norske sjøfinner, som Finnmark har navn etter. (Schnitler, Von Westen, folketellingen 1769 for å nevne noen). Vi er godt kjent med at historikere ved UIT hevder at de gamle norske sjøfinner ikke kan tas til inntekt for den

kvenske befolkning. Dessverre legges det totalt lokk på historiske fakta, og man unnlater heller ikke å skrive om gammel samisk tilstedeværelse uten historisk dokumentasjon. (Jfr. finske kilder). En rekke stedsnavn helt sør i Finland viser fortsatt de gamle navn på samenes innvandring til Finland (Lappenranta, Lappijärvi, Laboa, Lappi). I brev nr. 1 (av 4) til kommisjonen av 28.11.2019, har jeg grundig redegjort at det ikke er «lidelseshistoriene» som har betydning, men eventuelle endringer i de systemer og organisasjoner som bidrar til at kvenene ikke får sin rett i h.ht. norsk lov og ratifiserte menneskerettskonvensjoner som er viktig. Historiske og sosialpolitiske mangler, som vi fra KFR har redegjort og dokumentert, nevnes ikke hverken i fotnoter eller dokumentlisten. | Begrunnelsen for at den kvensk/norskfinske minoritet er organisert i tre forbund bør være alminnelig kjent og skyldes norsk splitt og hersk politikk, og at man har gitt den samiske minoritet eksklusiv rett til å styre minoritets politikken i Norge. Jfr. sammensetning av NIM, og Avdeling for samer og nasjonale minoriteter ved KDD, samt samisk statssekretær for politisk koordinering av minoritetspolitikken i mer enn 30 år. I realiteten skjules også ILO 169s originale tekst på engelsk, innfødte i stammesamfunn, av regjeringens uoffisielle norske oversettelse. Betydningen av FNs barnekonvensjon nevnes heller ikke.

Hva angår flaggsaken er å si at KLF /KFR hadde alt i 2009 tatt flagget i bruk, også i Sverige, 9 år før NKF i 2017 etter sterkt press fra et flertall av sine lokallag godtok det. Datoen 16. mars for kven folkets dag har en historisk begrunnelse, da kvenene (Pirkalan asuksen) i 1340, av svensk – norske kongen, Håkon 6. hadde fått fortsette sin fangst- skatteoppkreving som tidligere, noe som først vel 200 år senere under Gustav Wasa ble dratt inn under kronen. Selve flagget, farge og symbol er forøvrig basert på et merke fra gammel tid.

Kapittel 5 - Internasjonal rettsutvikling (side152)

Same- og minoritetspolitikken og rettsutviklingen i Norge er blant annet forankret i internasjonal rett. Internasjonale organisasjoner og avtaler har skapt nye kanaler for politisk innflytelse for mange grupper f.eks. for urfolk og nasjonale minoriteter. Folkeretten har gjort det mulig for minoriteter å bryte ut av nasjonalstatlige rammer for politikk og forfølge nasjonale, regionale og lokale politiske målsetninger ved henvisninger til internasjonale konvensjoner som Norge har forpliktet seg på/ratifisert.

I fredsforhandlingene etter første verdenskrig (1914- 18) var normen at statlige grenser, så langt mulig, skulle sammenfalle med nasjonale bosettingsmønstre. Det var likevel umulig å trekke grenser som ikke etterlot minoriteter på «feil» side. Det resulterte i en rekke multinasjonale statsdannelser.

Avtaler innebar at minoritetsspråk skulle være tillatt i privat og offentlig sammenheng og at minoritetene skulle kunne kontrollere sine religiøse, sosiale og utdanningsinstitusjoner.

Folkeforbundet ble opprettet i 1919 og skulle bla. overvåke bestemmelsene om minoritetsvern i Europa. Norge ble medlem i 1920 og talte minoritetenes sak i Folkeforbundet, men samiske og kvenske minoritetsrettigheter ble i all hovedsak ikke tema før etter andre verdenskrig (1940 -45). Enkelte samiske røster (Edvard Masoni) var imidlertid tidlig ute og sammenlignet egen situasjon med andres. Etter de første nordiske samekonferansene i 1953 og 1956, ble det nordiske sameråd etablert for ikke- statlig samarbeide i Finland, Sverige og Norge.

I FN- konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) fra 1966, stiller artikkel 27 opp forbud mot å nekte etniske, religiøse eller språklige minoriteter mot å dyrke sin egen kultur, egen religion eller bruke eget språk. Denne konvensjon er inkorporert i menneskerettsloven og ble 1999 endel av menneskerettsloven, foran interrettslig lovgivning jfr. MRL (menneskerettsloven) §3. Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) fra 1966 ble også ratifisert i 1972. Med menneskerettsloven av 1999 ble SP og ØSK, inkorporert i norsk rett.

I 1972 kom Nordisk sameråd i kontakt med canadiske urfolk og ble med i Verdensrådet for urbefolkning, World Council of Indigenous Peoples (WCIP) i 1975 etter at de fra 1974 brukte begrepet urfolk om seg selv. Den andre WCIP konferanse i Kiruna i 1977 bidro til å styrke forbindelsen med den nystartede internasjonale urfolkbevegelse, og samiske krav ble i økende grad

knyttet til vedtatte internasjonale standarder. SP- artikkel 27 ble en viktig drivkraft i de nasjonale samepolitiske endringer i kjølvannet av samerettsutvalgets første del innstilling og har fått sentral betydning for rettslige vurderinger i rettsaker.

SP- 27 lyder: « I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk, altså SP art.27 relevant for relasjon samer – den norske stat, noe som i 2014 er videre ført i Grunnlovens § 108: «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og sitt samfunnsliv»

Hva angår kvenene fremgår bare: «En utvikling har skjedd innen kvensk organisasjonsarbeid de siste par tiår, spesielt etter Norges ratifikasjon av minoritetspråkpakten og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. I Norge har en samarbeidet med kvenske organisasjoner i Sverige og Finland og pekt på de rettigheter kvenene har som etnisk minoritet».

Merknad: Hele kapittelet er i hovedsak en dokumentasjon av hvordan samiske saker har blitt en vinner i norsk intern og internasjonal minoritetspolitikk, bla. på bekostning av flertallet og den kvensk/norskfinske minoritet som har land- og vannrettigheter i de samme områder som samene i Nord- Norge og Trøndelag. Det norsk-samiske etnokratiseringsmiljøet har klart å sikre særrettigheter for samene bla. med hjemmel i regjeringens uoffisielle oversettelse av konvensjonsteksten til ILO 169, og med lokk på historiske dokumenter som peker i annen retning. Spesielt vil vi påpeke at samisk enerett til reindrift i Norge først ble innført i 1933 (for ca. 90 år siden) hvor etterkommere av de norske sjøfinner og kvener ble fratatt deler av sine kulturbærende aktiviteter. Moderne reindrift kan forøvrig neppe sies å være kulturbærer fra gammel drift i betraktning av den moderne utvikling, jevnfør: skutere, droner, fly, ferger, mobile campingvogner for skutere, dobbeltdekkede busser for reintransport, mobiltelefoner og moderne vinterklær etc. Den samiske reindrifta er jo heller ikke, for tiden, bærekraftig som næring, verken produktivt eller økonomisk. Jevnfør at samisk reindrift får 6,7 ganger større statstilskudd/erstatninger enn norsk reindrift sør for Dovre, jfr. offentlig statistikk hos landbruksmyndighetene.

Hele utviklingen bidrar til motsetninger mellom folk og på sikt kan det bli til negative følger også for den samiske befolkning. Likhet for loven, like rettigheter og likebehandling er paramount i et demokratisk samfunn. Kulturvern for samene må jo også gjelde kvenene og norskfinnerne.

Sluttteksten i kapittel 5 (s.155) gir inntrykk av at statens støtte til kvensk/norskfinsk befolkning språk ønsker er god, mens politikken nærmest kan sies å være ødeleggende. Jfr. motarbeidelse av finsk skriftspråk som flertallet av kvenene/norskfinnerne som kan velge, vil ha. Med en russer, uten kvensk/finsk språkopprinnelse som ansvarlig for kvensk ved UiT kan en neppe si at kvensk er vel ivaretatt ved UiT. Det gis også inntrykk av at utviklingen av læremidler på kvensk er god, noe som utvilsomt kan sies å være tilnærmet fraværende, og her en forfalskning.

Del II Historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til Kulturell mangfold

Kapittel 6 – Minoritetenes plass i riket fra saga tid til nasjonalstatens tid (ca. 900 – 1852) (s. 160)

I eldre tider var forholdet mellom samer og nordmenn i stor grad preget av jevnbyrdighet. Gradvis styrket nordmenn egen posisjon gjennom statsmakt og kirken. Fra 1500- tallet og utover kom nye folkegrupper til. I nord, særlig Troms og Finnmark gikk den kvenske innflytting i bølger. På Hedmark tok skogfinnerne i bruk skogsområdene i grensen mot Sverige og drev svedjebruk fra 1600- tallet. Tidlig på 1700- tallet startet kirken misjonsoffensiv overfor samene, bla. med lese- og skriveferdighet på samisk, og bruk av samisk var i stor grad imøtekommende fram mot 1850, dog ikke uten forbehold. På 1300-tallet hadde statene etablert fellesområder der flere land hadde rett til å

kreve skatt og drive handel i områder med uklare territoriale grenser. I 1751 var grensen Danmark – Norge klar, inklusive Lappekodisillen. Grensen mellom Norge - og Russland kom i 1826 hvor sidaene til skoltene ble delt mellom landene. Jordbruksekspanjon og gruvedrift førte enkelte steder til konflikter med reindrifta. I 1848 vedtok Stortinget å styrke samisk og kvensk i kirken og ba om utredning på mulighetene for norskopplæring av samene.

I beretningen til høvdingen Ottar fra slutten av 800- tallet, skildres kontakten han hadde med samene og med kvenene som nordmenn noen ganger utvekslet herjetokter med. Sagafortellingen om at Harald Hårfagre skal ha giftet seg med Snefrid, en datter av en finnekonge på Dovre, tyder på at det var kontakt mellom samer og nordmenn og en samisk bosetting i Sør- Norge. Det er sikker skriftlig belegg for at «finnekonger» har eksistert. En vet at Martin Finnekonge besøkte Håkon i 1313.

Den norske kirke hadde mot slutten av 1100- tallet strekt seg nordover til Malangen, og kirkebygg (katolsk) ble brukt i statsekspanjonens øyemed. Kirkene på Trondenes, Alstahaug og Lenvik ble bygd på den tiden. Kirkene i Bodin, Tromsø og Vardø vigslet på midten av 1200- tallet og borgen på Vardø reist.

Riksekspanjonen fortsatte med kolonisering utenfra i form av bosetting. Utover på 1400 – 1500 - tallet ble kysten i nord bosatt av innflyttere sørfra i fiskevær med drivkraft i Hansahandelen. Antall fiskevær i Finnmark var 27 i 1529 og økt til 33 i 1560, noe som bidro til økt integrasjon av samene i riket, noe som «utreder systemet» hvor handelsmenn ga kreditt og utstyr til fiskere mot fiskeleveringsplikt.

Rivalisering om de nordlige innlandsområder tiltok på 1500- tallet. Norge og Russland hadde ekspandert nordover, Sverige ekspanderte nord- og vestover, samt østover mot Russland i Finland. Fram til 1751 var store deler av Indre Finnmark underlagt svensk forvaltning. Mot slutten av 1500- tallet ble forholdet til Sverige tilspisset da svenske kongen krevde alt land fra Tysfjord til Varanger. Utfallet ble avgjort ved Kalmarkrigen (1611 -13) hvor Sverige avsto alle krav i Nord- Norge. Tidlig på 1800- tallet ble Norden trukket inn i europeiske kriger, og Sverige måtte avstå hele Finland til Russland i 1809, og ved enden av Napoleons krigene 1814 – 15 måtte Danmark avstå Norge til Sverige, og 1825 ble grensen endelig trukket i Sør Varanger mellom Russland og Norge. Fellesdistriktene var dermed en saga blott, men Russland fikk enklaven Boris Gleb vest Pasvikelva.

Håkon 4. Håkonson (1204 – 1263) skal ha gitt fjellsamene rett til å flytte til sjøkanten også for å være «Norges land til vern og advarsel når landsens fiender var for hånden». Muligens var dette opprinnelsen til den såkalte «Finneodelen» som instituerte seg på 1600- tallet og til første halvdel av 1700- tallet i kystområdene i Troms og Nordland, hvoretter de ble innført i matrikkelen og skyldsatt.

Ordningen innebar at samene fikk anerkjent rett til jord, finnerydninger fra Beiarn (syd for Bodø) i sør til Kvænangen i nord. Sør for finneodelområdene var det en samisk befolkning på kysten i/ved norske bygder på, Helgeland og i Trøndelag som ikke levde av rein, i stor grad assimilert før 1850.

Det fremgår også (s.165) at presten Thomas von Westen klagde i 1724 til stiftamtmanden i Trøndelag over nordmenns holdning til samer. Han skrev at nordmennene «foragte saa meged finnene» og brukte stygge navn på dem.

Det framgår også at samenes møte med jordbruksekspanjonen resulterte i konflikter og vold.

I første halvdel av 1700- tallet hadde kvenene etablert seg i innlandet og i fjordene, med Lyngen og Alta som de største. I Alta kom kvenene i konflikt med amtmann Rasmus Kjeldsen pga. påstått ulovlig fiske i elv og sjø og ulovlig handel med kjøpmenn fra Tornio. Etter konflikt med sjøsamene om håkjerring fiske i Alta fjorden ble Knut Olsen kven (1686 -1758) dømt til forvisning. Etter råd fra prosten i Alta Johan Falch dro Knut til København med en «petisjon» og en «anbefaling»,

begge penneført av Falch samt en troskapsløfte på kvensk og dansk til kongen og kongeriket fra kvenene i Alta. Året etter, 1748, var han tilbake i Alta, kongen hadde besluttet å gi kvenene medhold, amtmannen ble avsatt.

Hele kapittelet 24 sider (160 -184) er ytterligere mer omfattende, vesentlig om samiske forhold.

Merknad:

Her unngår kommisjonen å redegjøre for kilder som peker i annen retning og skriver inn ordene *samer – samisk* der kildene viser til *finner og kvener*. Disse kilder er det redegjort for foran i denne analysen. Jfr. lagmann Peder Hansen (Hansis) i Steigen 1596: «Erklæring, thend trette, emellom Suerig oc Norge, findeschatt oc lappeschatt, angaaende. Item om grentzen emellem Risland oc Norge a facta Anno 1596. Mense septembri hæc relatio». Det skilles her klart mellom *finner og lapper* også i fortsettelsen;

«Skall Mand och Achte att alle de strømme och Wanndt som løber paa denne siide field Køllenn, der boer søø fienderne och Bruger baade Saltte søø och ferske Wandt, som di tager fisk Udi, och byger Jagter och boder och store Lastenn drager, som fører fisk till Bergenn, Och dirris skoff hog, er inde Uti fjorden hoess dennom Selffr. Paa den Anden side field Røggen, haffuer Lapperne dirris woningh, Som skatter till den Suenske Konung.»

Forøvrig viser vi til sitater fra fra nyere finske kilder i KFR brev nr. 1 – 4 til kommisjonen, fra Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742 -45, fra von Westens memoarer hvor det klart går fram at hans kristningsmisjons forsøk i nord gjaldt både *finner og lapper*. Jfr. også den store dansk – norske folketelling fra 1769 som klart dokumenterer overveiende kvensk – finsk minoritet i Nord-Norge.

Kommisjonens rapport om forhold omtalt i dette kapittel må sies å være ren historieforfalskning. De norske sjøfinner med samme språk som kvenene nevnes ikke. Å påstå at Norge ekspanderte nordover viser tydelig at man unnlater å nevne gammel norsk historie om tidligere grense ved innløpet til Hvitehavet, og norske skattemenn i Peisen (Petsamo) på begynnelsen av 1700- tallet. Det var jo det større riket, Russland som ekspanderte på norsk bekostning særlig etter at Moskva hadde tatt Novgorod i 1478, og etter at Svartedauen 1252 og i fortsettelsen, med flere utbrudd fram mot 1700- tallet, sterkt hadde tynnet ut befolkningen i nord som i resten av landet. Tar en i tillegg hensyn til «den lille istid» (1250 – 1850) med spesielt rekken av uår 1645 – 1715 er det forståelig at det tok tid før folketallet igjen kunne øke av betydning. Ingen av disse forhold berøres av kommisjonen.

Påstanden om at Harald Hårfagres giftermål med Snefrid , datter av en finnekonge på Dovre, kan tyde på samisk bosetting i Sør- Norge er også en påstand uten noen som helst historisk dokumentasjon. Påstanden om jevnbyrdighet mellom *samer og nordmenn* i gammel tid, er jo også uten historisk dokumentert viten, noe jeg ser skrives inn i flere fortellinger i nord.

Derimot er det flere kilder som antyder at det kan ha vært finske folk også i Sør- Norge i vikingtiden. Et sitat fra Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller (1742 -45) kan her være på sin plass: *Finnene* var «rette og ældste innvaanere af Finnmarken og paaholdne af deres gamle Dragt, Sæder og Tungemål. Disse finner ere nu adskillige Slags, som dog ikke differere i Tungemaal, men allene i Nærings Maaden. De saa kaldede Qwæner ere gemeentlig gode Jord – Dyrkere og Elve – Fiskere og nære sig fornemmelig deraf. Som de i Sprog og Sæder holde seg meget til de Norske Søe – Finner, saa kan de følgeligen til disse regnes. Det Stor – Finske Språk som Nord i Norge og kaldes det Karelske eller det Qvænske differerer fra det Lappiske, at den ene Nation ei forstaaer den anden». Prest og historiker Hans Hammond har i 1787 bearbeidet og gitt ut Thomas Von Westens memoarer (dagbøker) og skriver om mulig enda tydeligere enn Schnitler om *finnene*: «

Ved finner forstår jeg ingen andre her end de sakalte Finner de, der beboe Stor Hertugdømmet Finland og staa under svenske Krone, saa og de der beboe Finmmarken i Norge og æere det Danske Scepter».

Disse utdrag fra Schnitler og von Westen er ikke berørt av kommisjonen, men begge er nevnt i litteraturliste/fotnote. (Westen: fotnote 126 side 176): Man gir slik inntrykk av at innholdet i disse dokument er dekket. Det er også forunderlig at kommisjonen skriver om Ottar (s.160) at «han bodde lengst nord av nordmenn. Nordenfor bodde det bare samer». Begrepet same eller lapp forekom ikke i gamle kilder. Videre nevnes at kommisjonen skriver; »Finnekonge Martin besøkte kong Håkon i 1313. Det er støtte for at det samiske bosettingsområde i sør har vært langt større enn det dagens reindriftskart viser»: Slikt forekommer i en rekke skrifter fra UiT miljø i Tromsø antydninger om samisk nærvær uten reell historisk dokumentasjon.(man kan anta, man kan tenke osv.) Noe som forskningsetisk nå snart må opp i dagen. Heller ikke omfattende aksjonsforskning i nord som vi i våre brev (1 til 4) har vist til berøres. Finske kilder vedrørende samene ankomst og tidligere tilstedeværelse helt syd i Finland nevnes heller ikke. Dette finnebesøket til kong Håkon 1313 var forøvrig «trigget» av besøk fra kongens islandske utsending til Nord- Norge. Slik lojalitets- oppfrisking var ikke uvanlig i riket. (Håkon 5. Magnusson d.e. 1270 -1319 sønn av Magnus Lagabøter var det her tale om).

Den såkalte kirkens misjon tidlig 1700- tall overfor samer gjaldt jo også finner, jfr. Von Westen.

Påstanden om kvensk (Knuts) strid om sjøsamisk håkjerding fiske i Altafjorden tidlig 1700- tall, kan være med norske sjøfinner ((Knut Olsen Kven -1686 – 1758).

Å bruke begrepet kvensk om språket finsk fra tiden før første halvdel av 1700- tallet, blir jo også språkhistorisk feil. Jfr. at Nye testamentet var oversatt til finsk på midten av 1500- tallet (Agricola – Wasa), og hele Bibelen på 16-, 17- og 18- hundretallene. I egen familie finnes en finsk bibel fra slutten av 1800- tallet. Altså finsk var skriftspråk i Tana i 1901 da oldefar fikk bibelen, som forøvrig var forsøkt beslaglagt av norske myndigheter, men til slutt ble delt ut som gave fra den norske kirke. med hilsen på norsk på forsiden. At kvensk ble anerkjent som eget språk 1976, betyr jo ikke at man kan kalle språket finsk fra tidligere tider for kvensk selv om muntlig finsk hadde flere dialekter. På grunn av norsk isolering mot Finland, fra siste halvdel av 1800- tallet. For eksempel nevnes her bla. motarbeidelse av riksveiforbindelser som medførte at kvensk ble isolert fra språkutviklingen i Finland, og har tatt opp norske og samiske ord. At man nå søker å skape nye ord for moderniteter på kvensk, er jo helt ødeleggende for kvensk som eget språk. Dessuten har det vært en ganske omfattende samifisering av de kvenske miljø, jfr. Kirkedepartementets skriv av 16. september 1872 om gudstjeneste og konfirmasjon hvor kvensk/norskfinske barn ble påtvunget samisk i språkblandingsdistrikter. Det gjaldt også i perioder i den gamle kvenbygda Børselv. Jeg viser her også til at folketallet i Kautokeino 1807 bestod av 10 familier, 8 kvensk/norskfinske og 2 lappiske (samiske). Hvor ble det av det finske språk? Å bruke ordet kvensk om språket fra gammel tid, er språkhistorisk forfalskning, om man vil unngå å skrive finsk for ikke å blande det med moderne finsk, så bør begrepet «kvensk -finsk», Kapittel 7 Fornorskingspolitikken utformes (1852 - 1900) ,være mer dekkende.

Det er heller ikke historisk dokumentert at kommisjonens påstand om at begrepene «finneodel og finnerydninger» og «finnekongene» viser til samiske forhold. At Håkon Håkonson (1204 -1263) skal ha gitt fjell samene rett til å flytte til sjøkanten og til vern ved fiendtlig inntrengning, er ren

tyveri fra kven-finnene,/bjarmenes historie i Norge. Etter mongolinvasjonen mot russiske områder på 1200- tallet søkte bjarmere (en finsk – karelske språkgruppe) vestover.

Kommisjonens beskrivelse av skatteleggingen i fellesdistriktene, gir også feil bilde da det f.eks. i norsk- russiske områder var etablerte regler for hvem som skattet hvem. Det må sies, selv om reglene neppe alltid ble fulgt opp som avtalt.

Hele dette kapittel bærer preg av en politisk samifisering av historien uten historisk dekning.

Kapittel 7 Fornorskingspolitikken utformes (1852 – 1900) (side 188)

Gjengivelse og kommentarer: Her skriver kommisjonen om reindrifsamene fra tiden etter 1850 dvs. for en periode hvor samene ennå ikke hadde fått enerett til reindrift som kom i 1933. På midten av 1800- tallet var det ennå kvensk/norskfinsk reindrift. Videre fremgår at i starten var fornorskingspolitikken særlig rettet mot samene. Det kan man skrive fordi man konsekvent kaller alle norske sjøfinner for samiske og tier i hjel historiske data om kvener og norske sjøfinner og deres språk. Videre skriver man: «Norske styresmakter var usikre på hvilket land minoritetene, særlig kvenene, i en konfliktsituasjon ville ha sin lojalitet til. I praksis ble det gjort liten eller ingen forskjell på kvener og samer når det gjaldt fornorskingspolitikken» Dette er også en fullstendig forvrengning av historiske fakta da kvenene også språklig stod nærmere finsk, og da man alt i 1876 hadde fått oversatt hele bibelen til samisk (utkom i 1895), og sterke krefter i kirken arbeidet for at samene var opprinnelsesfolk i området, uten at dette ble historisk kartlagt. Alt i 1837 var nordsamisk ABC og Luthers lille katekisme utgitt, fulgt av en rekke utgivelser på nordsamisk 1852 – 1880. En innskutt «boks» (s.195) med tall for undervisningspråk fra 1867, viser bred dekning for samisk i skolen, 2213 elever. Det fremgår også at 587 barn ble undervist på kvensk. Det må jo ha vært på finsk, da kvensk ikke eksisterte som tale eller skriftspråk ennå, og de finske muntlige dialekter kunne være forskjellige. I undervisningen på kvensk ble det brukt finske bøker til 1860-tallet. En ny skoleinstruks fra 1872 skjerpet fornorskingspolitikken overfor kvener. De norske styresmakter vektla i økende grad de sikkerhetspolitiske dimensjoner. Det er politisk logisk at dette gjaldt fremst kvenene/norskfinnene. I 1867 ble Luthers lille katekisme og en ny ABC utgitt, og i 1878 Sverdrups forklaringer i to språklig utgave på kvensk og norsk. Selv om språket ble kalt kvensk, var det standard finsk rettskrivning som ble brukt. Friplassordningen ved lærerutdanningen i Tromsø hadde også prioritet for samisk over tid, og finsk/kvensk var helt borte fra 1904, noe som ga sterk mangel på lærere i 1920- og 30- årene. Forbudet om bruk av finsk/kvensk som hjelpespråk fra 1936, var jo direkte fiendtlig overfor kvener/finner. Der skole- og språksituasjonen for skolene i Kautokeino og Karasjok nevnes ikke kvensk -finsk, tross at befolkningen her hadde vært vesentlig kvensk -finsk ved begynnelsen av 1800- tallet. Ennå i 1944 da min far gikk på beina fra nedre Tana til Karasjok og kjøpte hest, var finsk ennå vanlig i Karasjok. I omtale av kystfiske og fiske i fjordene vektlegges begrepet sjøsamere uten å nevne de norske sjøfinner. Det samme gjelder reindriften som overraskende nok ble eksklusivt samisk i 1933, noe som har ført til ulykke for samene i 2023 da vesentlig del av inntekten nå har dreid fra kjøtt inntekter til subsidier og skadedyr-erstatninger, vel 6,5 ganger større enn i norsk reindrift sør for Dovre. Som fortsatt er en næring.

Hele kapittel 7 blir i hovedsak en fortelling om mangler og feil i samepolitikken og samiske lidelser, selv om man ved fin -lensning finner noe om kvenenes/norskfinnenes historie innimellom. Flere

halv sannheter hvor gammel norsk historie og kilder fra 1700- tallet, blir unevnt gjør også dette kapittelet til en avledningsmanøver fra en mer helhetlig nord- norsk historie, hvor forholdene til Finland ikke nevnes.

Kapittel 8 Fornorskingspolitikken fester grepet (1900 – 1940) (s. 2016)

Merknad: Kapittelet omhandler vesentlig samiske forhold. Lærer Per Fokstad (1890 – 1973) fra Tana, med vid lærerutdannelse arbeidet spesielt for samiske rettigheter og likestilling med norsk.

Med skoleloven av 1936 ble kvensk og finsk fjernet som hjelpespråk. Men uttrykket kvensk gjaldt jo finsk (skriftspråk). Til dels ble samene ansett som urinnvånere og kvenene som innvandrere og slik uten rett til eget morsmål. Kommisjonen konkluderer også med at debattene etter 1936- loven som medførte at det ble enklere for samiske skolekretser å få dispensasjon fra regelverket og om det ble resultatet, «i hvilken grad skille mellom samer og kvener fikk praktiske konsekvenser, er det i liten grad forsket på». Slik har kommisjonen unnlatt å gå inn på forskjellsbehandlingen som er åpenbar. Kampen for likeberettigelse med norsk, fortsatte fra samisk side bla. med egen delegasjon i 1919 til Oslo for sørsamisk som enda ikke var skriftspråk. For kvener/norskfinner er det fortsatt ikke likeberettigelse i språksaken nå i 2024, selv om vi ser at biskop Wilhelm Bøckmann i Hålogaland(1893 – 1903), fastslo at morsmålet gjaldt ikke bare samene men også kvenene i kristendomskunnskap.. Men motstanden mot dette fra også kirkens side overlevde fra Stockfleth, Friis og Skaars tid, og kirken ble fortsatt, totalt sett, en del av kvensk/norskfinsk fornorsking. En aner her også en viss samifisering av kvenene..

Det kan reises spørsmål om betydningen av de store endringer i arbeidslivet som moderniseringen fikk, jfr. motorisering av fiskeflåten og at primærnæringene utgjorde 41% av sysselsettingen, slik at fornorskingen ikke bare var norsk statlig nasjonsbygging som påvirket språk og kultursituasjonen. Men presset mot kvenene/norskfinnene ble forsterket spesielt av biskop Eivind Berggrav (1928 – 1937) i Hålogaland som var opptatt av kvenene som sikkerhetspolitisk fare. Han bidro til sammen med den militære etterretning til å svekke båndene mot Finland. I min bestefars hjem fikk vi gratis norske ukeblader i kirkens/statens strev med fornorskingen.

Jordsalgsloven av 1902 ble koblet sammen med etnisk og språklig forhold ved jordkjøp som særlig gikk utover kvenene/norskfinnene. Min far kunne godt norsk og kunne ikke nektes eiendoms- utmåling, men han kunne ikke få bureiserstatus og lån da han nektet å skifte til norsk navn, og eiendommen Leppavuori ble til Olderli. Et folke møte i Nesseby ved Varangerfjorden mente at samene burde bli mildere behandlet enn kvenene, mens samene og kvenene i Tana samlet seg om en felles uttalelse etterfulgt av Sør Varanger herredstyre. Det var slik en viss samisk motstand mot kvenene. Det var forståelse blant kvenene i Tana om at Fokstad hadde uvilje mot kvenene, noe som senere ble bekreftet i arkivmateriale fra AP. Min bestefar måtte forøvrig ta et tak i Fokstad da han hadde forulempet min yngste tante. Da Norge gikk ut av unionen med Sverige i 1905, kom igjen kvenene/norskfinnene i klem da de risikerte å bli utvist som svenske borgere.

Kommisjonens omtale (s. 247) av reindriftsloven av 1933 berører ikke det forhold at samene da fikk enerett til reindrift, heller ikke at de store reinflokker først hadde begynt å vokse i begynnelsen av 1800- tallet og at situasjonen slik var uholdbar på 1930- tallet. Det hele blir også her en

«ødeleggende» politikk mot samene, mens kvenenes/norskfinnernes tap, som ble verre, forbigås i taushet.

I kommisjonens tekst om samene Isak Sabas vei til Stortinget, framgår at det hadde sitt utgangspunkt i alliansen mellom samer og sosialistene. Det kunne her ha vært på sin plass å nevne den kvensk/norskfinske almues stemmestøtte. Uten kvenke/norskfinske stemmer hadde han neppe kommet inn på Stortinget i to perioder, i 1906 og 1912.

I avslutningspunkt (kapitte 8.11 s.254), konkluderes det med lik behandling av samer, kvener og skogfinner: « I skolen var det to former for fornorskingspolitikk som utkrystalliserte seg i siste halvdel av 1800- tallet. Den ene rettet seg mot samer, kvener og skogfinner i hele Norge, hvor det ikke ble gjort noen former for tilpasning eller gitt noen konsesjoner til minoritetene. Den andre rettet seg mot samer og kvener i Finnmark og Nord- Troms. Innholdet i, omfanget av og intensiteten av fornorskingstiltakene var noe ulik, men begge formene var like gjennomgripende».Sitat slutt.

Slik har man gjort kveners og norskfinners, samt skogfinners situasjon til en falsk historie.

Kapittel 9 Brytningstid (1940 – 1963) (s.258)

Utdrag og merknad. Med skoleloven av 1959 ble det igjen tillatt å bruke samisk som undervisningsspråk i skolen og samekomiteens forslag av 1963 var på mange vis et oppgjør med fornorskingspolitikken rettet mot samer. Stortinget tok ikke et oppgjør med fornorskingspolitikken mot kvener og skogfinner. For kvenenes del bidro sikkerhetspolitiske vurderinger til en bevisst taushet om dem fra myndighetenes side. Kapitlet viser at fornorskingspolitikken i perioden klart var todelt, mellom en aktiv samepolitikk og en nærmest fraværende offentlig politikk overfor kvenene og skogfinnene.

Senere i kapittel 9 (s.263) framgår imidlertid at fra 1870 til 1936 hadde fornorskingspolitikken i skolen vært ensartet for kvenene og samene i overgangsdistriktene. Det er jo en påstand som virker dempende på momentene nevnt foran, og er jo heller ikke korrekt for praktisk politikk i perioden.

Etter 1945 ble myndighetenes skille mellom kvener og samer skarpere. Kvenene ble en ny sikkerhetsrisiko, «den finske fare» var nå blitt også til den kommunistisk/røde fare. Jevnfør at over hundre mennesker hadde flyktet til Sovjetunionen under andre verdenskrig, mange av disse var kvener, og de voksne menn ble innrullert og sendt vestover for etterretning og sabotasje (Partisanaktivitet). Fra 1955 ble det etablert et hemmelig register over finlendere og kvener i Finnmark og Troms, ca. 2000 ble registrert, og det ble unntak i den nordiske passunion av 1954 for Troms og Finnmark i perioden 1957 -1975. Den samiske organisasjonsutvikling i Norden var omfattende også på nordisk plan i perioden, til dels støttet av myndighetene. Tidlig etter krigen (1945) tok Per Fokstad (en svært sentral person i samepolitikken), kontakt med sentrale partifeller i AP, også i regjeringen. I flere brev presenterte han tanker om tiltak for å rette opp urett mot samer, og for ny samepolitikk. Samtidig advarte han mot oppmerksomhet om kvenene. NRK startet faste ukentlige radiosendinger på nordsamisk i 1946, og avisa Sagat ble etablert i 1956 Med endring i kulturpolitikken og støtte fra ledende personer i den norske akademiske eliten som professor Guttorm Gjessing – et sentralt medlem i Oslo Sami Særvi (stiftet i 1950) ble nasjonal

minoritetspolitikk samepolitikk hvor det kvensk/norskfinske falt helt i skyggen. Jfr. Samekomiteens innstilling 1959 om at fornorskingspolitikken i skolen var en urett mot samene.

For øvrig er kapittel 9 i hovedsak en fortelling om feil og urettferdighet i samiske forhold. Resultatet etter epoken er at med samene som eneste minoritet i NIM og i KDD (m/Minoritets politisk avdeling -ASNM) og med samisk statssekretær i mer enn 30 år, er samene gjort til «herrefolk» i minoritetspolitikken. Økt motsetning mellom folk kan bli til ulykke også for den samiske nasjonale minoritet. Ingen minoritet kan i lengden fortsette med å undertrykke andre, tross lover.

Kapittel 10. Mot en ny urfolks- og minoritetspolitikk (1963 – 2010) (s. 288)

Hele kapitlet på 28 sider omhandler i helt vesentlig grad en beskrivelse av samiske forhold med bla. innskudd av 12 «bokser» for spesielle samiske forhold og en boks om kvenske. Jfr. her også resultatet av Kulturrådets bidrag til utvidete samiske kultur tiltak, s. 292. Det fremgår at «fornorskingspolitikken mot samer ble formelt avsluttet i 1959, men langt på vei videreført fram til midten av 1980-tallet. Da Norge i 1999 ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, markerte det den formelle avslutningen på fornorskingspolitikken mot kvener og skogfinner». Det nevnes ikke at regjeringen (KDD) med den samiskdominerte avdeling for urfolk og nasjonale minoriteter, har hevdet at rammekonvensjonen bare er veiledende, og slik mener at kvenene/norskfinnene ikke kan bruke den for noen krav om bedring av språk- og kulturfeltet. Kommisjonen unngår også å nevne FNs menneskerettskonvensjoner som er bindende,

På s. 290 kommer frem at: «Den norske minoritetspolitikken rettet mot samer, kvener og skogfinner ble grunnleggende lagt om i perioden 1980 til 2000» Norskfinner ikke nevnt. Det innrømmes at: «Omleggingen skjedde i ulike faser og hadde ulike vendepunkt for gruppene». Slik gis det inntrykk om lik behandling av gruppene (bare tidsforskjøvet) og det er jo ren historieforfalskning, og etterfølgende punkt 10.2.1 sier at: «I Stortingets nye samepolitikk fra 1963 lå en anerkjennelse av samenes langvarige tilknytning til Norge og av egenverdien til samisk språk og til kulturen». Vår henvisning til Schnitlers grenseprotokoller, Thomas von Westens memoarer, flere dansk – norske og finske kilder som er klare på at finnene var Finnmarkens opprinnelige befolkning, undersøkes ikke nærmere, men ties i hjel. Våre 4 brev nevnt foran er ikke angitt i litteratur listen eller i fotnoter.

På s. 297 fastslår derimot kommisjonen at: «Samene har bodd her like siden vår statsdannelse. Den samiske folkegruppe har aldri vært innflyttere i den norske stat, selv om det kan være usikkert når samene bosatte seg i de ulike deler av landet». Det kan her være på sin plass og vise til Samerettsutvalget NOU 1984: 18. Utvalget konkluderte med at det neppe var tvil om at kvenene kunne tenkes å ha behov for vern om land- og vannrettigheter. Et mindretall i utvalget mente også at et særlig grunnlovsvern for samene ville være betenkelig uten tilsvarende vern for andre minoriteter og konklusjon ble: « **I en viss forstand står derfor den kvenske kulturen i større fare for utslettelse enn samekulturen**».

Det er slik helt klart grunn til å kreve utredning av kvenske og norskfinske rettigheter til land og vann, selv om det kan synes å være i seneste laget. Jfr. Samerettsutvalget (ledet av dr.juris Carsten Smith) og Samekulturutvalget, begge fra 1980 hvor man igjen grep inn til fordel for samene på bekostning av kvener og norskfinner.

Forskjell i behandlingen av minoritetene skjules med uttrykk som på side 301: «Imidlertid førte innarbeidede holdninger, praksiser og virkemidler, og ikke minst mangel på kunnskap om samer, kvener og skogs finner til at det tok tid før fornorskingspolitikken ble avvirket i praksis».

Dette kapittel inneholder også omfattende beskrivelse av krav for samisk reindrift. At samene fikk enerett til reindrift i Norge først for ca 90 år siden (!933) og at den støttes med ca. 7,6 ganger mer enn norsk rein drift, berøres ikke. Det forhold at kvener og norske sjøfinner da ble frarøvet deler av sitt næringsgrunnlag ties det om. Det nevnes heller ikke at reindriften i Finland ikke er etnisk basert. De store reinflokker i Norge vokste fram fra begynnelsen av 1800-tallet slik at den nå er i konflikt med næringsgrunnlaget (beite) og miljø hensyn og knapt, i henhold til ligningsloven, kan betegnes som næring.

Det ville historisk ikke være urimelig at kvenene – norsk finnene reiste krav om gjenoppretting av gamle reindrifts rettigheter i tillegg til land og vann rettigheter samt finsk som vårt skriftspråk. Det er det historisk dekning for.

Kommisjonen skriver også; «Det faktum at fornorskingspolitikken rettet mot kvener og skogs finner varte helt fram til 1990 tallet». Det gir slik inntrykk av at dette ikke gjelder mer. Noe som er direkte feil, for ikke å si historie og kultur forfalskning. Fornorskingspolitikken mot kvener og norskfinner sluttet ikke på 1990 tallet, men har fortsatt med ytterlige tiltak for å stramme inn betingelsene, bla. ved å fjerne finsk som minoritetsspråk overfor Europarådet. Det nevnes ikke at ca. 90 % av de elever og foreldre som kan velge mellom kvensk og finsk velger finsk som sitt skriftspråk, noe som et direkte brudd på FNs menneskeretts konvensjoner, spesielt nevnes FNs barnekonvensjon. Også i Russland og Sverige (meänmaa) har et klart flertallet valgt finsk skriftspråk framfor lokale varianter. Finsk er det eldste minoritets språk i Norge. Ensidig støtte til kvensk og motarbeidelse av finsk kan bare tjene samiske interesser om å være eneste nasjonale minoritetsspråk i Norge, Uten finsk dør kvensken. som heller ikke har noen levende bygde- eller bydels - |språk miljø igjen i Norge. Dessuten kreves det nesten 400 tusen ord for et levedyktig moderne språk. En rekke kvensk - finske ord i min barndoms Tana, hvor vi selv bla batt (knyttet) fiske garn, var tilpasset tidens nærings liv og skriftlig ga oldefars finske bibel skrift grunnlaget. Finsk skrift språk har slik vært i bruk til fars søskenbarn Anna Helistø døde for noen få år siden og bibelen finnes. Hun leste fra denne bibel for meg i 1995.

Det kan her være på sin plass å gjengi innholdet i den lille «boks «(farge innrammet) fra side 299. «KVENSK MEDIA. Fra 1970 og frem til utgangen av 2017 ble finsksendingen sendt av NRK radio, først bare i Finnmark og senere i hele Nord Norge. Programmet var fra begynnelsen 5 minutter i uka. Etter hvert ble sendingen økt til 12 minutter i uka. Programmet ble lagt ned og sendingene stoppet da FN-bandet ble lagt ned i 2017. I 2018 ble NRK kvensk et digitalt tilbud som også leverer stoff til andre kanaler/medieplattformer i NRK. Målgruppen til nettsiden NRK kvensk skal være barn/unge og unge voksne med barn, etter som det er de som skal redde det utrydningstruede språket».

Dette er jo helt meningsløst og betyr en komplett ødeleggelse av kvensk - finsk språkutvikling, når en ser at NRK har en egen avdeling med ca. 100 ansatte for radio og TV på samisk og slik skaper et helt skjevt bilde av situasjonen i Nord Norge. Norske kvener– norskfinner har et dårligere minoritets språk vern enn i Russland som har TV og radio sendinger på finsk og de tre lokale

varianter – nord og sørkarelsk og vepsisk. Også her er finsk det klart viktigste skriftspråk. Forsvar for finsk språk i Norge har også vært vanskelig fordi vi kunne bli beskyldt for å være finske agenter.

Del III. I skyggen av fornorskingen – konsekvenser av fornorskingspolitikk og urett

Kapittel 11 Tap, motstand og mestring (s.320)

Kommisjonen skriver: «Enkelt personers og gruppers fortellinger om egne erfaringer i møte med fornorskingspolitikk og urett, har vært viktig for kommisjonen. Personlige historier er med og danner grunnlag for den historiske gransking, for beskrivelse av konsekvensene og for de ulike tiltak kommisjonen foreslår for forsoning. Kommisjonen har jobbet tematisk bredt og valgt å ta i mot historier både fra personer fra berørte miljøer og fra befolkningen forøvrig. Personene ble intervjuet av kommisjonsmedlemmer eller av sekretariatet. I alt 766 personlige historier/innspill er ved mottatt i åpne møter med kommisjonen og 342 ved individuelt intervju. 155 personer skrev sin historie til kommisjonen, 22 personer deltok i gruppe intervju og 8 personlige historier kom inn via Sametinget. I tillegg har kommisjonen mottatt 230 personlige historier på åpne møter».

Kommisjonen har også oppmuntret personer med majoritets bakgrunn om å komme med sine erfaringer og fortellinger. Av figur 11.1, s. 321 framgår at praktisk talt ca. 3/4 av historiene er fra samisk hold». Ole Henrik Kappfjell: «Hvordan bygger vi opp tillit til at man sikrer en samisk tilstedeværelse? Vi må få på plass at det er fastslått engang for alle at denne nasjon er bygget på territoriet til to folk, forsoning i første omgang må handle om vern av samiske bruksarealer»

Kommisjonen sier videre at «man har mottatt mange eksempler på myndighetenes manglende kunnskaper i forvaltning av oppgaver som er viktige for minoritetenes livsvilkår.. Det har vist seg vanskelig å oppnå forståelse for problemer som skyldes særskilte kvenske eller samiske behov.»

Merknad. Disse sammendrag av tekst, som i resten av kapittelet er viet samiske forhold. Med en voldsom vekt på de personlige historier kan man overse forskjellene i de økonomiske, organisatoriske og språklige norske behandlinger av samisk og kvensk – norsk finsk støtte ordninger, og slik unngå å løfte fram diskrimineringen av kvener – norskfinner. Siste del av foranstående tekst viser hvordan man også bruker kvenen som støtte for samiske elendighets beskrivelser. Hvordan samene skal klare seg i fremtiden uten norsk betalte støtte ordninger berøres ikke.

På side 351 er vist en beskrivelse av kvenske forhold av Reidun Mellem, tidligere leder i Norske kveners forbund (NKF). Det bør være en tydelig beskrivelse av forskjellen i behandling av minoritetene i Nord Norge. Her går det, korrekt, fram at man innledningsvis slåss for finsk språk hvor da ennå (på slutten av 1980 – 90 tallet) sanger, salmer og taler i forsamlinger var på finsk, « Senere har vi gått over til kvensk» skriver hun. Finsk var forbudt i skolen også som hjelpespråk fra 1936. Merk, finsk har til dels blitt kalt for kvensk eller karelsk i Norge helt fra 1700-tallet samtidig som Norge – Danmark da begynte å utvikle lappisk (Senere kalt samisk) skriftspråk som kan sies å være fullført prinsipielt med hele bibeloversettelsen i 1876. (Trykket på 1890-tallet)

Så har NKF senere «latt seg presse til» å distansere seg helt fra finsk i et forgjeves håp om støtte til kvensk som i disse knapt 40 år fra starten 1987 er nesten helt borte, og 90 % av foreldre og barn som kan velge mellom kvensk og finsk velger finsk . Ingen i videregående skole lærer kvensk som for øvrig mangler ord for moderniteter. Det er slik ikke grunnlag for kvensk lærerutdannelse i Norge for tiden

To forbund, Kvensk finsk riksforbund (KFR) og Norsk-finsk Forbund (NFF) har krav om finsk skrift språk som også flertallet av foreldre (med valgmulighet) har. Dessverre har NKF i forbindelse med Kvensk språkplan skriftlig uttalt at de som største forbund holder fast ved kvensk. Den samisk dominerende – Avdeling for urfolk og nasjonale minoriteter (URNA)/ KDD har holt fast ved at kvensk er kvenenes – norskfinnes språk selv om 90% av foreldre /barn som kan velge velger finsk, som i Russland og Sverige. Et klart varsel om at man tar sikte på å legge kvensk – finsk språk død i Norge.

På side 352 er gjengitt et intervju med Terje Audun Bredvold, fra Grue, om skogfinske forhold. Hvor han sier; «Det er stor forskjell på oss og de andre minoritetene, kvenene har jo folk i fulle stillinger og leder i halvstilling». Dette en klar uimotsagt kontrast til R. Mellums situasjons beskrivelse foran, og blir en minoritetenes kamp om smuler uten at den reelle organisatoriske og økonomiske og styringsmakt innen nasjonal minoritetspolitikk berøres

Kapittel 12 Helse- og sosialpolitiske utfordringer (s358)

I dette kapitlet behandles samene, kvenene og skog finnes helse- og sosialpolitiske utfordringer i lys av kommisjonens mandat. I kapitlet brukes begrepet kvener om eldre undersøkelser, Kvener/norskfinner brukes når grupper omtales i nyere tid. Det finnes en del forskning om helse og velferd i den samiske befolkningen, mens det finnes lite tilsvarende forskning på kvensk/norsk finsk og skogfinsk helse. Kapitlet beskriver likevel omfattende tiltak for samene. Her nevnes kort: Senter for samisk helseforskning (SSHF), Samisk nasjonalkompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus -SANKS, NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge. Det er ikke tatt noen liknende initiativ for å sikre den kvenske/norskfinske og skogfinske befolkning likeverdige helse- og velferdstilbud.

Kriminalomsorgen region nord er gitt ansvar for å legge soningsforholdene til rette for samiske innsatte og domfelte. Fengslene i Tromsø og Vadsø er i dag særlig tilrettelagt for samiske innsatte. Skogfinske og kvensk/norskfinske problemstillinger er fortsatt et blindt politikkområde. Det gir grunnlag for å stille spørsmål ved om etnisitet blir fanget godt nok opp i inntaket til soning (s.382)

Ønske om å ta særskilte hensyn til den samiske befolkning kom etter hvert til uttrykk innen helse og sosialtjeneste. Fra 1980 tallet finnes også Samisk sykepleierforening, Samisk legeförening og Samisk sosialarbeider forening Jfr. også flere helse og levekårsundersøkelser i områder med samisk, kvensk og norsk bosetting i nord gjennom SAMINOR. I Norge finnes det i noen grad helse- og omsorgstjenester som er utviklet spesifikt for den samiske befolkning». Samene |synes å ha behov for en rekke særtiltak?

Kopper tok svært mange liv og la bygder nærmest øde i Finnmark på 1700-tallet.

Hva angår kvenene er følgende forhold omtalt av kommisjonen:

- I 1960- og 1970 årene ble det gjennomført helseundersøkelser og **aksjonsforskning** for den kvensk befolkning i Finnmark og for den skogfinske befolkning på Østlandet.

- På grunn av høy dødelighet ved hjerte- og karsykdommer ble det i 1972 utført en undersøkelse av kveners helse på Bugøyenes og gitt råd om kostholdsendringer. Fire oppfølginger i perioden 1973 – 1987 viste fall til normale verdier. I en videre undersøkelse i Finnmark viste at både samer og kvener hadde høyere kolesterol verdier enn nordmenn. Den viste også en klar sammenheng mellom

tidligere høy barnedødelighet, og dødsfall som følge av hjerte – og karsykdommer i aldersgruppen 40 - 69 år.

Merknad: Det er grunn til å tro at kopper epidemiene i Finnmark på 1700-tallet særlig rammet de norske sjøfinner (som var finner) og som da var i flertall i fylket (Amtet), men det er jo opplysninger som ties i hjel i alle sammenhenger fra det akademiske miljø i Tromsø.

Hva angår såkalt aksjons forskning for den kvenske befolkning er å si, at på 1960-tallet omfattende viten om betydningen av kostholdet for å unngå høye kolesterol nivåer (hjerte og karsykdom). Jevnfør bla undersøkelser og mot tiltak i Finland. Her nevnes et tilfelle av en helseundersøkelse i Øst-Finland, stikkord «badstu, røkt, skinke» hvor forskningen ble anvendt for kostholdsrad. Jeg vil mene at det her var **anvendt forskning** som kom til uttrykk, ikke aksjons forskning. Fra KFR har vi i åpent brev nr. 4 av 28.04.2022 (side 3) vist til artikkel av Einar Niemi og Julie Semb fra 22.05.09 om; «Historisk urett og forskning som overgrep» som problematiserer forholdet mellom samisk og kvensk forskning som et punkt til refleksjon og debatt.. Det vises her til aksjonsforskning – der det var legitimt «å ta standpunkt», noe mange forsknings publikasjoner fra den tiden viser. Det gjorde seg utvilsomt samtidig gjeldende en tendens til bevisst usynliggjøring av det kvenske som utslag av et ønske om å unngå konkurranse om minoritetspolitisk oppmerksomhet». På en skitur fra Tervola i Østerbotten til Norskholmen i Tana i 1995 ble det nyttet mye industriprodusert mat (bla pølser) samt sportsdrikke, og kolesterol verdiene gikk drastisk opp. Å knytte aksjonsforskning til Kvener – norskfinner ser ut til å være en genialt avledende påstand, som kan avlede enhver oppmerksomhet fra den omfattende politiske aksjonsforskning i samisk - norsk etnokratiserings miljø. Med fare for å bli beskylt for å dyrke alternative teorier våger jeg likevel å påstå at Kommisjonen her har oppnådd fire ting.

- 1) Flyttet oppmerksomheten bort fra politisk aksjonsforskning som ble nyttet for å fremme samiske krav, noe som ikke blir nevnt.
- 2) Knyttet kvenene og skogfinnene direkte til begrepet.
- 3) Uskyldig gjøre politisk aksjonsforskning.
- 4) Sikret seg fremtidig slik at en kan vise til aksjonsforskning for kvenene og skogfinnene om ubehagelige spørsmål skulle dukke opp.

Personlig stanset jeg en aksjonsforsker på den tiden, som hadde planer om å gjøre den frivillige idretten til et kommunalt ansvar. Jeg leste meg da opp om den omfattende aksjonsforskning i Nord med vilje til politisk påvirkning. Det er her på helt feil grunnlag gjort anvendt forskning i helse sektoren til aksjonsforskning. - bløff. I moderne tid er omfattende samfunns forskning (faglig undersøkelse) deretter nyttet av myndighetene for tiltak, de har aksjonert, men dette betyr at forskningen er anvendt. Derfor begrepet anvendt forskning som er utbredt som fakta grunnlag for tiltak De helse undersøkelser som det er vist til i kvensk – norsk finsk og skogfinsk var slik ikke aksjonsforskning, men anvendt forskning.

Med stor kvensk – finsk slekt i Norge og slektsrøtter tilbake til Savolax på 1500-tallet og mulighet til å delta i arbeidet for kvensk -norsk finsk minoritet, herunder i rettsutvalg og flere landsmøter i NKF samt i KFR (KLF) de siste 30 år, har jeg ikke sett noen krav fra kvensk - norsk finsk miljø om spesial tiltak på helse og sosial sektor. Alle krefter, alt på egen fritid, har stort sett vært nyttet

primært på språksaken og noe på kultur. Hele tiden er vi blitt søkt splittet og motarbeidet. Ref. FN konvensjonene: SP – sivile og politiske rettigheter og ØSK - økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

Også i dette kapittel brukes igjen kvenene som gissel for samiske særkrav/ønsker. (S 373).

Kapittel 13 – Språktapet (S 386)

Ideen om den enspråklige nasjonalstaten fikk fotfeste i Europa og i Norge på 1800-tallet. Det endret språk holdningene og språksituasjonen dramatisk. I Norge hadde man startet utviklingen av lappisk (Samisk) språk på 1700- tallet i Nord Norge, delvis som konkurrent til utviklingen av sørsamisk (med mange finske og svenske begreper) men fremst som konkurrent til finsk av sikkerhets politiske grunner. Tross ønske om enspråklig norsk hadde man fortsatt arbeidet med lappisk språk slik at lærer utdannelsen fortsatte og hele bibelen var oversatt i samisk 1876, mens finsk(kvensk) markert ble motarbeidet ikke minst også av kirken. Jfr. Kirkedepartementets skriv av 16.09 1872 hvor ved kvensk – norskfinske barn ble påtvunget samisk i skole, gudstjeneste og konfirmasjon mv . Finsk Kvensk ble også forbudt som hjelpespråk i skolen fra 1936.

Sannhetskommisjonen skriver (s387) at «deres gransking har vist at norske myndigheter nedvurderte og bidro til stigmatisering av kvensk og samiske språk». Her beskrives situasjonen som om det var likhet i språkpolitikken overfor kvensk og samisk. Samtidig skriver man konsekvent «kvensk», mens finsk alene var skriftspråk fram til kvensk ble anerkjent som eget språk på slutten av 1900- tallet. Kvensk var opprinnelig en rekke finske dialekter Jfr at de norske sjøfinner også snakket finsk, ofte kalt kvensk eller karelsk i Norge, jfr Thomas von Westen.

Kapittelet inneholder beskrivelser og tabeller for språkutviklingen i Troms og Finnmark De finsk talende norske sjøfinner nevnes ikke. Schnitlers grense eksaminasjons protokoller eller Thomas von Westens mfl dokumentasjoner av en annen virkelighet nevnes ikke , tross at det er godt dokumentert i skriv fra KFR til kommisjonen. Heller ikke den viktige norsk -danske folketelling fra 1769 nevnes. Her kan påpekes at KFRs brev heller ikke er nevnt i litteraturlisten eller i fotnoter.

Kommisjonen skriver også s 387 at: «Et språk kan sies å være trygt når det overføres mellom generasjoner og i tillegg er i bruk i offentlig sammenheng, som i utdanningsinstitusjoner, media, arbeidsliv, administrasjon og kulturliv. Til sammenligning er språk kritisk truet når det kun brukes i privat sammenheng av veldig få personer i de eldste generasjoner. Et språk regnes ofte som utdødd når det ikke har noen brukere igjen». Kommisjonen sier imidlertid også: «For det andre hevdes det at dokumenterte språk alltid kan revitalisere». Vanskene med denne siste påstand nevnes ikke, i en situasjon hvor moderniseringen har skapt et helt annet samfunns- og næringsliv enn da finske dialekter var i bruk i Norge. Finsk skrift språk var kvenenes – norsk finnenes språk og er i praksis det fortsatt da det nye Kvenske skriftspråk ikke har felles språkbrukere i bydel eller bygd mer selv om noen (gjerne finsk talende) påstår at de kan kvensk.

Kapittelet gir ingen tillit til at kommisjonens situasjonsbeskrivelse inneholder noen konkrete tiltak for språk bedring for kvener – norskfinner. Det faktum at KDD sterkt satser på at kvensk er kvener – norskfinner språk tross at flertallet (90%) av foreldre/barn som kan velge finsk eller kvensk krever finsk. Splitt og hersk er realitetene overfor kvener/norskfinner, som med tre forbund heller ikke makter internt samarbeid, noe som utnyttet til splitt og hersk og finskens død i Norge.

Kapittel 14 Rettferds vederlag (s 428)

Stortingets ordning med billighetserstatning eller rettferdighets vederlag går tilbake til 1814. I 1938 ble det vedtatt at alle saker om billighetserstatning saker skulle sendes til Finansdepartementet og i 1972 overført Forbruker- og administrasjonsdepartementet, og i 1981 overført til Justisdepartementet, og mulighetene til å klage til Stortinget falt bort . Etter regjeringens behandling 1999 og i 2000 understreket Justiskomiteen at ordningen med billighetserstatning er Stortingets egen ordning hvor avgjørelsen blir tatt på grunnlag av folkelig skjønn, mer enn på et juridisk og regel bundet grunnlag. I 2004 overtok Justissekretariatet oppgaven som sekretariat for rettferds vederlagsordningen. I 2009 ble navnet endret til Statens sivilforvaltning.

Ordningen er ikke lovfestet, og det er derfor ingen som har rettslig krav på rettferds vederlag. Rettferds vederlagsordning er ment som en siste utveg for å oppnå en økonomisk kompensasjon for skade eller tap, et «plaster på såret» for urett som er påført en person i tilfelle det offentlige er å klandre. Stortinget har i tillegg til den alminnelige ordning særordninger for enkelte grupper som har kommet spesielt uheldig ut. Herunder kom tatere, samer og kvener som tapte skolegang under og like etter krigen (1940 -1947). Selvsagt var ikke alle fornøyd med ordningen og ny særordning vokste fram, jfr St.meld.nr 10 («2002 – 2003) om varsemnda i Sametinget 2001 hvor regjeringen uttalte at den ville se nærmere på saken om tapt skolegang og Samefolkets fond. I 2003 opprettet regjeringen, etter drøfting på Stortinget og press fra Sametinget og organisasjoner som representerte ulike grupper, en tvevt departemental arbeidsgruppe for å vurdere nye ordninger innen billighetserstatningen for grupper som syntes å ha kommet særlig uheldig ut, da oppsto egen særordning for samer og kvener med tapt skolegang, i 2005. (tap -minst 1 1/2 års skolegang)

Merknad: Når det i dette kapittel tales om kvensk så bør man huske at finsk har vært og fortsatt er det mest brukte skriftspråk også med bredest og dypest saksområde, og at foreldre og barn (90 %) som kan velge kvensk eller finsk, velger finsk skriftspråk.

Kapittel 15 Opplæring og utdanning (s 440)

Dette kapittel tar opp konsekvensene av fornorskingspolitikken knyttet til opplæring og utdanning fra 1960 og opp til i dag (sommeren 2023). Første del av kapitlet er en analyse av de personlige historier som omhandler oppvekst, skole og utdanning fra omtrent 1960 og frem til i dag.

Andre del tar opp endringene i norsk skole- og utdanningspolitikk etter skoleloven av 1959, dvs da fornorskingspolitikken rettet mot samer formelt ble avvirket. Og frem til minoritetenes rettigheter til opplæring i og på samisk og senere i finsk og kvensk var etablert. Siste del av kapitlet tar opp veien fram mot innføringen av retten til undervisning i og på samisk og senere opplæring i finsk og kvensk. Hele kapittelet er i hovedsak en beskrivelse av utviklingen innen samisk skole. Jevnfør at lov om folkeskole fra 1959 åpnet for samisk som opplæringspråk, først i Karasjok og Kautokeino og som middel til at samiskspråklige elever skulle kunne lykkes i det norsk språklige utdanningssystem. Mønsterplanen for grunnskolen fra 1987 ble utviklet med samisk medvirkning gjennom samisk utdanningsråd. Utviklingen innen samisk på videregående og for høyere utdanning er også omtalt , til like med utviklingen innen samiske barnehager. Samiske rettigheter utvikles på stadig flere felter.

Kvener forteller om hvor usynlig og ukjent kvensk og finsk og kultur er i utdanningen ennå i dag (2023).. Videre problematiseres det som oppfattes som et uavklart forhold mellom finsk og kvensk

språk både i skole og utdanning., og flere ser dette som en uheldig forfinsking og devaluering av kvensk. Det fremgår videre at kvensk og finsk var fra 1870 til 1936 tillatt brukt som hjelpespråk i Finnmark og Nord Troms, noe som opphørte i 1936. Opplæring i finsk og kvensk kom gradvis i gang fra 1970, først ved Vadsø videregående skole som fra 1970- 1971 hadde tilbud om finsk som tredje valgfrie fremmedspråk og fra 1976 undervisning i finsk som C- språk. Skoleloven av 1969 som åpnet for lese- og skriveopplæring på samisk, åpnet ikke tilsvarende ordning for kvenske morsmåls brukere. Mønsterplan (M-87) slo fast at skolens oppgave skal være å ta vare på de kulturelle tradisjonene til kvenene., og det ble åpnet for at finsk språk kunne tilbys som valgfag. Formuleringen om finsk språk og kvensk kultur var et resultat av krav fra NKF som hadde krevd at finsk skulle kunne velges som sidemål, slik samisk kunne, men kravet ble avslått i departementet.

Fra kvensk hold, særlig fra NKF, ble det mobilisert politisk for finsk status som andre språk. Kravet fikk gjennomslag på Stortinget og endring av opplæringsloven slo fast at finsk som andre språk var en rettighet for grunnskole elever med kvensk – finsk bakgrunn i Troms og Finnmark. I kunnskapsløftet 2020 var læreplanen endret fra finsk som andre språk til «kvensk eller finsk som andre språk». De har fortsatt ikke rett til opplæring i kvensk. Skoleåret 2021/2022 hadde 380 elever opplæring i finsk som andre språk i grunnskolen. 46 elever hadde opplæring i kvensk. I den videregående skolen hadde 26 elever opplæring i finsk, ingen i kvensk. Lærer utdanningen var uten kvensk – og finskopplæring fra 1906 til 2019, da kvensk/finsk fikk status som eget fag i lærerutdanningen ved UiT Alta. På slutten av 1990 (Europarådets rammekonvensjon 1999) tallet fikk kvenene status som nasjonal minoritet og fornorskingspolitikken i skolen kan beskrives som avsluttet og kvenene fikk rett til opplæring i kvensk.

Det fantes ikke kvensk språklige barnehagetilbud før på 2000- tallet. NB heller ikke på finsk!

I Porsanger kommune har en norsk barnehage en barnehageavdeling med et kvensk språkreir . Noen mer «løse» språkreir har vært forsøkt noen få andre steder.

Merknad: Kommisjonen skriver om «opplæringen i samisk og sener i finsk og kvensk» som om dette var lik behandling, bare litt tidsforskjøvet. Hele kapittelet viser omfattende tiltak for samisk. mens kvensk – finsk klart ble motarbeidet For øvrig skrives « finsk og kvensk» som om det alltid har vært to forskjellige språk . Det faktum at kvensk var det gjengse ord for finsk i Nord Norge fra gammelt og at man i tidligere tider brukte finske lærebøker nevnes ikke. Begrepene «finsk og kvensk» gir i kommisjonens tekst, slik inntrykk av det gjaldt to helt forskjellige språk lenge før kvensk ble anerkjent som eget språk. Kommisjonen unnlater også å nevne at NIM (Nasjonal institutt for menneskerettigheter) hvor det er flere samisk ansatte («Galdu» inngår her, ingen fra andre nasjonale minoriteter)) la grunnlaget for at minoritets politisk avdeling (AUNM i KDD), med flere samisk ansatte (pluss samisk statssekretær for feltet) kunne skrive til Europarådet og påstå finsk strøket som minoritetsspråk i Norge. Det til tross for at flertallet av kvensk – norsk finske foreldre og barn som kan velge finsk eller kvensk velger finsk som sitt skriftspråk. I arbeidet med KDDs målrettede plan for kvensk språk insisterer KDD på at kvensk er minoritetens språk tross at et absolutt flertall (90%) vil ha finsk som skrift språk. Dette er et klart brudd på minoritetens rettigheter i henhold til FNs menneskeretts konvensjoner.. Kommisjonen berører heller ikke NKFs dramatiske kursendring som ser bort fra samfunnsutviklingen/ moderniseringen med behov for en masse nye ord, og slik slår bort bena under kvensken som uten elev grunnlag og uten et levende

kvensk språk miljø i by eller bygd skal skape et nytt språk. Denne utvikling kan bare tjene det norsk – samiske etnomiljø hvor samisk blir det eneste minoritetsspråk i Norge.

Det er her et grunnlag, menneskerettslig og juridisk for KFR og NFF til å reise sak mot Norge overfor så vel FN som Europarådet: Jfr også Telemark forskingsrapport som bla. foreslo Minoritets politiske avdeling ved KMD, nå KDD nedlagt.

Kapittel 16 Fornorsking av navn (s 462)

Stedsnavn har i dag status som immateriell kulturarv (felle kulturell hukommelse). Både personnavn og stedsnavn er nær knyttet til språk og kultur. Fornorskingspolitikk og den generelle fornorsking (samfunnsutvikling og modernisering av samfunn og næringsliv mv.) har ført til endringer i samers, kveners, norskfinnenes og skogfinnenes navnetradisjoner.

Det fremgår også at; «Opprinnelige samiske person navn, spesielt mannlige fornavn, ble nesten helt borte med innføring av kristendommen, og forsvant i stor grad fra offentlige kilder allerede i løpet av 1600- tallet. Det vises også til Karasjok for perioden 1553 – 1700 hvor prosent andelen falt fra 50% i perioden 1553 -1608 og til 40% i perioden 1612 -1620. Videre at i perioden 1643 – 1694 var andelen falt til 20% og på 1700- tallet var samiske manns navn forsvunnet nesten helt i de offentlige registrene. Peter Schnitler (grense kommisær ved grense kommisjonen Norge – Sverige i 1740 årene) skriver for øvrig at reindriftsamer i større grad enn andre samer hadde beholdt sine opprinnelige slektsnavn i det sør samiske området.

Datering av samiske stedsnavn er et komplisert arbeid fordi de eldste samiske navnene går tilbake til førhistorisk tid, mens skriftlige kilder om navn går tilbake til 1500-tallet (s.469- NOU 1983: 6)

Før fødselsnummer ble innført i 1964 var person navn eneste mulighet for sikker identifikasjon. Navneloven av 1923 slo fast at alle måtte ha et slektsnavn og gifte kvinner måtte ta mannens navn. Jordsalgsloven for Finnmark av 1902 inneholdt en språk instruks, hvor ved norsk kunnskaper skulle legges vekt på og eiendommen måtte ha et norsk navn.

Kartverket har hatt hovedansvaret for stedsnavnforvaltningen i Norge og fastsatt skrivemåten av stedsnavn i offentlig bruk på bakgrunn av tilrådning fra Språkrådet og Sametinget. Siden 2014 har kartverket vært underlagt KDD.

De kvenske stedsnavnene ble ikke tatt med på registrering av stedsnavn. I 1937 kom et tillegg om kvenske stedsnavn i instruks for kartproduksjon. Finske (kvenske) navn medtas ikke på kart når topografen har sikkerhet for at navneformen er rent finsk (Kvensk). I tvilstilfelle påføres navnet etter samme regel som lappiske navn bestemt. Finske (kvenske) navn føres på kalk som leveres sammen med kartet (S 472: «Jeg skulle begynne på samisk kurs og går mye i fjellet, og alle stedsnavn på kartet er samiske, og ikke alt klarer du å oversette, kanskje klarer jeg å finne hva det betyr». Politikken etter 1970 ble vesentlig endret i favør av samiske og kvenske navn. NGO skriver til Samferdselsdepartementet i 1972; «at de fastsatte regler for navnesetting på våre kart i Nord – Norge har virket direkte uheldig, de er diskriminerende for den samiske befolkning og kartene blir betydelig forringet som kommunikasjonsmiddel på grunn av manglende samsvar mellom kartets navne verk og de navn som brukes av den stedlige befolkning. Av en tabell (s 474) - Oversikt på godkjente stedsnavn fremgår 30826 samiske navn, (De fleste nord samiske - 27383) og 2785 kvenske. De fleste dokumenterte samiske stedsnavn har blitt trykt på kart siden politikken ble

endret (1970 årene). Først i stedsnavnloven av 1991 slås det fast at loven skal ta hensyn til kvenske såvel som samiske stedsnavn, og skrivemåten skal følge rett skrivings prinsippene til disse språkene.

Fra 1960 – 1990 ble det gjennomført en stor dokumentasjon og innsamling av kvenske stedsnavn, finansiert av finske myndigheter og gjennomført av finske studenter og forskere. Dette navne tilfanget er å finne på Institutt för de inhemska språken i Helsingfors (Kotus). Det er til sammen 12400 navnesedler etter innsamlingen fra Finnmark og Nord Troms.

Merknad: Hele kapitelet viser lang tids prioritet til arbeidet med samiske person- og stedsnavn. Tross innsats fra Finland med innsamling av kvensk - finske navn i Finnmark og Nord-Troms (12400 navn) finnes det bare ca. 9% registrerte kvensk – finske stedsnavn i forhold til samiske (2785 mot 30826) i Norge. Det blir en samifisering av landsdelen basert på falsk historie.

Med en henvisning til Schnitler utsagn om at reinsamene i sør samiske områder i større grad hadde beholdt sine opprinnelige navn, enn andre samer, har man fra kommisjonens side sikret at man i litteraturlisten kunne henwise til ham og har slik unngått helt vesentlige utsagn i disse grense protokoller om de norske sjøfinner som var finner. Jevnfør også Thomas von Westen som sier det samme og at Finnmark har sitt navn etter disse finner som hadde det storfinske språk som også kvenene hadde.. Her unngår man også historiske realiteter som at i Kautokeino i 1807 var 8 av 10 familier finsk (kvensk) språklige. Karasjok var ennå på 1776 angitt som kvensk bygd. De barskog bevokste elvesletter ved Karasjokka var jo klart bedre tilpasset finnenes (Kvenene) samfunns kultur (tømmer hus og åkerdyrking) enn for et jeger og fangst folk som måtte ha lett/kort vei til dyre trekks ledene. Samifisering av kvener – norskfinner i felles distriktene bør for øvrig være velkjent, men nevnes ikke av kommisjonen. Beskrivelse av navnetradisjoner i samiske og kvensk – norsk finske familier forbigår jeg med et eksempel fra egen familie. Min oldemor hette Marie (Maja) og sønnen - farfar Anders (Anti) og far Andreas (Antraksi). Jeg Ivar ble da MajanAntinAntraksin Ivari. Merk at i kvensk finske familier kunne kvinner ha slik posisjon at en sønn kunne bli beskrevet ut fra morens navn i muntlig samtale – Maiananti - Maries Anders

Henvisning til at samiske navn, innforstått i Norge, går helt tilbake til før historisk tid, er kanskje riktig for helt syd i Finland, jfr Finske kilder, men det er ingen begrunnede historiske kilder for at det er riktig for Norge. Jfr erklæring fra lagmann Peder Hansen i Steigen 1596; «På den annen side av fjell ryggen har lapperne deres tilhold steder og skatter til svenske kongen». Jfr også finsk (norske sjøfinners) skipsbygging for kongsemne Harald Gille vinteren 1139/40 ved Hin. Jeg viser her også til NOV 2001:1 – Lov om personvern – Tradisjon, liberalisering og forenkling som likevel ikke kan sees som forenkling for kvener – norskfinner som ikke har personell, eller økonomi til redegjørelser og prosesser, og eksempelvis, heller ikke har noe organ som kan representere dem overfor Norges geografiske oppmåling (NGO – Statens kartverk) slik samene har. Likheter for loven (FN konvensjonene) er ikke mulig med dagens system.

Kapittel 17 Velferdsstatens svikt i Divtasvuodna/Tysfjord (s 480)

Hele kapitlet omhandler vesentlig samiske forhold. Jeg skal her bare kort nevne et par forhold som kan ha interesse også fra kvensk – norsk finsk og skog finsk perspektiv. Det fremgår av kommisjonsrapporten; «Velferdssamfunnet har på grunnleggende vis endret livet for samer, kvener og skogfinner, og har med alle sine ordninger bidratt til pluralistisk (flertalls - mangfoldig) integrasjon, men også sterk assimilasjon. Historisk var befolkningen primært samer fram til

begynnelsen av 1600-tallet. På Tysnes, ut mot Vestfjorden, var det imidlertid norsk bosetning alt på 1500-tallet og nordmenn begynte tidlig på 1600-tallet å slå seg ned i selve fjorden. Den sjøsamiske befolkning var den dominerende gruppen, men ble fra 1800-tallet assimilert inn i den norske befolkning. Som følge av at stadig flere reindriftsamer ble fastboende, økte antall samer i indre deler av fjordene betydelig utover 1800-tallet. Lule samene levde i spredte bosetninger og veiløse bygder (i de innerste fjordene) de første årene etter andre verdenskrig, mange bygder var isolert fra det norske samfunn. Fiske, jakt, bærplukking og henting av brensel fra skogen hadde vært en sentral del av lule samenes liv. Med modernisering og nye boliger falt kombinasjons næringene bort.

Det rasebiologiske forskningsprosjektet innenfor fagområdet fysisk antropologi som i Tysfjord omtales som «hodeskalle målingene» Målingene ble foretatt på en måte som oppfattes som både støtende og nedverdiggende. Den psykiske volden kom til uttrykk gjennom negative holdninger og nedvurdering på systemnivå av representanter for myndighetene Saker om vold, seksuelle overgrep, grenselos saken mfl er skrekk eksempler fra Tysfjord.

Merknad: Kommisjonen viser en skrekk bilde av samfunns forholdene ved Tysfjorden og tiltak for å rette opp gamle synder. Det pekes flere ganger på strukturell (som angår oppbygging) vold med/imot samene. Den strukturelle vold som burde være åpenbar overfor kvenene – norsk finnene beskrives ikke noen steder i kommisjonsrapporten. Hva angår «skalle målingene» kan nevnes at også kvener – norskfinner ble utsatt for skalle målinger til like med enkelte Vestlendinger. Dette forhold bør absolutt sees i et videre perspektiv. Ved beskrivelse av sjøsamene som ble assimilert inni den norske befolkning unnlater kommisjonen å nevne de norske sjøfinner. Det er faktisk meget sannsynlig, ut fra de historiske kilder, at disse «samer» egentlig var de gamle norske sjøfinner.

Det faktum at fiske, jakt, bærplukking, henting av brensel var en sentral del av lulesamenes liv kan alene ikke sees som et overgrep mot samene alene. Slik virksomhet gjaldt alle, også norske og kvenske - norsk finske småbrukere. På side 602 i kommisjonsrapporten er gjengitt mine erfaringer med kombinert nærings- og utmarks virksomhet. Jevnfør vårt brev nr. 1 av 28.11.2019 til kommisjonen. Vår erfaring med henting av nødfor til dyra høst/vinter 1944-45. nevnes dog ikke.

Det faktum at, da stadig flere reindriftsamer ble fastboende økte antall samer, henger nok også sammen med økning av antall lulesamer på svensk side av grensen og sannsynligvis av følgene av kuldeperioder (Den lille istid) hvor folk fant det lettere å overleve nede ved fjordene i Norge enn i fjell – skoger i Finland og Sverige. En flytting som foregikk mot svenske myndigheters vilje. For full forståelse av bakgrunn for forholdene i Tysfjord og andre steder er det nok nødvendig å se forhold og utvikling, også temperatur svingninger, i et større geografisk område. En tendens til å se Nord Norge som en ØY må rette opp da det skaper falsk historie forståelse. Det samme gjelder klare tendens, også i kommisjonsrapporten, til å tie ihjel historiske kilder som ikke passer inn i det politiske ønske.

Kapitel 18. Kirkeliv, religiøsitet og åndelighet (s 494)

I Norge har kirken over lang tid hatt en sentral posisjon – sammenveving av kongemakt og kirkemakt og en statskirkeordning som ga kirken monopol på religionsutøvelse - en fundamental religiøs ordning som krevde lydighet og underordning. Kirkens rolle i fornorskingen er beskrevet i andre kapitler. Her skal en se nærmere på kirkens forhold til minoritetene og fornorskingens konsekvenser for religiøsiteten i de berørte miljøene. Etter den Lutherske reformasjon på 1500-tallet

ble kirken nasjonalisert, og kongen ble kirkens øverste leder.. Gjennom konventikkelplakaten fra 1741 ga statsmakten kirken monopol på religiøse samlinger lokalt og ansvar for å føre tilsyn og kontroll med slik utenom kirkelig virksomhet. Kirken påla folk å oppdra barna sine i statsreligionen. Luthers tro (1527) ble den eneste «rette» tro i landet, bare kirken kunne forkynne Gudsord, fram til «dissidenter» loven ble vedtatt i 1845. - sterk fremvekst av frie religiøse forsamlinger, misjonsorganisasjoner og vekkelsesbevegelser. Den direkte rettede misjonsvirksomhet rettet mot samene startet på 1700 -tallet, men antagelig hadde mange samer kjennskap til den kristne religion og noen var sikkert døpt til denne tro. Russisk – ortodoks kirke hadde misjonsvirksomhet i grense traktene mellom Norge, Russland og Finland på 1500 -tallet. Skoltene ble gresk-ortodokse.

På 1700-tallet ble samenes tro og religiøsitet ofte karakterisert på en uforsonlig og fordømmende måte – villfarelse, avgudsdyrkelse, hedenskap og demon- og djeveldyrkelse, kriminalisert alt fra 1609 under trolldomsprosessene under Christian IV. Misjonærene Isaac Olsen og Thomas von Westen (ca. 1717 - 1727) talte skarpt mot den samiske familiestrukturen. Hammond (1787) skrev at von Westen mente at; « finnenes (samenes) villfarelser ere nu aabenbarede, som deres forargerlige børne tugt, at de (...) tillade børn at raade seg selv, og aldri straffer dem, hvorfor børne ere jierne Forældre ulydige (...) Quindernes herredøm og tyranie over deres mænd». (Som kilde er henvist til Hansen og Olsen 2022, ikke til originalkilden). Samisk kultur har tradisjonelt hatt et egalitært (alles likeverd) syn på naturen. Kirkens forståelse av verden som en hierarkisk skaper ordening med overordnings- og underordnings strukturer kan ha etablert strukturer som fornorskings ideologien kunne innpasses i. Som et evolusjonistisk (gradvis forandring) vitenskapelig syn på kulturen og mennesket hadde den også stort potensial for å legitimere fornorsking og tanken om interetnisk hierarki som assimilasjonspolitikken innebar. Unntaket i dette bilde var det lutherske prinsipp om Gudsord på morsmålet, som ga motstand til en total fornorsking innad i kirken.

Læstadianismen var en religiøs bevegelse på Nordkalotten innenfor statskirken fra midten av 1800-tallet og vokste fram på samme tid som sørnorske lekmannsbevegelser – en motkultur til offisiell kirkelig religiøsitet, et åndelig fristed der samer og kvener kunne bruke sitt morsmål og spilte på den måten en særdeles viktig rolle i bevaringen av kvensk og samisk språk, mens myndighetenes fornorskingspolitikk likevel medførte et språkskifte fra samisk, kvensk og finsk til norsk i store deler av befolkningen (Jfr også Kautokeino opprøret)

Før det moderne helsevesenet, basert på vitenskap ble utbygd, hadde kvener, skogfinner og samiske samfunn sine hjelpere med kompetanse på sykdom, ulykker og andre plager, en tradisjon som fremdeles er levende og oppgavene lå tradisjonelt til den religiøse eksperten. Jfr noaidi (nordsamisk), tietäjä (en seer på skogfinsk) og parantaja (forbedrer, helbreder) eller noita (heks) på (kvensk).

På side 500 kommer frem at; Eidsivatingsloven og Borgartingsloven ble det innført «fem anførsler om at det var forbudt å dra til samer og lære «trolldom»

Religiøsiteten har blitt mer mangfoldig i Norge etter andre verdenskrig. Grunnloven fastslår at kristendommen fortsatt har en særstilling, og den norske kirke er beskrevet som Norges folkekirke og ca 70 % av befolkningen er medlemmer. Kirken er skilt fra staten i 2018. Kirken har siden reformasjonen vært en sentralaktør også i kvenenes, samenes og skogfinnenes religiøse liv. Med impulser fra *New Age* – bevegelsen, og andre urfolk, har samene økt bevissthet om tradisjonell samisk religion og mytologi og sjamanistiske praksiser er blitt mer synlig .

Kirkens verdensråd har etablert menneskerettigheter som et sentralt arbeidsfelt og Den norske kirkes komite for internasjonale spørsmål kom med uttalelser som støttet samenes engasjement fra 1980 tallet. Kirken ga aktiv sin støtte til samepolitisk arbeid, bla støttet Kirkemøtet, Samerettsutvalgets og Samekulturutvalgets forslag til tiltak, også forslag til Finnmarksloven.

Kvenene ble sett på som et mulig nasjonalt sikkerhetsproblem og ble mistenkeliggjort: Kirkens ledelse i Nord Norge, under biskop Eivind Berggrav, mente at det burde være minimalt samrøre mellom samer og kvener, for å unngå kvensk påvirkning. Og han drev, i samarbeid med myndighetene etterretningsvirksomhet overfor kvenene, med utstrakt hjelp av prester og lærere. For øvrig har kvensk språk og synliggjøring av kvenske tradisjoner vært nesten totalt fraværende i kirken. Så sent som i 2004 ble kvenen ikke omtalt da Nord – Norge feiret 200 års jubileet som eget bispedømme.

Vi ser også at kirken ennå i 2018 mangler det kvenske kirkelivs utvalget forankring i bispedømmet. Og salmebok prosjektet av 2016 ble ledet av den kvenske - samiske musikeren og artisten Kristin Mellem.

Merknad: Teksten foran er en forkortet gjengivelse/sammendrag av vesentlige punkter fra kommisjonens rapport i dette kapittel. Ved henvisning til at den direkte misjonsvirksomhet rettet mot samene skjedde på 1700-tallet unnlater man helt å opplyse om at von Westens misjonering gjaldt også kvenene – de norske sjøfinner og at finske bibler, salmebøker var tilgjengelig. Henvisning til Hammond (Historiker og prest) her blir også historieforfalskning da han er meget klar på at finnene, ikke samene er Finnmarkens opprinnelige beboere (Under norsk overhøyhet). Her kunne også den store og omfattende dansk - norske folketelling fra 1769 som viser klart flertall av finner i Nord Norge vært nevnt. Det vises til Forskjellsbehandlingen av samer og kvener -norskfinner som er påtagelig. Henvisning til biskop Berggrav viser den historisk nådeløse behandling av kvenene – norsk finnen., herunder også ødeleggelse av det gode mellom menneskelige forhold samer – kvener. Når en ser kirkens behandling av kvenen de siste par tre ti år blir situasjonen grotesk verre. Kirken synes også å ha gitt samene en slags «overherredømme» da bispedømme rådet forkastet et kvensk salmeprosjekt. Rådgiver for samisk kirkeliv skal ha vært bispedømmets rådgiver i saken. (Ruijan Kaiku 03.08.2020). Jevnfør her også kirkens aktive støtte til samepolitisk arbeid nasjonalt og internasjonalt, samt neglisjering av kvenene ved feiring av 200 års jubileet som eget bispedømme.

Det er også høyst merkelig at salmebok prosjektet av 2016 ble ledet av en kven – same. Hvorfor var det ikke mulig å finne en kven/norskfinne? I brev nr. 4 av 28.04.2022 til kommisjonen, side 1 har vi (KFR) vist til Juridisk betenkning av advokat Geir Johan Nilsen (AAECO - //23401479 – v2), datert 31.12.2017. Det er ikke greit at folk med dobbelt tilhørighet søker maktposisjoner i viktige saker for en minoritet. Samene vil i siste instans måtte være lojale overfor egen minoritet. Det er her også, av Nilssen, vist til FN menneskerettskonvensjonene; - Om avskaffelse av alle former for rasediskriminering 1965, - Om sivile og politiske rettigheter 1966 og - Om barns rettigheter 1989, som alle er rettighetskonvensjoner, som Norge og kirken overser i sin minoritetspolitikk. Det finnes utvilsomt historikere, «store veivisere», i kommisjonen som vet om dette. Også samfunnsvitere i kommisjonen må være kjent med Telemarkforskings rapport om at same og minoritetspolitisk avdeling i KMD, nå KDD, bør nedlegges

Det var ikke bare religiøse lekmanns ledere som stod for «helsehjelp» i tiden før første verdenskrig. I min familie var vi ikke særlig religiøse, gikk ikke i kirken. Jeg kjenner godt til kvener som

«kunne stanse blødninger» og farfar brukte å gi massasje til giktiske gubber og «skamkjørte» hester. Kristelige møter ledet av omvandrende predikanter (av alle slag) kunne være eneste mulighet for «treff» og litt «underholdning» i «mørketida». Når det gjelder barneoppdragelse kan nevnes at jeg er vokst opp med veldig frihet til å finne på ting selv, for eksempel, å tjene egne penger. Selvsagt hadde vi forpliktelser til å delta i gårdens drift, skogs hogst mv, men det huskes ikke som en tung plikt og vi kunne selv ta initiativ for eks å rense opp grøfter, tømme fjøs kjelleren eller «bitte» garn, melkeku, fra veldig ung alder.

Etter andre verdenskrig fremsto også «lettere» religiøse bevegelse på Nord Norsk cene, som for eksempel pinsebevegelsen, hvor den «straffende gud» kom mer i bakgrunnen og slik tiltrakk seg en del ensomme sjeler også ungdom. Bevegelsen virket helnorsk i språk og kultur og bidro selvsagt til å befeste norsk språk og kultur, uten at en kan beskyldte denne utvikling for fornorskingspolitikk. Til slutt nevnes også kommisjonens henvisning til Eidsivatings og Borgartings omtale av samer. Det finnes ikke henvisning til samer eller lapper i disse lamsdelslover, men til finner. Også her har kommisjonen framsatt falsk historie.

Vi kan også for dette kapittel konstatere at heller ikke her er KFRs begrunnede utredninger i brev 1 til 4 og i dokumentet «Skuffelsen» nevnt hverken i litteraturlisten eller i fotnoter. Dessuten omtales kvensk språk som om det alltid har eksistert som eget fullverdig språk. Kvensk var opprinnelig en rekke forskjellige finske dialekter, mens finsk skriftspråk var et felles grunnlag. Finsk Nye testamente fantes fra 1550-tallet og hele bibelen fra 1600-, 1700- og 1800-tallet. Det var slik finsk som var hovedspråket i læstadianer bevegelsen, Selv Læstadius talte og skrev på finsk. Det forhindret ikke at såvel samisk (lappisk) som norsk språk ble brukt. Jeg husker også en fortelling hvor spontan oversetteren fra norsk til finsk kom til å si *lehmä* i stedet for *elemä* og hvor ungdommen kunne le lydløst. Jeg har selv senest i 1995 hørt tremenning Anna Helistø lese fra oldefars gamle finske bibel som han fikk i 1901. Ved en tilfældighetenes tilskikkelse ble den ikke brent i 1944, begrunnelsen er kjent.

Kapittel 19 Kunst og kultur (s 510)

Hovedfokus i dette kapittel, har ifølge kommisjonen, vært å beskrive hvordan samiske, kvenske og skogfinske aktører på kunst- og kulturfeltet aktivt har skapt motstrømmer mot fornorsking. Kvener, samer og skogfinner var lenge forholdsvis usynlige i kulturnasjonen i Norge, til de fra 1970-tallet og fremover fikk bedre rammer, ble de også mer synlig i samfunnet. Siden har samiske, kvenske, norskfinske og skog finske kunstnere tatt aktiv og synlig rolle og sitt folk som del av «vi», og har i sitt arbeid gjort aktiv motstand mot majoritetens kulturens assimilerende kraft:

Merknad: Her skriver kommisjonen som om det har vært likhet i muligheter og utvikling, Det jo å skape et inntrykk av tilnærmet like muligheter økonomisk, språklig og kulturelt, hvilket jo er meningsløst tøvete og helt usant.. Videre sies det; «Som nevnt har samene gjennom Samerådet hatt formelt samarbeid over grensene siden 1950 tallet og gjennom Samisk parlamentarisk råd (SPR) har de siden 2000-tallet hatt et bredt internasjonalt engasjement, og ble i 2011 akkreditert som observatør i den Internasjonale opphavsretts organisasjon (WIPOs) mellomstatlige komite om immaterialrett, genetiske ressurser, tradisjonell kunnskap og kultur. Etter liberalisering og oppmyking av Sovjetunionens politikk i 1989 kom også russiske samer med i dette samarbeid».

Så føyes det til, for liksom å balansere forholdene; «Kvener og tornedalinger på svensk side har hatt et kultursamarbeidet med kvener i Norge siden 1980-tallet. Kvener og norskfinner har også hatt felles prosjekter med kulturaktører i Nord – Finland». Denne kvenske- norsk finske innsatsen skyldes «fyrabend», ubetalt arbeid, av noen kvenske – norsk finske entusiaster og kan på ingen måte sidestilles som likeverdig med økonomisk støtte og organisasjons utviklingen på samisk side. Jevnfør etablering av det samiske kulturutvalg fra 1978 hvor etter Sametinget fikk hovedansvar for forvaltning av samiske kulturinstitusjoner i 2002, noe som i dag omfatter litteratur, bokutgivelser, musikk Teater, film, og dodje .

Også her fortsetter kommisjonen med; «Moderne kvensk litteratur begynte å vokse frem i etterkrigstiden, da annen etnisk identitet enn den norske fikk mer plass og ble synliggjort og har dermed blitt skrevet i en minoritetskontekst mellom norsk, samisk og finske litterære tradisjoner»

Altså en overdrevet og feil fortsettelse av kvenenes situasjon i fortsettelse av utredning om samiske forhold.

Det innrømmes dog; «Under ti bøker er kun på kvensk, noe som gjenspeiler det kvenske språkets og kulturens sårbare situasjon. Det at de fleste kvenske forfattere skriver på norsk gjenspeiler språkskifte i kvenske miljøer. Kvensk identitet og historie er sentrale temaer i kvensk forfatterskap, og kvensk kultur blir beskrevet som kultur under press fra majoritets kultur. Så vises det også til Nilsen-Børskogs forfatterskap som sies å være «språklig nyskapende og identitetsskapende i kvensk miljø».

Her unnlater kommisjonen å berøre det faktum at ca. 90 % av de foreldre og barn som kan velge kvensk eller finsk ønsker finsk skriftspråk. Ref. også her til KFRs åpne brev nr. 1 til 4 og dokumentet «Skuffelsen» som er kjent i kommisjonen, men ikke referert til i litteraturliste eller i fotnote.

Kommisjonen unnlater også å berøre det faktum at kvensk også er under klart press fra samisk miljø, jfr. våre brev 1 – 4. De samiske aksjonene mot kvensk/norskfinske er ikke bare enkeltpersoners innspill – hverdags rasisme. Nei det finnes en rekke «offisielle» samiske innspill fra samiske ledere på vegne av samiske organisasjoner. Fire eksempler er listet i brev nr. 4 datert 28.04.2022 fra KFR til kommisjonen.

Vi er nå i Norge i ferd med å skape et etnokratisk parallelle samfunn mot demokratiet, og likhet for lovene. Demokratiet forvitres innenfra. Det skaper motsetninger mellom folk og vil før eller senere føre til en nasjonal skandale som også vil kunne ramme den samiske minoritet. Politikken vil også som Niemi/Semb har skrevet, kunne binde Stortinget.

Kapittel 20 Reindriftens vilkår (s. 532)

Hele kapitlet på 30 sider i kommisjonsrapporten er en beskrivelse av Samisk reindrift som betegnes som næring. Det kommer frem for øvrig klart av Aslak Syses særuttalelse (side 662 i kommisjonsrapporten) hvor han påpeker at skjevheten i rapporten er blitt helt påfallende. Kapittel 20, 21, 22 og 23, ca. en tredjedel av den samlede tekstmengde, omhandler nærmest bare samiske forhold. En næring er ihht. ligningsloven en virksomhet som gir overskudd, eller i det minste kan forventes å bli lønnsom. Kommisjonen sier at de har valgt å drøfte rettighetsutviklingen og

uklarheter rundt rettigheter, ressursbruk og ulike former for interessekonflikter etter at fornuftspolitikkene var avsluttet, og vurdere de konsekvenser dette har hatt .

Kapittelet tar utgangspunkt i Lappekodisillen av 1751: «Field- Lapperne kan ikke andet, end maa om Sommeren ligge Vesten for Field – Kiølen i Norsk Lappmark, og om Vinteren Østen før Kiølen i Sverrigs Lappmark». Deretter følger fyldige punkter om blant annet:

- 1) Lappefogden – statens mann og motpart i forvaltning av reindrift.
- 2) Vannkraftutbygging,
- 3) Inngrep, politiske forpliktelser og rettsvern.
- 4) Arealinngrep og konsekvensutredninger
- 5) Vindkraft.
- 6 Kraftlinjer,
- 7) Gruvedrift.
- 8) Hyttebygging.
- 9) Jakt, fiske og friluftsliv.
- 10) Rovdyr.
- 11) Nasjonalparker og landskapsvernområder.
- 12) Fredning.
- 13) Reindriftas hverdag – helsesituasjonen.
- 14) Eksterne inngrep – interne konflikter.

Merknad: Jeg viser her til rapporten «Klimakur 2030» som ble levert Klima – og Miljødepartementet i februar 2020. Her kommer frem at «rein, ku og sau slipper ut metan, en ikke ubetydelig kilde til klimagass utslipp. Dyrevelferden er dårlig for tamrein, og ikke er den lønnsom heller. De siste 50 årene har inntektene dreid seg radikalt fra kjøttinntekter til subsidier og erstatning fra staten. Bare i Norge er reindrift etnisert – enerett for samene til drift, egentlig i strid med grunnloven og en demokratisk feil slutning og lovfeil – statlig rasediskriminering som bryter med FNs konvensjon mot rasediskriminering.

Her burde kommisjonen tatt utgangspunkt i denne rapport, og i data som finnes i landbruks myndighetenes arkiver, som klart bekrefter at samisk reindrift er ulønnsom, og at vi har for mye rein i forhold til naturgrunlaget (beite). Videre kunne kommisjonen beskrevet norsk tamrein drift (to lag) syd for Dovre og det faktum at tross at det finnes over 3000 samiske reinmerker i Norge utgjør driften bare i underkant av tusen årsverk som hver bidrar med klart mindre enn minstepensjon. Driften er klart avhengig av subsidier og rovdyr/natur og andre erstatninger og står i sterk kontrast til den norske reindrift som klarer seg med ca. 1/7 del av samisk støtte (per kilo produsert reinkjøtt).

Det kan se ut som om subsidieringen av samisk reindrift har virket negativt på evnen og viljen til innovasjon . Det er til langvarig skade for samisk reindrift og bidrar til økonomiske konflikter på

sikt mellom folk. Det er også påfallende hvordan kommisjonen i kapittel etter kapittel har latt norske myndigheter få et hovedansvar for samisk elendighet hvor industrialisering og moderniseringer klart har påvirket utviklingen uavhengig av statlig styring. Jevnfør: Skutere, rein fraktebusser, helikoptre, fly, droner, landgangsfartøyer, mobiltelefoner, skuter trukne camping vogner, reinslakterier, fryserier, etc. Som har gitt en helt annen drift enn da «gamlefar» gikk til fots foran flokken med ledereinen under flyttinger.

Kapittel 21 Sjøsamisk fiske og fiskeripolitikk (s. 566)

Kapitlet åpner med. «Et gjennomgående tekk i kommisjonens rapport er dokumentasjonen av hvordan fornorskingen har vært og er et resultat av både fornorskingspolitikk som målrettet tiltak og konsekvenser av politiske beslutninger og samfunns endringer som, uavhengig av intensjonen, likevel har hatt betydelige fornorskings virkninger. Omfattende endringer i fiskeripolitikken har hatt store konsekvenser for videreføringen av samisk og kvensk kultur langs kysten».

Merknad: Som påpekt av Aslak Syse i hans særuttalelse er også dette kapittel, nesten helt en beskrivelse av samiske forhold. Også her tas kvenske forhold til inntekt eller supplement til samiske forhold. En rekke moderniseringer og tekniske forbedringer i fiskeriene har intet med fornorskingen å gjøre og ville kommet uansett språklige tiltak. Min far hadde lengre opphold i Vardø i mellomkrigstiden. Finsk var i ganske omfattende bruk, men arbeidslivet på fartøyer, i havna, på byen og i fiskeforedlingen var så intenst norsk at en måtte lære seg norsk uansett holdninger.

Det som verre er at kommisjonen her som gjennomgående i hele rapporten unnlater å berøre historiske dokument som ikke passer inn i det etnopolitiske narrativ. De norske sjøfinner som i henhold til flere kilder nevnt foran har vært på kysten helt ned til Vestlandet blir forbigått i taushet og blir tilskrevet samisk identitet. Jevnfør «Finnekonger» i sagalitteraturen, underkastet norsk rikskonge makt, Lagmann Peder Hansen i Steigen 1596, Folketellingen 1769, Schnitlers grense eksaminasjonsprotokoller og Thomas von Westens memoarer av historiker Hammond 1787. Leder av samerettsutvalget Carsten Smith mente at det samiske fisket i sjøen var beskyttet av art. 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966, uten at de norske sjøfinner eller kvenenes tilsvarende rettigheter ble berørt. Det er misbruk av FNs menneskeretts konvensjoner – likhet for loven så sent som i 1990 (s.571).

Kapittel 22 Laksefisket i Tanavassdraget og samisk kultur (s. 586)

Her innleder kommisjonen med: «Laksefisket i de store elvene i Finnmark er svært gammelt. Arkeologiske funn og samiske begreper rundt dette fiske peker tilbake til 1000 år f.Kr. Så lenge en kan spore den samiske tilstedeværelse i nordområdene, har laksens oppgang i elvene utgjort en viktig ressurs i samenes sesongbaserte flytte mønster. Det gjaldt særlig elvene i Reisa, Alta, Tana, Neiden og Pasvik

Allerede i 1601 anså samene i Tana seg som eneberettiget til fisket og forlangte betaling av andre som ville ta del i fisket. Lokalbefolkningens felles rett til «Fiskeri i Havet og i de store Elver» slås videre fast i § 6 i jordresolusjonen av 1775. Fram til midten av 1800-tallet hadde befolkningen i Tanadalen i praksis sin egen forvaltning av laksefisket. Lokale rettsoppfatninger organiserte bruken», noe fogden notert seg i 1830.

Merknad: Også dette kapittel omfatter nesten bare samiske forhold slik Aslak Syse uttrykker det i sin særuttalelse. Heller ikke her anser jeg det nødvendig å gjøre en grundig gjennomgang. Her kan vi igjen konstatere at man dikter samisk tilstedeværelse 1000 år tilbake i tid uten begrunnet historisk eller arkeologisk dokumentasjon. Jeg viser her til omfattende aksjonsforskning ved UiT fra 1970 – 80 tallet. Jevnfør Einar Niemi og Julie Semb forskningsetisk kontekst: Historisk urett og forskning

som overgrep- 22.05.2009: «Under den sterke samiske mobilisering på 1970- og 1980-tallet (Alta – Kautokeino konflikten) opplevde samisk forskning et kraftig oppsving, også i form av aksjonsforskning der det var legitimt «å ta standpunkt», noe også mange forsknings publikasjoner fra den tida viser.». Videre viser jeg til historie delen i NOU 1994: 21 – bruken av land og vann i Finnmark hvor Steinar Pedersen skriver (bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget): «Det geografiske område som i dag kalles Finnmark, kommer av det gammelnorske ordet Finnmark. Det betyr samenes land. (Feiltolkning av det islandske skrift Rimbegla fra 1100-tallet).

For å tydeliggjøre historien siterer jeg også fra historiker Hans Hammonds fra 1787 bearbejdede utgave av Thomas von Westens memoarer: «Ved finner forstå jeg ingen andre her end de saakalte Finner de, der beboe Stor Hertugdømmet Finland og staa under svenske Krone, saa og de der beboe Finnmarken i Norge og æere det danske Scepter». Flere kilder kunne her ha vært listet.

Dette betyr at kommisjonen faktisk tier i hjel dokumentert historie og slik skapes et forfalsket bilde, hvor særlig historikere i kommisjonen må ta et ansvar for: Hvordan er det mulig å unnlate å gjøre dette uten å miste all faglig ære? De norske sjøfinner, som var finner, kan ikke skrives ut av historien.

Utover dette skal jeg bare ta opp et par forhold:

- «Stengselsplassen (i laksefiske) ble oppfattet som en privat rettighet og gikk i arv». «Alle hadde sine faste fiskeplasser når det gjaldt stengsel og garn». Slik jeg kjenner til dette så ble man i sonen enig om hvem (to gårder) som fisket sammen. Når det gjaldt stengselsplassene så endret disse seg fra år til år etter vårflommen. Påstanden om arv kan ikke være riktig for hele vassdraget, kanskje spesielt ikke i nedre del, fra Seida fossen og ut til elvemunningen. Jeg vet at kvener/norskfinner bygget ålen (dypålen) og der med stengselsplassene. Det gjaldt særlig i tiden hvor man brukte «risstengsler» som fanget sanden bedre. Senere hvor bruk av (gamle) garn til selve stengselet ble mer vanlig ble åle byggingen noe vanskeligere (tregere). Noen ganger ble det nødvendig å flytte stengslene i sesongen. Arven fra laksefiske i finske elver og norske lenger sør kunne vært nevnt. Jevnfør her også hvordan finnene i Sør-Varanger ble deltakere i «*keppälä* fisket i Neidenfossen. Den sterke betoning av samisk laksefiske med eget ord forråd, utelater man helt å berøre de gamle norske sjøfinner som «fanget fisk i sjøen og ferskvann og fraktet det til Bergen». De var Finnmarkens opprinnelige innbyggere, under norsk overhøyhet. (Se Schnitler og von Westen).

- «Den elvesamiske kulturformen har gjennom århundrene vist seg å være livskraftig. Et uttrykk for dette er den omfattende assimilasjonen som fant sted blant kvenske innflyttere i nedre del av Tanadalen fra andre halvdel av 1700-tallet og utover. Gjennom giftermål og arbeidsliv gikk de og deres etterkommere etter hvert opp i den samiske kulturen. I folketellingene framstå de etter hvert som samer, og det er ikke før i andre halvdel av 1800-tallet at det gjennom ny migrasjon etableres kvenske lokalsamfunn i nedre del av Tanadalen». (Utdrag fra Niemis tidligere artikkel i tidsskriftet «Ottar»)

Med personlig kjennskap til kulturen i nedre Tana – Varanger området vil jeg mene at det fremst var samene som gikk over til den kvenske kulturen med småbruk og husdyr og kombinert næringer, håndverk etc. men språklig er det riktig at samisk språk økte. Her kunne den norske politikken med å påtvinge kvener/finner samisk i fellesdistriktene vært nevnt. Gammelordføreren i Nesseby Kommune - Per Balk - har sagt at man var ikke nødvendigvis same selv om man snakket samisk

- Den store dansk-norske folketelling fra 1767 som viser et flertall av norske sjøfinner og kvener forbigås i taushet. Tabellene her viser klart overvekt av finner og kvener. Videre må norsk vilje til fornorsking og samifisering av kvenene her ikke glemmes. «Kvenungan skulle tynes til å lære seg norsk eller lappisk (Samisk). Når det gjelder arbeidsliv og kultur spesielt jordbruk, utmarksnæringer og laksefiske var det nok samene som gikk inn i den finske/kvenske kulturen selv om språket i større grad ble samisk i samsvar med statens og kirkens ønske.

Laksefiskets kulturbærende dimensjon er vel så mye kvensk/finsk som samisk. Hele kapitlet fremstår som Samelandsbygging, hvor historiske kilder tilpasses et ønsket resultat – aksjonering.

Kapittel 23 Utmarksressursene (s. 596)

Som påpekt av Aslak Syse i særmerknad til Kommissjons rapporten er; «Skjevheten i rapporten blitt helt påfallende, kapittel 20, 21, 22 og 23, ca. en tredjedel av den samlede tekstmengde, omfatter nesten bare samiske forhold. I en artikkel i Aftenposten lø 127.06.2023 av Frank Rossavik kommer frem; «Forøvr er situasjonen for de andre gruppene (utenom samene) i rapporten så annerledes at de burde hatt en egen kommisjon». Det finnes altså noen få stemmer som har våget forsiktig å påpeke svakheter i Kommissjonsrapporten, Rossavik poengterer forøvrig at foruten Syse skal to medlemmer til ha vært klar for å bli med på en særuttalelse. En av dem – professor emeritus Einar Niemi - skal ha bekreftet det overfor Rossavik.

Kvensk Finsk Riksforbund (KFR) hadde ved vårt brev nr. 4 av 28.04.2022 til kommisjonen vedlagt et dokument av Niemi og Julie Semb datert 22.05.2009. Dette for å sende en «pasning» til Niemi (og kommisjonen) slik at han, i samsvar med eget dokument, kunne ha rettet opp noe av de skjevheter som kommissjonsrapporten er beheftet med. Det skjedde ikke, og Niemis posisjon som «den store veiviser i nord» kan det i historisk perspektiv reises tvil om.

På side 596 kommer frem: «Rettigheter til land og vann har vært et krav fra samisk side i hele perioden som dekkes av kommisjonens mandat, og har vært gjenstand for offentlige utredninger. Fra både samisk og kvensk hold har en advart mot inngrep som innskrenker ressursenes kulturelle og økonomiske bæreevne og fremholdt at naturressursene er en nødvendig forutsetning for bosetning og utvikling».

Her nevnes ikke kvenske krav om likebehandling og like rett til land og vann, noe som kanskje ikke er så bastant fremført som samiske krav. Vi har tidligere i denne analysen vist til historiske dokument som klargjør at finnene var Finnmarkens første innbyggere under norsk overhøyhet., ikke samene. Når det gjelder likerett viser jeg til Juridisk betenkning av advokat Geir Johan Nilsen som henviser til FNs menneskerettskonvensjoner. Betenkningen er vist til overfor kommisjonen. Når kommisjonen lar samer og kvener advare mot inngrep som innskrenker ressursenes kulturelle og økonomiske bæreevne, er å si at betydningen av utmarka var av en helt annen viktighet for bosetting i tidligere tider enn den er i dag. Det store skille kan festes til årene etter annen verdenskrig. På side 602 er et kort utdrag av mitt (KFRs) brev av 28.11.2019 side 5 tatt med:

«Utnyttelse av utmarka (flere mil) var vanlig blant kvenene. Det omfattet; utslåtter, vedhogst, senegress – skjæring, brenntorv – taking, bærplukking, fiske, jakt, bark for garving (vidje) og garnbarking (older), emner for vognarmer, sledemeier, bade limer, bogtrær etc, stein for muring av brokar og grunnmurer og snarefangst, alle som jeg personlig har erfart helt fra tidlig barndom. Også bittegarn, og delta i drivgarn og stengselsfiske etter laks er erfart, for ikke å glemme ordning av nødfor til dyra». Det siste gjaldt nødfor under vinteren 1944-45 etter nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms, hvor gamle overførte kunnskaper om hva som var egnet som nødfor kom til nytte. Mesteparten nå museale kunnskaper.

Utnyttelse av utmarka var om mulig like intens blant nordmenn, for eksempel på Vestlandet og i fjellbygdene på Østlandet for livberging. Den moderne samiske og kvenske/norskfinske utnyttelse av utmarka er også i dag svært lik den norske, f.eks. Elgjakt, rypejakt/skogsfugljakt, bærplukking og sports/hobby fiske i sjø, elver og vann, mer som hobby/fritids aktivitet og rekreasjon enn som fortidens binæringer og «matauk» Også dette er selvopplevd. I tillegg kan nevnes moderne påske og vår - vinter turer til fjells med telt og/eller skuter trukne campingvogner for å nyte den siste sneen, lyset og vår forventningene etter en lang mørketid, særlig i Nord Norge.

Hele fremstillingen i dette kapittel virker noe malplassert sett med dagens øyne, å helliggjøre nostalgiske fremstillinger av fortiden passer ikke inn i det moderne samfunn med helt andre problemer, jfr miljø – co2 utslitt – bre/issmelting mm. Utover noen få rein drifts familier lever alle samer som folk flest og selv reindrifta har intet med fortidens reindrift å gjøre - leve *erämaa*.

Det er likevel nødvendig å påpeke noen forhold i dette kapittel 23 - utmarksressursene:

- På side 598 vises til høvdingen Ottars (Othere - bjørn) reise til Kvitsjøen på slutten av 800-tallet; «Hele veien var det ubebygde land på styrbordside – unntatt fiskere og fuglefangere og jegere, og de var alle samer». Hverken begrepene samer (et svært mye yngre term fra det 19 ende og 20ende århundre eller begrepet lapper forekommer i de gamle kilder. Den perioden hvor begrepet finner ble brukt om lapper (senere samer) kom mye senere. Hele beskrivelsen er historie forfalskning.

Beskrivelser av produktene av maritime ressurser som hvalross, dun og olje fra sel og hval knytter samene til norsk skattelegging og handelsvirksomhet, er feil. Her gjøres de norske sjøfinner til samer. Et faktum at sel og hvalross fangst var en stor næring i Østersjøen og at sel også fantes i Saimasjø, og Ladoga hvor det også var hvalross. Den type fangst var slik godt kjent i de finske - kvenske miljø. Jevnfør også kvensk -norsk finsk ishavsfangst 1850 -1909.

I Setningen; «Soren skriver Hans Paus var i 1760 klar på at det var samenes evne til å utnytte alle tilgjengelige ressurser som var Aarsaken til Finnernes Forøgelse og Nordmændenes Forminskelse». På samme tid påpekte også Schnitler at «Søe Findene begaae sig bedre». Det er historisk mest klart at de norske sjøfinner var finner ikke samer. Jevnfør her den store dansk – norske folketelling fra 1769 som viser et flertall av finner og få samer og Hans Hammonds memoarer etter Thomas von Westen som klart sier at de norske sjøfinner var finner, i tillegg hadde det Storfinske språk. Disse kilder blir også her tiet i hjel. I stedet vises til NOU 1994: 21, s 47. Kildehenvisningen er jo til tidligere ubegrunnede påstander som jeg ser blir gjengitt i alle slags varianter. Slik skapes en falsk historie.

- På side 598 kommer frem at: «Utover på 1600-tallet vokste tamrein driften i større målestokk, noe som hadde sammenheng med at villreinstammen var blitt redusert. Denne påstand er for så vidt riktig, men de store tamrein flokker i Norge vokste fram først tidlig på 1800 – tallet. Jevnfør her også flytting fra Sverige til midt Norge på slutten av 1800 -hundre tallet. Ifølge en professor emeritus fra UIO er Fosen samene innflyttere fra Sverige i nyere tid.

Ellers ser det ut som kommisjonen romantiserer rundt samisk kultur og forhold til naturen, tross at ca. 90 -95% lever som folk flest. Og at man konsekvent, uten grunn tillegger nesten alt gammelt en samisk opprinnelse. Det selv om enkelte kilder er ganske klare på at de er innvandret senere. Jfr at mange av de store samiske navn gjelder etterkommere av sent innvandrede folk. Vi kvener – norskfinner hadde ellers også et forhold til naturen. Jeg kjenner for eksempel ennå forskjell på lyden fra skogen før og etter at telen begynner å slippe taket i røttene forholdsvis tidlig på vinteren. En kan jo her stille spørsmål om hvor alle kvenene, 8 av ti familier i Kautokeino kvener i 1807 ble av.? Det er jo kjent at befolkningens språk var Finsk i Kautokeino på den tiden, men slike forhold tier kommisjonen om. Historikere i kommisjonen har en plikt til å rydde opp i sine fortellinger. Den unnskyldning (side 608) om at; «kommisjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskning på området, og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling» holder ikke faglig og etisk mål når det bør være kjent at en stor del av forskningen i/ved UIT på 1970 – og 1980 – tallet var såkalt aksjonsforskning.

Kapittel 24 Holdninger til samer, kvener, norskfinner og skogfinner (s.612)

Her følger utdrag av kapittelet.: «I dette kapittel behandles den norske befolkningens holdninger til samer, kvener/norskfinner og skogfinner. En undersøkelse fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) i 2022 viser at kunnskapsmangelen kan knyttes til lite opplæring om samer, kvener/norskfinner og skogfinner i grunnopplæringen. Manglende synlighet i medier kan også forklare noe av kunnskapsmangelen spesielt om skogfinner og kvener/norskfinner. Det er

knyttet usikkerhet til spørsmålet om skogfinner, kvener/norskfinner og samer mangler sosial og og politisk tillit. Tidligere forskning viser at samer har relativt høy grad av tillit til de politiske institusjonene, mens det mangler forskning om kvener/norskfinner og skogfinners tillit. Kommisjonens viser til at mange samer, kvener/norskfinner og skogfinner har fortalt om hendelser og erfaringer som kan undergrave tilliten til de norske samfunnsinstitusjonene. NIMs undersøkelse viser bla. at relativt få i den norske befolkningen har negative holdninger til kvener/norskfinner, skogfinner og samer». Resten av kapitlet er utdyping og videre utvikling av disse tekster.

Merknad: Også i dette kapittel gjøres kvener/norskfinner og skogfinners situasjon til et «haleheng» til samiske forhold på en slik måte at en kan få inntrykk av at situasjonen har vært lik. Den enorme forskjell i økonomi, skole/barnehage tiltak og andre organisatoriske tiltak bla. Sametinget nevnes ikke. NIM har parallelt arbeidet med å klargjøre at finsk ikke er et minoritetsspråk i Norge. Dette resulterte i at Same- og minoritetspolitisk avdeling i KDD sendte et brev til Europarådet og ba om at finsk skulle strykes som minoritetsspråk i Norge. NIM kan ikke ha vært ukjent med at finsk er det eldste minoritetsspråk i Norge og at ca. 95 % av de foreldre og barn som kan velge finsk eller kvensk har valgt finsk som sitt skriftspråk, som også flertall i minoritetene i Russisk Karelen og i «Meanmaa» (Tornedalen) i Sverige. Ny testamentet var trykket på finsk på 1550-tallet og hele bibelen på 16-, 17 – og 1800-tallet, mot norsk bibel først på midten av 1800-tallet. Min oldefars finske bibel fra slutten av 1800-tallet (overtatt 1901) har jeg hørt lest fra (av Anna Helistø) i 1995. så finsk skriftspråk har også vært kvenene/norskfinnernes språk i mange hundre år tross norsk forsøk på å isolere kvenene/norskfinnene fra kontakten mot finsk-svensk område.

Også «manglende synlighet i media» framstilles som om situasjonen har vært tilnærmet lik. Det forhold at samene har en egen radio og TV avdeling i NRK med hundretalls medarbeidere samt en rekke aviser mot avisa Ruijan Kaiku og en liten nettbasert TV sending, vesentlig på norsk, for kvensk/finsk, nevnes ikke. Resultatet er at inntrykket fra NRKs samlede sendinger fra Nord Norge blir etnifisert og gir et selektert bilde av landsdelen som ikke gjenspeiler realitetene.

Hva angår «Kommisjonens henvisning til at det mangler forskning om kvener/norskfinner og skogfinners holdning til de politiske institusjoner» er kanskje riktig når en ser på helheten i samfunnets styring, selv om det over flere år under KMD, senere KDD, sitt årlige møter med de nasjonale minoriteter har vært reist kritikk mot Departementets holdning til minoritetene. Disse forhold endte da også med at Telemarkforskning i sin rapport foreslo departementets nasjonale minoritets avdeling ned lagt og erstattet av et direktorat under annet departement. TF rapporten slo også fast at departementets møter med minoritetene var mest for departementet egne behov uten reell dialog eller medbestemmelse. Den misnøye som må ha kommet om NIM og Avdeling for samer og nasjonale minoriteter (URNA – tidligere SAMI) i KDD kan ikke tolkes som generell misnøye med statens styre og stell i sin helhet.. Merk: Det finnes ingen kvener/norskfinner (eller skogfinner) i NIM eller i URNA men mange samer, og statssekretæren har vært en same i mer enn 30 år. Det er slik ikke urimelig å konstatere at NIM og URNA kan kvener/norskfinner ikke stole på, heller ikke nå etter Kommisjonens rapport som fortsetter å skjule realiteten i situasjonen. Den politikk som føres, og som kommisjonen synes å støtte opp om, skaper motsetning mellom folk i et stort grensedistrikt og det kan også gå utover den samiske minoritet. Jevnfør setning på side 617; «I tillegg støtter 14 % av respondentene stereotypiske utsagn om at samene i liten grad bidrar til det økonomiske fellesskapet og at samer hindrer fremskritt og moderne utvikling».

Til sutt viser jeg til følgende setning på side 622; «Krav om kvensk-, finsk- og samisk undervisning i skolen er gjentagende og det kommer klart frem at dette svært ofte blir opplevd som nedprioritering fra kommunalt hold». Her likestilles igjen samiske og kvensk/norskfinske forhold, tross den enorme forskjell i antall barnehager, barneskoler (ingen kvenske/norskfinske), videregående skoler og høyere utdanning.

Del IV Forsoning

Kapittel 25. Et mer forsonet samfunn (s 630)

Kapitlet 25 i utdrag: «Gjennom analysen av historiske kilder og enkeltpersoners erfaringer har kommisjonen konkludert med at fornorskingspolitikken har bidratt til en marginalisering av kvensk, samisk og skogfinsk kultur, språk, og at konsekvensene av fornorskingen gjør at mange enkeltpersoner og grupper lever med sår og tap i dag. En må ta innover seg at politikken har hatt – og fortsetter å ha negative konsekvenser.

Kommisjonens mandat er tredelt, hvorav tredje oppgave er; «foreslå tiltak for videre forsoning», som kan være tiltak som kan bidra til å skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkning. Dette kan for eksempel være tiltak for fortsatt å fremme samisk og kvensk/finsk språk og kultur. (kommisjonens mandat del 1 beskriver myndighetenes politikk og del 2 ser på ettervirkningene)

Kommisjonen har funnet frem til sin egen forståelse av begrepet forsoning, og en egen forståelse av hva som kjennetegner et forsonet samfunn, og forstår forsoning både som en prosess og en tilstand, som krever og vil ta tid. Kong Haralds taler ved åpning av sametinget i 1997 og ved Partisan bautaen i Kiberg i 1992 er vist som eksempler på forsonende tiltak. Også regionminister Ragnhild Queseth Haarstads unnskyldning i 1996 på vegne av regjeringen til de nasjonale minoriteter for måten de hadde vært behandlet på er gjengitt ordrett.

En forutsetning for forsoning er at det tales sant og direkte om overgrep og urett som er begått å velge ord som ikke motvirker forsoning når hendelser og kontekst skal fortolkes. Myndighetene må ta et særskilt ansvar, da det eksisterer et asymmetrisk maktforhold mellom myndigheter og de grupper kommisjonen omtaler. Kommisjonen mener et forsonet samfunn er kjennetegnet av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom kvener, skogfinner, samer og majoritetsbefolkningen, og foreslår tiltak som kan bidra til å fremme slikt likeverd, Videre legger kommisjonen til grunn at et forsonet samfunn er preget av høy grad av tillit internt i de gruppene som er omfattet av mandatet, og høy grad av tillit mellom disse gruppene. Tilgivelse innebærer å gi opp sinne og ønske om hevn, Forsoning innebærer å ta utgangspunkt i et felles solid kunnskapsgrunnlag. Kommisjonen foreslår særlig tiltak som kan bidra til større likeverd mellom gruppene som inngår i granskingen og majoritetsbefolkningen, tiltak som kan bidra til revitalisering av samisk, kvensk og skogfinsk språk og kultur.

Merknad: Heller ikke i dette kapittel berøres forskjell i økonomisk, organisatorisk støtte, heller ikke at man gjennom samisk deltagelse i NIM, og URNA/KDD, samt samisk statssekretær for minoritetene i mer enn 30 år, har gitt samene en form for «styringsrett» i minoritetspolitikken. En etnisk tung skjevhet i organisasjon (brev 2 fra KFR av 15.09.2020, side 7). Innenfor kulturminne feltet skrives faktisk kvensk/norskfinske kulturminner ut av historien da bare forhold eldre enn fra år 1537 (reformasjonen) tas med. I norsk FN rapportering er kvener/norskfinner praktisk talt fraværende. Jfr. juridisk betenkning fra NKF/Kven Østlandet.

Henvvisning til en konstitusjonell monarks tale ved Sametingets åpning og Bauta avduking kan neppe tilskrives betydning i denne sak. Jfr. i den forbindelse at Kong Olavs tale ved avdukingen av Innvandrer-/Kven - monumentet på Vadsø i 1977, hvor han sa at kvenene var et gammelt folk i Norge, nevnes ikke .

Heller ikke Queseth Haarstads unnskyldning på vegne av regjeringen i 1996 har gitt noen bedring for de nasjonale minoriteter – en tom unnskyldning og den samiske «styring» av politikken fortsetter.

Under omtale av fornorskingspolitikken skriver kommisjonen som om det har vært like ille for alle gruppene. Her unnlater man helt å nevne også den omfattende samifisering av deler av den kvenske minoritet og de norske sjøfinner som var finner. (Jfr. Bla. kirke departementets skriv av 16.09.1872 om gudstjeneste, konfirmasjon mv i språk blandingsdistrikter og at finsk var flertallets språk i Kautokeino i 1807 – dvs. omfatter 8 av 10 familier).

Historisk mv. har KFR i flere brev, innspill til kommisjonen, visst til kilder som kommisjonen tier i hjel. Det gjelder;

- 1) Lagmann Peder Hansens erklæring fra 1596,
- 2) Folketellingen fra 1769,
- 3) Telemark Forskings utredning av 05.03.2020,
- 4) Forskningsetisk Kontekst: Historisk urett og forskning som overgrep av 22.05.2009 (Den siste konkluderer for øvrig med at Sametinget gis vetorett overfor visse typer av beslutninger fattet av stortinget).
- 5) Friis; I alt 10 familier i Kautokeino 1807, herav 8 finsk (kvensk) språklige,
- 6) Økonomisk støtte til samene 100 ganger større enn til de 5 nasjonale minoriteter til sammen,
- 7) Reindrifta gjort til ensidig samiske næring for ca. 90 år siden (1933),
- 8) Hemmelighold i den samiske minoritets politikken (Jfr. Presseorganenes felles åpne brev til KMD, nå KDD av 29.02.2020,
- 9) Samerettsutvalget NOU 1984: 18 - at det neppe var tvil om at kvenene kunne tenkes å ha behov for vern om land og vann rettigheter.
- 10) NOU 2001: 34 – Samiske sedvaner og rettsoppfatninger, Det finnes ikke noen spesiell samisk sedvane i fiskeriene, (Likevel har NIM laget en samisk fiskerisak for Nesseby kommune ved Varangerfjorden, uten å berøre to kvensk/norskfinske bygder som fisker i samme fjord - Bugøynes og Vestre Jakobselv)
- 11) Historiker Trond Gabrielsen (UiO) foredrag lø. 06.11.2021 på Litteraturhuset i Oslo om gammel norsk historie nærvær i Nord Norge og norsk overhøyhet i Nord alt i vikingtiden - forskjellsbehandling av samer og kvener.
- 12) Schnitlers grense eksaminasjons protokoller fra 1745, og
- 13) fra Thomas von Westens memoarer av Hammond 1776. Det er referert til de to sistnevnte dokumenter i kommisjonens rapport (i litteraturlisten eller annet sted) men da på en slik måte at intet om de gamle norske sjøfinneres tilstedeværelse som den eldste befolkning i Finnmark ikke samene, berøres. Flere dokumenter/forhold, som kommisjonen tier i hjel kunne vært nevnt.

Kommisjonen skriver likevel at forutsetning for forsoning er at man taler sant. Det virker merkelig når en ser at en rekke dokumenter som er fremmet til kommisjonen ikke berøres, men ties i hjel. Unnskyldning om at man skulle basere seg på gjennomført forskning, holder heller ikke mål da det er klargjort omfattende aksjonsforskning helt fra 1960 -70 årene.. Den asymmetriske makt fordeling i minoritets politikken med sterk samisk innflytelse kan ikke bidra til forsoning. Språklig og kulturell likebehandling ihht. FNs menneskerettsdokumenter og norsk lov har kommisjonen ikke berørt. Jevnfør at av ca. 90 % av elever/foreldre som kan velge skolespråk kvensk eller finsk velger finsk skriftspråk, som har vært kvenenes/norskfinnenes felles skriftspråk i nesten 500 år. Kommisjonens forutsetning om tillit er ikke til stede. Revitalisering (nivå III) av finsk, som flertallet av de få (ca. 400) som kan velge ønsker som sitt skriftspråk. Dernest kvensk på finsk språk grunnlag, ellers dør kvensken som ikke eksisterer som by eller bygde språk og heller ikke har elever i videregående skole, noe som vil være nødvendig for en lærer utdannelse. Henvisning til en rekke uspesifiserte kurs i kvensk ved UiT er ikke seriøs kvensk/finsk språk politikk.

Kapittel 26 Tiltak (s. 640)

Kapitlets side 640 til 651 omhandler innspill/syn fra en rekke små og store organisasjoner fra det kvensk – norskfinske og skogfinske samt samiske miljø. De fleste (ca 20) innspill er fra samisk miljø. Til sammen stilles det mange samiske krav, økonomisk, språklig, flere stillinger og bla. slik at maktfordelingen mellom de to stats konstituerende folkene ivaretar urfolks rett til selvbestemmelse.

Kommisjonen inviterte til høringsmøte 06.03.2023 i Stortingets lokaler som ledd i innsatsen med å forankre kommisjonens arbeid i berørte miljøer. Av påmeldte 36 møtte 32 opp.

I tillegg har en del mer «perifere» organer/ organisasjoner avgitt uttalelse, feks.; UiT, Utdanningsforbundet, Sør – Hålogaland bispedømmeråd, Sosialistisk venstrepartis samepolitiske råd, Artic Art Summit, Redd barna, Harstad og omegn Juristforbund og Advokatfirma , Ingar Nikolaisen

Kuoljok/Stiftelsen Anna Malenes Minnefond. Alle med syn/krav innen samiske saker. Mens Museumsforbundet ønsker at samiske, kvenske og skogfinske museer og institusjoner likestilles med norske.

Innspill fra kvensk/norskfinsk og skogfinsk side er som følgende:

- 1) Norske kveners forbund (NKF) side 640, og side, 645, Kvääniteatteri, Kvensk språkting og Porsanger Språksenter
- 2) Kvensk – Finsk Riksforbund (KFR), side 641 og side 650.
- 3) Skogfinneforeningen og Skogfinske interesser i Norge, side 643 og side 645, Norsk Skogfinsk Museum side 648.
- 4) Norsk - Finskforbund (NFF) side 645.
- 5) Kven Østlandet (KØ) ikke nevnt (Ikke invitert?)

Merknad:

For å kunne få oversikt over eventuelt fellesønsker/krav fra disse kvensk – norskfinske og skogfinske organisasjoner følger her et utdrag av deres ønsker/krav:

NKF: Løfte kvensk språk fra del II til del III, Bedre og kvalitetssikret beskrivelse av kvenenes historie, kultur, språk og samfunnsforhold, En forsonende minoritetspolitikk, med utgangspunkt i det flerkulturelle og at man unngår forskjellsbehandling av folkegrupper. NKF mener at myndighetene ikke har tilstrekkelig forståelse av de internasjonale konvensjoner. NKF mener at begrepet effektiv deltagelse innebærer at minoritetene skal være i stand til å påvirke sin egen situasjon. Medbestemmelse er en forutsetning for både forsoning og kulturutvikling og at det ligger et mulighets rom for grenseoverskridende samarbeid med kvenene fra Bottenviken til Ruija. NKF vil styrke kvensk deltagelse i styrer og verv hvor det tas beslutninger for kvenske forhold, innføre en egen statssekretær for kvenske forhold, etablere et eget direktorat for nasjonale minoriteter. NKF har gitt innspill om at kvener må anerkjennes som opprinnelig folk i Norge og at nasjonale minoriteter som hadde tilknytning til Norges landområder før de nåværende statsgrenser ble etablert, gis vern under ILO – konvensjon 169. NKF viser til svekket tillit til myndighetene, samt at dagens tillit blir brutt ned videre av dagens politikk, forsoning avhenger av en gjenoppbygging av tilliten:

KFR: Styrke kultur og to språklig kompetanser i kvenske og finske miljø i Norge. KFR mener at kommisjonen skal bidra til likeverd mellom folkegruppene. For øvrig er KFR kritisk til kommisjonen, og mener det er en kommisjon for samiske interesser og at kommisjonen vil forsinke forsoning og forsterke hierarkisering, siden samer omtales som urfolk, mens kvener/finner omtales som nasjonale minoriteter. KFR ønsker støtte til å gjøre kvensk og finsk til likeverdige språk innad i minoriteten og ønsker å prioritere satsing på finsk som opplæringsspråk og er misfornøyd med den nye språkloven, der bare kvensk er nevnt. Dette ser KFR som et splittende språk politikk, og understreker at vi ikke vil se kvensk og finsk som motsetninger. KFR stiller seg likevel kritisk til satsing på kvensk språk og at det ikke finnes arena hvor kvensk er i bruk, altså har liten nytte verdi og slik er moralsk problematisk å lære seg. KFR mener finsk igjen bør gis status som minoritetsspråk i Norge. Videre ønsker KFR at det skal bli mulig å ta videregående og høyere utdanning i Finland, dvs. adekvate stipendieordninger og lærlingeplasser. KFR ønsker også at voksne som har opplevd språktap får tilbud om individuelle opplæringsløp over 3-5 år kombinert med frikjøp fra arbeid mens opplæringen pågår. KFR ønsker en trespråklig skole på landsbasis slik at minoritetslever ikke tvinges til å velge bort fag de ellers ville ønsket. For å oppnå en bærekraftig utvikling av finsk språk i Norge har KFR følgende 7 punkts innspill;

- a) Bredere satsing på finsk språk opplæring i skolen,
- b) Mediemangfold,
- c) Et finsk språklig «Uutiset» likt det samiske Oddasat,
- d) Større plass for kvenske/finske i nordområde/nordisk perspektiv,
- e) En prosess over tid hvor kvensk og *finsk likestilles med det samiske,*

- f) *Evaluering av minoritets tiltakene i hver stortingsperiode,*
g) **Det kvensk/finske skal brukes som en ressurs i videreutviklingen av landet.**

KFR hevder at samisk statssekretær tar livet av et hvert forslag for å få med-/selvbestemmelse, og ønsker et kvensk/finsk råd og en kvensk/finsk statssekretær og har her skissert et 8 punkts plan for oppfølging av dette. KFR ønsker at finsk og samisk språk likestilles juridisk, bla. i språkloven og er kritisk til bruken av urfolksbegrepet, det gir grunnlag for urettferdig behandling av minoritetene, bla. økonomisk og politisk. KFR ønske at det nedsettes et kvensk/finsk rettsutvalg som også vurderer evt. krigsforbrytelser ved nedbrenningen av Finnmark og Nord Troms i 1944.

Skogsfinske ønsker/krav;

Både skogfinneforeningen og Skogfinske interesser i Norge ønsker et Norsk Skogfinsk Museum, en kjerneinstitusjon, et nasjonalt kultur- og kunnskapscenter, og på sikt et Skogfinsk Institutt. Det siste fra Skogfinneforeningen, herunder vern av skogfinske kulturminner som er truet av infrastruktur prosjekter, dvs. på linje med samiske kulturminner, automatisk fredning fra før 1850. Språklig ønsker man å satse på en «rituell» modell. (frasespråk?), samt endring av navneloven (ta tilbake finske slektsnavn). Skogfinske Interesser i Norge ønsker også ny start for statens politikk overfor gruppene, dvs. eget departement for urfolk og nasjonale minoriteter.

Merknad: Alle disse tre norskfinske organisasjoner ønsker et eget direktorat, av skogfinnene her kalt eget departement. Det synes også å være enighet mellom NKF og KFR om at Urfolk begrepet som nå gjelder bare samene, er splittende og at man ønsker en egen statssekretær. Vi viser her til Telemarkforskning som i eget forskningsdokument har foreslått «Avdeling for samer og nasjonale minoriteter», ved KDD (KMD) nedlagt og erstattet av et direktorat da ledelse har vært helt mangelfull. Vi kan her konstatere at Skogfinnene i hovedsak er fornøyd dersom de får et sin egen museum som også kan bli en kulturbærende institusjon. Noe kommisjonen også foreslår. De ønsker også endring i navneloven slik at de kan ta tilbake sine finske slektsnavn.

Innleggene fra NKF og KFR viser manglende <kvensk/norskfinsk samarbeid bla om språk politikken. Det er helt forunderlig og faglig ulogisk at NKF søker å etablere ett kvensk språk som i praksis ikke eksisterer som bydels- eller bygdespråk noen steder i Norge og først ble godkjent som eget språk i 2005: Og det samtidig som finsk skriftspråk har vært kvenenes skriftspråk og felles språklige grunnlag siden 1550 da nye testamentet var oversatt til finsk. Bibelen ble for øvrig oversatt til finsk på 16-, 17-, 18-hundretallet og finsk var også læstadianernes «*lingua sacre*» selv om samisk og norsk også ble nytted etter hvert som bevegelsen vokste. Også Læstadius skrev og talte på finsk. Et medlem i KFR fra Tana har ennå 1995 hørt på opplesning fra Oldefarens finske bibel fra slutten av 1800-tallet. På grunn av norsk isolering mot Finland nå i flere generasjoner har kvenene - norskfinnene ikke fått delta i den finske språk modernisering under industrialisering, moderne samfunnsutvikling, vitenskap etc., og sitter igjen med et arkaisk språk som bare kan moderniseres på finsk språk grunnlag. Det kan her slås fast at ca. 90 % av de elever/foreldre som kan velge mellom finsk og kvensk velger finsk som sitt skolespråk. Det er slik ikke grunnlag for, og umulig å påtvinge foreldre og barn et språk som de ikke vil ha. Kommisjonen synes her helt å ha sett bort fra disse realiteter og sluttet seg til KDDs samisk ledete planarbeid med kvensk språkplan, samtidig som Departementet (ASNM) har tilskrevet Europarådet om at finsk, det eldste minoritetsspråk i Norge, skal strykes fra listen over minoritetsspråk i landet, og at kvensk ikke kan få nivå III da det mangler ord bla for administrasjon og forvaltning. Det er slik fra myndighetenes side lagt opp til at også kvensk blir borte etter hvert. NKF som distanserer seg fra finsk, uten hjemmel fra det overveiende flertall barn og foreldre som ønsker finsk har et ødeleggende hovedansvar for situasjonen.

Dette må framføres overfor Stortinget som i lengden ikke kan ignorere situasjonen som ikke skaper forsoning, men motsetninger mellom minoritetene. Og er brudd på FNs Menneskeretts konvensjoner.

Kommisjonens forslag til tiltak

I arbeidet med tiltak har kommisjonen tatt utgangspunkt i målet om mer forsonet samfunn preget av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd. Gjennom rapporten har samfunnet som helhet fått et bredt og samlet kunnskapsgrunnlag om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser, med alvorlige konsekvenser for skogfinners,, kvener/norskfinners og samers mulighet til fortsatt eksistens som egne etniske grupper, i form av tap av språk og kultur over lang tid, hvor kulturene er hardt presset..

Ulike samfunnsaktører, berørt av kommisjonens gransking har et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis. Offentlige institusjoner i alle samfunnssektorer og alle forvaltningsnivåer bør vurdere hvordan de kan bidra til forsoning, det samme gjelder sivilsamfunnets ulike aktører

Kommisjonen har valgt å konsentrere sine forslag om noen brede hovedsatsinger og foreslår at Stortinget tar stilling til dem. I tillegg viser kommisjonen til det brede tilfanget av mulige tiltak de ulike miljøene har spilt inn i prosessen.

Flere steder finnes det interne konflikter eller konflikter mellom grupper i lokalsamfunnet. Tiltakene kommisjonen foreslår skal bidra til å styrke samfunnets kunnskap om både fornorskings historien og minoritets gruppene. Forslagene skal bidra språklig, kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoritets befolkningen og minoritetene. Kommisjonens forslag er rettet til Stortinget, i tillegg fremmes en rekke oppfordringer til andre. Det er av stor betydning at de handlinger man beslutter blir gjenstand for systematisk oppfølging. Kommisjonen har sortert forslagene under fem pilarer:

- 1) Kunnskap og formidling,
- 2) Språk,
- 3) Kultur,
- 4) Forebygging av konflikter,
- 5) Implementering av regelverk.

Pilar 1 Kunnskap: Kommisjonen foreslår: et nasjonalt kompetansesenter – forskning, dokumentasjon, formidling og forsoning. Jfr også de øvrige kommisjoner i Norden.

Pilar 2 Språk: Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samisk fra barnehage til voksen opplæring, herunder synliggjøring av språkene i offentligheten. Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for grenseoverskridende samarbeid om språk, språkutdanning, læremidler og revitalisering, potensialet bør utnyttes, overfor Sverige og Finland. En reell mulighet til å ta tilbake tapt språk. En handlingsplan for kvensk for å få flere språkbrukere slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til III i minoritetspråkpakten.. Overordnet strategi for veldig brede samisk tiltak er skissert. (Jfr. NOU 2016: 18 -Hjertespråket), bla. program for å styrke Pite-, Ume-,og Skoltesamisk slik at språkene kan inkluderes i minoritetspråkpakten, mfl tiltak. Utfordringene som er identifisert, er i stor grad de samme og gjelder både samisk og kvensk -og finskspråklig opplæring. Bla at språkopplæringen enten må erstatte andre fag eller gjennomføres etter skoletid. En særskilt utfordring for kvensk er at språkopplæringen pr i dag er begrenset til Nord Troms og Finnmark og ikke er en rettighet alle kvenske barn har. Kommisjonen understreker at språkpilaren innebærer undervisningstilbud fra barnehage til høyere utdanning, bla. fra bachelor til master, i samisk og kvensk gjennom samarbeid mellom institusjonene. Kommisjonen oppfordrer Kunnskapsdepartementet til å utrede bakgrunnen for frafallet i samisk, kvensk og finsk opplæring i grunnskolen, og regelmessig tilby ettårige heltids utdanning i kvensk og samiske språk

Pilar 3 Kultur: Kommisjonen foreslår omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur herunder styrke de økonomiske rammene, tettere samarbeid med minoritets institusjonene, grense overskridende samarbeid. . Samarbeid forankret både nasjonalt, nordisk og internasjonalt nivå. Skogfinsk museum blir etablert som et selvstendig nasjonalt kultur- og kunnskapscenter.

Pilar 4, Forebygging av konflikter: Kommisjonen slutter seg til forslag fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering, Det bør utredes et permanent rådgivende organ for regjeringen angående nasjonale minoriteter, herunder medbestemmelse. Kvenske og skogfinske organisasjoner opplever ikke sin medvirkning i politiske prosesser som angår den, som reelle. Forøvrig omfatter teksten under denne pilar hovedsakelig samiske forhold (Ønsker – krav).

Pilar5, Implementering av regelverk: Kommisjonen oppfordrer myndighetene til å styrke opplæringen om samer, kvener og skogfinner og deres rettigheter for offentlig ansatte. Den minoritet-s politiske passivitet på ulike nivåer og samfunnsområder har direkte konsekvenser for minoritetene. Tiltak for forsoning vil ta tid.

Merknad: Kommisjonens tekst med forslag til tiltak blir her, i dette sluttkapittelet, som gjennomgående i hele rapporten , forslag til forbedringer for samiske lidelser og mangler fra myndighetenes side , hvor kvener – norskfinner, og i noen grad skogfinnenes situasjon, blir nevnt som om situasjonen har vært og er tilnærmet like. Med etablerte ordninger for samene, bla. Universitetsutdanning, Høyskoleutdanning, lærer utdanning, barnehager- og skoleklasser, eget parlament, Sametinget, og egen stor av deling i NRK samt økonomisk milliardstøtte er kommisjonens forslag helt og holden et grunnlag for samiske krav, mens minoritetene kvener/norskfinner faller helt i skyggen da nasjonal minoritetspolitikk i hovedsak er samepolitikk, jfr. samisk representasjon i NIM og KDD som eneste minoritet, samt samisk statssekretær for minoritetspolitikken. Dessuten har kommisjonen bevisst eller ubevisst sluttet seg til myndighetenes forslag om at bare kvensk er kvenenes – norsk finnenes minoritets språk, selv om de må ha vært klar over at det er samene i NIM og ASNM/KDD som har lagt grunnlaget for at finsk er strøket som minoritetsspråk slik det fremgår også i denne, kommisjonens slutt kapittel. Tross flertallet (ca 90 %) av foreldre og barn som kan velge, kvensk eller finsk velger finsk. Ca. 20 fortsetter med finsk i videregående, ingen på kvensk. Det er slik ikke grunnlag for lærerutdannelse i kvensk. Det kan her også slås fast at kommisjonen konsekvent har unngått å nevne historiske og sosialpolitiske dokument som klart viser feil og mangler. Dette er omtalt i denne analysen av flere kapitler foran. KFR har i 5 større dokument til kommisjonen fakta dokumentert flere forhold. Disse innspill til kommisjonen er ikke nevnt i Kommisjonsrapporten, hverken i kilde listen (s,669) eller i fotnoter. Schnitlers grense protokoller og Thomas von Westens memoarer er nevnt, men ikke et ord om forhold som dokumenterer annen historie er nevnt. Den store dansk-norske folketelling fra 1769 som viser stor kvensk/finsk befolkning i Nord Norge ties i hjel, i tillegg med andre historiske dokument og Telemarkforsknings rapport som foreslår ASNM ved KDD nedlagt. Kommisjonens forslag om forsonende tiltak vil i stedet medføre motsetninger i befolkningen og forsinke en rettfærdig saksbehandling i samsvar med Norges forpliktelser ihht FNs menneskerettskonvensjoner. Den samiske motstand mot kvensk -norsk finsk har heller ikke vært bare individuell rasisme, enkeltpersoners innspill – hverdags rasisme. Nei det finnes en rekke «offisielle» samiske innspill fra samiske ledere på vegne av samiske organisasjoner. Jfr brev 4 av 28.04.2022 Kapittel; «Møte med representanter for Sannhetskommisjonen i Skibotn To 03.03.2022». Kommisjonen vektlegger gamle næringer, jfr Utmæringsnæringer, som viktige samiske, (og kvenske) selv om de ikke har noen betydning for folk flest, og slett ikke for ungdom som har valgt yrker ut fra de muligheter det moderne samfunn har skapt. Slik blir heller ikke betydning av samfunns utviklingen (Moderniseringen) nevnt, selv om den var av enorm betydning som fornorskingsprosess.. Ungdommens situasjon er forbigått i taushet. Rapporten er direkte villedende da den ikke skiller, eller forklarer betydningen av begrepene fornorskingspolitikk og fornorskingsprosesser.

Det vektlegges fortsatt mangler på areal for samisk reindrift. Det faktum at reindriften neppe kan, ihht definisjon av næring, kalles en næring, men i hovedsak er basert på statssubsidier og rovdyr erstatninger i sterk kontrast til Norsk reindrift som klarer seg med ca. 1/7 av støtten.

Kommisjonsrapporten kan sees på som en form for aksjonsforskning på vegne av den samiske minoritet, som Kvener – norskfinner blir gjort til haleheng, uten at deres situasjon som klart skiller seg fra samenes situasjon i dag, blir bearbeidet. Kommisjonens rapport vil forsinke en dypt pløyende analyse av historie og folk i Nord Norge og motvirker likeverd. Det skapes et etnokratisk parallelt samfunn som i flg Niemi -Semb kan overprøve enkelte sider av Stortingets ansvar. Rapporten vil forsinke utviklingen av et likeverdig samfunn og kan sees som en ulykke for det samiske folk. Ingen i et moderne demokratisk rettssamfunn kan basere seg på særrettigheter som går utover andre.

Vedlegg 1 – Særuttalelse fra Aslak Syse (s.662)

Da særuttalelsen peker på klare svakheter ved rapporten og arbeids måten i kommisjonen følger her et utdrag av vesentlige poeng.:

«Tidsrammen som har stått til disposisjon, burde gjort det mulig med en rapport basert på konsensus. Arbeidet har i seg selv bidratt til sterk tidsnød på slutten av arbeidet, og dermed manglende konsensus. Kommisjonen har ikke klart å trekke et tilstrekkelig skille mellom målrettet fornorskingspolitikk og fornorskings prosesser i samfunnet., med problemer for årsaksforklaringer av fornorskningen. I tillegg er det stadig framlagt nye forslag til tiltak, uten en tilstrekkelig mulighet for drøfting av foreslåtte tiltak.

Det siste møte der det var mulig å komme med substansielle merknader var 13. april 2023. Til dette møte var det innkommet hele 3600 merknader og innspill fra kommisjonens medlemmer til rapport utkastet, også mange substansielle og kritiske merknader til fremstillingen, ikke sjelden med sprikende oppfatninger. En redaksjons gruppe ble nedsatt for å gjennomgå kommentarene.

Det aller siste møte om kommisjonsrapporten fant sted 03. mai 2023. I innkallingen var det opplyst at på dette møtet var det «kun mulighet til å rette opp skrive feil, gjøre mindre endringer eller legge til ny tekst. Likefullt kom det inn 64 sider med kommentarer. Det førte til at nye tekstbokser og tekst biter skulle produseres i etterkant, slik at bare leder og sekretariat vet nøyaktig hvilken tekst som er gått til trykking. Dette er en konsekvens av uforsvarlig arbeidsmåte over tid. Til tross for jeg og andre gjentatte ganger tok opp arbeidsmåten og foreslo andre måter å gjennomføre oppdraget på, ble dette i liten grad tatt hensyn til.

En prinsipiell forskjell mellom fornorsking som villet og ønsket politikk og fornorsking som resultat av andre samfunnsprosesser, er grenseoppgangen blitt flytende i deler av framstillingen. Jfr. endring i næringspolitikk, urbanisering, nedbrenning og evakueringen av Finnmark og Nord Troms i 1944 og gjenreisningen etter krigen har hatt fornorskings effekter.. Men disse effekter synes i deler av teksten å være resultat av en bevisst fornorskingspolitikk. Årsaksforklaringer framstår som uheldig både faglig og i en politisk samtids kontekst.

Under arbeidet har jeg flere ganger kritisert rapport utkastet for å bli «baktung» ved at så stor vekt er lagt på tradisjonelt næringsliv og levemåte, herunder utmarksnæringer, mens ungdommens situasjon og dere naturlige valg helt er blitt underkommunisert. Oppgjøret med fornorskingspolitikken, jfr. mandatet, er på denne måten blitt mindre synlig enn nødvendig, især i konsekvenskapitlet i del III, «I skyggen av av fornorskningen – konsekvenser for fornorskingspolitikk og urett». Likeså er årsaksforholdene blitt diffuse i forståelsen av vold og overgrep i nære relasjoner. (Se side 320 mv).

Jeg har flere ganger reist spørsmålet om hvilke hovedbudskap rapporten vil gi. Utkastet før slutt redigering og trykking, viser «den store fortellingen» i rapporten er en offerhistorie, vesentlig om samiske forhold, som gjenspeiler seg gjennom gjentatte fortellingen om undertrykking av samene under en norsk ekspansjon i Sapmi. Den dominerende fortellingen om internatene og internat liv dokumenterer urett overfor samiske barn. En tredje fortelling er om den samiske reindrifta og

hvordan den er blitt utsatt for diskriminering og press, også bevisste overgrep. Bruken av personlige historier har styrket dette perspektiv uten kildekritisk refleksjon. Den ensidige offer rollen er tildelt samene som har opplevd suksess politisk og samfunnsmessig, især de siste 30 – 40 år. Selv om samene har oppnådd resultater gjennom aktiv etnopolitikk, blir også dette underkommunisert i rapporten. Det sterke søkelys på samisk perspektiv har ført til at skogfinnene og kvenenes skjebne er kommet helt i bakgrunnen. Heller ikke rettslige faktiske og rettslige forhold som skoltresamene har spilt inn er blitt tilstrekkelig vurdert. Selv om det finnes gode grunner til at samiske temaer får bred plass, er skjevheten blitt vel påfallende, feks kapitlene 20, 21, 22 og 23 dekker nærmest bare samiske forhold, og utgjør nesten en tredjedel av samlet tekst mengde. I disse kapitlene er også skillet mellom det retts dogmatiske og det rettspolitiske tidvis utvisket, samtidig er skillet mellom forsknings politikk og forskning nærmest utvisket.

Arbeidsformen har heller ikke ivaretatt enkelte overordnede perspektiv

Til slutt lister Syse flere forhold han slutter seg til i rapporten og skriver at store deler av rapporten vil danne et godt kunnskapsgrunnlag for det videre minoritetspolitiske arbeid.

Merknad: Selv om slutt bemerkningen fra Syse er positiv er hans Særuttalelse en begrunnet sterk kritikk av såvel rapport som arbeidsform i kommisjonen. Man kan her ane det press kommisjonsmedlemmene har vært under fra det etnokratiske miljø i kommisjon og sekretariat. VI (KFR) hadde for øvrig sendt en klar pasning til professor emeritus Einar Niemi i brev nr 4 av 28.04.2022 med henvisning til hans og professor Sembs rapport om «Forskning etiske kontekst av 09.05.2009» slik at han skulle kunne bryte ut av den etnopolitiske ramme i kommisjonen. Dessverre har han, «Den store veiviser i Nord», ikke nyttet høvet til å følge opp egen tidligere kritiske tekst om forholdene for kvener og kvensk i samisk og kvensk forskning. Hans eksponering og opplesning fra Kommisjonsrapporten for åpen TV virket som full støtte til kommisjonens tekst selv om han overfor Frank Rossavik (artikkel i Aftenposten 17.06.2023) skal ha antydnet at han hadde tenkt på særmerknad, som dessverre ikke kom.

Vedlegg 2 Oversikt over møter, representasjoner og eksterne arrangement (s. 664)

Et raskt blikk på denne oversikten viser overveiende samisk deltagelse. Dessuten synes det som om den samisk tunge kommisjon og sekretariat ved foredrag og lignende treff med en rekke andre organer har presentert sitt arbeid/sine funn på steder utenom minoritets miljøene. Vi har vanskelig for å se at kvensk/ norskfinske forhold har vært presentert saklig her når en leser Kommisjonens rapport i sammenheng. Det er også, listet møter med Stortinget og samtidige møter med Sametinget og Regjeringen. I alt er 24 møter avholdt med kvensk- skogfinske grupper, ingen med Norsk – finsk forbund synes gjennomført. Kvener – norskfinner har, som Syse også har antydnet, hatt en begrenset og perifer fokus i kommisjonen. KFRs 5 større åpne dokumenterte innspill er ikke nevnt her.

Vedlegg 3 – Oversikt over eksterne utredninger for Sannhets og forsoningskommisjonen (s. 668)

Her er ialt 8 eksterne utredninger listet, uten nærmere forklaring, av innhold. Det kommer frem at vedleggene i sin helhet kan leses som elektroniske vedlegg til Kommisjonsrapporten på www.stortinget.no. Rein drifta er nevnt i to av disse eksterne utredninger. Det ser ikke ut som samifiseringa av reindrifta (1933) er nevnt. Steinar Pedersen har i 2022 levert en utredning: «Assimilasjon/Fornorsking - Næringer – Tanadalen. Fra rundt 1800-til i dag». Det kan være forhold her som også burde interessere kvener/norskfinner men jeg vil/kan ikke gå nærmere inn på dette.

Vedlegg 4 – Sannhets – og forsoningskommisjonens metodeplan og intervjuguide (side 668 med egen side nummerering 1-7 på norsk). Det er her vist til samarbeide med Finnmark sykehuset gjennom SANKS, som yter spesial helse tjeneste i psykisk helse og gir Kulturkompetanse i medisinsk faglig rådgivning og kan følge opp krise – og støtte samtaler ved behov også etter kommisjonens arbeid, SANKS er en samisk helse aktivitet. Det finnes ikke slik tjene

ste for de andre nasjonale minoriteter spesifikt. Den norske tekst er etter fulgt av tilsvarende tekst på 4 minoritetsspråk. Det ser ut som om kommisjonen her har sikret seg mot uønskede innspill. Det hele følges opp av en tekst om Intervjuguide. Også plan for innhenting av kilder er beskrevet; - samle/motta materiale – granske arkiv – utføre intervju, - bestille utredninger – eksisterende forskning. Det fremgår for øvrig at det er valgfritt om personer ønsker at deres historie skal være offentlig tilgjengelig og at opplysningene som oppgis kan ligge offentlig tilgjengelig i kommisjonens arkiv etter at kommisjonen har avsluttet sitt arbeid. Kommisjonen har et elektronisk arkiv, et arkiv avtale er inngått med UiT, kommisjonens sekretariat foretar arkivering. Også dokumenter som inneholder taushetsbelagte person opplysninger unntatt offentlighet. Det bør være av interesse for kvener/norskfinner å få vite hvor/hvordan KFR 5 åpne dokument er lagret da de ikke er berørt i dokumentliste eller fotnote.

Kildeliste (s. 669 - 698) med ca. 1032 kilder

Avsluttende merknader

Kommisjonen har gitt uttrykk for behovet for forsoning. Vi har fra Kvensk - Finsk Riksforbund (KFR) sendt fire åpne brev (datert 28.11.2019, 15.08.2020, To 31.03.2022 og 28.04.2022) og et større åpent dokument «Skuffelsen» i 2023 til kommisjonen. Dokumentene er ikke nevnt eller sitert fra i kommisjonsrapporten. De er heller ikke nevnt i Kildelisten (S669) eller i fotnoter, med ett unntak av noen få linjer om (gammel) kvensk utnyttelse av utmarka nevnt i KFRs brev nr. 1 av 28.11.2019 side 5. Kommisjonens rapport legger opp til, med unntak av Syses særmerknad, til at evt tiltak skal fastsettes innen den organisering av minoritetspolitikken som drives i dag med samisk dominans i organisasjon, midler etc. Ut fra våre dokumenterte fakta, historisk og sosialpolitisk kan ikke dette fortsette uten å skape nye og flere motsetninger i befolkningen og være ødeleggende også for den samiske minoritet.. Nedenfor følger en liste med prioriterte kvensk – norsk finske krav. Merk at vi har ingen krav/ønsker om særrettigheter utover FN's menneskerettskonvensjoner:

1. Dersom vi skal få til en forsoning må myndigheten først slutte med sin splitt og hersk politikk over for de kvensk – norskfinske organisasjoner. Dette slik vi har krevd ved lanseringen av kvensk språk plan i 2023. Dvs et eget fagutvalg med representanter for de tre forbund (KFR, NKF og NFF) må i fellesskap utarbeide et omforent språk plan for finsk – kvensk som må få nivå III nå, ikke i en ukjent fremtid.
2. Finsk, som det eldste minoritetsspråk i Norge, tilbakeføres på listen over minoritets språk i Norge. EU varsles.
3. Vi kommer umiddelbart i gang med hele barnehager og skoleklasser for finsk og kvensk for den kvensk – norskfinske befolkning der småbarns foreldre og barn ønsker det. Videre arbeid i skolesektoren som skissert i vårt brev nr. 1 (28.11.2019) side 22.
4. Også Ruijan Kaiku til dagsavis, evt en egen avis i tillegg, da Ruijan Kaiku pr nå virker splittende innen kven bevegelsen- ensidig NKF's syn, ingen berøring av samisk overstyring.
5. Daglige sendinger på finsk og kvensk på radio og TV gjerne på grunnlag av nordisk koordinering
6. Egen statssekretær for kvener – norskfinner og evt skogfinner, evt en felles for de nasjonale minoriteter. Samenes dominans innen nasjonal minoritetspolitikk må oppheves. Avdeling ASNM ved KDD erstattes av en avdeling (Direktorat?) under annet departement. Kvenene - norskfinnene må få samme representasjon i NIM som samene. Ref TF rapporten.
7. Kvensk – norskfinske budsjett må betydelig opp for å få til en oppfølging av FN's menneskeretts konvensjoner og norsk lov. Som dekker de her nevnte punkter. Disse krav vil likevel ikke være i nærheten av samiske budsjetter/ krav. Vi ønsker ingen sær status.
8. Loven om fornminne vern må endres slik at kvensk -norskfinske bygninger og gjenstander får samme vern som samiske. Nå svært viktig på grunn av brenningen 1944 og frykt for samifisering
9. Kvensk – finske geografiske navn må ha et løft da dette er et forsømt kapittel
10. De historiske kilder som kommisjonen helt har forbigått i taushet må fram i lyset.
11. Retten til kvensk – norsk finsk reindrift som ble enerett for samene i Norge for ca 90 år siden

- (1933) må vurderes jfr norskreindrift som fungerer med minimal støtte i forhold til samisk rein drift, og reindriften i Finland som ikke er enerett for noen grupper.
12. Flere forhold kunne vært nevnt, men likhet for loven er paramount. Minoritetene må også som andre borgere yte sin skjerv til samfunnet på like linje med øvrig befolkning.
 13. Vi behøver en ny leder med kvensk – norskfinsk språk bakgrunn ved UiT i stedet for den utlending som nå bekler stillingen
 14. Skole anlegg for kvensk – finsk «Käsitye». - Yrkesskole med kvensk – finsk språk. Bruksanvisninger på finsk for verktøy, maskiner mv er tilgjengelig og må aksepteres også i kvensk ellers kan det ikke bli noe av kvensk språk som moderne uttrykks middel.
 15. Kvensk – norskfinske rettigheter til land og vann må utredes. Det må bli stans i samifiseringa av samfunnslover inntil kvensk – norsk finske rettigheter er kartlagt
 16. Ved utbygging av gruvedrift, vannkraft, skogsdrift, fiskeri mv. må alle befolknings elementer behandles likt, ingen særrettigheter på etnisk grunnlag som skaper evige motsetninger blant folk.
 - 17 Kvensk – finsk utdanningsråd etableres med representanter fra NKF, KFR og NFF, hvor nordiske Kvenlandsforbundet (KLF), med representanter fra Norge, Sverige og Finland, får forslagsrett
 18. Den strukturelle diskriminering av kvener – norskfinner (og andre nasjonale minoriteter) ved at samer i administrative ol. stillinger har fått og fortsatt har omfattende makt til å styre og forvalte den nasjonale minoritetspolitikk over minoritetene må opphøre. Som eksempel nevnes at tross norsk Stortings oppnevnt Sannhets og forsonings kommisjon har administrasjonen fortsatt å motarbeide kvener – norskfinner i kommisjonens arbeidsøkt, Jfr brev til Europarådet hvor finsk er strøket som minoritetsspråk tross at 90 % av barn/foreldre som kan velge ønsker finsk, ikke kvensk, og hvor ingen tar kvensk i videregående skole.
 19. Kvensk - norsk finsk rettsutvalg og kirkeråd, herunder egen representasjon i Kirkens komite for internasjonale spørsmål
 - 20 Kreve kvensk -norsk finsk observasjons status i «Den internasjonale opphavs retts organisasjonen (WIPOs) mellomstatlige komite om immaterielle rett, genetiske ressurser, tradisjonell kunnskap og kultur.
 - 21, Staten bør støtte en felles kvensk – norskfinsk kunst organisasjon som kan vekke fellesskap og få kvenene – norskfinnene ut av den samiske skyggen. Men det krever at vi søker et minste felles multiplum blant kvener – norskfinner. Et Kvensk – norskfinsk kunstner forbund er ønskelig. Et forbund som bryter med det faktum at (de fleste) kvensk – norske finske forfattere nå skriver bare på norsk og slik bidrar til at kvensk/ finsk blir en frasespråk. Dog all ære til dem for at de søker å få kvener – norskfinner fram i lyset, men det er ikke godt nok i fremtiden om vi skal berge en kvensk – norsk finsk kultur. I motsetning til skogfinnene mistet vi nesten alle våre materielle kulturverdier i brannen i 1944, og på grunn av fornorsking og moderne samfunnsutvikling gikk også vesentlig del av den immaterielle kulturarven tapt.
 22. Et hvert folk har rett til sin egen billedkunst, også vi, slik, at vår tilhørighet til naturen bla. kommer fram i lyset. Teater gruppene under NKF og KFR må likestilles og samordnes.

Finsk til nivå III og C2 nå!

Skogfinneforeningen
c/o Rune H. Bjerke
Gamleveien 148
1350 Lommedalen

www.skogfinneforeningen.no

styrepost@skogfinneforeningen.no

Org. Nr. 926 580 698

Kontroll- og konstitusjonskomiteen
Stortinget
Postboks 1700 Sentrum
0026 OSLO

DERES REF.:

2023/2481

DERES DATO:

23.11.2023

VÅR REF.:

R.H. Bjerke

VÅR DATO:

15.3.2024

Skriftlig høring – rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen

Skogfinneforeningen viser til møte med Kontroll- og konstitusjonskomiteen i Grue Finnskog 9. oktober 2023, og takker for invitasjonen til å supplere diskusjonen i møtet med skriftlig høringsinnspill.

Vårt innspill følger vedlagt. Vi viser her også til våre forsoningsforslag, høringsinnlegg m.v. i Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeidsprosess. Disse legges ved for å skape et helhetlig bilde.

Vi ser fram til komiteens og Stortingets videre behandling av kommisjonsrapporten og høringsinnspillene.

Med vennlig hilsen,
Skogfinneforeningen

Rune Hernes Bjerke
leder

Til
Kulturmiljølovutvalet

28. januar 2023

Innspel til utforming av ny kulturmiljølov

Vi syner til utvalet sitt ønske om skriftlege innspel til arbeidet. Vårt innspel følgjer i stor grad opp det som vart sagt i møtet 12. januar, men vi føyer til eit par ting og drøftar nokre poeng litt nærare.

Skogfinneforeningen vart skipa i januar 2021, med formål om å «fremme skogfinners identitet, rettigheter og deltakelse som nasjonal minoritet, synleggjøre deres historie og kultur, arbeide for revitalisering av språk, og ellers ta opp saker som er forbundet med dette»

Alt frå starten har Skogfinneforeningen vore opptatt av korleis moderne skogsdrift og vindkraftindustri øydelegg spor etter skogfinsk kultur. Inntrykket har vore at utbyggjarar, og ofte også lokale styresmakter, ikkje respekterer moglege verneverdiar i tilstrekkeleg grad. Vi erfarer at det berre er ved særskilde initiativ, ofte frå frivillige, at gamle spor etter skogfinsk kultur, som t.d. restar av omnar og gamle vegar, blir merkte, for så å kunne bli verna.

Den skogfinske innvandringa starta i god tid etter reformasjonen, og ingen skogfinske kulturminne er dermed sikra automatisk vern etter gjeldande kulturminnelov. Dette betyr at mange skogfinske kulturminne vil kunne gå tapt om ikkje noko blir gjort.

Skogfinneforeningen ønsker derfor ein særregel for skogfinske kulturminne på linje med regelen som no gjeld for samiske kulturminne.

I eit møte i Mjøndalen 7. september 2022 vart denne fråsegna vedteke:

«Deltakerne på skogfinnekvelden på Mjøndalen bibliotek 7. september 2022, et arrangement under Kulturminnedagene, ber kulturminister Anette Trettebergstuen sørge for at det snarest utarbeides et tillegg til Kulturminneloven som sikrer automatisk fredning av skogfinske kulturminner eldre enn 1850.»

Denne fråsegna er tidlegare sendt til utvalet, og vi vil her drøfte litt nærare kva vi ønsker lovfesting av. Våre ønske til lova er

1. Lova må ikkje gi bidrag til usynleggjering av nasjonale minoritetar, og ho bør likebehandle alle grupper som bør få særreglar for vernebehova. For å unngå usynleggjering bør lova ikkje nytte samletermen «nasjonale minoritetar». For å sikre likebehandling av alle med særlege vernebehov (dvs. samane og alle dei nasjonale minoritetane) bør ein paragraf med definisjonar og omgrep, definere omgrepa (t.d. «nasjonale grupper med særlege vernebehov» eller kortare «dei særlege gruppene») som omfattar samane og alle dei nasjonale minoritetane, og dei må nemnast kvar for seg og fullt ut slik at kvar og ei av gruppene er synleg omfatta av lovens definisjon.

2. Vi vil ha automatisk vern av gamle skogfinske kulturminne.

Merknad: Årstalet 1850 vart skrive inn i fråsegna frå Mjøndalen, og var tilfeldig valt. I debatten i møtet vart det peika på at det vil vere uheldig om årstalet for vern er ulikt for ulike minoritetar. Er det ulikt, kan det bli usemje om eit objekt høyrer til den eine eller andre kategorien av «dei særlege gruppene», t.d. er objektet kvensk eller samisk. Vi er samd i denne innvendinga, og meiner at automatisk vern må gjelde for alle minne etter urfolk og nasjonale minoritetar frå før 1917. Vernet for samiske kulturminne vert ikkje endra, men det same vernet vert gitt til kulturminne for alle nasjonale minoritetar.

I debatt med andre møtedeltakarar vart det uttrykt skepsis til å lovfeste vern knytt til eit årstal. Ingen vil kunne prove at ei røys (som kan vere ein badstueomn), er frå like før eller like etter ei slik tidsgrense. Vi meiner lova må ha eit kriterium som er lett å forstå for lekpersonar slik at dei enkelt kan melda inn verneobjekt. Om det så blir tvil om vernestatus og verneverdi, kan konservatorar og andre med arkeologisk kompetanse kome inn på eit seinare tidspunkt. I utgangspunktet er det viktig å få innmelding av potensielle verneobjekt.

3. Vi ber om at lovformuleringa vert inkluderande, slik at vernet gjeld om det er tvil.

Merknad: Det er lett å tenke seg at det finst minne der det er tvil om dei skal rubriserast som skogfinske eller norske. Det kan gjelde om t.d. ein husbyggjar har skogfinsk herkomst, men alt elles tyder på at minnet er blitt til etter full assimilering. Tilsvarande kan det vere tvil om alderen på kulturminnet. Når det oppstår tvil på juridisk grunnlag om ein regel om automatisk vern slår inn, bør tvilen kome verneomsynet til gode.

4. Vi meiner at det må vere ei generell undersøkingsplikt for utbyggjarar i område der det har vore skogfinsk busetnad eller verksemd. Undersøkinga må kostast av utbyggjar uansett om det er vindkraftindustri, utbygging av veg eller anna. Det må og inn reglar som gir somme typar skogsdrift same undersøkingsplikt som vindkraftindustri og vegbygging har.

Merknad: I møtet vart det gjort greie for at såkalla «markberedning» i dag kan gjerast utan å søke løyve etter noka lovgjeving. I realiteten fører «markberedning» til rasering av alt som måtte vere av kulturminne i områda der dette vert gjort. Slike tiltak, som er meint å skulle gjere det enklare å etablere ny skog, må omfattast av same undersøkingsplikt og godkjenningssprosedyrar som andre tiltak som vegbygging og etablering av vindkraftindustri har. Lovformuleringa her må ikkje nemne typar skogsdrift, som jo godt kan endre seg, men ta utgangspunkt i korleis drifta endrar skoggrunnen, og dermed objekt som kan fortene vernestatus.

5. Vi meiner at krava til kvaliteten på undersøkinga må ligge hos vernestyresmakta.

Merknad: Det må vere ein sentral vernestyresmakt som har ansvaret for alle delar av lova. Dette styringsorganet må sjølvstendig involvere organ med særskilt kompetanse. For det skogfinske vil Norsk Skogfinsk Museum

(NSM) vere eit kompetansesenter både for kva for område det skal vere undersøkingsplikt, og for kva som skal gjerast når det automatiske vernet kjem i konflikt med vesentlege samfunnsinteresser. Dette ansvaret vil krevje at NSM får tilført ressursar.

6. Lova må vere enkel å forstå og bruke slik at ho oppmodar til frivillig innsats.

Merknad: Det er uråd å tenke seg at alt kan gjerast på dette feltet av løna profesjonelle. Loven må derfor legge til rette for oppmoding til og tenleg utnytting av frivillig innsats.

7. Lova må ha strafferegel både for å la vere å gjere undersøking, og for å gjere skade på kulturminne.

Merknad: Ei økonomisk straff må vere så hard at det ikkje er lønsamt å bryte lova og ta straffa.

Skogfinneforeningen vil igjen takke for eit triveleg og konstruktivt innspelsmøte for dei nasjonale minoritetane. Vi ser fram til rapport og framlegg frå utvalet.

Med venleg helsing

Skogfinneforeningen

Rune H. Bjerke

Gunnvald Grønvik

Anita Vorkinslien

Høringsinnspill til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité

Skogfinneforeningen viser til møte mellom Kontroll- og konstitusjonskomiteen og de skogfinske organisasjonene 9. oktober 2023, samt invitasjon til å bidra med skriftlige innspill til behandlingen av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Skogfinneforeningen ble etablert i januar 2021 med følgende formålsparagraf:

Foreningen har til formål å fremme skogfinners identitet, rettigheter og deltakelse som nasjonal minoritet, synliggjøre deres historie og kultur, arbeide for revitalisering av språk, og ellers ta opp saker som er forbundet med dette.

Foreningen er bl.a. opptatt av å styrke majoritetsbefolkningens og sentrale, regionale og lokale myndigheters bevissthet rundt omfanget av det skogfinske bosettingsområdet. En fortsatt rådende misoppfatning er at skogfinnene utelukkende holdt seg i grensetraktene mot Sverige.

I det følgende vil vi gjøre rede for hva vi mener er viktige tiltak for å ivareta og skape kunnskap om og respekt for skogfinsk kultur og identitet, og på denne måten legge grunnlag for forsoning. Innledningsvis knytter vi kommentarer til pilar 1-5 i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

0. Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag om forsoningstiltak

Skogfinneforeningen har tidligere i prosessen bidratt med konkrete forsoningsforslag. Foreningens hovedbudskap ligger i disse forslagene, underbygget på samme måte som ved tidligere møter, høringer, skriftlige henvendelser, pressemeldinger osv. Skogfinneforeningen oppfatter kommisjonens foreslåtte forsoningstiltak å være i tråd med de forsoningstiltak foreningen selv har spilt inn i flere omganger;

- brev til kommisjonen 11.7.2021
- innlegg på åpent møte i regi av kommisjonen 23.9.2022, senere oversendt skriftlig
- innlegg i kommisjonens høring 6.3.2023

Disse følger dette høringsinnspillet som vedlegg.

Vi knytter følgende kommentarer til pilar 1-5:

0.1 Pilar 1 Kunnskap og formidling

Et felles kompetansesenter må bygges opp til å bli et kraftsentrum med høy integritet som ivaretar både et nært samarbeid med academia og en bred formidling av fornorskingshistorien til allmenheten. Det må sikres at senteret og eksisterende minoritets- og urfolksinstitusjoner (Kvensk institutt, Norsk Skogfinsk Museum, Sametinget ...) samarbeider på en måte som gjensidig styrker institusjonene og deres fagmiljøer.

Det er en iboende risiko for en debatt om hvor kompetansesenteret skal ligge, gitt de regionale tyngdepunktene til minoriteter og urfolk. Behovet for et godt organisert prosjekt og en rask etablering av senteret er langt viktigere enn en lokaliseringdebatt, og det bør finnes mange nøytrale lokaliseringalternativer eller eventuelt en institusjon organisert gjennom et nettverk.

0.2 Pilar 2 Språk

Skogfinneforeningen mener at også tiltak for å sikre og utvikle skogfinsk språk, som vi argumenterer for i punkt 3 nedenfor, har sin rettmessige plass blant de prioriterte tiltakene under denne pilaren.

På generelt grunnlag vil tilgjengeligheten til skogfinske kilder, med tanke på å skulle brukes til økt kunnskap og forskning, bli bedre dersom det legges til rette for undervisning i finsk på universiteter og høyskoler.

0.3 Pilare 3 Kultur

Kommisjonen har under denne pilaren tatt inn en oppfordring til nasjonale institusjoner om samarbeid mellom samiske, kvenske og skogfinske institusjoner. Skogfinneforeningen mener at det må tas aktive initiativ for å sikre et slikt samarbeid – en oppfordring vil trolig kun ha sporadisk effekt.

Det skogfinske organisasjonslandskapet krysser allerede landegrensene, idet det i årevis har vært et nært samarbeid mellom organisasjoner i de nordiske land. I tillegg vil det være naturlig å bygge videre på det interessefellesskapet kvener og skogfinner har etablert med øvrige nasjonale minoriteter, selv om disse ikke har vært omfattet av Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid.

0.4 Pilare 4 Forebygging av konflikter

Som en assosiasjon til dette temaet, viser vi også til undersøkelsen foretatt av Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) i 2021 («Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge»), som vi knytter kommentarer til nedenfor. Undersøkelsen er egnet til å øke kunnskapsgrunnlaget ved utviklingen av forsoningstiltak.

0.5 Pilare 5 Implementering av regelverk

Vi viser til våre kommentarer i pkt. 4 nedenfor vedrørende etterlevelse av Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter, samt oppmerksomheten rundt Telemarksforsknings rapport fra 2019.

1. Forsoning; en prosess som vil ta tid

1.1 Hvor står vi i dag?

Interessen for de nasjonale minoritetene økte sommeren 2023, når kommisjonsrapporten endelig lå på bordet. Aviser, radio og TV gjorde forsøk på å gi minoritetene oppmerksomhet etter rapportframleggelsen, men den viktigste driveren var antakelig de sosiale medieplattformene.

Det viste seg snart vanskelig å unngå at konfliktene mellom norske myndigheter og samene som urfolk, tok og fortsatt tar det meste av spalteplassen. Samenes kamp for sine rettigheter er godt stoff i de nasjonale mediene. Kvener, norskfinner og skogfinner er i all hovedsak henvist til lokal eller regional interesse og medier. Vi er foreløpig tilbake til en situasjon der minoritetene må bli synlige via sine egne organisasjoner. Dette vil vedvare i hvert fall fram til Stortinget vedtar tiltak som bidrar til økt kunnskap og forsoning. Prosessen etter vedtak vil ta tid, og vil trolig være evig pågående.

1.2 Forholdet mellom urfolk og minoriteter

Kommisjonsrapporten har tydeliggjort en felles skjebne, og det er i dag økende kontakt mellom organisasjonene til de nasjonale minoritetene. Det er viktig å unngå innbyrdes konflikt mellom urfolk og minoriteter og mellom minoritetsorganisasjonene, grunnet manglende involvering og ved at ikke alle settes i stand til å representere sin gruppering på en måte som fremmer formålet. Sån sett er samene gjennom sin organisering og status sterkere stilt enn kvener og – ikke minst – skogfinner. Risikoen for at dette fører til en forfordeling i prioritering av tiltak må aktivt håndteres. Særuttalelsen fra Aslak Syse i sannhets- og forsoningskommisjonens rapport må tas på alvor.

Det er likevel viktig å påpeke at Skogfinneforeningen anerkjenner at samer, kvener/ norskfinner og skogfinner har egne, unike behov for forsoning. Fornorsking, assimilering og urett har tatt ulike former overfor disse gruppene, og Stortinget må være lydhøre for

at vi selv har den beste kunnskapen om hvordan dette kan repareres. Skogfinneforeningen står solidarisk skulder ved skulder med samer og kvener/norskfinner i den videre behandling av kommisjonsrapporten, ut fra at både ulikheter og en felles skjebne forener.

2. Norsk Skogfinsk Museum – Styrking i mange dimensjoner

2.1 Museets rolle må ikke undervurderes

Skogfinneforeningens eksistens springer ut av kampen for et nytt skogfinsk museumsbygg. Det viste seg lenge svært krevende å få utløst midlene Stortinget hadde bevilget, og departementet ønsket at Norsk Skogfinsk Museum skulle innordne seg museumsstrukturen i Hedmark fylke, senere Innlandet. Måten skogfinnene ble møtt av forvaltningen på, ble opplevd som en videreføring av paternalismen som preget fornorskingsprosessene. Myndighetene har til dags dato utvist manglende forståelse for at Norsk Skogfinsk Museum er en *nasjonal* institusjon.

Som kjent var byggestart for nytt museumsbygg i februar 2024. Det primære målet med en styrking av Norsk Skogfinsk Museum er naturligvis å ta bedre vare på den omfattende samlinga av gjenstander, fotografier, bøker og arkiver. Framtidig ressursinnsats må ta utgangspunkt i Norsk Skogfinsk Museum, men ikke begrenses til selve museumsbygget. Museet må også settes i stand til å føre tilsyn med de skogfinske kulturminnene som ligger utenfor samlinga på Finnskogen (nærmere bestemt over hele Østlandet og i Trøndelag), herunder lokalisering og registrering i nær kontakt med fylkeskommunenes kulturminneetater.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Sette Norsk Skogfinsk Museum i stand til å føre tilsyn med de skogfinske kulturminnene som ligger utenfor samlinga på Finnskogen, herunder lokalisering og registrering i nær kontakt med fylkeskommunenes kulturminneetater.

Det er også naturlig å se museet som et nav i forskning og formidling knyttet til den skogfinske kulturen, med de økte ressursbehov dette representerer og i tilknytning til fagmiljøet som finnes på museet. Se pkt. 3 (språk) og 5 (forskning).

2.2 Et nasjonalt museum underlagt regional styring

Museumskampen hadde naturlig nok Grue Finnskog som geografisk utgangspunkt, men det er viktig å løfte blikket og se på Norsk Skogfinsk Museum som et nasjonalt museum, dvs. en institusjon som ivaretar en nasjonal minoritet og kulturarven til en folkegruppe som i dag anslås å ha om lag en halv million etterkommere.

De tidlige skogfinske bosettingene begrenser seg ikke til Finnskogen og Innlandet fylke, men finnes også i Østfold, Akershus, Buskerud, Telemark og Oslo – litt senere også i Trøndelag. Dette bidrar til å begrunne museets status som nasjonalt museum. Med en slik status følger også behovet for et utvidet geografisk mandat og en eier- og styringsstruktur som minimum reflekterer de skogfinske bosettingsområdene. Vi mener at en større regional spredning av interessene knyttet til museet vil bidra til økt kunnskap og sterkere forpliktelser til ivaretagelse av den skogfinske kulturen i alle områder med opprinnelig skogfinsk bosetting, i tillegg til sterkere kulturpolitisk gjennomslagskraft.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Øke spredningen av eierinteressene til og styringen av Norsk Skogfinsk Museum til å omfatte hele det skogfinske bosettingsområdet.

3. Styrke skogfinske kulturminner og språk

3.1 Kulturminner i fare

Kulturminner fra før 1537 er i dag automatisk fredet. På dette tidspunktet fantes ennå ikke skogfinner i Norge. Skogfinnene brakte imidlertid til landet ikke bare dyrkingsmetoder som var nye her til lands, men også en annen byggeskikk og badstuekultur. Det er viktig å ta vare på kunnskapen om og eksemplene på denne byggeskikken, i tillegg til andre kulturminner og landskap som i dag er truet av f.eks. skogsdrift og infrastrukturprosjekter. Vi ser med bekymring på hvordan skogbruket industrialiseres og hvordan presset på de tradisjonelle skogfinske bosettingsområdene øker når det gjelder f.eks. arealkrevende vind- og solenergi prosjekter som raserer områder og fjerner alle spor etter kulturminner. Utbyggingen av slike prosjekter – se f.eks. til Raskiftet, Odal og Kjølberget – medfører store endringer i landskapet og tilgangen til områdene blir ikke som tidligere. Kraften i kulturvernet og naturvernet er blitt svekket.

Dette krever at kulturminnene må kartlegges og vurderes vernet. I forbindelse med revisjon av kulturminneloven (ny lov om kulturmiljø), har Skogfinneforeningen derfor foreslått at skogfinske kulturminner (og kulturminner til øvrige nasjonale minoriteter) må få et sterkere vern, på samme måte som for samiske kulturminner. Vårt skriftlige innspill til Kulturmiljølovutvalget er vedlagt.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Sikre skogfinske kulturminner et sterkere vern, på samme måte som for samiske kulturminner.

3.2 Skogfinske navn og forholdet til navneloven

Et sterkt og effektivt tiltak overfor skogfinnene var myndighetenes fornorsking av finske navn – så vel fornavn som familienavn. Dette skjedde gjennom kirken ved dåp, konfirmasjon og andre kirkelige handlinger lenge før Stortinget vedtok noen fornorskingspolitikk.

Skogfinnene kom til Sverige og Norge med en annen navnetradisjon enn den som var i bruk i områdene de kom til. Mange har lagt mye arbeid i å finne tilbake til den skogfinske familien de stammer fra og sitt/sine skogfinske familienavn. For mange vil det være sterkt identitets- og tilknytningsskapende å ta i bruk navnet som ble fratatt familien for mange generasjoner siden. Her stikker imidlertid den norske navneloven kjepper i hjulene, og det er på høy tid med en oppmykning av lovverket, spesielt knyttet til

- restriksjoner på antall generasjoner bakover i tid
- problematiske dokumentasjonskrav, og
- beskyttede navn

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Den norske navneloven må endres, slik at det blir enklere å ta (tilbake) skogfinske familienavn.

3.3 Hvordan redde stumpene av det skogfinske språket?

Det skogfinske språket er ikke lenger i daglig bruk, og regnes av mange som utdødd. Skogfinneforeningen har innhentet en skisse til revitalisering av skogfinsk fra professor Trond Trosterud ved UiT. Skissen tar utgangspunkt i to mulige veier å gå; det rituelle

språket og talespråket. Til tross for at skogfinsk er relativt godt dokumentert, er det neppe ambisjoner innenfor skogfinske miljøer om å forsøke å rekonstruere det til et tale- og skriftspråk med ordbok, grammatikk og ortografi. Et prosjekt knyttet til det rituelle språket bør utvikles, og vil kunne få faglig støtte fra Språkrådet. Norsk Skogfinsk Museum bør også være en del av fagmiljøet rundt prosjektet. Gitt de rette akademiske rammebetingelser, vil et slikt prosjekt være egnet for en doktorgradsstipendiat.

Rituell bruk av skogfinsk vil f.eks. kunne omfatte

- seremonier som dåp, konfirmasjon, ekteskap og gravferd
- rim, regler og sanger som kan tas i bruk i barnehager og innenfor skoleverket, men også i større omfang

Et annet tiltak som vil bidra til å ta vare på restene etter det skogfinske språket, er et prosjekt knyttet til registrering og etymologisk forklaring av skogfinske stedsnavn, både til lokal bruk og med en intensjon om å få produsert skogfinske kart. Skogfinske stedsnavn som har blitt endret til norske, bør endres tilbake på offentlige kart.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Etablere et forskningsprosjekt for å gjenskape skogfinsk på rituelt nivå.

Registrering og forklaring av skogfinske stedsnavn i offentlige registre og på offentlige kart.

4. Styrke skogfinske organisasjoner

4.1 Organisasjonene må bidra – men mangler medbestemmelse

Synliggjøring og formidling knyttet til de nasjonale minoritetene har i stor grad vært avhengig av innsatsen til minoritetenes organisasjoner. Embetsverkets innsats etter Norges ratifisering av rammekonvensjonen (Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter) har – slik vi ser det – begrenset seg til rapportering og koordinering, herunder et årlig kontaktforum arrangert av Kommunal- og distriktsdepartementet. Skogfinneforeningen har deltatt på kontaktforum i 2022 og 2023, men erfarte raskt betydelig misnøye med arrangementet fra minoritetsorganisasjonene. Gjennomgående har organisasjonene opplevd manglende medbestemmelse, samt at det fortsatt er behov for økt kunnskap og større ressurser i de ulike etatene når det gjelder minoritetskulturene.

Forholdet mellom minoritetsorganisasjoner og departementet er godt beskrevet i en rapport fra Telemarksforsking; «Kulturell berikelse – politisk besvær» (2019). Rapporten er fortsatt relevant som kunnskapsgrunnlag ved behandling av rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen.

4.2 Rammekonvensjonen forplikter

Rammekonvensjonen står sentralt i relasjonen mellom de nasjonale minoritetene og den norske stat, og det er helt sentralt at departementets rapportering og Europarådets observasjoner når de fører tilsyn, reflekterer de faktiske forhold. I arbeidet med kommisjonsrapporten, bør Kontroll- og konstitusjonskomiteen foreta en gjennomgang av hvordan/hvorvidt Norge oppfyller sine forpliktelser i henhold til rammekonvensjonen.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Øke kunnskap og ressurser i de ulike etatene når det gjelder minoritetskulturene, og sikre etterlevelse av rammekonvensjonen.

4.3 De tillitsvalgte i hamsterhjulet

Etter tre års drift, har Skogfinneforeningen erfart at mye av tiden til de tillitsvalgte går med til asynkron rapportering til ulike myndighetsinstanser. I tillegg har vi måttet forholde oss til gjentatte søknadsprosesser med lite tilpassede frister, søknader til ulike stiftelser og fond osv. for å få driften til å gå rundt. Tillitsverv må gjerne skjøttes på fritiden, og samlet sett begrenser dette handlingsrommet til organisasjonspolitisk arbeid.

Skogfinneforeningen har i 2024 fått bevilget midler fra Kulturdirektoratets tilskuddsordning til å styrke sin administrasjon. Dette betyr at vi settes i stand til å bruke de tillitsvalgtes tid og ressurser bedre. Når forsoningsprosessene for alvor skal iverksettes, bør en slik satsing gjelde frivilligarbeidet generelt i de nasjonale minoritetene. Det gir et viktig bidrag til sektorens arbeid og formidling av minoritetssaker, at alle minoritetsorganisasjonene gis de samme muligheter til å bidra, uten at dette må skje med egne begrensede midler og ressurser.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Sikre frivilligarbeidet hos de nasjonale minoritetene ved å gi alle minoritetsorganisasjonene de samme muligheter til å bidra, uten at dette må skje med egne begrensede midler og ressurser.

4.4 Skogfinsk kulturfond

Noen satsingsområder i minoritetsarbeidet er av midlertidig art, og organiseres og styres best som prosjekter. Som den mest usynlige og svakest bemidlede minoriteten, mener vi at skogfinnene må sikres tilgang til prosjektmidler gjennom øremerking, gjerne ved at det settes opp et skogfinsk kulturfond. Her kan de skogfinske organisasjonene selv forestå styringen av prosjektmidler, f.eks. til

- Kulturtiltak (musikk, scenekunst, billedkunst, litteratur)
- Museumsformål (der kommuner og museer kan søke midler)
- Tiltak for synliggjøring av det skogfinske, f.eks. skilting av stier og plasser

5. Styrke allmenhetens kunnskap om skogfinner og det skogfinske

5.1 Økt forskningsinnsats

For den som forsøker å tilegne seg kunnskap om skogfinner og skogfinsk kultur, er det krevende å skulle vurdere kvaliteten på den informasjonen som er publisert. En erfarer dessverre at fenomenet «en feil blir ikke riktigere dersom den blir gjentatt» gjelder en del av den litteraturen som finnes på området. At Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport gir lite spalteplass til det skogfinske, sett i forhold til rapportens totalomfang, signaliserer også vanskelig tilgang til kildemateriale. Samlet sett, synliggjør dette et behov for en grundig akademisk tilnærming gjennom økt forskningsinnsats. Denne innsatsen må både rettes mot det opprinnelig skogfinske, og hvordan «det norske» er endret gjennom skogfinsk påvirkning. Siden Norsk Skogfinsk Museum i dag utgjør et

episenter når det gjelder informasjon og formidling rundt det skogfinske, må forskningen organiseres på en måte som integrerer museet og en egnet akademisk institusjon.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

En grundig akademisk tilnærming til den skogfinske kulturen og forsoningsprosessene gjennom økt forskningsinnsats, organisert med utgangspunkt i Norsk Skogfinsk Museum og relevante akademiske miljøer.

5.2 Kjennskap til og kunnskap om skogfinner

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) gjennomførte i 2021 en undersøkelse av befolkningens holdninger til urfolk og nasjonale minoriteter. Rapporten viste at skogfinnene er den av minoritetene befolkningen kjenner dårligst til:

«Den rapporterte kjennskapen til gruppene, målt ved spørsmålet «Har du hørt om følgende minoritetsgrupper i Norge?» er høy, med et unntak for skogfinner.»
(*Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge (2021), pkt. 5.2*)

NIM-rapporten inneholder informasjon som det vil være nyttig å ta med seg i arbeidet med Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, selv om den omfatter alle de nasjonale minoritetene. NIMs anbefaling 1 lyder:

«Kunnskapsdepartementet bør vurdere å igangsette et nasjonalt kompetanseløft om samer og nasjonale minoriteter for alle lærere og lærerutdanning. Dette kan omfatte ulike kompetansehevingstiltak som tilskuddsordninger, videreutdanningstilbud, utvikling av nettressurser og nettverksbygging innen lærerutdanningssektoren. Sametinget og nasjonale minoritetsorganisasjoner bør være samarbeidspartnere for å kvalitetssikre innholdet.»
(*Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge (2021), pkt. 2*)

NIM konkluderer med at yngre har gjennomgående lavere kjennskap til minoritetsgruppene enn eldre, med unntak for kjennskapen til jøder og samer. Det er med andre ord i generasjonen som skal styre landet i framtida at kunnskapsmangelen er størst. Vi deler følgende eksempel på hvor krevende det kan være å nå fram lokalt:

I 2020 gjennomførte Finnskogen Natur & kulturpark en kartlegging, med støtte fra Innlandet fylkeskommune. Dette var en del av et større prosjekt med tittelen «Finnskogen som læringsarena – kunnskap – identitet – mestring». I alt 24 skoler deltok i spørreundersøkelsen fordelt på 5 kommuner (Kongsvinger, Grue, Åsnes, Våler, Elverum).

I 2010 ble det utarbeidet et undervisningsopplegg for hele grunnskolen (1-10) med tema skogfinsk historie og kulturarv. («En grenseløs Finnskog»). Spørsmålene i spørreundersøkelsen i 2020 tok utgangspunkt i på hvilken måte skolene hadde tatt i bruk dette opplegget. Uten å gå nærmere inn i kartleggingen, kan den kort oppsummeres slik: Kun én skole hadde tatt i bruk undervisningsopplegget, tre skoler svarte ikke, to skoler hadde egne opplegg, fire skoler bruker Finnskogen av og til, mens 14 skoler var ikke opptatt av Finnskogen i det hele tatt.

Dette forteller oss at det er viktig å sette inn tiltak for å løfte kunnskap og forståelse for minoritetskulturene generelt, og for oss den skogfinske kulturen spesielt, inn i skolene. Det er barn og unge som er minoritetenes identitets- og kulturbærere og skal ivareta og utvikle kulturen videre.

(Kilde: Herdis Bragelien, ordfører i Grue (Ap) 2007-2011)

Kunnskapsmangelen er alvorlig, og det vil være behov for et undervisningsopplegg på alle nivåer – i grunnskolen og videregående skole, men også i form av kurs som en del av undervisningsopplegget på universitetene.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Etablere undervisningsopplegg på alle nivåer – i grunnskolen og videregående skole, men også i form av kurs som en del av undervisningsopplegget på universitetene.

5.3 Myndigheter og medier

Det vil være både nødvendig og viktig å øke kunnskapen om minoritetene også innenfor det politiske miljø og i alle deler av statsapparatet – både nasjonalt, regionalt og lokalt. Kunnskapsmangelen gjelder ikke bare hvordan fornorskingspolitikken har vært ført og har virket, men også måten arbeidet overfor urfolk og minoriteter drives på i dag. Vi er i dag plassert i en negativ sirkel: Myndighetene har minimalt med kunnskap om minoritetene, kunnskap krever forskning, vi får ikke ressurser til forskning, kunnskapen øker ikke, vi får ingen midler, og vi forblir usynlige og ressursfattige.

En ambisjon i arbeidet med faktiske forsoningstiltak vil være å nå ut til majoritetsbefolkningen på en måte som øker kunnskap og forståelse for situasjonen og historien til urfolk og minoriteter. Som vi innledet med i pkt. 1, er minoritetene nærmest usynlige i nasjonale medier. Her vil det være naturlig å forvente at NRK som allmennkringkaster tar et betydelig formidlingsansvar. Det vil neppe skje av seg selv, og særlig for de nasjonale minoritetene er det utfordrende å bli synlige.

Tiltak som må implementeres gjennom forsoningsprosessen:

Øke kunnskapen om minoritetene også innenfor det politiske miljø og i alle deler av statsapparatet – både nasjonalt, regionalt og lokalt.

Pålegge NRK som allmennkringkaster et ansvar for økt formidling av kunnskap om nasjonale minoriteter.

6. Avslutning

Skogfinneforeningen håper at vårt innspill blir tillagt vekt ved den videre behandling av kommisjonsrapporten og prioritering av tiltak. Et omfattende arbeid er nedlagt over mange år, og det er viktig at tiltakene speiler ressursinnsatsen og de dokumenterte behov for forsoning.

Skogfinneforeningen bidrar gjerne ytterligere dersom det skulle være behov for det.

Vedlegg

1. Brev til Sannhets- og forsoningskommisjonen 11.7.2021
2. Innlegg på åpent møte i regi av Sannhets- og forsoningskommisjonen 23.9.2022, senere oversendt skriftlig
3. Innlegg i Sannhets- og forsoningskommisjonens høring 6.3.2023

Til
Sannhets- og forsoningskommisjonen
v/Dagfinn Høybråten

11. juli 2021

Forsoningsforslag fra Skogfinneforeningen

Skogfinneforeningen har i alle sammenhenger der det har vært mulig og nødvendig støttet opp om Kommisjonens arbeid, bidratt med ulike typer dokumentasjon, og anmodet om at folk melder seg med sine historier.

Vi vil her fokusere på ett forsoningstiltak som vil etterlate seg varige spor, og komme hele den skogfinske minoriteten til gode. Dette er en utdyping av innspill fra foreningen i dialogmøte med Kommisjonen 11. mai i år, og et konkret svar på Kommisjonens ønske om forslag til slike tiltak.

Selve symbolsaken for skogfinnene gjennom mange år er utviklingen av Norsk Skogfinsk Museum (NSM). Forslaget vil dreie seg om en oppgradering av museet slik at det blir i stand til å ivareta det faglige ansvaret for alle gamle skogfinske bosettingsområder i landet, og utvikle det til et felles kompetanse- og forskningssenter – et **"Skogfinsk institutt og museum"** tilknyttet universitets- og høyskolesystemet.

Vi ønsker at Kommisjonen tar de nødvendige initiativ overfor forvaltningen langs to løp:

- En umiddelbar styrking av den faglige og administrative bemanningen ved NSM over 5-6 år, slik at museet får det antall årsverk som kreves for en institusjon av denne størrelsen (det er naturlig å sammenlikne med Glomdalsmuseet, som har 30 årsverk). Det må sikres bygningsteknisk, bibliotekfaglig og konservatorfaglig bemanning i tillegg til administrative støttefunksjoner.

Videre bør aktuelle fylkesmuseer (Østfold, Akershus, Buskerud, Oppland, ...) få ressurser til å følge opp det skogfinske innenfor sine områder. Ressursene må være underlagt NSMs faglige ledelse, som også må kunne legge føringer om prioritering.

Ikke minst vil dette være godt begrunnet i erkjennelsen av at det skogfinske migrasjonsområdet med alle dets kulturminner strekker seg fra svenskegrensen til Telemark, og fra Trysil og Gjøvik til Drammen (og i tillegg en trøndersk enklave).

I denne sammenheng må det etableres et utvidet budsjett- og styringsgrunnlag ved at alle berørte fylker og kommuner også bidrar og representeres i NSMs styre.

- Sammenkalling av en forskerkonferanse med det formål å kartlegge behovet for et større forskningsprogram for alle sider ved minoritetens historie og nåværende situasjon (migrasjonshistorien, integrasjonsprosess, fornorsking, sosioøkonomisk utvikling, kultur og tradisjoner over hele det geografiske området). Forskningsrådet har tidligere organisert et tilsvarende flerårig prosjekt for taterhistorien. Et slikt prosjekt må forankres politisk og fortolkes slik at kompetanseutviklingen som følger, kommer NSM til gode og bidrar til å øke deres framtidige forsknings- og formidlings-

kapasitet. Det bør særlig legges vekt på at historien vestpå har vært spesielt underkommunisert.

Det første punktet om bemanning bør spilles inn raskest mulig overfor berørte departementer, slik at oppgraderingen kan komme i gang allerede for budsjettåret 2022. Dette haster fordi NSM er under press pga. forestående pensjonsavgang. Her vil det kreves en forpliktende opptrappingsplan for de kommende årene. En øremerking til NSM av 1-2 stipendiatstillinger foreslått i Meld. St. 23 (2020-2023) "Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid", som Skogfinneforeningen tok opp i åpen høring i Stortingets familie- og kulturkomité 27. april i år, må komme i tillegg til en grunnbemanningsplan.

En forskningskonferanse bør kunne arrangeres i løpet av kommende vinter innenfor eksisterende budsjettammer i Forskningsrådet, Kulturrådet og departementene. Derfra bør Forskningsrådet utarbeide et faglig rammeprogram og legge dette inn i sitt regulære budsjettforslag.

Skogfinneforeningen har oversikt over en rekke kompetente forskere som kunne trekkes inn i kartleggingskonferansen.

Vårt håp er at Sannhets- og forsoningskommisjonen ser både forskingsbehovet og nødvendigheten av å styrke NSM, og vil se hvordan disse to elementene sammen kan styrke minoritetens identitet og stolthet i framtida.

Med vennlig hilsen
for Skogfinneforeningen

Rune H. Bjerke
leder

Vedlegg 2

INNLEGG PÅ ÅPENT MØTE I REGI AV SANNHETS- OG FORSONINGSKOMMISJONEN

Hurdal, 23. september 2022

På vegne av Skogfinneforeningen takker jeg for at kommisjonen har tatt initiativ til et åpent møte med skogfinnene i innspurten av innsamlingsarbeidet.

Skogfinneforeningen ble stiftet i januar i fjor, blant annet inspirert av at kommisjonen var i gang med sitt arbeid. Som mange vil kjenne til, har vi blant annet ønsket å belyse at det har eksistert finnebosetninger over store deler av Østlandet. Vi setter derfor pris på at dette møtet er lagt til Hurdal, som er gammel finnekmark.

Dette møtet dreier seg om relasjonen mellom storsamfunnet og en nasjonal minoritet. Når kommisjonen skal levere sin rapport neste år, skal de også foreslå tiltak for videre forsoning. Skogfinneforeningen fremmer følgende forslag til tiltak:

Forskning og formidling

I en resolusjon ba vårt første årsmøte Stortinget om å «sørge for at Norsk Skogfinsk Museum snarest blir sikret et så romslig driftsgrunnlag at institusjonen kan oppfylle sitt formål som kjerneinstitusjon for skogfinnene som nasjonal minoritet». Det kunne være ønskelig å få gradvis utvidet finansieringsgrunnlaget med flere fylker og kommuner, for å styrke eierskapet til Skogfinnenes hus i alle skogfinedistriktene. Det nye huset må bli et nasjonalt kultur- og kunnskapssenter som favner hele den skogfinske minoriteten. Da er det viktig at det bygges ut for dette formålet – et senter for forskning og formidling som styrkes akademisk og museumsfaglig gjennom å bli tilført de stillingene som er nødvendige.

Språk

Vi ønsker oss et prosjekt for å skape nytt liv rundt språket – berge det som berges kan, og ta med det som er bevart inn i nye sammenhenger. Professor Trond Trosterud ved UiT setter i et notat opp to modeller. For vårt styre ser den enkle, «rituelle» modellen ut som et rimelig startsted, ettersom den innebærer styrking av en begrenset prosess som allerede har pågått lenge. Det ligger også sterke forsoningselementer i arbeidet med navneloven og bruk av skogfinske slektsnavn.

Da gjelder det bare å skape et fagmiljø som kan systematisere dette og drive det framover. En stipendiatstilling knyttet til en utdanningsinstitusjon vil kunne utnytte ressurser som allerede finnes i det skogfinske miljøet og styrke pågående prosesser rundt språk, men trenger finansiering og kompetanse. En kan gjerne la seg inspirere av kvenene og ha som ambisjon at dette skal munne ut i et skogfinsk institutt. Et slikt språkprosjekt har nødvendigvis et langsiktig perspektiv, men viljen til å skape en faglig ramme rundt prosjektet finnes allerede i Språkrådet.

Vedlegg 2 **Kulturminner**

Infrastrukturprosjekter, f.eks. innenfor kraftforsyning, og industriell skogsdrift truer kulturminner mange steder i landet. Disse må snarest sikres bedre vern, uten at en skal trenge å danne lenkegjenger i skauen. Vi mener at skogfinnene må kunne forvente noe på linje med det vernet som er gitt samiske kulturminner eldre enn 1917. Arbeidet med en ny kulturmiljølov pågår, og et innspill fra Skogfinneforeningen om automatisk fredning av skogfinske kulturminner eldre enn 1850 er på vei til utvalget.

Mange blir overrasket over å høre at de har finnehistorie i eget lokalmiljø. Det gjelder så vel enkeltpersoner som historielag og lokalt styre og stell. Å spre denne kunnskapen – være seg i skoleverket, på bygdetun, lokalhistoriske møter eller gjennom skilt og oppslag – vil bidra til økt forståelse og anerkjennelse. Dette er også forsoningstiltak som kan etablere tillit i det gamle samspillet mellom «folk og finn» og skape en ny stolthet.

Vi som har valgt å være fotsoldater mener at dette er generelle momenter som alle burde kunne enes om, og ser fram til den endelige rapporten fra kommisjonen. For vi er fredens folk – men, som Kjersti Ericsson skriver:

*By oss ikke noe smått
noe halvt
Be oss ikke ta til takke!
Vi kommer her
med gløden fra alle bålene i oss
svien fra alle slagene
og støvletrampene mot hjertet
med sulten i de ulevde livene
og den forferdelige heten
i vår aldri gjengjeldte kjærlighet
Stå ikke i veien for oss
når vi kommer til å vende jorda
med voldsomme spatak
når vi kommer til å dyrke den på vårt vis.
Stå ikke i veien for oss
for vi eier morgendagen!*

For Skogfinneforeningen,
Rune Hernes Bjerke
leder

Vedlegg 3

HØRINGSINNLEGG 6/3-23 SANNHETS- OG FORSONINGSKOMMISJONEN

Vi er Wenche Blomberg og Rune Bjerke, nestleder og leder i Skogfinneforeningen – en av organisasjonene her som representerer skogfinnene.

Ifølge fjorårets rapport fra Norsk institusjon for menneskerettigheter er nordmenn ikke klar over den historiske uretten som er begått mot denne minoriteten. Da kommisjonen ble oppnevnt, var en halv million skogfinneetterkommere så usynlige at ingen hadde tenkt på å ta dem med i kommisjonsmandatet en gang. Stortinget husket tilsynelatende ikke at minoriteten skogfinner fantes. De ble inkludert i ettertid, da noen på utsida hadde oppdaga fadesen og gjort anskrik.

Takk for invitasjonen til å legge fram forsoningsforslag ved denne høringen. Skogfinneforeningen leverte sine prioriterte forslag til Kommisjonen allerede i høst, og vil understreke at vi holder fast på disse. Forslaget består av tre punkter som vi for ordens skyld skal nevne i kortversjon, slik at også andre får dem med seg:

- 1 Vårt årsmøte i fjor ba Stortinget om (sitat) «å sørge for at Norsk Skogfinsk Museum snarest blir sikret et så romslig driftsgrunnlag at institusjonen kan oppfylle sitt formål som kjerneinstitusjon for skogfinnene som nasjonal minoritet». Vi foreslo å utvide finansieringsgrunnlaget med flere fylker og kommuner og lage et senter for forskning og formidling som styrkes akademisk og museumsfaglig ved å bli tilført de stillingene som trengs.
- 2 Det andre punktet handler om å skape nytt liv rundt språket, og etablere et fagmiljø som kan systematisere og drive et slikt arbeid framover. Det kan begynne med en stipendiatstilling tilknyttet en forskningsinstitusjon og ha som ambisjon å utvide til et eget skogfinsk institutt.
- 3 Det tredje handler om behovet for beskyttelse av kulturminner i skogene, der vi har tatt initiativ til å få inn automatisk fredning av skogfinske kulturminner i en ny kulturmiljølov. Det krever aktiv støtte fra regjeringen med mer enn ord, nemlig fagfolk til å jobbe med det.

Disse tre punktene ligger fast.

Så finner vi det nødvendig å minne om et par ting, der vår bekymring er økende.

Vi har deltatt i frontlinja i kampen for å få reist et nytt museumsbygg siden starten. I våre rekker fins det folk som var aktive i dette lenge før det var opprettet noen Sannhets- og forsoningskommisjon og før Skogfinneforeningen eksisterte. Byggesaken var et tema lenge før noen begynte å snakke om sannhet og forsoning. Dette var en egen sak som både folk lokalt og skogfinner generelt var oppsatt på å få til, fordi det var en nødvendighet for å berge de store kulturhistoriske verdiene som ligger der.

Vedlegg 3

Vi fikk se med egne øyne hvordan staten motarbeidet prosjektet fra første stund. Kulturdepartementet saboterte ethvert forsøk fra museet som innebar et avvik fra den store underliggende såkalte «museumsreformen», som skulle strømlinjeforme museumsstrukturen i hele kongeriket og gjøre det lettere å gripe inn ovenfra, uansett lokale ønsker. Dette har vi sett, og det har ikke vært noe vakkert syn. Dette har vært en byråkratkonstruksjon der politikerne har opptrådt mer som saksbehandlere for embetsverket enn omvendt.

Men det satt noen stabeiser innpå skauen som ikke ga seg.

Da Stortinget vedtok et statsbudsjett med byggemidler til museet, fortsatte den aktive sabotasjen fra departementet. Dessverre har Riksrevisjonen toet sine hender og ikke villet gå inn i høyst kritikkverdige treneringen av saksbehandlingen. Og da departementet til slutt måtte gi etter, var det med et tildelingsbrev som inneholdt en liten passus som de færreste la merke til: Uansett prisøkninger framover, ville det ikke bli gitt ekstra bevilgninger. – Ta den, dere stabukker! Og så kom prisstigningen, i et veldig kast, og sørget for at hele byggeprosjektet stanset. Anbudsrunden ble en fiasko fordi ingen i bransjen greidde å forholde seg til de budsjetttrammene som nå foreligger.

Vi ser følgende scenario i kjømda:

Regjeringa er fullt på det rene med at det med Kommisjonens rapport vil følge forslag til forsoningstiltak som vil koste, både på kort og lang sikt. En måte å komme seg unna en ekstra prisjusteringsutgift til et allerede vedtatt museumsbygg, vil være å snappe midler fra en forsoningspott der framme. Det vil bety å beslaglegge helt nødvendige driftsmidler fra et nytt museumsbygg som i dag er så godt som tomt for folk og ute av stand til å fylle sine oppgaver. Vi kan garantere at det ikke blir mye forsoning av et slikt grep. Regjeringa skal vite at vi ser dem. Vi ser hvordan dette kan utvikle seg. Vi veit ALT om det.

Inntekter fra olje og gass renner inn i statskassa om dagen og disse milliardene sitter løst. Folk ser sånt. Så vi kommer ALDRI til å akseptere å bli kasta under bussen nok en gang av myndigheter som sier de respekterer menneskerettighetene.

Vi følger med. Vi vil aldri akseptere at en helt påkrevet fullfinansiering av fruktbare og framtidsretta forsoningstiltak blir manipulert for å dekke inn manglende vilje til prisjustering i den separate byggesaken.

Så meldinga vår til regjeringa er denne: Ikke prøv dere! PELI POIKKI!

Trykk og layout: Stortingets administrasjon

 Svanemerket trykksak, 2041 0654

